

Paulo Coelho

Zahir

2005.

ima sto ovaca pa ostavi on ih pustinji
Tko to od vas, ako izgubi jednu od njih, devedeset i devet izgubljenom dok je
ne nade?

Lk15,4

Kad kreneš na put prema Itaci,
poželi da dug to bude put,
pun pustolovina, pun spoznaja.
Ni Lestrigonaca, ni Kiklopa,
ni srdita Posejdona ne boj se!
Takve na svome putu nikada susresti nećeš,
ako ti misao ostane uzvišenom, ako ti birani
osjećaji duh i tijelo prozmu.
Na Lestrigonce i Kiklope,
na divljeg Posejdona naići nećeš,
ako ih ne nosiš u duši svojoj, ako ih tvoja duša ne stavlja pred tebe.
Poželi da dug to bude put.
Svitanja ljetnih neka bude mnogo
kada ćeš radosno i zadovoljno
ulaziti u luke prvi put viđene:
zastani na feničkim trgovima,
i nabavi krasnu robu, sedefe, koralje, jantar i ebanovinu,
i razbludnih mirisa svake vrste:
koliko god voliš razbludnih mirisa:
pođi u mnoge egipatske gradove,
da se poučiš i naučiš od mudraca.

Uvijek na umu imaj Itaku.
Stiži tamo tvoja je sudbina.
Ali ne požuruj nikakvo putovanje.
Bolje je da mnogo godina traje:
i da kao starac pristaneš na otok,
bogat onime što si na putu stekao,
ne očekujući da Itaka bogatstvo ti da.
Itaka ti je dala lijepo putovanje. Bez nje ne bi krenuo na put. Ništa ti više
ona nema dati.
I ako je siromašnom nadeš, Itaka te nije obmanula.
Tako mudar kako si postao, s tolikim iskustvom,
Već si shvatio što Itake znae.
Konstantin Kavafi (1863.-1933.)
* pjesma Itaka u prijevodu Vesne Cvjetković Kurelec i Tonka Maroevića (op.
ur.) 10

Posveta

U AUTU SAM SPOMENUO kako sam upravo bio stavio točku na i prvoj verziji svoje knjige. Kada smo se počeli uspinjati na neku planinu u Pirinejima, koju smo smatrali svetom i gdje smo već bili proveli prekrasnih trenutaka, pitao sam je želi li znati središnju temu ili naslov knjige; odgovorila je da bi mi vrlo rado postavila to pitanje, ali da iz poštovanja prema mome radu nije ništa rekla, samo je bila zadovoljna - iznimno zadovoljna.

Rekao sam joj naslov knjige i središnju temu. Nastavili smo hodati u tišini, a na povratku smo čuli neku buku; bio je to vjetar što se približavao, šumio kroz ogoljele krošnje, prilazio nam i vraćao planini njezinu čaroliju, njezinu moć. Uskoro je pao snijeg. Zastao sam i promatrao trenutak: pahulje što padaju, sivo nebo, nju uza se. Nju koja je uvijek bila uz mene, sve vrijeme. Želio sam joj reći u tome trenutku, ali ostavio sam da dozna tek kada prvi puta bude listala ove stranice. Ova je knjiga posvećena tebi, Christina, ženo moja.

Autor

Po riječima Jorgea Luisa Borgesa, zamisao o Zahiru nalazimo u islamskoj tradiciji i pretpostavlja se da je nastala u 18. stoljeću. Zahir na arapskome znači vidljiv, prisutan, onaj kojega je nemoguće ne primijetiti. Nešto ili netko tko nam, nakon što ga upoznamo, malo pomalo zaokuplja misli sve dok se više ne možemo usredotočiti ni na što drugo. Možemo ga tumačiti kao svetinju ili kao ludost.

Faubourg Saint-Peres, Enciklopedija fantastičnog, 1953.

13

ONA, ESTHER, dopisnica iz Iraka gdje umalo što nije započeo rat, 30 godina, udana, bez djece. On, nepoznat muškarac, između 23 i 25 godina, tamne kose, mongolskih crta lica. Oboje zadnji puta viđeni u nekom kafiću u Ulici Faubourg Saint-Honore.

Policiji je bilo dojavljeno da su se i prije nalazili, premda nitko nije znao koliko puta: Esther je uvijek govorila da je taj muškarac - čiji je identitet skrivala iza imena Mikhail - bio iznimno važna osoba, premda nikada nije pojasnila je li bio važan za njezinu karijeru novinarke ili za nju kao ženu. Policija je pokrenula službenu istragu. Iznijeli su mogućnost otmice, ucjene, otmice i ubojstva - što ne bi bilo posve nevjerojatno s obzirom na to da su ga posao i potraga za informacijama često dovodili u kontakt s osobama povezanim s terorizmom. Otkrili su da je u tjednima koji su prethodili njegovu nestanku redovito uzimao novac s bankovnog računa: istražitelji su smatrali da je to moglo biti u vezi s plaćanjem informacija. Nije ponio nikakvu odjeću, ali zašuto, nisu našli ni njegovu putovnicu.

On, stranac, vrlo mlad, bez ikakva policijskog dosjea, bez ijednoga traga koji bi doveo do njegove identifikacije.

Ona, Esther, dvije međunarodne novinarske nagrade, 30 godina, udana.

Moja žena.

OKM

i

17

ODMAH SAM POSTAO sumnjiv i zatvorili su me - jer sam odbijao reći gdje sam se nalazio na dan njezina nestanka. Ali zatvorski je čuvar upravo otvorio vrata i rekao da sam slobodan čovjek.

Zašto sam slobodan čovjek? Zato što danas svi znaju sve o svakome, dovoljno je poželjeti saznati neku informaciju i ona je tu: gdje smo koristili kreditnu karticu, na koja mjesta zalazimo, s kime spavamo. U momemu je slučaju sve bilo

još jednostavnije: neka žena, također novinarka, prijateljica moje žene, ali razvedena – pa je, samim time, mogla reći da je spavala sa mnom – ponudila se kao svjedokinja mojoj obrani èim je saznala da su me uhitili. Podastrla je konkretne dokaze da sam bio s njom onoga dana i one noći kada je nestala Esther.

Razgovarat æu s glavnim istražiteljem, neka mi vrati moje stvari, neka mi se isprièa i potvrdi da je moje uhiæenje imalo pravnu osnovu, reæi æu mu da neæu podiæi optužnicu protiv Države. Objasnit æu mu da to ne namjeravam uèiniti, znam da je svatko stalno pod sumnjom i da nas sve nadziru 24 sata na dan, èak i one koji nisu poèinili nikakav zloèin.

– Slobodan si – rekla je ponavljajuæi rijeèi zatvorskog èuvara.

Pitam: nije li moguæe da se nešto uistinu dogodilo mojoj ženi? Jer, znala mi je reæi da je zbog svojih kontakata,

razgranatih po cijelome teroristièkom podzemlju, katkad osjeæala da joj korake prati netko u daljini.

Istražitelj mijenja temu. Ja sam uporan, ali on mi ništa ne govori.

Pitam može li ona putovati sa svojom putovnicom, on kaže da može jer nije poèinila nikakav zloèin: zašto ne bi mogla slobodno napustiti zemlju i uæi u neku drugu?

– Stoga postoji moguænost da više nije u Francuskoj?

– Mislite da vas je napustila zbog djevojke s kojom spavate?

To se vas ne tièe, odgovaram. Istražitelj zastaje na tren, ozbiljan je, kaže da su me uhitili zbog rutinskog postupka, ali da mu je jako žao zbog nestanka moje žene. I on je oženjen te, premda ne voli moje knjige (Dakle, zna tko sam! Nije tolika neznalica kao što izgleda!), može se staviti u moju poziciju, zna da prolazim teške trenutke.

Pitam ga što mi je dalje èiniti. On mi pruža svoju posjetnicu, kaže da ga obavijestim saznam li kakvu novost – scena koju gledam u svakom filmu, neuvjerljivo, istražitelji uvijek znaju više nego što kažu.

Pita me jesam li upoznao osobu s kojom je Esther viðena posljednji put.

Odgovaram da sam znao njegovo lažno ime, ali da ga osobno nikada nisam upoznao.

Pita me imamo li problema kod kuæe. Kažem da smo zajedno više od deset godina i imamo sve probleme normalnoga braènog para – ni više ni manje.

Oprezno me pita jesmo li u zadnje vrijeme razgovarali o razvodu braka ili je li moja žena razmišljala o rastavi. Odgovaram da ta moguænost nikada nije postojala iako smo se – ponavljam, »poput svih braènih parova« – ponekad znali posvaðati.

Èesto ili ponekad?

Ponekad, odgovaram.

20

Pita, još opreznije, je li sumnjala u moju vezu s njezinom prijateljicom.

Kažem da je to bio prvi i posljednji put da smo spavali. Nije to bila veza, zapravo je to bio nedostatak posla, dan je bio dosadan, nismo imali što raditi poslije ruèka, igra zavoðenja je ono što budi život u nama pa smo završili u krevetu.

Idete u krevet samo zato što je dan dosadan?

Želim odgovoriti da taj tip pitanja nema veze s istragom, ali potrebna mi je njegova pomoæ, a možda æe mi trebati i kasnije – osim toga, ima jedna nevidljiva institucija koja se zove Banka usluga i koja mi je uvijek bila vrlo korisna.

– Ponekad se dogodi. Nemamo ništa zanimljivo ra

diti, žena traga za osjeæajima, ja tražim uzbuðenje, i eto. Slje deæega dana oboje se pretvaramo da se ništa nije dogodilo i život ide dalje.

Zahvaljuje se, pruža mi ruku, kaže da u njegovu svijetu stvari ne stoje tako. Postoji dosada, zamor, pa i želja da se ode s nekime u krevet – ali stvari su

pod kontrolom, i nitko ne èini ono o èemu razmišlja ili što želi.

– Možda je s umjetnicima sve puno slobodnije – od govora.

Odgovaram da poznajem njegov svijet, ali da trenutno ne želim uspoređivati naša različita mišljenja o društvu i ljudima. U tišini oèekujem sljedeæi korak.

– Govorili ste slobodno, stoga možete poæi – kaže istražitelj, pomalo razoèaran što pisac izbjegava razgovara s policajcem. – Sada sam vas osobno upoznao i proèitao æu vaše knjige; rekao sam da mi se ne sviðaju, ali za pravo ih nisam ni èitao.

Nije to bio ni prvi ni posljednji put da sam takvo što èuo. Dogaðaj je poslužio da barem pridobijem još jednog èitatelja: pozdravljam ga i odlazim.

Slobodan sam. Izašao sam iz zatvora, žena mi je nestala pod sumnjivim okolnostima, nemam fiksno radno vrijeme, nemam problema u vezi, bogat sam, slavan, a ako me je Es-ther uistinu napustila, brzo æu pronaæi neku da je zamijeni. Slobodan sam i neovisan.

Ali što je sloboda?

Velik dio života proveo sam kao neèiji rob, stoga bih trebao razumjeti znaèenje te rijeèi. Od djetinjstva se borim da mi sloboda postane najveæim blagom. Borio sam se protiv svojih roditelja koji su željeli da postanem inženjer, a ne pisac. Borio sam se protiv školskih prijatelja kojima sam od prvoga dana bio žrtva njihovih pokvarenih igara, i tek sam nakon mnogo krvi iz svog nosa, ali i njihovih, i nakon mnogih dana skrivanja ožiljaka od majke – jer sam sam morao riješiti svoje probleme, ne ona – uspio dokazati da mogu podnijeti batine bez suza. Borio sam se pronaæi posao s kojim bih preživio, radio sam kao dostavljaè u trgovini željezom kako bih se oslobodio poznate obiteljske ucjene »mi ti dajemo novac, a ti moraš uèiniti ovo i ono«.

Borio sam se – premda bez ikakva uspjeha – za djevojèicu koju sam nekoæ, u djetinjstvu, volio, i koja je voljela mene; na kraju me ostavila jer su je roditelji uvjerali da nemam budućnosti.

Borio sam se u okrutnome svijetu novinarstva, svom idućem poslu, kada me prvi gazda prisilio da ga tri sata èekam i malu pozornost mi posvetio tek kada sam zgrabio knjigu koju je èitao i poèeo je trgati: pogledao me je u èudu i ugledao èovjeka koji je sposoban suoèiti se s neprijateljem i biti ustrajan u borbi, što su glavne osobine dobra izvjestitelja. Borio sam se za ideal socijalizma, završio u zatvoru, izašao i nastavio se boriti, osjeæao se junakom radnièke klase – sve dok nisam èuo Beatlese i odlučio da je puno zabavnije uživati u rocku nego u Marxu. Borio sam se za ljubav svoje prve, svoje druge, svoje treæe žene. Borio sam se da skupim hrabrosti za rastavu od svoje prve, svoje druge, svoje treæe, jer ljubav nije trajala, a ja sam morao krenuti dalje i pronaæi osobu koja se rodila da bi pronašla mene – a to nije bila nijedna od njih.

Borio sam se da skupim hrabrosti i ostavim posao u novinarstvu te da krenem u pustolovinu pisanja knjige, premda sam znao da u mojoj zemlji nitko ne može živjeti od književnosti. Posustao sam nakon godinu dana i više od tisuæu napisanih stranica, koje su se doimale naprosto genijalnim, jer ih ni sam nisam uspio razumjeti.

Dok sam se borio, promatrao sam ljude kako govore u ime slobode, a što bi više stali u obranu toga jedinstvenog prava, postajali bi sve veæim robovima svojih roditelja, braka u kojemu su obeæali ostati uz drugoga »do kraja života«, ravnoteže, poretka, napola ostvarenih planova, ljubavi kojima se ne može reæi »ne« ili »dosta«, vikenda i ru-èaka s osobama s kojima to ne žele. Robovi u gode, privida u gode, prividnoga privida u gode. Robovi života koji nisu odabrali, ali koji su odlučili voditi – samo zato što ih je netko uspio uvjeriti da je to ono najbolje za njih. I tako su prolazili njihovi jednaki dani i jednake noæi u kojim je pustolovina bila tek rijeè u nekoj knjizi ili slika na vjeèno ukljuèenom televizoru, a kad bi se koja vrata otvarala, govorili bi:

»Ne zanima me, nemam volje«.

Kako su mogli znati imaju li volje ili ne ako nikada nisu pokušali? Ali pitati je bilo uzaludno: zapravo su se bojali bilo kakve promjene koja bi uzdrmala svijet na koji su navikli.

Istražitelj kaže da sam slobodan. Slobodan sam sada, a slobodan sam bio i unutar zatvora, zato što je sloboda i dalje ono što najviše cijenim. Naravno da sam zbog nje kušao i loša vina, èinio stvari koje nisam smio uèiniti i koje neæu ponoviti, zaradio ožiljke na tijelu i na duši, povrijedio neke osobe – od kojih sam, na kraju, tražio oprost, u doba kada sam mislio da mogu sve osim natjerati drugu osobu da me slijedi u mojoj ludosti, u mojoj žeði za životom. Nije mi žao trenutaka patnje, svoje ožiljke nosim poput odlièja, znam da je cijena slobode visoka, visoka poput cijene ropstva; jedina je razlika to što se plaæa s užitkom i osmijehom, èak i kad osmijeh prate suze.

Izlazim iz policijske stanice, dan je lijep, sunèana nedjelja koja nimalo nije u skladu s mojim duševnim stanjem. Èeka me odvjetnik uz rijeèi utjehe i s cvijeæem u ruci. Kaže da je zvao sve bolnice, sve mrtvaènice (ono što se èini kada netko kasni kuæi), ali nije pronašao Esther. Kaže da je uspio sprijeèiti novinare da saznaju gdje su me uhitili. Kaže da mora razgovarati sa mnom kako bi razvio pravnu strategiju koja bi me oslobodila buduæe optužnice.

Zahvaljujem mu se na brizi; znam da ne želi razviti nikakvu pravnu strategiju – jednostavno, ne želi me ostaviti samoga jer ne zna kako æu se ponašati (Napit æu se i ponovno æe me uhititi? Izazvat æu neki skandal? Pokušat æu samoubojstvo?). Odgovaram da imam važna posla i da obojica znamo kako nisam u sukobu sa zakonom. On je uporan, a ja mu ne ostavljam izbor – na kraju, slobodan sam èovjek.

Sloboda. Sloboda je biti jadno sam.

Uskaèem u taksi prema središtu Pariza, molim da stane pokraj Are de Triomphe. Hodam po Champs-Èlvsees prema Hotelu Bristol gdje sam èesto pio toplu èokoladu s Esther, ustvari svaki puta kada bi se netko od nas vratio s puta iz inozemstva. Bilo nam je to poput rituala povratka kuæi, zaranjanja u ljubav što nas je održavala sjedinjenima makar nas je život svakim danom usmjeravao drugim putevima.

Nastavljam hodati. Ljudi se smiješe, djeca su sretna zbog nekoliko proljetnih sati usred zime, promet teèe bez zastoja, sve djeluje mirno – osim što nitko od tih ljudi ne zna, ili se pretvara da ne zna, ili nikoga naprosto ne zanima èinjenica da sam izgubio svoju ženu. Zar ne shvaæaju koliko patim? Svi bi trebali biti tužni, svi bi trebali biti solidarni s èovjekom èija duša krvari od ljubavi; no i dalje se smiješe, usredotoèeni na svoje male i jadne živote koji tek vikendima teku.

Smiješne li misli; mnoge osobe koje susreæem nose rastrganu dušu, a ja ne znam ni zašto ni koliko pate.

Ulazim u neki bar kupiti cigarete, osoba mi odgovara na engleskome. Odlazim u ljekarnu kako bih kupio bombone od metvice koje volim, a prodavaè mi se obraæa na engleskome (oba sam puta tražio na francuskome). Prije nego što sam stigao u hotel obratila su mi se dvojica mladiæa što su upravo stigla iz Toulousa, zanima ih gdje se nalazi neka trgovina, obraæaju se raznim osobama, nitko ne razumije što govore. Što se dogaða? Je li netko promijenio jezik na Champs-Èlvsees u posljednja 24 sata dok sam bio u zatvoru?

Turizam i novac mogu uèiniti èuda: ali kako to prije nisam primijetio? Zato što, kao što je oèito, Esther i ja veæ dugo nismo pili toplu èokoladu, premda smo u posljednje vrijeme oboje putovali i vraæali se više puta. Uvijek je nešto važnije. Uvijek je neki dogovor neodgodiv. Da, ljubavi, otiaæi æemo na èokoladu sljedeæi put, vrati se odmah, znaš da danas imam iznimno važan sastanak i ne mogu iaæi po tebe u zraènu luku, doði taksijem, mobitel mi je ukljuèen, možeš me nazvati iskrsne li što hitno, inaèe se vidi-

mo naveèer.

Mobitel! Vadim ga iz torbe, smjesta ga ukljuèujem, zvoni nekoliko puta, srce mi zastane sa svakim pozivom, na ekranu vidim imena osoba koje me zovu, ne javljam se

24

25

nikome. Da se barem pojavi »skriveni broj«; to bi mogla biti samo ona, jer taj broj ima nešto više od dvadeset osoba koje su obećale da ga neće proslijediti. Ne pojavljuje se, samo brojevi prijatelja ili bliskih suradnika. Zacijelo žele saznati što se dogodilo, žele pomoći (kako pomoći?), pitati trebam li štogod. Telefon i dalje zvoni. Trebam li se javiti? Trebam li se sastati s nekim od tih ljudi?

Odlučujem se ne javljati dok ne saznam što se događa. Dolazim u Bristol, hotel za koji je Esther uvijek govorila da je jedan od rijetkih pariških hotela gdje se prema klijentima odnose kao prema gostima, a ne kao prema beskućnicima u potrazi za krovom nad glavom. Pozdravljaju me kao da sam kod kuće, biram stol ispred lijepoga sata, slušam klavir, promatram vrt.

Moram biti praktičan, proučiti mogućnosti, život ide dalje. Nisam ni prvi ni zadnji muškarac kojega je napustila žena. Ali, zar se to moralo dogoditi na ovako sunčan dan, dok se ljudi na ulici smiješe, djeca pjevaju, proljeće daje prve znakove, sunce sja, motoristi poštuju pješake prijelaze?

Uzimam ubrus, izbacit ću te misli iz glave i staviti ih na papir. Ostavimo se osjećaja i pogledajmo što mi je činiti:

A) razmotriti mogućnost da je zaista oteta, život joj je u opasnosti, ja sam muškarac, njezin prijatelj u svakome trenutku, moram prevrnuti nebo i zemlju da je nađem.

Odgovor na ovu mogućnost: uzela je putovnicu. Policija ne zna, ali uzela je i neke osobne predmete, kao i novčanik sa slikama svetaca zaštitnika što ga je uvijek nosila sa sobom kada je putovala u inozemstvo. Podigla je novac iz banke.

Zaključak: spremala se otputovati.

B) razmotriti mogućnosti da je povjerovala nekom obećanju koje se pretvorilo u zamku.

Odgovor: mnogo se puta našla u opasnim situacijama – bile su dio njezina posla. Ali uvijek me upozoravala, jer sam bio jedina osoba kojoj je potpuno vjerovala. Govorila mi je gdje je, s kim se trebala naći (iako je, kako me ne bi dovela u opasnost, najčešće koristila njihova lažna imena) i što mi je činiti u slučaju da se ne vrati u određeno vrijeme.

Zaključak: nije imala na pameti sastanak s izvorima informacija.

C) razmotriti mogućnost daje upoznala drugoga muškarca.

Odgovor: nema odgovora. Od svih pretpostavki, ova jedino ima smisla. A ja je ne mogu prihvatiti, ne mogu prihvatiti da tako odlazi, da mi ne kaže razlog. I Esther i ja uvijek smo bili ponosni što se znamo suočiti s problemima zajedničkoga života. Patili smo, ali jedno drugome nikada nismo lagali – i makar to bio dio igre, nismo prešućivali događaje izvan našega braka. Znam da se počela mijenjati puno vremena nakon što je upoznala tog Mik-haila, ali opravdava li to prekid desetogodišnjega braka?

Ako je i spavala s njime, ako se zaljubila, ne bi li odvag-nula sve naše zajedničke trenutke, sve što smo skupa ostvarili, prije nego što se upusti u pustolovinu bez povratka? Slobodno je putovala kad god je željela, bila je okružena muškarcima, vojnicima koji dugo nisu vidjeli žene, nikada je ništa nisam pitao, ona mi nikada ništa nije govorila. Oboje smo bili slobodni, na to smo bili ponosni.

No, Esther je nestala. Vidljive je tragove ostavila samo meni, kao da je riječ o kakvoj kratkoj poruci: odlazim.

Zašto?

Vrijedi li uopće odgovarati na to pitanje? Ne. Budući da se u odgovoru krije moja nesposobnost da uza se zadržim ženu koju volim. Vrijedi li je pokušati pronaći kako bih je uvjerio da mi se vrati? Preklinjati, isprositi još jednu priliku za naše vjenčanje?

Izgleda smiješno: bolje je patiti kao što sam i prije patio, kada su me, na kraju, ostavljali oni koje sam volio. Bolje je lizati rane, i to sam u prošlosti radio. Neko ću vrijeme misliti na nju, postat ću èangrizav, živcirat ću svoje prijatelje jer nemam o èemu misliti do o odlasku svoje žene. Trudit ću se pronaći opravdanja za sve što se dogodilo, danima i noćima ću se prisjećati svakoga trena što sam ga uz nju proveo, na kraju ću zaključiti da se grubo ponijela prema meni, koji sam se uvijek trudio èiniti ono najbolje. Naći ću si druge žene. Dok budem hodao ulicama, svakim ću trenom susretati osobu koja bi mogla biti ona. Patit ću danonoćno. To može trajati tjednima, mjesecima, možda i cijelu godinu.

Sve dok se jednog jutra ne probudim, primijetim da mislim na nešto drugo i shvatim da je ono najgore prošlo. Srce je zgaženo, ali oporavlja se i ponovno prepoznaje ljepotu života. Već se to događalo, dogodit će se ponovno, u to sam siguran. Netko odlazi zato što će netko drugi doći – ponovno ću pronaći ljubav.

Na tren uživam zamišljajući svoje novo stanje: samac i milijunaš. Mogu izaći s kime poželim usred bijela dana. Na zabavama se mogu ponašati kako nisam mogao svih ovih godina. Vijest će se brzo proširiti i uskoro će mnoge žene, mlade ili ne tako mlade, bogate ili ne toliko bogate kao što se predstavljaju, inteligentne ili naprosto obrazovane da mogu reći što misle da bi mi se svidjelo... uskoro će mi kucati na vrata.

Želim povjerovati da je sjajno biti slobodan. Ponovno slobodan. Spreman pronaći istinsku ljubav svoga života, ljubav što me èeka i koja neće dopustiti da više ikada proživim ovo poniženje. Ispijam èokoladu, gledam sat, znam da je još prerano za taj ugodni osjećaj da sam ponovno dio ljudskog roda. Na trenutke sanjam da Esther ulazi na vrata, koraća po krasnim perzijskim sagovima, sjeda uz mene bez riječi, puši cigaretu, gleda unutrašnji vrt i drži me za ruku. Prolazi pola sata, pola sata vjerujem u prièu koju upravo smišljam, dok ne shvatim da sam u bunilu. Odluèujem se ne vratiti kući. Odlazim na recepciju, tražim sobu, èetkicu za zube, dezodorans. Hotel je popunjen, ali upravitelj pronalazi naèina: dobivam krasan apartman s pogledom na Eiffelov toranj, s terasom, pariški krovovi, malo pomalo svjetla se pale, obitelji se okupljaju kako bi veèerali ove nedjelje. I vraća se onaj osjećaj što me obuzeo na Champs-Èlvsees: koliko je ono što me okružuje ljepše, toliko se ja jadnijim osjećam.

Nema gledanja televizije. Nema veèere. Sjedam na terasu i promatram svoj život, mladić koji je sanjao da postane slavan pisac, a odjednom shvati da je stvarnost potpuno drugaèija – piše na jeziku koji gotovo nitko ne èita, u zemlji za koju kažu da nema èitatelja. Obitelj ga prisiljava da se upiše na fakultet (dobar je bilo koji, sine moj, samo da dobiješ diplomu – u suprotnome, ostat ćeš nitko i ništa). Buni se, putuje svijetom u vrijeme hippieja, pronalazi nekog pjevaèa, piše tekstove za glazbu i odjednom mu pode za rukom zaraditi više novca od svoje sestre koja je poslušala roditelje i postala inženjerkom kemije.

Pišem glazbu, pjevaè je svakim danom sve uspješniji, kupujem nekoliko stanova, posvađam se s pjevaèem, ali imam dovoljno novca da sljedećih nekoliko godina ne moram raditi. Prvi puta ženim se ženom starijom od sebe, mnogo uèim – kako voditi ljubav, zapovijedati, govoriti engleski, dokasna spavati, ali na kraju se rastajemo jer sam onaj kojega ona smatra »emotivno nezrelim, što trèi za svakom djevojkom bujnih grudi«. Ženim se drugi i treći put, osobama koje će mi, vjerujem, podariti emocionalnu stabilnost: dobivam ono što želim, ali shvaćam da toliko sanjana stabilnost dolazi uz ogromnu dosadu.

Još dva razvoda. Ponovno sloboda, ali to je samo osjećaj; sloboda nije nedostatak obaveza, nego sposobnost odabira i obavezivanja na ono što je bolje za mene.

Nastavljam ljubavnu potragu, i dalje pišem za glazbu. Kada me pitaju èime se bavim, odgovaram da sam pisac. Kada kažu da su èitali samo moje tekstove za glazbu, kažem da su tekstovi tek dio moga posla. Kada se isprièaju i kažu da nisu èitali niti jednu moju knjigu, kažem da radim na nekom projektu – a to je laž. Zapravo, imam novca, imam veza, ono što nemam je hrabrost da napišem knjigu – moj je san postao moguć. Ako pokušam i ne uspijem, ne znam kako æe izgledati ostatak moga života: stoga je bolje živjeti i misliti na san nego se suoèiti s mogućnošću da taj san propadne.

Jednoga dana dolazi mi neka novinarka na razgovor: želi znati kako je kada cijela zemlja pozna moj rad, a da me osobno nitko ne pozna, jer se najèešæe samo pjevaè pojavljuje u medijima. Lijepa, pametna, samozatajna. Ponovno se susreæemo na nekoj zabavi, sada bez pritiska što ga donosi posao, polazi mi za rukom odvesti je u krevet iste noæi. Zaljubljujem se, ona misli da je to zbog droge. Zovem je telefonom, uvijek kaže da je zauzeta. Što me više odbija, ja sam zagrijaniji – dok je ne uspijem nagovoriti da provede vikend u mojoj vikendici (makar bio i crna ovca, biti pobunjenik vrlo èesto bude nadoknađeno – bio sam jedini od svojih prijatelja koji je u toj životnoj dobi uspio kupiti vikendicu).

Tri smo dana potpuno sami, promatramo more, ja kuham, ona prièa o svome poslu, na kraju se zaljubi u mene. Vraæamo se u grad, poène redovito spavati u mome stanu. Jednoga dana odlazi ranije i vraæa se sa svojim pisæim strojem: od tog trenu, bez ijedne rijeèi, moja se kuæa pretvara u njezinu.

Poèinju sukobi koje sam imao s prethodnim suprugama: ona stalno traži stabilnost, ja pustolovine i nepoznato. Ipak, ovaj put veza traje dulje; unatoè tome, nakon dvije godine smatram kako je vrijeme da Esther vrati pisæi stroj svojoj kuæi, kao i sve što je donijela sa sobom.

– Mislim da neæe iæi.

– Ali ti me voliš, i ja tebe volim, zar ne?

– Ne znam, ako me pitaš uživam li u tvom društvu, odgovor je da. Želiš li znati mogu li živjeti bez tebe, odgovor je također da.

– Nisam se željela roditi kao muškarac, vrlo sam za dovoljna svojim ženskim oblièjem. Napokon, sve što vi oèekujete od nas je da dobro kuhamo. Nasuprot tome, od muškaraca se oèekuje sve, apsolutno sve – da budu sposobni zarađivati, voditi ljubav, brinuti se o potomstvu, spremati ruèak, biti uspješni.

– Ne radi se o tome: vrlo sam zadovoljan samim sobom. Uživam u tvome društvu, ali uvjeren sam da neæe iæi.

– Uživam u tvome društvu, ali prezireš svoje vlastito društvo. Uvijek tražiš pustolovine kako bi zaboravio važne stvari. Živiš od adrenalina u svojim venama, a zaboravljaš da u njima mora teæi krv i ništa više.

– Ne bježim od važnih stvari. A što bi to, na primjer, bilo važnije?

– Napisati knjigu.

– To mogu uèiniti bilo kada.

– Pa uèini to sada. Kasnije se, ako i dalje budeš želio, možemo rastati.

NJEZIN MI KOMENTAR djeluje suludo, knjigu mogu napisati kad god poželim, poznajem izdavaèe, novinare, osobe koje mi duguju usluge. Esther je tek žena koja se boji da æe me izgubiti, izmišlja. Kažem da je dosta, naša je veza došla do kraja, nije tu rijeè o onome što ona misli da æe me usreæiti, rijeè je o ljubavi.

Što je ljubav? Pita ona. Objašnjavam joj pola sata i shvaæam da ne uspijevam dobro objasniti.

Ona predlaže da, dok ne uspijem objasniti ljubav, pokušam napisati knjigu. Odgovaram da to dvoje nije ni u kakvoj vezi, još danas æu se iseliti, ona neka ostane u stanu koliko želi – bit æu u hotelu dok ne naðem mjesto gdje æu živjeti. Ona kaže da, što se nje tièe, nema problema, mogu se iseliti istoga

trena, ona æ se iseliti u roku od mjesec dana - veæ sutradan æ potražiti novi stan. Pripremam kofere, ona èita knjigu. Kažem da je kasno, da æu iæi sutra. Ona predlaže da odem smjesta, jer sutra æu biti slabiji, neodluèeniji. Pitam je želi li me se riješiti. Smije se, kaže da sam ja htio prekinuti. Odlazimo na poèinak, sutradan se više nemam volje iseliti, odlueujem da moram razmisliti o svemu. Osim toga, Esther kaže da stvar nije gotova: sve dok ne budem spreman riskirati sve za ono što smatram istinskom svrhom svoga života, bit æ još ovakvih dana, ona æ biti nesretna, i na kraju æ ona ostaviti mene. Samo što æ se u

tom sluèaju namjera smjesta ostvariti i poružit æ sve mostove kojim bi se mogla vratiti. Pitam je što pod time misli. Naæi novoga deèka, zaljubiti se, odgovara.

Ona odlazi na posao u redakciju novina, ja odlueim uzeti slobodan dan (osim što pišem tekstove za glazbu, trenutno radim u diskografskoj kuæi), sjedam za pisæi stroj. Ustajem se, èitam novine, odgovaram na važna pisma, nakon njih odgovaram na manje važna pisma, zapisujem što moram obaviti, slušam glazbu, odlazim u šetnju gradskom èetvrti, razgovaram s pekarom, vraæam se kuæi, prošao je cijeli dan, nisam uspio napisati ni najjednostavniju reèenicu. Zakljuèujem da mrzim Esther, prisiljava me èiniti ono što ne želim.

Kada se vraæa s posla, ništa me ne pita - potvrđuje da ništa nisam uspio napisati. Kaže da danas izgledam isto kao i juèer.

Radit æu sutradan, ali vraæam se tijekom noæi za stol gdje se nalazi pisæi stroj. Èitam, gledam televiziju, slušam glazbu, vraæam se za stroj, tako proðu dva mjeseca, gomilam stranice i stranice »prve reèenice«, a uopæ ne uspijevam dovršiti odlomak.

Pronalazim sve moguæe isprike - u ovoj državi nitko ne èita, nisam èak ni plan razradio, ili imam odlièan plan, samo tražim pravi naèin kako ga razraditi.

Više od svega, strašno sam zauzet nekim èlankom ili tekstom za glazbu koji moram ovršiti. Još dva mjeseca i ona dolazi s avionskom kartom.

»Dosta«, kaže. »Prestani glumatati da si zauzet, da si osoba koja se brine o svojim obavezama, da svijet treba ono èime se baviš i otputuj na neko vrijeme«. Uvijek æu moæi biti upravitelj novina u kojima objavljujem poneki izvještaj, uvijek æu moæi biti predsjednik diskografske kuæe za koju pišem tekstove - i gdje radim samo zato što oni ne žele da pišem tekstove za konkurentske kuæe. Uvijek

æu moæi ponovno raditi ovo što sada radim, ali moj san, on više ne može èekati. Ili æu ga prihvatiti ili zaboraviti.

Za kamo je karta Razbijem nekoliko èaša, karte su skupe, ne mogu sada otiæi, karijera je preda mnom i moram se brinuti o njoj. Izgubit æu mnogo glazbenih suradnika, nije problem u meni, problem je naš brak. Poželim li napisati knjigu, nitko me neæe sprijeèiti da to uèinim.

»Ti želiš, ti možeš, ali ti to ne èiniš«, kaže ona. »Buduæi da problem nije u meni, veæ u tebi samome, bolje je da budeš neko vrijeme sam«.

Pokaži mi zemljopisnu kartu. Moram iæi do Madrida, od tamo æu autobusom do Pirineja, na granicu s Francuskom. Tamo poèinje srednjovjekovni put, Put svetoga Jakova: moram ga propješaèiti. Ona æe me èekati na kraju puta i prihvatit æ sve što joj kažem: da je više ne volim, da nisam dovoljno proživio kako bih mogao napisati književno djelo, da više nikada ne želim pomišljati da postanem pisac, da je sve bilo tek mladalaèki san, ništa više. Buncam! Žena s kojom živim dvije godine, èitavu vjeènost u ljubavnoj vezi, donosi odluke o mom životu, prisiljava me da napustim posao, želi da propješaèim cijelu jednu državu! Zamisao je toliko suluda da je odlueujem shvatiti ozbiljno. Pijan sam nekoliko noæi zaredom, i ona je pijana sa mnom, premda mrzi alkohol. Postajem agresivan, kažem joj da mi zavidi na nezavisnosti, da joj je ta luda zamisao pala na pamet samo zato što sam rekao da je želim ostaviti. Ona kaže da se ta zamisao pojavila dok sam još išao u školu i sanjao da postanem piscem - sada bi bilo dosta odgađanja, ili se moram suoèiti sa sobom, ili æu provesti ostatak života u vjenèanjima, rastavama te prièati lijepe prièe o svojoj prošlosti i propadati iz dana u dan.

Oèito je da ne mogu priznati da je u pravu - ali znam da govori istinu. I što sam toga svjesniji, postajem agresivniji. Ona trpi napade bez pritužbi - samo pamti da se datum putovanja bliži.

Jedne noæi, nadomak danu putovanja, ona odbija voditi ljubav. Popušim cijelu cigaretu hašiša, popijem dvije boce vina i onesvijestim se nasred sobe. Kada se probudim, shvaæam da sam dotaknuo dno i preostaje mi samo isplivati na površinu. Ja, koji sam se oduvijek ponosio svojom srèanošæu, sada uviðam koliki sam postao kukavica, buržuj, jadnik u svom vlastitom životu. Tog je dana budim poljupcem i kaæem da æu uèiniti što mi savjetuje.

Putujem, i za 38 dana propješaæim Put svetoga Jakova. Nakon dolaska u Compostelu shvaæam da moje istinsko putovanje tek poèinje. Odluèujem se nastaniti u Madridu, živjeti od svojih autorskih prava, dopustiti da me ocean dijeli od Estherina tijela, makar smo službeno još zajedno; prilièno èesto razgovaramo telefonom. Iznimno je ugodno biti vjenèan i znati da joj se uvijek mogu vratiti u zagrljaj, a istodobno uæivati u potpunoj nezavisnosti.

Zaljubljujem su u katalonsku znanstvenicu, u Argentinku koja izraðuje nakit, u djevojku koja pjeva u podzemnoj željeznici. Autorska prava na glazbu i dalje stižu i dostatna su da mogu udobno živjeti bez rada, s puno slobodnog vremena za sve... pa èak i za pisanje knjige.

Knjiga uvijek moæe prièekati sljedeæi dan. Buduæi da je prefekt Madrida odluèio da taj grad mora biti vrsta zabave, skovao je zanimljiv slogan (»Madrid me ubija«), potièe odlazak u više barova tijekom jedne noæi, kuje romantièan naziv movida madrilenà, a to ne mogu odgoditi do sutra, sve je jako zabavno, dani su kratki, a noæi duge.

Jednoga lijepoga dana Esther me zove telefonom i kaæe da æe me doæi posjetiti: kaæe da jednom zauvijek moramo razriješiti našu situaciju. Putuje za tjedan dana i na taj

mi naèin daje vremena da osmislim niz isprika (spremam se na put u Portugal, ali vraæam se za mjesec dana - govorim plavokosoj djevojci koja je prije pjevala u podzemnoj željeznici, a sada spava u pansionu i svake noæi izlazi sa mnom u movida madrilenà). Ureðujem stan, uklanjam svaki trag æenske prisutnosti, molim prijatelje za potpunu šutnju, dolazi mi æena na mjeseca dana.

Esther izlazi iz aviona s neprepoznatljivom i uæasnom frizurom. Putujemo u unutrašnjost Španjolske, upoznajemo gradiæe koji su jako vaæni za jednu noæ, ali kad bih se danas tamo morao vratiti, ne bih znao gdje se nalaze. Odlazimo na borbe s bikovima, na flamenco, najbolji sam muæ na svijetu jer æelim da se vrati kuæi s dojmom da je još volim. Ne znam zašto æelim ostaviti takav dojam, moæda jer u dnu duše vjerujem da æe se jednoga dana san o Madridu završiti. Tuæim se na njezinu frizuru, ona je mijenja, ponovno je lijepa. Još samo deset dana do kraja njezina odmora, æelim da se vrati zadovoljna i da ja ponovno ostanem sam u Madridu koji me ubija, u diskoklubovima koji se otvaraju u deset sati ujutro, s bikovima, neprekidnim razgovorima na uvijek iste teme, s alkoholom, æenama, još bikova, još alkohola, još æena i nikakvim, baš nikakvim radnim vremenom.

Jedne nedjelje, na putu prema malom restoranu koji radi cijelu noæ, postavlja mi zabranjeno pitanje: o knjizi koju, navodno, pišem. Pijem bocu vina, udaram nogom o metalna vrata na koja nailazim na putu, verbalno napadam prolaznike, pitam je zašto je prevalila toliki put ako joj je jedina namjera bila zagorèati mi æivot i uništiti moju sreæu. Ona ne govori ništa, ali oboje znamo daje našoj vezi kraj. Probdijem noæ, a nakon što se sljedeæeg dana potuæim upravitelju u vezi neispravnog telefona, upozorim spremaèicu da mi veæ tjedan dana nije promijenila posteljinu. Nakon beskrajnog kupanja, kako bih se otrijeznio od sinoænjeg pijanstva, napokon sjedam za pisaæi stroj, tek kako bih dokazao Esther da pokušavam, zaista pokušavam raditi.

I odjednom se dogaða èudo: gledam tu æenu što stoji preda mnom, skuhala je kavu, èita novine, u oèima joj se vidi umor i oèaj, šutljiva je kao i uvijek, æenu koja rijetko dokazuje svoju ljubav gestama, æenu zbog koje kaæem »da«

kada želim reći »ne«, koja me prisilila da se borim za ono što je ona smatrala – s razlogom – svrhom moga života, koja se odrekla moga društva jer je njezina ljubav prema meni veća čak i od ljubavi prema samoj sebi, ženu koja me prisilila da krenem u potragu za svojim snom. Promatram tu ženu poput djevojčice, spokojnu, s očima koje govore više od riječi, uvijek odvažnu u svojim postupcima, sposobnu voljeti bez ponižavanja, bez ispričavanja zbog ljubavi prema svome muškarcu – odjednom mi prsti kucaju po tipkama stroja za pisanje.

Nastaje prva rečenica. I druga.

Dva dana ne jedem, spavam samo koliko je neophodno, riječi kao da bujaju iz nekog nepoznatog mjesta – isto kao što se događalo s tekstovima za pjesme, kada smo, nakon mnogih svađa i besmislenih razgovora, moj partner i ja znali da je »stvar« tu, dovršena, i da je vrijeme da je napišemo i skladamo. Ovaj put znam da »stvar« dolazi iz Es-therina srca, moja se ljubav ponovno rada, pišem knjigu jer postoji ona, prebrodila je teške trenutke bez pritužbi, nije se smatrala žrtvom. Počinjem pripovijedati svoje iskustvo o jednoj stvari koja je zaokupljala moje misli posljednjih godina – Putu svetoga Jakova. Kako pišem, primjećujem da se moj pogled na svijet značajno mijenja. Mnogo sam godina proučavao i bavio se magijom, alkemijom, okultnim znanostima; fascinirala me misao da tek šačica ljudi posjeduje ogromnu moć koja se ni na koji način nije mogla podijeliti s ostatkom čovječanstva, jer bio bi prevelik rizik dopustiti da se neiskusne ruke domognu tog golemog potencijala. Bio sam član tajnih društava, povezao sam se s egzotičnim sektama, kupovao sam skupe knjige koje su bile nedostupne na tržištu, puno sam vremena utrošio na rituale i prizivanja. Ulazio sam i izlazio iz skupina i bratstava, bio često ušišan zbog poznanstava s ljudima koji će mi, napokon, otkriti tajne nevidljiva svijeta, i uvijek razočaran kada bih, na kraju, otkrio da su ti ljudi većinom, premda s dobrim namjerama, samo slijedili određene dogme i najčešće postajali fanaticima, jer je upravo fanatizam jedini spas sumnjama što neprestano izjedaju čovjekovu dušu.

Otkrio sam da su mnogi rituali uinkoviti, to je istina. Ali otkrio sam i da su oni što su se nazivali majstorima i čuvarima tajni života, oni što su tvrdili da su u stanju podariti čovjeku sposobnost da postigne sve što želi odavno u potpunosti izgubili svaku vezu sa starim učenjima. Nakon što sam propješačio Putem svetoga Jakova, upoznao obične ljude, otkrio da svemir govori pojedinačnim jezikom zvanim »znakovi«, koji možemo razumjeti samo ako otvorenim umom promatramo događaje oko sebe, sve je potaknulo moju sumnju u okultizam kao jedina vrata prema tim tajnama. U knjizi o putu razmatram i druge mogućnosti sazrijevanja, a na kraju zaključujem: »dovoljno je pažljivo promatrati, upute uvijek dolaze kada si spreman, a ako pažljivo očekuješ znakove, uvijek ćeš saznati sve što je potrebno za sljedeći korak«.

Čovjek ima dva velika problema: prvi je znati kada početi, a drugi kada stati. Nakon tjedan dana pregledavam knjigu prvi, drugi i treći puta. Madrid me više ne ubija, vrijeme je da se vratim – osjećam da sam zatvorio jedan ciklus i hitno moram

otvoriti novi. Opraštam se od grada kao što sam se opraštao cijeloga života: mislim da se mogu predomisliti i jednoga dana vratiti.

Vraćam se u domovinu s Esther, siguran da je vjerojatno vrijeme da nađem drugi posao, ali dok ga ne nađem (a ne nalazim ga jer ga ne trebam), i dalje pregledavam knjigu. Ne vjerujem da ikoga može zanimati iskustvo čovjeka koji je propješačio neki put u Španjolskoj – romantičan, ali naporan.

Kada nakon četiri mjeseca odlučim po deseti puta pregledati knjigu, shvatim da nema ni rukopisa ni Esther. Gotovo poludim, a ona se vraća s priznаницom o pošiljci – poslala je knjigu svom bivšem dečku koji je sada vlasnik male izdavačke kuće.

Bivši dečko objavljuje knjigu. Ni riječi u novinama, ali neki ljudi kupuju knjigu. Preporučuju je drugima koji je također kupe i dalje preporučuju. Nakon šest mjeseci prvo je izdanje rasprodano. Nakon tri godine rasprodana su još tri izdanja, počinjem zarađivati onime čime nisam ni sanjao: s književnošću. Ne znam koliko će potrajati taj san, ali odlučujem proživjeti svaki trenutak

kao da je posljednji. Primjećujem da mi je uspjeh otvorio vrata koja toliko dugo čekam: drugi izdavači žele objaviti moju sljedeću knjigu. Ali ne mogu pješaiti Putem svetoga Jakova cijelu godinu, pa o čemu ću pisati? Hoće li se drama oko sjedenja za pisanim strojem i rada – osim pisanja rečenica i odlomaka – ponoviti? Važno je nastaviti širiti moj pogled na svijet, pripovijedati o mojim životnim iskustvima. Pokušavam nekoliko dana, mnogo noći, i odlučujem da je to nemoguće. Jednoga poslijepodneva slučajno čitam (zar slučajno?) zanimljivu priču iz 1001 noći; pronalazim simbol vlastitog putovanja, ono što mi pomaže da shvatim tko sam i zašto mi je toliko trebalo odlučiti se na ono što me oduvijek čekalo. Koristim se tom pričom kao osnovom za priču o pastiru koji traži svoj san, blago sakriveno u egipatskim piramidama. Govorim o ljubavi koja ga čeka, kao što je Esther čekala mene dok sam lutao i lutao životom. Više nisam onaj koji je sanjao da postane netko i nešto: ja jesam. Ja sam pastir što prelazi pustinju, ali gdje je alkemičar koji mi pomaže da nastavim putovanje? Nakon što sam završio novi roman nisam shvatio što je preda mnom: nalikuje na bajku za odrasle, a odrasle više zanimaju ratovi, seks, priče o moći. Unatoč tome, izdavačka kuća pristaje, izdaje knjigu, a čitatelji je ponovno stavljaju na popis najčitanijih knjiga. Nakon tri godine moj brak je odličan, radim ono što želim raditi, pojavljuje se prvi prijevod, drugi, a uspjeh – spor ali siguran – pronosi moj rad po cijelome svijetu. Odlučujem se preseliti u Pariz, zbog njegovih kafića, zbog njegovih pisaca, zbog njegova kulturna života. Otkrivam da ništa od toga više ne postoji: kafići su mjesta za turiste s fotografijama osoba koje su ih proslavili. Većina pisaca više mari za stil nego za sadržaj, pokušavaju biti originalni, ali uspijevaju biti samo dosadni. Zatvoreni su u svome svijetu i ja učim zanimljivu izreku na francuskome jeziku: renvojer l'ascenseur. A to znači: ja govorim dobro o tvojoj knjizi, ti govoriš dobro o mojoj, stvaramo nov kulturni život, revoluciju, novo filozofsko razmišljanje, patimo jer nas nitko ne razumije, ali to se već dogodilo genijalcima u prošlosti, dio je to velikog umjetnika, biti neshvaćen u svoje vrijeme. Renvojer l'ascenseur i isprva poluće određeni rezultat – ljudi se ne usude javno kritizirati ono što ne razumiju. Ali ubrzo shvaćaju da su prevareni, prestaju vjerovati kritikama. Internet i njegov jednostavni jezik uspijevaju promijeniti svijet. U Parizu se rađa paralelni svijet: novi pisci trse

se da im se riješi i duša razumiju. Družim se s tim novim piscima u kafićima koje nitko ne poznaje jer nisu poznati ni pisci ni kafići. Sam razvijam svoj stil i učim od izdavača ono što moram naučiti o suradnji među ljudima.

- ŠTO JE TO Banka usluga?
- Ma znaš. Svi to znaju.
- Možda, ali ja još uvijek ne shvaćam o čemu govoriš.
- Spominje se u knjizi nekog američkog pisca. To je najmoćnija banka na svijetu. Sveprisutna je.
- Ja sam iz zemlje gdje ne postoji književna tradicija. Nikome ne bih mogao učiniti uslugu.
- To uopće nije važno. Evo ti jednog primjera: ja znam da si ti osoba koja će rasti, jednoga ćeš dana biti ja ko utjecajan. Znam jer sam i ja nekada bio poput tebe, na dobudan, nezavisan, iskren. Danas više nemam tu energiju, ali pokušavam ti pomoći jer ne mogu ili ne želim stati na jednome mjestu, ne sanjam o umirovljenju, sanjam o zanimljivoj borbi zvanom život, moć, slava. Polako gomilam rezerve na tvom računu – te rezerve nisu u novcu, nego u

poznanstvima. Predstavljam te ljudima, omogućujem pregovore – samo one pravedne. Znaš da mi duguješ, makar ja nikada ništa ne naplatio.

– A jednoga dana...

– Toèno. Jednoga dana nešto trebam, možeš me od biti, ali znaš da mi duguješ. Uèinit æš što æelim, ja æu ti i dalje pomagati, drugi æ znati da si odana osoba, ulagat æ na tvoj raèun – to æ uvijek biti poznanstva, jer ovaj se svi jet sastoji od poznanstava, nema nièega više. I oni æ jed noga dana nešto poæeljeti, a ti æš to poštovati i pomoæi onome koji je pomogao tebi, s vremenom æš splesti svoju mreæu po cijelome svijetu, upoznat æš sve koje trebaš upoznati, a tvoj æ ugled rasti iz dana u dan.

– Ili æu tada odbiti uèiniti to što æeliš.

– Naravno. Banka usluga je riskantan ulog, kao sva ka druga banka. Ti mi odbiješ uèiniti uslugu koju sam te traæio smatrajuæi da sam ti pomogao jer si to zasluæio, jer si najveæi, jer smo svi mi obavezni priznati tvoju darovi tost. U redu, zahvaljujem se, traæim isto od neke druge osobe na èiji sam raèun stavio polog, ali od toga trena i bez objašnjenja svi znaju da ne zasluæuješ povjerenje. Moæeš napola izrasti, ali neæeš izrasti u ono što priæeljkueš. U jednom trenutku tvoj æ æivot krenuti nizbrdo, dosegnuo si polovicu a nisi stigao do vrha, napola si zadovoljan, napola tuæan, niti si neuspio niti ostvaren èovjek. Nisi ni studen ni vruæ, ti si mlak, kao što kaæe jedan evanðelist u nekoj svetoj knjizi, mlake stvari ne diraju nepce.

IZDAVAÈ ULAÆE MNOGO poznanstava na moj raèun u Banci usluga. Uèim, patim, knjige se prevode na francuski, a po obièaju te zemlje, strance se lijepo prima. I ne samo to: stranac doæivljava uspjeh! Deset godina kasnije posjedujem ogroman stan s pogledom na Se-nu, èitatelji me vole, kritika me mrzi (koja me oboæavala dok nisam prodao prvih stotinu tisuæa primjeraka, od kada sam prestao biti »neshvaæeni genijalac«). Pologe uvijek plaæam istoga dana pa uskoro posuðujem – poznanstva. Moj se utjecaj æiri. Uèim se traæiti usluge, ali i èiniti ono što drugi od mene traæe.

Esther dobiva radnu dozvolu kao novinarka. Osim trzavica koje su normalne u svakome braku, zadovoljan sam. Po prvi put primjeæujem da sva moja æivciranja oko ljubavi i bivæih brakova nemaju nikakve veze sa æenama koje sam poznavao, veæ s mojom vlastitom tjeskobom. Za to je vrijeme samo Esther shvatila nešto vrlo jednostavno: da bih mogao pronaæi nju, morao sam najprije pronaæi sebe. Zajedno smo osam godina, smatram da je ona æena moga æivota, a premda se ponekad (bolje reèeno, poprilièno èesto) zaljubim u æene koje susreæem, ni u jednom èasu nisam pomiæljao na rastavu. Nikada ne pitam zna li ona iæta o mojim izvanbraènim vezama. Ona o tome nikada ne razgovara.

Stoga me je jako iznenadila kad mi je, nakon izlaska iz kina, rekla da je od èasopisa u kojemu radi traæila da joj dopuste izvjeætavati o nekom graðanskom ratu u Africi.

– O ÈEMU TO govoriš?

– Da æelim biti ratna dopisnica.

– Pa ti si poludjela, što æ ti to? Radiš ono što æeliš.

Dobro zaraðuješ, za æivot ti ne treba taj novac. Posjeduješ sva neophodna poznanstva u Banci usluga. Darovita si i suradnici te cijene.

– Recimo, onda, da moram biti sama.

– Zbog mene?

– Zajedno gradimo naæ æivot. Volim svog muækarca i on voli mene, premda nije najvjerniji muækarac na svijetu.

– Ovo je prvi put da o tome govoriš.

– Zato što mi to nije vaæno. Sto je vjernost? Osjeæaj da posjedujem tijelo i duæu koji nisu moji? Pa zar ti mi

sliš da svih ovih godina, otkako smo zajedno, ja nikada ni sam otišla u krevet s drugim muškarcem?

– Ne zanima me, ne želim znati.

– Pa ni ja ne želim.

– Ali, èemu onda ta prièa o ratu na nekom mjestu bogu iza nogu?

– Moram. Veæ sam rekla da moram.

– Nemaš li veæ sve?

– Imam sve što žena može poželjeti.

– Što nije u redu u tvome životu?

– Upravo je o tome rijeè. Imam sve, a ipak sam ne sretna. Nisam jedina: svih ovih godina živjela sam ili raz govarala s najrazlièiti)im ljudima – bogatašima, siromasi ma, moænicima, novèano situiranim ljudima. U svim oèi ma koje sam susretala nazirala sam beskrajnu tjeskobu. Tugu koju nisu svi prihvaæali, ali koja je ipak bila prisut na, bez obzira na to o èemu su mi govorili. Slušaš li me?

– Slušam. Razmišljam. Smatraš da nitko nije sretan.

– Neki se ljudi doimaju sretnima: naprosto ne razmiš ljaju o tome. Drugi planiraju: udat æu se, imat æu kuæu, dvoje djece, vikendicu. Dok razmišljaju o tome, djeluju poput bikova koji traže toreadora: vode ih nagoni, idu na prijed, a da ne znaju gdje je cilj. Domognu se svog auto mobila, ponekad posjeduju i Ferrari, misle da je to smisao života i nikada ne propituju. No, unatoè svemu, u oèima im je tuga koja im guši dušu, a da toga nisu ni svjesni. Jesi li ti sretan?

– Ne znam.

– Ne znam, svi su nesretni. Znam da su uvijek zapo sleni: rade prekovremeno, brinu se o djeci, o mužu, o ka rijeri, o diplomi, o sutrašnjim zadacima, što moraju kupi ti, što moraju posjedovati da se ne osjeæaju manje vrijed nima itd. Ipak, rijetki su mi rekli »nesretan sam«. Veæina je govorila »osjeæam se odlièno, imam sve što sam oduvijek želio«. Pitam ih: »Sto vas èini sretnim?«. Odgovor: »Imam sve o èemu èovjek sanja – obitelj, kuæu, posao, zdravlje«. Pitam ponovno: »Jeste li se ikada zapitali je li to sve u ži votu?«. Odgovor: »Da, to je sve«. Uporno nastavljam: »Da kle, smisao života je posao, obitelj, djeca koja æ odrasti i na pustiti vas, muž ili žena koji æ se s vremenom pretvoriti više u prijatelje nego u istinske ljubavnike? I poslu æ jed noga dana doæi kraj. Što æete uèiniti kada dođe taj dan?« Odgovor: nema odgovora. Mijenjaju temu razgovora.

– Ustvari, odgovaraju: »Kada djeca odrastu, kada su prug ili supruga postane više prijatelj nego strastveni lju bavnik, kada odem u mirovinu, imat æu vremena za ono o èemu oduvijek sanjam: za putovanja«.

– Pitanje: »Ali, niste li upravo rekli da ste sada sretni? Ne bavite li se onime o èemu ste oduvijek sanjali?« Tada kažu da imaju puno posla i mijenjaju temu razgovora.

– Ako uporno nastavljam s pitanjima, uvijek napo sljetku shvate da nešto nedostaje. Vlasnik tvrtke još nije sklopio posao o kojemu sanja, domaæica bi voljela biti sa mostalnija ili imati više novca, zaljubljeni mladiæ boji se da æ izgubiti djevojku, profesor se pita je li sam odabrao svoje zanimanje ili su mu ga drugi odabrali, stomatolog želi biti pjevaè, pjevaè želi biti politièar, politièar želi biti pisac, pisac želi biti zemljoradnik. Pa ako i sretnem èo vjeka koji se bavi onim što je odabrao, duša mu je nemir

na. Nije pronašao mir. Kad smo već kod toga, bit će uporna: jesi li sretan?

– Ne. Imam ženu koju volim, karijeru o kojoj sam oduvijek sanjao. Slobodu na kojoj mi zavide svi prijatelji. Putovanja, počasti, čestitke. Ali ima nešto...

– Što?

– Mislim da život gubi smisao ako se zastane.

– Ne možeš li se opustiti, pogledati Pariz, primiti me za ruku i reći: postigao sam što sam želio, sada ćemo uži vati u ostatku života.

– Mogu pogledati Pariz, mogu te primiti za ruku, ali ne mogu izgovoriti te riječi.

– Na ulici po kojoj sada hodamo, mogu se kladiti da svi osjećaju isto. Elegantna žena koja je upravo prošla pro vodi dane pokušavajući zaustaviti vrijeme, držati vagu pod kontrolom, jer smatra da o tome ovisi ljubav. Pogledaj na drugu stranu ulice: braćeni par s dvoje djece. Proživljava ju trenutke istinske sreće kada izlaze u šetnju s djecom, ali podsvijest ih istodobno neprestano muči: razmišljaju o poslu koji mogu izgubiti, o bolesti koja se može pojaviti, o zdravlju koje može iznevjeriti, o djetetu koje može pregaziti automobil. Dok pokušavaju odagnate takve misli, tragaju za načinom da izbjegnju tragediju, da se zaštite od svijeta.

– A prosjak na uglu?

– Njega ne poznajem. Nikada nisam razgovarala s prosjacima. On je slika i prilika nesreće, ali njegove oči, poput očiju svih prosjaka, nešto skrivaju. U njima je tuga toliko vidljiva da ne mogu povjerovati.

– Što nedostaje?

– Nemam pojma. Gledam časopise o poznatim osobama: svi se smiju, svi su zadovoljni. Ali budući da sam udana za slavnu osobu, znam da to nije tako: u tom se trenutku i na toj fotografiji svi smiju i zabavljaju, ali noću ili ujutro priča se uvijek mijenja. »Što moram učiniti da se i dalje pojavljujem u časopisima?« »Kako prikriti činjenicu da više nemam dovoljno novca kako bih održavao ovu raskoš?« »Kako vladati tim bogatstvom, kako ga umnožiti i istaknuti iznad drugih?« »Glumica s kojom se na ovoj fotografiji smijem i slavim već mi sutra može ukrasti ulogu!« »Jesam li bolje obučena od nje? Zašto se smijemo ako se preziremo?« »Zašto čitateljima tih časopisa prodajemo sreću kad smo duboko nesretni, robovi slave?«

– Nismo robovi slave.

– Prestani biti paranoičan, ne govorim o nama.

– Što se, po tvome mišljenju, događa?

– Prije nekoliko godina pročitala sam knjigu koja je pripovijedala vrlo zanimljivu priču. Pretpostavimo da je Hitler pobijedio u ratu, pobio sve Židove na svijetu i uvjerio svoj narod da uistinu postoji nadmoćna rasa. Povijesne se knjige polako mijenjaju, a stotinu godina poslije nje govim nasljednicima polazi za rukom pobiti sve Indijance.

Nakon tri stotine godina crnci su desetkovani. Prođe pet stotina godina i moćni ratni stroj napokon uspije izbrisati s lica zemlje istočnjačku rasu. Povijesne knjige pripovijedaju o davnim bitkama protiv divljaka, ali nitko ne čita pozorno, jer to nije ni važno.

Dvije tisuće godina nakon pojave nacizma, u nekom kafiću u Tokiju – u kojem gotovo pet stotina godina žive visoki plavooki ljudi – Hans i Fritz piju pivo. Odjednom Hans pogleda Fritza i upita ga: »Fritz, misliš li da je sve oduvijek ovako?«

»Kako ovako?«

»Svijet«.

»Naravno da je oduvijek ovakav, nismo li tako uèili?«

»Jasno, ne znam zašto sam postavio tako glupo pitanje?«, kaže Hans. Popiju svoje pivo, razgovaraju o drugim stvarima, zaborave tu temu.

– Ne moraš putovati u tako daleku budućnost, do voljno je vratiti se 2000 godina unatrag. Bi li mogao volje ti giljotinu, vješala, električnu stolicu?

– Znam kamo si krenula: prema najgorem od svih mučenja, križu. Sjećam se da sam u Cicerona čitao da je to »odvratna kazna« što donosi stravičnu patnju prije nego što dođe smrt. Ipak, danas ga ljudi nose na prsima, vješa ju ga na zidove i poistovjetili su ga s vjerskim simbolom, a zaboravljaju da se nalaze pred spravom za mučenje.

– Stoga: dva i pol stoljeća su prošla dok netko nije odlučio kako je vrijeme da se prekinu poganska slavlja na zimski suncostaj, dan kada je Sunce najudaljenije od Zemlje. Apostoli i njihovi nasljednici previše su se bavili širenjem Isusove poruke i nikada se nisu proučavali natalis invict Soli, mitrejsko slavlje u čast rođenja sunca koje je padalo na 25. prosinca. Dok jednoga dana neki biskup nije odlučio da su slavlja u čast suncostaja prijetnja vjeri i gotovo! Danas imamo mise, jasllice, poklone, propovijedi, plastičnu novorođenčad u drvenim jaslicama i uvjerenje, potpuno i apsolutno uvjerenje da se Isus rodio toga dana!

– A imamo i božićno drvce: znaš li mu porijeklo?

– Nemam pojma.

– Sveti Bonifacije odlučio je »pokrstiti« obred posvećen štovanju boga Odina dok je ovaj bio dijete: jednom godišnje, germanska su plemena stavljala darove oko stabla hrasta kako bi ih pronašla djeca. Smatrali su da će time obradovati pogansko božanstvo.

– Vratimo se priča o Hansu i Fritzu: smatraš li da su civilizacija, međuljudski odnosi, naša stremljenja, naše pobjede, da je sve to plod krivo ispričane povijesti?

– Kada si pisao o Putu svetoga Jakova, došao si do is toga zaključka, zar ne? Prije si smatrao da skupina odabranih razumije značenje čarobnih simbola: danas znaš da svi iščitavamo to značenje – makar ono bilo zaboravljeno.

– To saznanje ne doprinosi ničemu: ljudi se strašno trse da zaborave, da ne prihvate to ogromno čarobno vrelo što ga posjeduju. Jer to bi unijelo nemir u njihove uređene svjetove.

– Pa ipak, svi posjeduju tu sposobnost, nije li tako?

– Upravo tako. Ali potrebna je odvažnost da bi se sli jedili snovi i znakovi. Je li to razlog tvojoj tuzi?

– Ne znam. I ne tvrdim da sam stalno nesretan. Za bavljam se, volim te, obožavam svoj posao. Ali ponekad osjetim tu duboku tugu, ponekad pomiješanu s krivnjom ili strahom: osjećaj prođe samo da se kasnije vrati i ponovno prođe. Poput našega Hansa, postavljam pitanje: budući da ne mogu odgovoriti na njega, naprosto ga zaboravljam. Mogao bih pomagati gladnoj djeci, utemeljiti društvo za pomoć dupinima, pokušati spašavati ljude u ime Isusovo, učiniti ono što bi mi dalo osjećaj da sam koristan: ali ne želim.

– A čemu ta priča da želiš ići u rat?

– Jer smatram da se čovjek u ratu nalazi na granici: može sutra umrijeti. Tko živi na granici, drugačije se

ponaša.

- Želiš li odgovoriti na Hansovo pitanje?
- Želim.

DANAS, U OVOM lijepom apartmanu Hotela Bristol, dok Eiffelov toranj zasvijetli na pet minuta svakog punog sata, ispijena boca vina, popušene cigarete, ljudi što me pozdravljaju kao da se doista ništa strašno nije dogodilo – pitam se: je li sve počelo onoga dana kada smo izašli iz kina? Je li moja obaveza bila dopustiti joj da krene u potragu za tom krivo ispričovijedanom pričom, ili sam trebao biti oštriji, reći joj da si to izbije iz glave, jer je moja žena, a meni su njezina prisutnost i podrška iznimno potrebni.

Gluposti. Kao što znam sada, znao sam i onda da mi nije bilo druge doli prihvatiti ono što je željela. Da sam rekao »biraj između mene i ideje o ratnom dopisništvu«, na površinu bi isplivalo sve što je Esther učinila za mene. Premda nisam vjerovao njezinoj namjeri – potrazi za »krivo ispričovijedanom pričom« – zaključio sam da je trebala malo slobode, izaći, proživjeti snažne osjećaje. Što je tome nedostajalo?

Pristao sam, iako sam joj prije pojasnio da je podigla veliki polog iz Banke usluga (kad bolje razmislim, kakve li gluposti!). Dvije je godine Esther pratila razne sukobe na licu mjesta, mijenjala kontinente češće nego cipele. Uvijek kada bi se vraćala, mislio sam da će posustati – nije moguće dugo živjeti na mjestima bez pristojne hrane, redovitog kupanja, kina ili kazališta. Upitao bih ju je li već

odgovorila na Hansovo pitanje, a ona bi uvijek odgovarala da je na dobrom putu – i morao sam se pomiriti s time. Ponekad je mjesecima nije bilo kod kuće; suprotno onome što govori »službena braćena priča« (već sam se počeo služiti njezinim izrazima), taje udaljenost snažila našu ljubav, ukazivala na to koliko smo važni jedno drugome. Naša je veza, za koju sam mislio da je dosegla idealnu točku kada smo se preselili u Pariz, svakim danom bila sve bolja. Koliko sam shvatio, upoznala je Mikhaila dok je tražila prevoditelja koji bi joj se pridružio u nekoj srednjoazijskoj zemlji. Isprva, o njemu mi je pričala puna entuzijazma – osjećajna osoba, koja vidi svijet onakav kakav je, a ne kakav kažu da jest. Bio je pet godina mlađi od nje, ali pun iskustva koje je Esther opisivala »čarobnim«. Slušao sam strpljivo i pristojno, kao da su me taj momak i njegove ideje jako zanimali, ali zapravo sam bio negdje drugdje, u mislima sam pretresao obaveze koje su me čekale, moguće zamisli za neki tekst, odgovore na pitanja novinara i izdavača, način kako zavesti stanovitu ženu koju sam, kako je izgledalo, zanimalo, planove putovanja na predstavljanja svojih knjiga.

Ne znam je li primijetila. Ali ja nisam primijetio da je Mikhail malo pomalo nestajao iz naših razgovora i napokon potpuno iščeznuo. A njezino se ponašanje svakim danom mijenjalo: čak je i u Parizu počela izlaziti noću nekoliko puta na tjedan stalno govoreći da priprema izvještaj o prosjacima.

Pomislio sam da ima ljubavnu vezu. Patio sam tjedan dana, pitao sam se: trebam li izreći svoje sumnje, ili se pretvarati da se ništa ne događa? Odlučio sam sve zanemariti i osloniti se na počelo »daleko od očiju, daleko od srca«. Bio sam potpuno uvjeren da ne postoji ni najmanja mogućnost da me napusti – mnogo je učinila kako bi mi

pomogla da postanem ono što jesam i ne bi bilo logično odreći se svega zbog neke kratkotrajne zaludenosti.

Da me uistinu zanimalo Estherin svijet, barem jednom bih je upitao što se dogodilo njezinu prevoditelju i njegovoj »čarobnoj« osjećajnosti. Trebao sam nešto naslutiti iz te šutnje, iz nedostatka informacija. Trebao sam je zamoliti da me barem jednom povede na te »izvještaje« o prosjacima.

Kada bi me ponekad upitala zanima li me njezin posao, moj bi odgovor uvijek bio isti: »zanima me, ali ne želim se miješati, želim da budeš slobodna i slijediš svoj san onako kako si odabrala«.

To, naravno, nije ostavljalo dojam potpune nezainteresiranosti. Ali budući da ljudi uvijek vjeruju u ono u što žele vjerovati, Esther je bila zadovoljna mojim odgovorom.

Mislila mi ponovno prolazi rečenica koju je izgovorio istražitelj dok sam izlazio iz zatvora: slobodni ste. Sto je sloboda? Shvatiti da vašega muža nimalo nije briga što radite? Osjećati se usamljeno, nemati nikoga komu biste povjerali najskrivenije osjećaje jer je osoba za koju ste se vjenčali usredotočena na svoj posao, na svoju važnu, sjajnu, napornu karijeru?

Još jednom promatram Eiffelov toranj: prolazi još jedan sat jer ponovno sjaji kao da je od dragulja. Ne znam koliko se to puta dogodilo otkad stojim tu na prozoru.

Znam da u ime slobode u našem braku nisam primijetio da je Mikhail išeznuo iz razgovora moje žene.

Ponovno se pojavio u nekom kafionu, potom opet nestao, vodeći je ovaj put sa sobom i na taj način pretvorio slavna i uspješna pisca u osumnjičenika za zločin.

Ili, još gore, u napuštena muškarca.

Hansovo pitanje

U B U E N O S A I R E S u je Zahir običan novčić od dvadeset centa; tragovi džepna nožića ili otvarača za pisma prekrivaju slova NT i brojku 2; godina urezana na naličje je 1929. U Guzeratu, krajem 18. stoljeća, Zahir je bio tigar; najavi, neki slijepac iz džamije u Surakarti što su ga kamenovali vjernici; u Perziji, astrolab kojega je Nadir Shah prisilio da se igra na dnu mora; u zatvorima Mahdija, 1892. godine, maleni kompas što ga je dodirnuo Rudolf Carl von Slatin...

Godinu dana poslije budim se i razmišljam o priči Jorgea Luisa Borgesa: ono što, kada jednom vidimo ili dodirne-mo, nikada ne zaboravimo - i zaokuplja nam misli dok ne izludimo. Moj Zahir nisu romantične metafore sa slijepcima, kompasima, tigrovima ili nekakvim novčićem.

On ima svoje ime, njegovo je ime Esther.

Po izlasku iz zatvora pojavio sam se na naslovnica nekolicine tražerskih časopisa: počeli su mi pripisivati moguću zločin, ali kako bi se izbjeglo suđenje, na kraju su se »složili« da su me oslobodili krivnje (Oslobođen krivnje? Pa nisu ni podigli optužnicu!). Prošlo je tjedan dana, provjeravali su je li povez preko očiju èvrsto stajao (jest, èvrsto je stajao, bio sam, nesumnjivo, neka vrsta pisca i svi su željeli znati kako pisac koji piše o duhovnosti skriva tako mračnu stranu). Potom su ponovno napadali, tvrdili

su da je pobjegla jer sam ja bio poznat po izvanbračnim vezama: neki je njemački časopis spominjao moju moguću vezu s nekom pjevačicom, dvadeset godina mlađom od mene, koja je tvrdila da me upoznala u Oslu, u Norveškoj (to je bila istina, ali do sastanka je došlo zbog Banke usluga - zamolio me je jedan prijatelj i bio s nama tijekom tog jedinog ručka). Pjevačica je govorila da među nama nema ništa (budući da ničega nije bilo, zašto su stavili tu fotografiju na naslovnicu?) i iskoristila priliku kako bi najavila svoj novi album. I časopis i ja poslužili smo joj za promidžbu, a ni dan danas ne znam je li neuspjeh njezina albuma bio posljedica te jeftine promidžbe (osim toga, album nije bio loš - pokvarile su ga izjave za tisak).

No, skandal s poznatim piscem bio je kratka vijeka: u Europi, a napose u Francuskoj, nevjera ne samo da se prihvaća, nego joj se potajno iskazuje i divljenje. A nitko ne voli èitati priču koja se može dogoditi i njemu samome. Priča je sišla s naslovnica časopisa, ali pretpostavke su ostale: otmica, bijeg od kuće zbog zlostavljanja (fotografija konobara koji je tvrdio da smo se èesto svađali: sjećam se da sam se tamo jednom doista posvađao s Esther, po-bjesnio sam zbog njezina mišljenja o nekom južnoameričkom piscu koje se u potpunosti razilazilo s mojim). Neki je engleski tabloid naveo - premda bez značajnih posljedica - da je moja supruga povezana s podzemljem te da podržava

neku islamsku terorističku organizaciju.

Ali, na ovom svijetu prepunome izdaja, razvoda, ubojstava i atentata, èitateljstvo je nakon mjesec dana zaboravilo moju prièu. Dugogodišnje iskustvo me pouèilo da ta vrsta vijesti neæe poljuljati mog vjernog èitatelja (veæ se nešto slièno jednom dogodilo u nekoj argentinskoj televizijskoj emisiji kada je njihov novinar tvrdio da posjeduje »dokaze« da sam se potajno susreo s budućom Prvom damom Èilea - a knjige su mi ostale na listi najprodavanijih). Senzacionalizmu je vijek trajanja jedva petnaest minuta, kako je to govorio jedan amerièki umjetnik; mene je brinulo nešto drugo - kako ponovno urediti svoj život, pronaæi novu ljubav, vratiti se pisanju knjiga te u malenoj ladici na granici između ljubavi i mržnje saèuvati ikoju uspomenu na svoju ženu.

Ili bolje reèeno (morao sam to prihvatiti): na svoju bivšu ženu.

Dio onoga što sam prevideo u onoj hotelskoj sobi se obistinilo. Neko vrijeme nisam izlazio iz kuæe: nisam se bio u stanju suoèiti s prijateljima, pogledati ih u oèi i naprosto reæi: »žena me ostavila zbog mlaðega muškarca«. Kada sam izlazio, nitko me nije ništa pitao, ali nakon poneke èaše vina osjetio bih se pozvanim progovoriti - kao da mogu èitati tuðe misli, kao da mislim da nemaju drugih briga do razmišljanja o dogaðajima u mom životu, ali dovoljno su pristojni pa ne ispituju. Ovisno o mom trenutnom raspoloženju, Esther je bila svetica koja zasluŹuje bolju sudbinu ili pokvarena izdajnica koja me uplela u tako složenu situaciju da su me smatrali zloèincem.

U poèetku su me prijatelji, poznanici, izdavaèi, svi koji su sa mnom sjedali za stol tijekom mnogobrojnih sveèanih veèera kojima sam morao prisustvovati, slušali donekle pozorno. Ali malo pomalo, primijetio sam da razgovor pokušavaju skrenuti s te teme - ona ih je svojedobno zanimala, ali više nije bila dijelom njihove svakodnevnne znatiželje - zanimljivije je bilo razgovarati o glumici koju je ubio pjevaè, o adolescentici koja je napisala knjigu o svojim vezama s poznatim politièarima. Jednom sam prigodom u Madridu primijetio da je uzvanika na veèerama i dom-jencima svakim danom sve manje: premda mi je duši godilo rasteretiti se osjeæaja, kriviti ili blagosivljati Esther, shvatio sam da sam postao gorim od iznevjerena supruga:

postao sam dosadan èovjek, osoba koju nitko ne Źeli pokraj sebe.

Odluèio sam patiti u tišini, a pozivnice su ponovno zatrpale moj poštanski sanduèia.

Ali Zahir, o kojemu sam razmišljao s ljubavlju ili onom prvotnom mržnjom, nastavio je rasti u mojoj duši. Poèeo sam traŹiti Esther u svakoj ženi koju bih upoznao. Viðao sam je u svim kafièima, kinima, na autobusnim stajalištima. Nekoliko sam puta zamolio vozaèa taksija da stane nasred ceste, ili sam pratio neku sve dok se ne bih uvjerio da nije ona koju traŹim.

Zbog Zahira što mi je zaokupljao svaku misao, trebala mi je neka vrsta protuotrova, nešto da me spasi od oèajanja.

Pojavilo se samo jedno rješenje: pronaæi novu djevojku.

Upoznao sam tri, èetiri privlaène žene, na kraju sam se zainteresirao za Marie, tridesetpetogodišnju francusku glumicu. Samo mi ona nije govorila gluposti poput »sviðaš mi se kao muškarac, ne kao osoba koju svi Źele upoznati« ili »bilo bi mi draŹe da nisi slavan« ili - najgore od svega - »novac me ne zanima«. Jedino je ona bila iskreno zadovoljna mojim uspjehom jer je i sama bila poznata, i jer je znala da je slava vaŹna. Slava je afrodizijak. Biti u ve-^ zi s muškarcem koji je odabrao baš nju - iako je mogao! odabrati mnoge druge - godilo je njezinu egu.

Poèeli smo se èesto pojavljivati na zabavama i domjen-cima: prièalo se o našoj vezi, ni ona ni ja to nismo ni potvrðivali ni nijekali, stvar je visjela u zraku, a èasopisima! nije bilo druge doli èekati fotografiju poljupca - do kojega nikada nije došlo jer smo takvo ponašanja u javnosti oboje smatrali vulgarnim. Ona je odlazila na snimanja, ja sam imao svoj posao; kada sam

mogao, išao sam u Milano, kada je ona mogla, dolazila je u Pariz, osjećali smo bliskost, ali nismo ovisili jedno o drugome.

Marie se pretvarala da ne zna što se događa u mojoj, ja sam se pretvarao da ne znam što se događa u njezinoj duši (neostvariva ljubav prema oženjenom susjedu, makar je ona žena koja može imati svakog muškarca kojeg poželi). Bili smo prijatelji, suradnici, zabavljale su nas iste emisiji, usudit æu se reæi da je bilo mjesta nekoj vrsti ljubavi - različitoj od one što sam je ja osjećao prema Esther ili ona prema svome susjedu.

Vratio sam se popodnevnim potpisivanjima knjiga, ponovno prihvaæao pozive na predavanja, èlanke, dobrotvorne veèere, televizijske emisije, projekte s mladim umjetnicima. Radio sam sve osim onoga što sam morao raditi: napisati knjigu.

Ali to mi nije bilo važno, duboko u srca mislio sam da je moja karijera pisca završena, jer ona zbog koje sam počeo pisati više nije bila uz mene. Punim sam plućima proživljavao svoj san dok je trajao, stigao sam dokle mnogi nisu imali sreæe stiaæi, mogao sam provesti ostatak života u zabavljanju.

Tako sam razmišljao svakoga jutra. Poslijepodne bih shvatio da je pisanje jedino što uistinu volim raditi. Naveèer bih se ponovno pokušavao uvjeriti da sam svoj san veæ ostvario i da bih se morao okušati u neèemu novome.

SLJEDEæA GODINA bila je Godina svetoga Jakova iz Compostele, a to se ponavlja svaki puta kada dan svetoga Jakova iz Compostele, 25. srpnja, padne na nedjelju. Posebna vrata ostaju otvorenima 365 dana; tradicionalno se vjeruje da osoba koja na ta vrata ude u Katedralu grada Santiago de Compostela prima niz posebnih blagoslova.

U Španjolskoj se mnogo toga obilježavalo, a kako sam bio iznimno zahvalan na obavljenu hodoèašæu, odlueih sudjelovati barem u jednom događaju: sijeèanjskom predavanju u Baskiji. Kako bih umakao svakodnevici - pokušaj pisanja knjige/ odlazak na zabavu/ zraèna luka/ posjet Marie u Milanu/ odlazak na ruèak/ hotel/ zraèna luka/ Internet/ zraèna luka/ intervju/ zraèna luka - odlueio sam autom prevaliti 1400 kilometara, sam.

Svako mjesto - èak i ona u kojima nikada nisam bio - priziva mog osobnog Zahira. Razmišljam koliko bi Esther ovo voljela upoznati, uживala bi ruèati u ovom restoranu, koraèati uz rub ove rijeke. Ostajem prenoæiti u Bavonneu i prije spavanja ukljuèujem televizor te doznajem da oko 5000 kamiona èeka na francusko-španjolskoj granici zbog jakog i neoèekivanog snježnog nevremena. Budim se i razmišljam o povratku u Pariz: imam odliènu ispriku otkazati dogovor, a organizatori æe me savršeno razumjeti - promet je u kolapsu, poledica je na cestama, i španjolska i francuska vlada svima savjetuju da

ovaj vikend ne izlaze iz kuæa, vjerojatnost nesreæa je velika. Stanje je kritiènije od sinoænjeg: jutarnje novine govore o 17 tisuæa osoba koje su zarobljene na prometnicama, djelatnici Narodne obrane pomažu im hranom i pokrivaèima jer su mnogi potrošili gorivo i više se ne mogu grijati.

U hotelu mi objašnjavaju da, ako IPAK moram putovati, ako je u pitanju život ili smrt, mogu krenuti malom lokalnom cestom, obilaskom koji æe putovanje produljiti za još dva sata premda nitko ne može jamèiti dobro stanje na cesti. Slijedim poriv i nastavljam putovanje: nešto me gura naprijed, prema kliskome asfaltu i satima strpljiva èekanja u prometnim zastoјima.

Možda ime grada: Vitoria. Možda misao da sam previše naviknut na udobnost i da sam izgubio sposobnost impro-viziranja u kriznim okolnostima. Možda polet ljudi što sada pokušavaju obnoviti katedralu sagraðenu prije mnogo stoljeæa - a ne bi li svratili pozornost na svoje napore, pozvali su nekolicinu pisaca na

predavanja. Ili možda ono što su govorili stari osvajači obiju Amerika:
»ploviti je neophodno, živjeti nije«.

Stoga plovim. Nakon mnogo vremena i mnogo napetosti stižem u Vitoriju gdje me čekaju još napetiji ljudi. Govore da ovakva snježnog nevremena nije bilo više od trideset godina, zahvaljuju mi na iskazanu naporu, ali već moramo krenuti s programom što uključuje posjet katedrali Svete Marije.

Neka mi djevojka osobito sjajnih očiju pripovijeda povijest katedrale. U početku su bile tek zidine. Potom su jedan zid upotrijebili pri gradnji kapelice. Nakon nekoliko desetaka godina kapelica je prerasla u crkvu. Nakon stotinu godina crkva je postala gotičkom katedralom. Katedrala je proživjela slavne trenutke, pojavili su se problemi u građi katedrale, neko je vrijeme bila napuštena, prošla je kroz preinake koje su uništili njezinu struk-

turu, a svi su naraštaji smatrali da su riješili problem prekrajajući izvorne nacрте. Tako su tijekom stoljeća podizali zidove, rušili grede, pojačavali potpornje, otvarali i zatvarali prozore.

A katedrala je sve trpjela.

Koraćam njezinim kosturom, promatram današnje preinake: ovaj put arhitekti jamče da su pronašli najbolje rješenje. Posvuda se nalaze željezne skele i potpornji, velike teorije o budućim zahvatima i poneka kritika onoga što je učinjeno u prošlosti.

Odjednom, usred središnjeg broda, shvatim nešto iznimno važno: ja sam katedrala, svatko od nas je katedrala. Rastemo, mijenjamo oblik, nailazimo na pogreške koje moramo ispraviti, ne odabiremo uvijek najbolje rješenje, ali unatoč svemu i dalje napredujemo, pokušavamo koraćati uspravni, ne iskazivati poštovanje ni zidovima ni vratima ni prozorima, već praznome unutarnjem prostoru u kojemu se klanjamo i obožavamo ono što nam je drago i važno.

Da, mi smo katedrale, bez imalo sumnje. Ali što se nalazi u praznini moje unutarnje katedrale?

Esther, Zahir.

Ona je ispunila sve. Ona je jedini razlog moga postojanja. Osvrćem se oko sebe, pripremam se za predavanje i shvaćam zašto sam se suočio sa snijegom, prometnim zastojem i poledicom: da ne zaboravim kako se svakim danom moram iznova graditi i da bih - prvi puta u svom životu - prihvatio da volim neko ljudsko biće više od samoga sebe.

Na putu za Pariz - sada su vremenski uvjeti puno bolji - nalazim se u nekoj vrsti transa: ne razmišljam, tek pazim na promet. Kada stižem kući, molim domaćicu da nikoga ne pušta, neka zabašava sljedećih nekoliko dana, neka skuha jutarnju kavu, ručak i večeru. Zgazim maleni uređaj

IM..

kojim se spajam na Internet i potpuno ga uništim. Iz zida išćupam telefon. Mobitel spremam u paketić i šaljem ga svom izdavaču kojega molim da mi ga vrati tek kada osobno dođem po njega.

Sljedećih tjedan dana ujutro hodam obalom Sene, a po povratku sjedam za pisaći stol. Kao da sam slušao glas anđela, pišem knjigu - bolje rećeno, pismo, dugačko pismo ženi svojih snova, ženi koju volim, ženi koju ću zauvijek voljeti. Jednoga će dana ova knjiga možda dospjeti u njezine ruke, a čak ako do toga nikada ne dođe, ja sam sada čovjek što se pomirio sa svojim duhom. Više se ne borim sa svojim povrijeđenim ponosom, više ne tražim Esther na svakom uglu, po kafićima, kinima, večerama, u Marie, u dnevnim vijestima. Upravo suprotno, zadovoljan sam što ona postoji - pokazujem si da sam sposoban voljeti ljubavljku koju nisam poznao, iznimno sam zahvalan.

Prihvaćam Zahira, dopustit ću da me povede prema svetosti ili prema ludilu.

VRIJEME DERANJA, vrijeme šijenja, naslov preuzet iz Propovjednikova stiha, objavljen krajem travnja. Drugoga tjedna u svibnju već je dospio na prvo mjesto najprodavanijih knjiga.

Književni časopisi, koji mi nikada nisu bili skloni, ovaj su put udvostručili napade. Izrezao sam neke od glavnih rećenica i spremio ih u bilježnicu s kritikama iz prethodnih godina; u biti govore o istome, tek je naslov knjige

drugi:

»... još jednom, u ovim teškim vremenima, autor nam ljubavnom prièom pomaže u bijegu« (kao da èovjek može bez toga)

»... kratke reèenice, površan stil« (kao da duge reèenice znaèe duboki stil)

»... autor je otkrio tajnu uspjeha - marketing« (kao da sam se rodio u zemlji duge književne tradicije i imam što uložiti u svoju prvu knjigu)

»... iako æe prodavati kao što je uvijek prodavao, to dokazuje da ljudsko biæe nije spremno suoèiti se s tragedijom koja nas okružuje« (kao da oni znaju što znaèi biti spreman).

No, neki su napisi bili drugaèiji: osim veæ navedenih reèenica, isticali su da se koristim prošlogodišnjim skandalom kako bih zaradio više novca. Kao što je uvijek bio sluèaj, negativna je kritika dodatno proširila vijest o mome radu: moji su vjerni èitatelji i dalje kupovali, a oni koji su veæ zaboravili taj sluèaj, podsjetili su se i takoøer kupili svoj primjerak jer ih je zanimala moja verzija Estherina nestanka (buduæi da u knjizi nije bilo rijeèi o tome, nego je to bila himna ljubavi, vjerojatno su se razoèarali i opravdali kritike). Prava su odmah prodana u svim zemljama gdje su se objavljivali moji naslovi.

Marie, kojoj sam predao tekst prije nego što sam ga poslao izdavaèu, pokazala se ženom kakvoj sam se nadao: umjesto da bude ljubomorna ili da kaže da ne bih smio na taj naèin ogoliti svoju dušu, ohrabrila me da nastavim i jako se veselila uspjehu. U to je vrijeme èitala nauk nekog gotovo nepoznatog mistika i citirala ga pri svakom našem razgovoru.

— KADA NAS DRUGI hvale, moramo pripaziti na vlastito ponašanje.

— Kritika me nikada nije mazila.

— Govorim o èitateljima: primio si više pisama nego ikada, na kraju æeš pomisliti da si bolji no što misliš, uljulj-
kat æeš se u lažni osjeæaj sigurnosti, a to može postati opasno.

— Ali, iskreno reèeno, nakon posjeta onoj katedrali, smatram da sam bolji no što sam mislio da jesam, a to ne ma nikakve veza s pismima èitatelja. Otkrio sam ljubav, koliko god to suludo zvuèalo.

— Izvrsno. U knjizi mi se najviše svidjelo to što ni u kojem trenutku ne svaljuješ krivnju na svoju bivšu ženu. A i ne opravdavaš sebe.

— Nauèio sam ne trošiti vrijeme na takvo što.

— Odlièno. Svemir se brine i ispravlja naše pogreške.

— Govoriš o Estherinu nestanku kao o svojevrsnom »ispravku«?

— Ne vjerujem u iscjeliteljske moæi patnje i tragedi je; one se događaju jer su dio života i ne smijemo ih pro-
matrati kao kaznu. Opæenito, svemir nam govori da gri-
ješimo, kada nam uzima ono što nam je najvažnije: naše prijatelje. A upravo se to dogodilo tebi, ako se ne varam.

— Nedavno sam nešto otkrio: pravi su prijatelji uz nas kada nam se dogode lijepe stvari. Drže nam palèeve, raduju se našim uspjesima. Lažni prijatelji se javljaju samo kada nam je teško, tužna lica, »solidarni«, a zapravo ih naša patnja tješi u njihovim bijednim životima. Tijekom prošlogodišnje krize pojavljivale su se osobe koje nikada prije nisam vidio i »tješile« me. To mrzim.

— To se i meni događa.

— Stoga ti hvala što si se pojavila u mome životu, Marie.

— Ne zahvaljuj se prebrzo, naša veza još nije dovolj-
no snažna. Ja se u zadnje vrijeme bavim mišlju da se pre-
selim u Pariz, ili da zamolim tebe da se doseliš u Milano:
ni u tvome ni u mome sluèaju to nimalo neæe utjecati na
naše poslove. Ti uvijek radiš kod kuæe, a ja uvijek u dru-
gom gradu. Źeliš li promijeniti temu ili æemo nastaviti
razgovarati o toj mogućnosti?

— Źelim promijeniti temu.

- Dobro, možemo razgovarati o neèemu drugome. Uložio si mnogo hrabrosti u svoju knjigu. Èudi me što ni u jednome trenu ne spominješ mladica.
- On me ne zanima.
- Naravno da te zanima. Naravno da se ponekad pitaš: zašto ga je odabrala?
- Ne pitam se.
- Lažeš. Ja bih voljela znati zašto se moj susjed nika da nije razveo od svoje dosadne supruge koja se stalno smiješi, uvijek brine o kuæi, o hrani, o djeci, o raèunima koje treba platiti. Ako se pitam ja, pitaš se i ti.
- Želiš da kaæem da ga mrzim jer mi je oteo suprugu?,,
- Ne, æelim èuti da si mu oprostio.
- To nisam sposoban.
- Jako je teško, ali nema ti druge: ne oprostiš li mu, uvijek æeš misliti na bol koju ti je zadao, a ta bol nikada neæe proæi. Ne kaæem da ti se mora sviðati. Ne kaæem ni da moraš pokušati. Ne kaæem da ga poèneš promatrati kao nekog anðela. Kako se ono zove? Neko rusko ime, ako se ne varam.
- Ne zanima me njegovo ime.
- Vidiš? Ne æeliš mu ni ime izgovoriti. Zar si praz novjeran?
- Mikhail. Evo, tako se zove.
- Snaga mrænje neæe te nikamo odvesti; ali snaga oprastanja, što dolazi u obliku ljubavi, promijenit æe tvoj život.
- Zvuèiš poput tibetanske uèiteljice koja govori o ja ko lijepim stvarima u teoriji, ali koje su u stvarnosti neizvedive. Nemoj zaboraviti da su me puno puta povrijedili.

- Zato još uvijek nosiš u sebi onog djeèaka što je plakao skrivajuæi se od roditelja, onaj što je bio najslabiji u školi. Još nosiš ožiljke ægoljava mladica koji nije mogao naæi djevojku, kojemu nije išao nijedan sport. Nisi uspio ukloniti ožiljke s nekih rana koje su ti drugi nanijeli. Ali, kako te to èini boljim èovjekom?

- Tko kaæe da mi se takvo što dogodilo?
- Znam. Vidim ti u oèima, a to te ne èini boljim. Tek te èini æeljnim stalna saæaljenja, jer bio si ærtvom snaæ njih. Ili krenuti suprotnim putem: pretvoriti se u osvetnika spremnog povrijediti one koji su te povrijedili. Ne èini ti se da gubiš vrijeme?

- Mislim da se ponašam ljudski.
- Zaista, ljudski. Ali ni pametno ni razumno. Poštuj svoje vrijeme na Zemlji, znaj da je Bog uvijek praštao, a prašta i danas.

PROMATRAJUÆI okupljeno mnoštvo na poslijepodnevnom dijeljenju potpisa u nekom velikom trgovaèkom centru na Aveniji Champs-Elvsees, razmišljao sam: koliko je ovih osoba doæivjelo isto ono što sam doæivio ja sa svojom suprugom?

Vrlo malo njih. Tek jedna ili dvije. Ipak, veæina æe se poistovjetiti s onim što piše u mojoj novoj knjizi.

Pisanje je jedan od najsamotnijih èinova na svijetu. Svake dvije godine sjedam za raèunalo, pogledam u neistraæeno more svoje duše, vidim da tamo postoje neki otoci – zamisli koje su se pojavile i koje su spremne da ih istraæim. Pa uzimam èamac što se zove Rijeè i zaplovim prema najbliæemu. Na putu se susreæem s morskim strujama, vjetrovima, olujama, ali nastavljam veslati, iscrpljen, sada veæ svjestan da sam skrenuo s puta, otok na koji sam krenuo više nije na obzoru.

Unatoè svemu, povratka više nema, moram nastaviti kako znam i umijem, ili æu se izgubiti usred oceana – u ovom mi trenu kroz misli prolaze zastrašujuæi prikazi, kao ostatak života koji provodim u preprièavanju starih uspjeha ili

kritizirajuæi nove pisce jer jednostavno nemam hrabrosti objaviti nove knjige. Nije li moj san bio postati piscem? Moram nastaviti pisati reèenice, odlomke, poglavlja, pisati dok ne umrem i ne prepustiti se lagodnosti uspjeha, neuspjeha, zamki. Sto je, u suprotnome, svrha

77

moga života: kupiti vjetrenjaèu na jugu Francuske i raditi u vrtu? Poèeti držati predavanja, jer ipak je lakše govoriti nego pisati? Povuæi se od svijeta na tajanstven, pomno isplaniran naèin i stvoriti legendu koja æe mi uskratiti mnoge radosti?

Potaknut ovim zastrašujuæim mislima, otkrivam snagu i hrabrost koje nisam poznao: pomoæi æe mi otkriti neistraženu stranu moje duše, prepuštam se strujama i na kraju usidrim èamac na otok na koji sam doplovio. Danonoæno opisujem ono što vidim i pitam se zašto se tako ponašam, svakim si trenom govorim da to nije vrijedno moga truda, da više nikome ne moram ništa dokazivati, da sam veæ postigao ono što sam želio – i puno više nego što sam sanjao.

Primjeæujem da se naèin pisanja moje prve knjige svaki puta ponavlja: budim se u devet ujutro, sjedam za raèunalo nakon doruèka; èitam novine, odlazim u šetnju, odlazim u obližnji kafiæ razgovarati s ljudima, vraæam se ku-! æi, promatram raèunalo, shvatim da moram obaviti nekoliko telefonskih poziva, promatram raèunalo, veæ je vrije- I me ruèku, jedem i mislim da sam trebao pisati od 11 prijepodne, ali sada moram malo odspavati, budim se u pet poslijepodne, napokon ukljuèujem raèunalo, pregledavam elektronsku poštu i shvaæam da sam razbio ureðaj za Inter- ' net, preostaje mi izaæi iz kuæe i otiæi na neko mjesto, udaljeno deset minuta od kuæe, gdje se mogu prikljuèiti na Internet, ali bit æe kao i prije, to radim samo ne bi li umirio savjest i riješio se osjeæaja krivnje, nije li vrijeme da pišem barem pola sata?

Poèinjem jer moram – ali odjednom me »nešto« obuzima i ne mogu stati. Domaæica me zove na veèeru, molim je da me ne ometa, ponovno me zove nakon sat vremena, gladan sam, još samo jedan redak, jedna reèenica, jedna stranica. Kada sjedam za stol, veèera je hladna, brzo ve-

èeram i sjedam za raèunalo – više ne vodim raèuna o svojim postupcima, otok je otkriven, jezdim njegovim stazama, nailazim na stvari o kojima nikada nisam ni razmišljao ni sanjao. Pijem kavu, pijem još kave, u dva sata poslije ponoæi napokon prestajem pisati jer su mi oèi umorne.

Ližežem u krevet, iduæih sat vremena zapisujem ono što æu upotrijebiti u sljedeæem odlomku i što se redovito pokaže neupotrebljivim – služi tek da ispraznim misli dok ne zaspim. Obeæavam si da sutra neizostavno poèinjem u 11 sati. Ali sutradan se prièa ponavlja – odlazim u šetnju, razgovaram, ruèak, spavanje, osjeæaj krivnje, bijesan sam zbog Interneta, naprežem se oko prve stranice itd.

Odjednom proðu dva, tri, èetiri, jedanaest tjedana, a ja nisam ni blizu kraja, osjeæam se ispraznim, kao èovjek što je pretoèio u rijeèi ono što je trebao zadržati za sebe. Ali ovaj puta moram stiaæi do posljednje reèenice – i stižem.

Kada sam u prošlosti èitao biografije pisaca, mislio sam da pokušavaju uljepšati svoje zanimanje rijeèima »knjiga se piše sama, pisac je tek daktilograf«. Sada znam da je to potpuna istina, tko zna zašto vas je struja dovela do tog otoka, a ne do onoga o kojemu ste sanjali? Poèinju opsesivna pregledavanja rukopisa, prekrajanja, a kada više ne mogu èitati vlastite rijeèi, šaljem rukopis izdavaèu koji ga još jednom pregledava i objavljuje. A na moje neprestano iznenaðenje, drugi su ljudi tražili taj otok i pronašli ga u mojoj knjizi. Jedna osoba preprièava drugoj, lanac se tajanstveno širi, a ono što je pisac smatrao samotnim radom, pretvara se u most, u èamac, u sredstvo kojim duše putuju i razgovaraju.

Od toga trena više nisam èovjek izgnan u oluji: pronalazim samoga sebe preko svojih èitatelja, razumijem što sam napisao kad vidim da i drugi razumiju – nikada prije toga. U rijetkim trenucima, poput ovoga koji æe se upravo dogoditi, uspijem pogledati poneku od tih osoba u oèi i shvatiti da ni moja

duša nije sama.

Poèeo sam potpisivati knjige u naznaèeno vrijeme. Hitri pogledi u oèi, ali uz osjeæaj ispunjenost, veselja, uzajamna poštovanja. Stisci ruku, poneko pismo, dar, komentar. Nakon devedeset minuta tražim deset minuta stanke, nitko se ne tuži, moj izdavaè (kao što je veæ obièaj za mojih poslijepodnevnih potpisivanja knjiga) sve koji èekaju u redu èasti èašom šampanjca (pokušao sam proširiti taj obièaj na druge zemlje, ali tamo uvijek govore da je francuski šampanjac skup pa poslužuju mineralnu vodu – što je takoðer znak poštovanja prema onima koji èekaju u redu).

Vraæam se za stol. Nakon dva sata, suprotno mišljenju onih što promatraju dogaðaj, nisam umoran – nego pun energije, mogao bih tako cijelu noæ. U meðuvremenu, tr-; govina je zatvorila vrata, redu se bliži kraj, unutra je ostalo èetrdeset osoba, pa trideset, dvadeset, jedanaest, pet, èetiri, tri, dvije... i odjednom, susreæu nam se oèi.

– Èekao sam kraj. Želio sam biti posljednji, imam poruku.

Ne znam što bih rekao. Gledam u stranu, izdavaèe, trgovaèke predstavnike, knjižari oduševljeno razgovaraju, uskoro æemo krenuti na veèeru, pit æemo, podijelit æemo uzbuðenje toga dana, preprièavati uzbudljive dogaðaje dok sam potpisivao knjige.

Nikada ga prije nisam vidio, ali znam tko je. Uzimam knjigu iz njegovih ruku i pišem:

•»Za Mikhaïla, s ljubavlju«

Ne govorim ništa. Ne smijem ga izgubiti – bilo koja rijeè, bilo koja reèenica, bilo koji nagli pokret može ga natjerati u bijeg i da se više nikada ne vrati. U djeliæu sekunde shvaæam da æ me on, samo on, spasiti od blagoslova – ili prokletstva – Zahira, jer samo on zna gdje se nalazi, a ja æu napokon moæi postaviti pitanja koja toliko dugo postavljam samome sebi.

– Želim da znate da je ona dobro. A vjerojatno je proèitala vašu knjigu.

– Izdavaèi, knjižari, trgovaèki predstavnici prilaze.

Grle me, govore mi da je dan bio sjajan. Sada æemo se opustiti, piti, razgovarati do kasno u noæ.

– Želim pozvati ovoga èitatelja – kažem. – Bio je posljednji u redu, predstavljat æ sve èitelje koji su bili s nama.

– Ne mogu. Veæ sam se dogovorio.

Okreæe se prema meni, pomalo uplašeno:

– Došao sam Vam prenijeti poruku.

– Kakvu poruku? – pita jedan od prodavaèa.

– On nikada nikoga ne poziva – kaže moj izdavaè.

– Poðite s nama, idemo zajedno na veèeru!

– Hvala, ali svakog èetvrtka prisustvujem jednom sastanku.

– U koliko sati?

– Za dva sata.

– A gdje?

– U armenskom restoranu.

Moj vozaè, Armenac, pita u kojemu restoranu te kaže da se taj restoran nalazi ni petnaest minuta od mjesta kamo smo krenuli veèerati. Svi mi žele zahvaliti: smatraju da, pozovem li koga, ta osoba mora biti sretna i zadovoljna pozivom, sve drugo može prièekati do sutra.

– Kako se zovete? – pita Marie.

– Mikhail.

– Mikhail – vidim da je Marie sve shvatila – poði te s nama barem na pola sata; restoran kamo smo krenuli nalazi se vrlo blizu. Poslije æ vas vozaè odvesti kamo god /elite. Ali, ako vam je draže, otkazat æemo rezervaciju i

svi poæi na veèeru u armenski restoran – tako æe vam biti ugodnije. Ja ga ne mogu prestati promatrati. Nije osobito lijep ni osobito ružan. Ni visok ni nizak. Obuèen je u crno, jednostavno i elegantno – a pod elegancijom podrazumijevam potpunu odsutnost odjevnih marki i etiketa. Marie uzima Mikhaila pod ruku i odlazi prema izlazu. Knjižar ima još hrpu knjiga èitatelja koji nisu mogli doæi i koje bi valjalo potpisati, ali obeæavam da æu doæi sutradan. Noge mi klecaju, srce æe mi iskoèiti, a moram se pretvarati da je sve u redu, da sam zadovoljan uspjehom, da me zanima ova ili ona izjava. Prelazimo preko Avenije Champs-Llysees, sunce zalazi za Are de Triomphe i bez ikakva objašnjenja razumijem da je to znak, dobar znak. Pod uvjetom da se znam nositi sa situacijom. Zašto želim razgovarati s njime? Osobe iz izdavaèke kuæe nastavljaju razgovarati sa mnom, odgovaram automatski, nitko ne primjeæuje da sam odlutao, ne razumijem u potpunosti zašto sam za isti stol pozvao onoga koga mrzim. Želim li saznati gdje se nalazi Esther? Želim li se osvetiti tome mladici, tako nesigurnom, tako izgubljenom, a koji mi je ipak uspio oteti osobu koju volim? Želim li samome sebi dokazati da sam bolji, puno bolji od njega? Želim li ga podèiniti, zavesti ga kako bi uvjerio) moju ženu da mi se vrati? Nemam odgovora ni na jedno od tih pitanja, a to nimalo nije važno. Do sada sam rekao jednu jedinu reèenicu: »Volio bih da poèete s nama na veèeru«. Mnogo sam puta zamišljao taj prizor: susreæem ih oboje, njega grabim za vrat, udaram ga šakom, ponižavana ga pred Esther; ili ja dobijem batine i pokažem joj da se borim, da patim zbog nje. Zamišljao sam nasilne prizore, ili hinjenu ravnodušnost, javni skandal – ali kroz misli mi nikada nije proletjela reèenica: »Volio bih da poèete s nama na veèeru«.

Ne pitam se što æu sljedeæe uèiniti, moram samo držati Marie na oku koja na nekoliko koraka od mene koraèa ruku pod ruku s Mikhailom – kao da je njegova djevojka. Ona ne može dopustiti da ode, a u isto se vrijeme pitam zašto mi pomaže na taj naèin – zna da sastankom s tim mladiciem mogu doznati gdje se skriva moja žena.

Stižemo. Mikhail inzistira da sjedne dalje od mene, možda želi izbjeæi usporedne razgovore. Veselje, šampanjac, votka, kavijar – gledam jelovnik, užasnuto shvaæam da æe knjižar potrošiti oko tisuæu dolara samo na predjela. Opæeniti razgovori, pitaju Mikhaila kako mu se èini dan, on odgovara da mu se svidio, pitaju ga za knjigu, on odgovara da mu se svidjela. Potom ga ostavljaju i pozornost pada na mene – jesam li zadovoljan, je li red bio kako sam želio da bude, je li osiguranje dobro radilo. Srce i dalje želi iskoèiti iz prsa, ali uspijevam održati privid smirenosti, zahvaliti se na svemu, na savršeno osmišljenom i obavljenom događaju.

Nakon pola sata razgovora i mnogo popijene votke, primjeæujem da je Mikhail opušten. Nije u središtu pozornosti, ne mora ništa govoriti, može još malo izdržati i onda otiæi kuæi. Znam da nije lagao o armenskom restoranu i sada imam neki trag. Moja je žena još uvijek u Parizu! Moram biti ugodan, pokušati pridobiti njegovo povjerenje, poèetne su napetosti išèezle. Proèe sat vremena. Mikhail gleda na sat i vidim da æe otiæi. Moram nešto uèiniti – smjesta. Svaki puta kada ga pogledam, osjeæam se manje važnim i sve mi je manje jasno kako me je Esther mogla zamijeniti s nekim tako nestvarnim (spominjala je da on ima »èarobne« moæi). Premda je jako teško hiniti dobro raspoloženje i razgovarati sa svojim neprijateljem, moram nešto uèiniti.

Upoznajmo malo bolje našega èitatelja – okrenem se prema ljudima za stolom koji smjesta ušute. – On je ovdje, ubrzo æe morati otiæi, a gotovo nam ništa nije rekao o svome životu. Èime se bavite?

– Unatoèe popijenim votkama, Mikhail se ubrzo otrijeznio.

– Organiziram sastanke u armenskom restoranu.

– Što to znaèi?

– To znaèi da pripovijedam prièe na pozornici. I dopuštam da i osobe u gledalištu pripovijedaju svoje prièe.

– Ja èinim isto svojim prièama.

– Znam. Zbog toga sam prišao...

Reši æe tko je!

– Jeste li se ovdje rodili? – pita Marie i odmah prekidna nastavak reèenice («... sam prišao njegovoj ženi»).

– Rodio sam se u kazahstanskim stepama.

Kazahstan. Tko je dovoljno hrabar da pita gdje je Kazahstan?

– Gdje je Kazahstan? – pita jedan trgovaèki predstavnik.

Blago onima koji se ne boje skrivati ono što ne znaju.

– Oèekivao sam to pitanje – sada se u Mikhailovim oèima nazire neko veselje. – Kada god kaŒem da sam se tamo rodio, nakon deset minuta ljudi kaŒu da sam iz Pakistana, iz Afganistana. Moja se zemlja nalazi u središnjoj Aziji. Samo nas je 14 milijuna, na prostoru višestruko veæem od Francuske, koja ima 60 milijuna.

– Zato se tamo nitko ne buni zbog nedostatka prostora – nasmiješeno dobaci moj izdavaè.

– To je mjesto gdje tijekom 20. stoljeæa nitko, æak i da je htio, nije imao prava buniti se ni zbog èega. Kao prvo, kada je komunistièki režim ukinuo privatno vlasništvo, stoka je stala lutati stepama i 48,6 % stanovništva je umrlo od gladi. Razumijete? Gotovo je polovica mojih sunarodnjaka umrla od gladi između 1932. i 1933. godine.

– Stolom je zavladao muk. Ipak, tragedije remete slavlja pa je jedan od trgovaèkih predstavnika odluèio promijeniti temu. Tada ja inzistiram da »èitatelj« nastavi govoriti o svojoj zemlji.

– Kakva je stepa? – pitam.

– Ogromne visoravni gotovo u potpunosti bez vegetacije, to sigurno znate.

Znam, ali na meni je bio red da postavim pitanje, nastavim razgovor.

– Sjetio sam se neèega o Kazahstanu – kaŒe moj izdavaè. – Prije nekog vremena primio sam rukopis jednog ta mošnjeg pisca u kojemu opisuje nuklearna testiranja u stepi.

– Naša je zemlja natopljena krvlju, kao i duša naše zemlje. Promijenilo se ono što se nije moglo promijeniti, a to æe plaxati mnogi naraštaji. Uspjeli smo uèiniti da nestane èitavo jedno more.

Red je na Marie da se ubaci.

Nitko nije uèinio da more nestane. Imam 25 godina i trebalo je upravo toliko vremena, tek jedan naraštaj, da se voda koja je tamo bila tisuæljeæima pretvori u prah. Vlada komunistièkoga režima odluèila je skrenuti tok rijeke Amur-Darya i Syr-Darya kako bi navodnjavala nasade pamuka. U tome nije uspjela, ali veæ je bilo kasno – more je nestalo, a plodna se zemlja pretvorila u pustinju.

Nedostatak vode u potpunosti je utjecao na tamošnje podneblje. Sada ogromne pješèane oluje raznose 150 tisuæa tona soli i prašine tijekom cijele godine. Pedeset milijuna ljudi u pet zemalja pogoðeno je neodgovornom, ali nepovratnom odlukom sovjetskih birokrata. A ono malo vode što je preostalo je zagaðeno, izvor je raznih bolesti.

U mislima sam biljeŒio njegove rijeèi. Mogu posluŒiti na nekom od mojih predavanja. Mikhail je nastavio, a, ton mu nije bio nimalo ekološki, veæ tragièan. ;

– Djed mi je prièao da se Aralsko more prije zvalo

Plavo more, zbog boje vode. Danas ga više nema, ali ljudi •

ne Œele napustiti svoje kuæe i preseliti se na drugo mjesto: i dalje sanjaju valove, ribe, joŒ èuvaju Œtapove za pecanje i razgovaraju o brodicama i mamcima.

– A nuklearne eksplozije, je li to istina? – nastavlja

moj izdavaè.

– Sve koji su se rodili u mojoj zemlji, zemlja je osje
tila, jer svaki kozak nosi zemlju u krvi. Nuklearne ili ter-
monuklearne bombe èetrdeset su godina potresale visorav
ni, od 1989. godine njih ukupno 456. Od tog broja, 116
ih je baèeno na otvorenom pri èemu je ostvarena 2500
puta razornija snaga od one koja je razvijena nad japan
skim gradom Hirošimom, tijekom Drugoga svjetskog ra
ta. To je rezultiralo tisuæama ozraèenih ljudi, rakom pluæa,
raðala su se djeca s lošom motorikom, bez udova ili sa
smetnjama u razvoju.

Mikhail pogledava na sat.

– Morao bih poæi.

Polu stola izražava nezadovoljstvo, razgovor je postao zanimljiv. Druga
polovica je zadovoljna: suludo je razgovarati o tragedijama nakon tako vesela
dana.

Mikhail sve pozdravi kimanjem glave, a mene zagrli. Ne zato što sam mu drag,
veæ da bi mi šapnuo:

– Kao što rekoh, ona je dobro. Ne brinite se.

DA SE NE BRINEM, to mi je rekao! A zašto bih se brinuo: zbog žene koja me
napustila? Zbog koje me privela policija, zbog koje sam se pojavio na
naslovnica novina i traèerskih èasopisa, danonoæno patio, izgubio gotovo sve
prijatelje i...

– ... i napisao Vrijeme deranja, vrijeme sijenja. Odras
li smo ljudi, molim lijepo, svašta smo proživjeli, nemoj
mo se varati: naravno da želiš znati kako je.

Iæi æu dalje i reæi: želiš je vidjeti.

– Ako to znaš, zašto si mi omogućila sastanak s nji
me? Sada imam trag: pojavljuje se svakog èetvrtka u tom
armenskome restoranu.

– Odlièno. Nastavi.

– Ne voliš me?

– Volim te više nego juèer, a manje nego sutra, kao
što piše na razglednicama koje kupujemo u papirnicama.
Da, volim te. Zapravo sam potpuno zaljubljena u tebe,
razmišljam da se preselim ovamo, u ovaj ogromni i samot
ni stan – a svaki puta kad zapoènem tu temu, ti je promi
jeniš. Unatoè svemu, zanemarujem svoj ponos i govorim
koliko bi bilo važno zajedno živjeti, kažeš da je još prera
no, mislim da možda osjeæaš da æeš me izgubiti kao što si
izgubio Esther, ili da je još uvijek èekaš, ili da æu te lišiti
tvoje slobode, bojiš se da æeš ostati sam i bojiš se da æeš
ostati s nekime – dakle, ova naša veza potpuna je ludost.
Ali kad veæ pitaš, evo ti odgovora: jako te volim. ;

– A zašto si to uradila?

– Jer ne mogu do vijeka živjeti s duhom žene koja je otišla bez objašnjenja.
Proèitala sam tvoju knjigu. Vjeruj jem da æe tvoje srce doista pripasti meni
tek kada je pronaðeš i riješiš taj problem.

To se dogodilo s mojim susjedom: bio mi je dovoljno blizu da vidim koliki je
kukavica u našoj vezi, kako nikada nije zgrabio ono što je oduvijek
priželjkivao, jer ga je smatrao preopasnim. Mnogo puta rekao si da potpuna
sloboda ne postoji: postoji samo sloboda da odaberemo i od toga trenu ostanemo
vjerni svojoj odluci. Što sam bila bliža svome susjedu, više sam voljela tebe:
muškarca koji je pristao voljeti ženu koja ga je napustila, koja se više ne
raspituje za njega. Ne samo da je pristao, odlueio je uèiniti svoju odluku
javnom. Evo odlomka iz tvoje knjige, znam ga naizust:

»Kada nisam imao što izgubiti, primio sam sve. Kada sam prestao biti onaj koji
sam bio, pronašao sam se. Kada sam se ponizio i unatoè tome nastavio uzdignute
glave, shvatio sam da sam slobodan odabrati svoju sudbinu. Ne znam jesam li
bolestan, je li moj brak bio san koji nisam shvaæao dok je trajao. Znam da

mogu živjeti bez nje, ali volio bih je ponovno vidjeti kako bih joj rekao ono što nisam dok smo zajedno živjeli: volim te više od sebe. Ako to budem mogao reći, možda ću nastaviti živjeti u miru – jer ta me ljubav otkupila».

– Mikhail mi je rekao da je Esther vjerojatno proèi tala knjigu. To je dovoljno.

– Svejedno, da bi pronašao samoga sebe, moraš pro naći nju i reći joj to licem u lice. Možda je to nemoguće, možda te ne želi ponovno vidjeti – ali pokušaj. Ja ću se riješiti »idealne žene«, a ti sveprisutna Zahira, kao što ga zoveš.

– Hrabra si.

– Ne, bojim se. Ali nemam izbora.

SLJEDEĆE SAM JUTRO obećao samome sebi da neću pokušavati doznati gdje je Esther. Nesvjesno sam tijekom dvije godine odlučio vjerovati da je bila prisiljena otići, da ju je otela ili ucijenila skupina terorista. Ali sada kada znam da je živa i da je dobro (kao što mi je rekao mladić), zašto bih bio uporan i želio je ponovno vidjeti. Moja bivša žena ima pravo potražiti sreću, a ja moram poštovati njezinu odluku.

Tako sam razmišljao, po prilici, èetiri sata: predveèer sam otišao u crkvu, upalio svijeću i još jednom dao obećanje, ovaj put obredno, poput svetinje: moram je pokušati pronaći. Marie je bila u pravu, dovoljno sam odrastao da se i dalje zavaravam, pretvaram da me ne zanima. Poštovao sam njezinu želju da ode, ali ista osoba koja mi je toliko pomogla izgraditi život, gotovo me uništila. Uvijek je bila hrabra: zašto se ovaj put poput lopova iskrala tijekom noći, zašto se nije suočila s mužem licem u lice i objasnila mu razlog? Dovoljno smo odrasli da možemo reagirati i snositi posljedice uèinjenoga: ponašanje moje žene (ispravak: bivše žene) nije bilo u skladu s njom samom i ja sam morao saznati zašto.

Nedostajalo je još tjedan dana, èitava vječnost, do kazališne predstave.

Sljedećih sam dana pristao na nekoliko intervjuva na koje nikada ne bih pristao, napisao nekoliko

èlanaka za novine, bavio se jogom, meditirao, proèitao knjigu o ruskom slikaru, pa još jednu o zloèinu na Nepal, napisao dva predgovora i èetiri preporuke za knjige izdavaèima koji su me stalno to molili, a ja uvijek odbijao.

Ipak, nedostajalo je još mnogo vremena pa sam ga iskoristio da naplatim nekoliko raèuna iz Banke usluga i pristao na pozive za veèeru, kratka predavanja u školama koje su polazila djeca mojih prijatelja, posjetio golf club, improvizirao potpisivanje knjiga u knjižari jednoga prijatelja na Aveniji Suffren (što je najavljiavao plakatom u izlogu tijekom tri dana i uspio okupiti jedva dvadeset ljudi). Tajnica mi je rekla da bih trebao biti jako zadovoljan jer me veæ dugo nije vidjela tako aktivnog: odgovorio sam joj da me knjiga na popisu najprodavanijih potieèe da još više radim.

Samo dvije stvari nisam napravio taj tjedan: prvo, nisam nastavio èitati rukopise – odvjetnici su mi savjetovali da ih vraćam poštom jer bih se kasnije mogao suoèiti s rizikom da netko izjavi kako sam upotrijebio tuđu prièu (nikada nisam shvatio zašto mi ljudi šalju rukopise – ja, kako stvari stoje, nisam izdavaè).

Drugo, nisam potražio u atlasu gdje se nalazi Kazah-stan iako sam znao da, želim li zadobiti Mikhailovo povjerenje, moram saznati nešto više o njegovu porijeklu.

LJUDI STRPLJIVO ÈEKAJU da se otvore vrata koja vode do sale na kraju restorana. Bez šarma kafiæa u Ulici Saint-Germain des Pres, bez kave s èašom vode, dobro obuèenih i obrazovanih ljudi. Bez otmjenosti kazališnih predvorja, bez èarolije predstava što se odvijaju po cijelom gradu, u malim kafiæima gdje umjetnici daju sve od sebe nadajući se da æe se u gledalištu naći neki poznati poduzetnik koji æe ih na kraju predstave pozdraviti, kazati im da su bili izvrsni i pozvati ih da se predstave u nekom važnom kulturnom centru.

Naprosto ne razumijem zašto je to mjesto toliko puno: nikada nisam o njemu proèitao nijedan osvrt u èasopisima namijenjenima zabavi i umjetnièkim događajima Pariza.

Dok čekam, razgovaram s vlasnikom i doznajem da uskoro planira iskoristiti sav prostor u restoranu.

– Gledatelj je svakim tjednom sve više – kaže. – U početku sam pristao samo zato što me zamolila neka novinarka i obećala mi zauzvrat objaviti članak o restoranu u svom časopisu. Pristao sam jer se dvorana rijetko koristi četvrtkom. Sada, dok čekaju, iskoriste vrijeme pa večeraju, što je možda najbolji financijski utržak tijekom tjedna. Samo se jednoga bojim: da se pretvori u sektu. Kao što znate, ovdašnji su zakoni vrlo strogi. Da, znao sam, čak su neki ljudi tvrdili da su moje knjige u vezi s opasnom strujom misli, s vjerskim propovijedanjem koje nije u skladu s općeprihvaćenim vrijednostima. Francuska, toliko liberalna prema gotovo svemu, u ovom je slučaju razvila stanovitu paranoju. Nedavno je objavljen opširni izvještaj o »ispiranju mozгова« koje su određeni skupine provodile na neopreznim pojedincima. Ljudi kao da znaju odabrati sve – školu, fakultet, pastu za zube, automobile, filmove, žene, muškarce, ljubavnike – ali kada je riječ o vjeri, izgleda da se njima lako manipulira.

– Kako ste oglasili? – pitam.

– Nemam pojma. Kad bih znao, zamolio bih tu osobu da radi promidžbu mog restorana.

A kako bi uklonio i najmanju sumnju, s obzirom na to da nije znao tko sam:

– Nema veze sa sektama, to mogu jamčiti. To su umjetnici.

Vrata dvorane se otvaraju, gomila ulazi – nakon što ostave pet eura u malenoj košarici na ulazu. Unutra, nedostupni na improviziranoj pozornici, dva mladića i dvije djevojke, obučeni u bijele ukrašene suknje što u velikom luku obavijaju njihova tijela. Osim njih četvero, primjećujem i starijeg muškarca koji u rukama drži veliki bubanj i ženu s ogromnim brončanim pladnjem punim metalnih pločica; svaki puta kada slučajno udari o instrument, čuje se zvuk metalne kiše.

Jedan od mladića je Mikhail, sada nimalo sličan mladiću kojega sam ga upoznao onog popodneva kada sam dijelio potpise: njegove, u prazno usredotočene, oči čakle posebnim sjajem.

Ljudi sjedaju na stolice razmještene po cijeloj dvorani. Mladići i djevojke obučeni su tako da, kad bismo ih susreli na ulici, lako bismo pomislili da su teški ovisnici.

Direktori i službenici srednjih godina, sa suprugama. Dvo-je-troje djece od devet ili deset godina što su vjerojatno došli s roditeljima. Nekolicina staraca koji su se vjerojatno morali jako potruditi jer je najbliža stanica podzemne željeznica dalje gotovo pet ulica odavde.

Piju, puše, razgovaraju na sav glas, kao da osobe na pozornici niti ne postoje. Neki govore sve glasnije, čuje se puno smijeha, ugođaj je veseo i zabavan. Je li to neka sekta? Samo ako je riječ o bratstvu pušača. Napeto gledam s jednog kraja na drugi, čini mi se da u svakoj ženi vidim Esther, ali kada se približim, shvatim da je to neka druga žena – ponekad nimalo slična mojoj ženi (zašto se ne mogu naviknuti i reći »bivšoj ženi«?).

Pitam neku lijepo obučenu ženu što je to. Djeluje kao da joj se ne da odgovarati – promatra me kao da sam neznalica, osoba koju se mora poučiti tajnama života.

– Pričao o ljubavi – kaže. – Pričao i energija.

Pričao i snaga. Bolje ne ustrajati, iako žena djeluje potpuno normalnom. Želim pitati drugu osobu, odlučim da je bolje šutjeti – od sada na dalje otkrivati ću sam. Neki gospodin pokraj mene pogleda me i nasmiješi se:

– Već sam pročitao vaše knjige. Naravno, znam za što ste ovdje.

Uplašim se: zna li on za vezu između Mikhaila i moje supruge – opet se moram ispraviti – između jedne od osoba na pozornici i moje bivše supruge?

– Pisac poput Vas poznaje Tengrije. Oni su izravno povezani s onima koje nazivate »ratnicima svjetlosti«.

– Naravno – odgovaram s olakšanjem.

I mislim: nikada za to nisam čuo.

Nakon dvadeset minuta, kada se zrak u dvorani teškom mukom udiše zbog duhanskog dima, prolomi se zvuk metalna pladnja s pločicama na rubovima. Razgovor nekim

èudom zamre, potpuno kaotičnom atmosferom zavlada vjerska aura: i pozornica i gledalište utonu u tišinu, jedini zvuk što se èuje dolazi iz obližnjeg restorana.

Mikhail, koji kao da je u transu dok promatra nevidljivu toèku pred sobom, poèinje:

– Ispričam ti mongolski mit o nastanku svijeta:

Pojavio se divlji pas, bio je plav i siv. Sudbinu mu je namijenilo Nebo. Žena mu je bila srna.

i Glas mu je drugaèiji, nježniji, sigurniji.

– Tako poèinje još jedna ljubavna prièa. O divljem psu i njegovoj srèanosti, njegovoj snazi, i o srni i njezinoj nježnosti, intuiciji i otmjenosti. Lovac i lovina se pronađu i vole se. Kako to po pravilima prirode veæ biva, jedno mora uništiti drugo – ali u ljubavi nema ni dobra ni zla, nema ni stvaranja ni razaranja, samo kretanje. A ljubav mijenja pravila prirode.

Ona makne rukom i sve se èetvero stanu okretati oko svojih osi.

– U stepama odakle dolazim, divlji je pas ženska živo tinja. Osjeæajan, sposoban za lov jer je razvio instinkt, a istodobno plah. Ne služi se sirovom snagom, on je strateg. Srèan i oprezan, okretan. U tren oka prelazi iz potpune opuštenosti i napetost kako bi zaskoèio žrtvu.

A srna? – pomislih, buduæi da sam navikao pisati prièe. Mikhail je navikao pripovijedati ih pa odgovara na pitanje koje je u zraku:

– Srna ima muška obilježja: brzinu i razumijevanje tla. Oboje putuju svojim simboliènim svjetovima, dvije ne moguænosti što se pronalaze, a zato što svladavaju svoje prirode i prepreke, postaju moguæim svijetom. Tako glasi mongolski mit: ljubav se rada iz razlièitih priroda. Ljubav jaèa kroz suprotnosti. Ljubav se èuva kroz sukobe i promjenu.

Imamo svoj život. Dugo je svijetu trebalo da stigne dovdje, uređujemo se kako najbolje umijemo; nije idealno, ali uspijevamo živjeti zajedno. Međutim, nešto ipak nedostaje – nešto uvijek nedostaje, zato smo se ovdje veèeras okupili: pomozimo jedni drugima razmisliti o svrsi svog postojanja. Pripovijedajmo prièe koje nemaju smisla, potražimo èinjenice koje se ne uklapaju u ustaljeni naèin promatranja stvarnosti dok, za jedan ili dva naraštaja, ne otkrijemo novi put.

Kada je talijanski pjesnik Dante napisao Božanstvenu komediju, rekao je: dan kada èovjek bude dopustio istinskoj ljubavi da se pojavi, dobro uređene stvari pretvorit æ se u nered i poljuljat æ sve što smatramo toènim i istinitim. Svijet æ postati istinitim tek kada èovjek nauèi voljeti, do tada æemo živjeti u zabludi da znamo što je ljubav i neæemo imati hrabrosti prièi joj onakvoj kakva ona uistinu jest.

Ljubav je divlja snaga. Pokušamo li je podjarmiti, uništiti æ nas. Kada je pokušamo zarobiti, pretvara nas u robove. Pokušamo li je shvatiti, gubimo se i bunimo.

Ova snaga postoji kako bi nas razveselila i približila Bogu i bližnjima našim: međutim, zbog ove vrste ljubavi za svaku minutu mira dobivamo sat tjeskobe.

Mikhail je zastao. Onaj èudni metalni pladanj ponovno je zvecnuo.

– Kao svakoga èetvrtka, neæemo pripovijedati prièe o ljubavi. Pripovijedat æemo prièe o mržnji. Pogledat æemo što je na površini i razumjeti što je ispod nje: sloj naših obièaja i naših vrijednosti. Kada zagrebemo po tom sloju, vidjet æemo da se tamo skrivamo mi sami. Tko želi poèeti?

i

Nekoliko je osoba podiglo ruku. On je prepustio rijeè nekoj djevojci arapskog izgleda. Ona se okrenula prema usamljenu muškarcu na drugoj strani dvorane.

– Jeste li veæ bili impotentni u krevetu s nekom ženom?

Svi se nasmijaše. Muškarac je, međutim, izbjegao iz ravni odgovor.

– Postavljate to pitanje jer je Vaš dečko impotentan?

Svi se ponovno nasmijaše. Dok je Mikhail govorio, ponovno sam posumnjao da se stvara neka nova sekta, ali pretpostavljam da na sastancima sekta nitko ne puši, ne pije, niti postavlja neugodna pitanja o spolnome životu prijatelja.

– Ne – reče djevojka sigurnim glasom. – Ali već mu se to dogodilo. Ja znam, u slučaju da ste moje pitanje shvatili ozbiljno, da bi odgovor bio »da, već mi se dogodilo«. Svi su muškarci, iz svih kultura i zemalja i neovisno o ljubavi ili spolnoj privlačnosti, doživjeli impotenciju, mnogo puta s osobom koju najviše žele. To je normalno. Da, bilo je normalno, a taj mi je odgovor dao psihijatar, kada sam mislila da je problem u meni.

Djevojka je nastavila:

– U međuvremenu, priča koju su nam pripovijedali je sljedeća: svi muškarci mogu dobiti erekciju. Kada je ne dobiju, misle da su nesposobni, a žene se uvjeravaju da nisu dovoljno privlačne kako bi u njima pobudile zani manje. Budući da je ta tema neka vrst tabua, on o tome ne razgovara s prijateljima. Ženi kaže poznatu rečenicu: »to mi se dogodilo prvi put«. Stidi se samoga sebe i najčešće se udaljava od osobe s kojom bi mogao uspostaviti sjajnu vezu, kada bi joj pružio drugu, treću, četvrtu priliku. Kada bi više polagao na prijateljsku ljubav, kada bi govorio istinu, shvatio bi da nije jedini. Kad bi više vjerovao u ljubav žene, ne bi se osjećao poniženim.

Pljesak. Cigarete se ponovno pale, kao da mnogi od njih – i žene i muškarci – osjećaju da im pada kamen sa srca.

Mikhail se obratio nekom gospodinu koji je izgledao poput direktora multinacionalne tvrtke.

– Ja sam odvjetnik, bavim se spornim rastavama.

– Što znači da su rastave sporne? – pita netko iz gledališta.

– Kada se jedna osoba ne slaže – odgovara odvjetnik, ljutit što ga prekidaju, ali i zato što mu se čini su ludim da netko ne zna tako običnu riječ.

– Nastavite – kaže Mikhail, autoritetom koji nika da ne bih mogao razaznati u mladica kojega sam susreo onoga popodneva kada sam dijelio potpise.

Odvjetnik nastavlja:

– Danas sam primio izvještaj tvrtke Human and Legal Resources sa sjedištem u Londonu. Pa kaže:

A) dvije trećine zaposlenika tvrtke u nekoj je vrsti lju bavnog kontakta. Zamislite! Ako za stolom sjede tri osobe, to znači da će dvije, prije ili kasnije, ostvariti neku vrstu lju bavnog kontakta.

B) 10% zbog toga daje otkaz, kod 40% veza traje du lje od tri mjeseca, a u slučaju da posao zahtijeva dugo iz bivanje od kuće, najmanje osam od deset osoba na kraju stupa u odnos. Nije li to nevjerovatno?

– Riječ je o statistici, moramo vjerovati! – progovara jedan od dvojice mladica odjevenih kao da su članovi neke opasne skupine nasilnika. – Svi mi vjerujemo statistikama! To znači da moja majka vjerovatno vara moga oca, nije ona kriva, krive su statistike!

Opet smijeh, cigarete se opet pale, novo olakšanje, kao da ljudi u gledalištu slušaju ono što su se oduvijek bojali čuti, a što ih rješava neke vrste tjeskobe. Razmišljam o

Esther i Mikhailu: »poslovi koji zahtijevaju dugo izbiva- ; nje od kuæe, osam od deset osoba«.

Razmišljam o sebi i koliko mi se to puta dogodilo. Na kraju, to su samo statistike, nismo sami.

Pripovijedaju se druge prièe – ljubomora, napuštanje, potištenost – ali ja više ne obraæam pozornost. Moj se Za-hir vratio svom snagom – u istoj sam prostoriji s muškarcem koji mi je preoteo ženu, iako sam na trenutak pomislio da sam se pridružio grupnoj terapiji. Èovjek koji sjedi pokraj mene i koji me je prepoznao pita me uživam li. Na trenutak me odvlaèi od Zahira i ja zadovoljan odgovaram:

– Nije mi jasan cilj. Djeluje poput skupine za samopo- moæ, poput anonimnih alkoholièara ili braènih savjetnika.

– Ali, nije li stvarno to što slušate?

– Možda. Ali ponavljam: koji je cilj?

– To veèeras nije najvažnije – to je tek naèin da se ne osjeæamo usamljenima. Kada preprièavamo svoje ži vote pred drugima, na kraju shvatimo da je veæina doži vjela isto.

– A koji je praktièni ishod?

– Ako nismo sami, dobijemo snagu i shvatimo gdje smo pogriješili pa mijenjamo smjer. Ali kao što sam re kao, to je tek vrijeme između onoga što je rekao mladiæ na poèetku i trenutka zazivanja energije.

– Tko je taj mladiæ?

Zveckanje metalna pladnja prekida razgovor. Ovaj put govori stariji muškarac ispred bubnja.

– Strana zdrava razuma je gotova. Poðimo prema ob redu, prema osjeæaju što je kruna svega i što sve mijenja. Vi koji ste danas prvi puta s nama, ovaj ples razvija našu sposobnost primanja Ljubavi. Jedino Ljubav pokreæe ra zum i stvaranje, ona nas proèišæuje i oslobaða.

Gase se cigarete, nestaje zveckanja èaša. Neobièna se tišina nadvila nad dvoranom, a jedna od djevojaka izgovara molitvu.

– Gospo, plesat æemo tebi u èast. Neka nas naš ples ponese u visine.

Rekla je »gospo«, ili sam ja to krivo èuo?

Sigurno je rekla »gospo«.

Druga djevojka pali èetiri svijeænjaka, svjetla se gase. Èetiri u bijelo odjevena lika, u svojim okruglim suknjama, silaze s pozornice i ulaze meðu gledatelje. Tijekom gotovo pola sata drugi momak neprestano intonira monotonu pjesmu glasom koji kao da dolazi iz stomaka, ali – zaèudo – ja uspijevam zaboraviti Zahira, opuštam se i padam u neku vrstu drijemanja. Èak se i jedno od djece, što je tijekom cijela »pripovijedanja o ljubavi« trèalo s jedne strane dvorane na drugu, sada umirilo i pozorno gledalo prema pozornici. Neki od prisutnih sklapaju oèi, neki gledaju u pod ili u neku toèku, nevidljivu, kao što je to uèinio Mikhail.

Kada prestane pjesma, zaèuju se udaraljke – onaj metalni pladanj s ploèicama i bubanj – uz ritam slièan onome koji sam èesto slušao pri vjerskim obredima u Africi.

U bijelo odjevene osobe okreæu se oko svoje osi, a gledatelji se razmièu kako bi okrugle suknje opisivale kretnje po zraku. Instrumenti pojaèavaju ritam, èetvorka se sve brže okreæe i ispušta zvukove koje ne poznaje nijedan jezik – kao da izravno razgovara s anđelima i s »gospom«, kao što je reèeno.

Muškarac do mene se ustaje i poèinje plesati i mrmljati nerazumljive rijeèi. Desetak osoba iz gledališta èini isto dok ostali sudjeluju s mješavinom štovanja i divljenja.

Ne znam koliko je potrajao taj ples, ali zvuk instrumenata pratio je otkucaje moga srca i snažno sam poželio predati

se, govoriti èudne stvari, gibati tijelom – trebala mi je kombinacija

samokontrole i osjeæaja da je sve to smiješno pa da se i ja ne poènem vrtjeti

oko svoje osi poput kakva luđaka. Za to vrijeme, i kao nikada prije, Estherino mi je lice – moj Zahir, bio pred očima, smiješio se i molio me da slavim »gospu«.

Borio sam se da ne uđem u taj, meni nepoznati, obred, da se sve smjesta završi. Pokušao sam se usredotočiti na svrhu svog dolaska na to mjesto te večeri – razgovarati s Mik-hailom i navesti ga da me povede do mog Zahira – ali osjećao sam da je nemoguće ostati nepomičan. Ustao sam sa stolice, ali dok sam plaho i pažljivo pokušavao zaplesati, glazba je naglo utihnula.

U svijetlima osvijetljenoj dvorani čulo se tek zadihano disanje onih što su plesali. Ubrzo se njihovo disanje utišalo, svjetla su se ponovno upalila i sve se vratilo u normalu. Mogao sam vidjeti čaše kako se ponovno nateću pivom, vinom, vodom, hladnim napicima, djeca su nastavila trčati i nadvikivali se i ubrzo su svi razgovarali – kao da se ništa, apsolutno ništa nije dogodilo.

– Došao je kraj našem susretu – reče djevojka što je upalila svijetla. – Alma ima zadnju priču.

Alma je bila žena koja je svirala metalnim pladnjem. Govorila je naglaskom osobe koja je živjela na Istoku.

– Gospodar je imao bivola. Razmišljao je da, kada bi uspio sjesti između njegovih razmaknutih rogova, bilo bi to isto kao da je sjeo na prijestolje. Kad je jednoga dana bivol bio nepažljiv, gospodar mu priđe i učini ono o čemu je sanjao. Istoga se trena bivol ustao i daleko ga odbacio. Čim je vidjela što se dogodilo, ženu mu se rasplakala.

»Ne plaćite«, reče gospodar čim se uspravio. »Kažnjen sam, ali ostvario sam svoj san«.

Ljudi su počeli izlaziti. Upitao sam čovjeka pokraj sebe što je on osjetio.

– Znao. O tome pišete u svojim knjigama.

Nisam znao, ali morao sam se pretvarati da znam.

– Možda znam. Ali želim biti siguran.

Pogledao me kao da ne znam i po prvi je puta posumnjao jesam li ja uistinu pisac za kojega je vjerovao da ga je upoznao.

– Ostvario sam kontakt s energijom svemira – od govorio je. – Bog je prošao kroz moju dušu.

Izašao je da ne bi morao objašnjavati ono o čemu govori.

U napuštenoj je dvorani ostalo tek četvero glumaca, dva glazbenika i ja. Žene su otišle u ženski zahod u restoranu, vjerojatno da bi se presvukle. Muškarci su svukli bijele suknje u samoj dvorani i obukli svoju odjeću. Smjesta su počeli spremati svijećnjake i instrumente u dva velika kofera.

Stariji muškarac, koji je tijekom obreda svirao bubanj, počeo je brojati novac i podijelio ga je na šest jednakih hrpica. Mislim da je tek tada Mikhail primijetio da sam tamo.

– Očekivao sam da ću vas vidjeti ovdje.

-- Pretpostavljam da znate moj razlog.

– Nakon što kroz tijelo propustim božansku energiju, znam razlog svemu. Znam razlog ljubavi i razlog ratu. Znam razlog muškarca što traži svoju ženu.

Osjetio sam da se opet krećem po oštrici noža. Ako je on znao da sam tamo zbog Zahira, znao je i da je to prijetnja njegovoj vezi.

– Možemo li razgovarati kao dva čista muškarca što se bore za nešto vrijedno truda?

Mikhail je pomalo oklijevao. Nastavio sam:

– Znam da ću na kraju biti povrijeđen, poput gošpodara koji je poželio sjesti između bivolovih rogova: ali mislim da sam to zaslužio. Zaslužio sam zbog boli koju sam nanio, makar i nesvjesno. Mislim da me Esther ne bi napustila da sam poštovao njezinu ljubav.

– Vi ništa ne razumijete – reče Mikhail.

Ta me je rečenica razljutila. Kako jedan dvadesetpe-togodišnjak može reći

iskusnom, napææenom èovjeku da ništa ne razumije? Ali morao sam se svladati, poniziti, uèiniti što je bilo potrebno: nisam mogao nastaviti živjeti s duhovima, nisam mogao dopustiti Zahiru da ovlada èitavim mojim svemirom.

– Možda ja zaista ništa ne razumijem: zato sam ov dje. Kako bih shvatio. Kako bih se oslobodio nakon što shvatim ono što se dogodilo.

– Vi ste sve vrlo dobro razumjeli, a onda ste prestali razumijevati; to je ono što mi je rekla Esther. Kao u svakog supruga, doèe tren kada se o supruzi poène razmišljati kao o komadu namještaja ili kuhinjskom priboru. Poželio sam reæi: »Zato bih volio da mi to ona kaæe. Da mi pruæi priliku da ispravim pogreške, a ne da me napusti zbog dvadesetpetogodišnjaka koji æe se uskoro ponašati kao i ja«. Ali izustio sam jednu oprezniju reèenicu:

– Ne vjerujem da je tako. Proèitali ste moju knjigu, pošli ste na potpisivanje knjige jer znate što osjeæam i æe lite me umiriti. Srce mi je i dalje slomljeno: jeste li èuli za Zahira?

– Odgojen sam u islamu. Poznata mi je misao o Zahiru.

– Esther zaokuplja sav moj životni prostor. Mislio sam da æu se, stavim li na papir svoje osjeæaje, riješiti njezine prisutnosti. Danas je volim samozatajno, ali ne mogu mi sliti ni na što drugo. Molim vas: uèinit æu sve što æelite, ali moram znati zašto je nestala na takav naèin. Kao što ste rekli, ništa ne razumijem.

Bilo je teško preklinjati ljubavnika moje æene da mi pomogne shvatiti što se dogodilo. Da se Mikhail nije pojavio na potpisivanju knjige, moæda bi onaj tren u katedrali u Vitoriji, kada sam prihvatio svoju ljubav i napisao Vrijeme deranja, vrijeme sijenja, bio dovoljan. Sudbina je, naime, imala druge planove – a jednostavna moguænost da ponovno pronaðem svoju æenu sve je poremetila.

– Ruèajmo zajedno – reèe Mikhail nakon dugo vremena. – Vi doista ništa ne razumijete. Ali boæanska energija, što je danas prostrujala mojim tijelom, naklonjena Vam je.

Ugovorili smo sastanak za sutradan. Na putu kuæi sjetio sam se jednog razgovora s Esther tri tjedna prije njena nestanka.

O boæanskoj energiji što struji tijelom.

Oèi su IM ZAISTA drukèije. Nazire se strah od smrti, da, ali više od straha od smrti nazire se zamisao o ærtvovanju. Životi im imaju smisla, jer su spremni ponuditi ih u jednu svrhu.

– Govorite o vojnicima?

– Govorim o vojnicima. A govorim i o neèemu straš nome za povjerovati, ali ne mogu se pretvarati da to ne vi dim. Rat je obred. Krvavi obred, ali obred ljubavi.

– Sišli ste s uma.

– Možda. Upoznala sam druge ratne dopisnike. Pu tuju iz zemlje u zemlju, kao da im je rutina smrti dio života. Nièega se ne boje, suoèavaju se s opasnostima kao što se suoèavaju vojnici. Sve zbog vijesti? Ne vjerujem. Više ne mogu živjeti bez opasnosti, bez pustolovine, bez adrenalina u krvi. Jedan od dopisnika, oæenjen i otac troje djece, rekao mi je da se najbolje osjeæa na ratnom bojištu – ko liko god oboæavao svoju obitelj i cijelo vrijeme govorio o svojoj æeni i djeci.

– Doista je nemoguæe razumjeti. Esther, ne æelim Vam se miješati u život, mislim da æe Vas ovo iskustvo povrijediti.

– Povrijedit æe me besmisleni život. Svi znamo da se u ratu doæivljavaju vaæne stvari.

- Povijesni trenutak?
- Ne, to nije dovoljno da svoj život izvrgnu pogibe lji. Doživjeti... to je prava srž èovjeka.
- Rat.
- Ne, ljubav.
- Ostajete s njima.
- Mislim da ostajem.
- Javite svojoj novinskoj agenciji da je dosta.

- Ne mogu. To je poput droge. Ako se nalazim na bojištu, moj život ima smisla. Danima se ne kupam, hranim se vojnièkim obrocima, noæu spavam tri sata, bude me meci, svjesna sam da u bilo kojemu trenu netko može ba citi bombu na naše mjesto i zbog toga... živim, razumio jete? Živim, volim svaku minutu, svaku sekundu. Nema mjesta žalosti, sumnjama, nièemu: ostaje tek ogromna ljubav prema životu. Slušate li me?

- Pozorno.
- Kao da je prisutna... neka božanska svjetlost, usred borbe, usred svega onoga što je loše. Strah postoji prije i poslije, ali ne u trenucima kada se ispaljuju meci. Jer u tome se trenu èovjek nalazi na samoj granici: sposoban za junaèke podvige i neljudske èinove. Probiju se kroz kišu metaka kako bi spasio suborca, a istodobno puca na sve što se mièe - djecu, žene, tko je na crti bojišnice, umrijet æe. Poštenji ljudi, koji su oduvijek živjeli u malim provincijskim gradovima bez ikakvih događanja, sada provaljuju u muzeje, razaraju umjetnièka djela što su stoljeæima odolijevala zubu vremena i krađu ono što im ne treba. Fotografiraju zvjerstva koja su sami poèinili i ponose se njima umjesto da ih pokušaju sakriti. Lud je to svijet.

Osobe koje nikada nisu bile odane, a uvijek su bile izdajnici, osjeæaju neku vrstu drugarstva i sudioništva i više nisu u stanju griješiti. Sve je, naime, obrnuto.

- Je li poslužilo kao odgovor na pitanje što ga je Hans postavio Fritzu u onom kafiaèu u Tokvju, prema prièi koju ste mi ispriповijedali?

- Da, odgovor se krije u reèenici isusovca Teilharda de Chardina, onoga koji je rekao da je naš svijet omotan slojem ljubavi: »Ovladali smo energijom vjetra, mora, sunca. Ali dan kada èovjek bude ovladao energijom ljubavi, bit æe jednako važan kao dan kada je otkrio vatru«.

- To ste nauèili samo zato što ste išli na bojišnicu?

- Ne znam. Ali koliko god to zvuèalo paradoksalnim, vidjela sam da su ljudi u ratu sretni. Njima rat ima smisla. Kao što sam veæ rekla, potpuna moæ ili žrtvovanje za neki cilj daje njihovim životima smisao. Sposobni su bez granièeno voljeti jer ne mogu ništa izgubiti. Nasmrt ranjeni vojnici nikada ne preklinju lijeènike: »Molim vas, spasite me!« Zadnje su im rijeèi najèešæe: »Recite mojoj ženi i mojoj djeci da ih volim«. U trenucima oèajanja, govore o ljubavi!

- To jest, vi smatrate da èovjek pronalazi smisao života samo u ratu.

- Ali èovjek je stalno u ratu. Stalno se borimo sa smræu, a znamo da æe na kraju smrt pobijediti. U oružanim sukobima to vidljivije, ali isto se događa i u svakodnevnom životu. Ne možemo si priuštiti stalno biti sretni.

– Sto želite da uèinim?

– Potrebna mi je pomoæ. A pomoæ nije reæi: »Zatražite otpust« jer to me zbunjuje više nego prije. Moramo iznaæi naèina kako kanalizirati, propustiti energiju te èis te i potpune ljubavi svojim tijelom i proširite je oko sebe. Jedina osoba koja me dosad uspjela razumjeti je jedan prevođitelj koji kaŒe da je doŒivio otkrivenje te energije, ali ne doima mi se osobito prizemljenim.

– Govorite li moŒda o ljubavi BoŒjoj?

– Ako je èovjek sposoban voljeti svoga druga bezu vjetno i bezgranièeno, on tada iskazuje ljubav BoŒju. Bude li iskazivao ljubav BoŒju, voljet æe bliŒnjega svoga. Bude li volio bliŒnjega svoga, voljet æe samoga sebe. Bude li volio samoga sebe, sve æe doæi na svoje mjesto. Povijest æe se promijeniti.

Nikad se Povijest neæe promijeniti zbog politike, osvajanja, teorija ili ratova – sve je to puko ponavljanje, prisutno je od samih poèetaka vremena. Povijest æe se promijeniti kada budemo mogli upotrijebiti energiju ljubavi, kao Œto upotrebljavamo energiju vjetra, mora i atoma.

– Smatrate li da nas dvoje moŒemo spasiti svijet?

– Smatram da ima joŒ ljudi koji tako razmiŒljaju.

Œelite li mi pomoæi?

– Naravno, ako mi kaŒete Œto moram uèiniti.

– Ali ja baŒ to ne znam!

SIMPATIÈNA PIZZERIA, kamo sam èesto odlazio od svog prvog putovanja u Pariz, postala je dijelom moje pripovijesti: posljednji sam put tamo bio kada sam proslavljao odlikovanje Umjetnosti i knjiŒevnosti koju mi je dodijelilo Ministarstvo kulture – premda su mnogi smatrali da bi malo skuplji i otmjeniji restoran bio idealno mjesto proslave tako vaŒna događaja. Ali Roberto, vlasnik restorana, bio mi je neka vrst fetiša; kada bih god poŒao u njegov restoran, neŒto bi mi se lijepo dogodilo.

– Mogao sam poèeti govoriti o sitnicama, na primjer

0 recepciji romana Vrijeme deranja, vrijeme sijenja ili o svojim proturjeènim osjeæajima na predstavi.

– To nije predstava, to je sastanak – ispravio me je.

– Pripovijedamo prièe i pleŒemo za Energiju Ljubavi.

– Mogao sam govoriti o bilo èemu kako bi vam bilo ugodnije. Ali obojica znamo zaŒto smo ovdje.

– Ovdje smo zbog vaŒe Œene – reèe Mikhail s prkosom svojstvenim mladicaima njegove dobi, nimalo ne nalikujuæi plahom mladicau onoga poslijepodneva kada sam potpisivao knjige niti duhovnome vođi onoga »susreta«.

– Krivo ste se izrazili: ona je moja bivŒa Œena. I za molit æu vas jednu uslugu: odvedite me k njoj. Neka me pogleda u oèi i neka mi kaŒe razlog svoga odlaska. Tek æu se tada osloboditi svoga Zahira. U suprotnom æu danima

1 noæima, noæima i danima, razbijati glavu o naŒu prièu, stotinama, tisuæama puta. PokuŒavat æu otkriti kada sam pogrijeŒio i kada su nam se putevi poèeli razilaziti. On se smijao.

– Odlièna zamisao, razbijati glavu o vaŒu prièu, stvari se tako mijenjaju.

– Odlièno, ali filozofske bih rasprave radije ostavio po strani. Znam da, kao i svi mladi ljudi, u rukama drŒite sa vrŒenu formulu kako poboljšati svijet. Kao i svi mladi ljudi, i vi æete jednoga dana biti u mojim godinama i vidjet æete da nije tako lako promijeniti stvari. Stoga je uzaludno razgovarati sada o tome – moŒete li mi uèiniti tu uslugu?

– Prvo Œelim pitati: je li se oprostila?

– Nije.

– Je li rekla da odlazi?

– Nije. To znate.

– Mislite li da bi Esther, ovakva kakva jest, bila u stanju napustiti èovjeka s kojim je živjela više od deset godina a da se s njim ne suoèi i objasni mu razloge svoga odlaska?

– Upravo me to najviše i smeta. Ali, što želite reæi? Roberto je prekinuo razgovor, želio je znati što æemo

jesti. Mikhail je naruèio pizzu napolitanu, a ja sam predložio da izabere i za mene, nije bio trenutak da me izjeda sumnja u ono što bih trebao jesti. No bilo je hitno èim prije donijeti bocu crnog vina. Roberto je pitao za vrstu, nešto sam promrmljao, on je shvatio da se mora udaljiti i ništa me ne pitati tijekom ruèka, te donijeti odluku bez mene i dopustiti mi da se usredotoèim na razgovor s mladim što je sjedio ispred mene.

Vino je stiglo za trideset sekundi. Napunio sam nam èaše.

– Cime se ona sada bavi?

– Zaista želite znati?

Pitanje s protupitanjem kao odgovorom me naljutilo.

– Da, želim.

– Bavi se tepisima. I poduèava francuski.

Tepisima! Moja žena (moja bivša žena, navikni se veæ jednom, molim te!) imala je novca koliko je željela, završila je studij novinarstva, govori èetiri jezika, sada je bila primorana preživljavati izraðujuæi tepihe i davajuæi podu-ke strancima. Moram se svladati: nisam želio povrijediti njegov muški ponos iako sam smatrao sramotnim to što nije mogao priuštiti Esther sve što je zaslužil.

– Molim vas, shvatite kroz što prolazim posljednje dvije godine. Nisam nikakva prijetnja vašoj vezi, tražim samo dva sata s njom. Ili jedan sat, svejedno.

Mikhail se naslaðuje mojim rijeèima.

– Zaboravili ste odgovoriti na moje pitanje – reèe, uz osmijeh. – Mislite li da bi Esther, kakva veæ jest, na pustila muškarca svoga života bez ijednog pozdrava i objašnjenja?

– Mislim da ne bi.

– Èemu onda ta prièa »napustila me«? Zašto mi govorite »nisam prijetnja vašoj vezi«?

Zbunio sam se. I osjetio sam ono što nazivamo »nadam« premda nisam znao što sam èekao i odakle je dolazilo.

– Govorite mi da...

– Toèno tako. Govorim vam da vas Esther nije na pustila, a nije ni mene. Naprosto je nestala: na neko vrijeme, ili za cijeli život, ali obojica moramo poštovati nje nu odluku.

Kao da je zabljesnula svjetlost u toj pizzeriji koja mi je oduvijek donosila lijepe uspomene, lijepe prièe. Oèajnièki sam želio vjerovati u mladiæeve rijeèi, Zahir je sada pulsirao u svemu oko mene.

– Znate li gdje je?

II

– Znam. Ali moram poštovati njezinu tišinu, mada i meni jako nedostaje. I mene ova prièa zbunjuje: Esther je zadovoljna jer je pronašla Ljubav koja Proždire, ili iš èekuje da joj jedan od nas dvojice krene u susret, ili je pronašla novoga muškarca, ili je odustala od svijeta. Bilo kako bilo, odluèite li je pronaæi, ja vas neæu moæi sprijeèiti. Ali smatram da, u vašem sluèaju, morate pripremiti za put ne samo svoje tijelo, veæ i svoju dušu.

– Htio sam se smijati. Htio sam ga zagrliti. Ili sam

ga htio ubiti – osjećaji su se smjenjivali iznenađujućom brzinom.

– Vi s njom...

– Spavam li s njom? To se vas ne tiče. Ali u Esther sam pronašao partnericu koju sam tražio, osobu koja mi je pomogla da krenem s poslanjem koje mi je povjereno, anđela koji je otvorio vrata, puteve, staze koje će nam omogućiti, ako Bog da, da vratimo Zemlji energiju koju bavi. Dijelimo isto poslanje.

Ali ipak da vas malo umirim: imam djevojku, djevojka plave kose koja je bila na pozornici. Zove se Lucrecia, Talijanka je.

– Govorite li istinu?

– Tako mi Božanske Energije, govorim vam istinu.

Iz torbe je izvukao komadić crne tkanine.

– Vidite li ovo? Boja tkanine je zapravo zelena: izgleda crno zbog zgrušane krvi. Neki ju je vojnik, zamolio prije smrti da mu skine košulju, iskida je na komadiće i podijeli svima koji su u stanju shvatiti poruku te smrti. Imate li i vi komadić te košulje?

– Esther mi nikada nije o tome govorila.

– Kada susretne nekoga tko bi trebao primiti tu poruku, daruje mi malo vojničke krvi.

– Koja je poruka?

– Ako vam nije darovala komadić košulje, ne mogu vam reći, iako nije rekla da je tajna.

– Poznajete li još koga komu je darovala komadić košulje?

– Sve oni što su bili na pozornici. Zajedno smo jer nas je spojila Esther.

Morao sam biti oprezan, uspostaviti odnos. Staviti polog u Banku usluga. Nisam ga smio uplašiti, ni pokazati svoju tjeskobu. Niti ga ispitivati o njemu samome, o njegovu poslu, o njegovoj zemlji o kojoj je govorio s tolikim ponosom. Pokušati, dakle, saznati je li ono što mi pripovijeda istina ili je imao skrivene namjere. Uvjeriti se da i dalje održava vezu s Esther ili, utvrditi da je i on izgubio njen trag. Iako je bio iz tako daleke zemlje, s vjerojatno drugačijim sustavom vrijednosti, znao sam da Banka usluga radi po cijelome svijetu, to je institucija koja ne poznaje granice.

U jednu sam ruku želio povjerovati u sve što mi je govorio. U drugu je, pak, ruku moje srce već mnogo propatilo, svih onih besanih noći dok sam čekao zvuk ključeva što otključava vrata i Esther koja ulazi i u tišini liježe pokraj mene. Obesio sam samome sebi da, dogodi li se to ikada, neću postavljati pitanja, samo ću je poljubiti, zaželjeti joj laku noć, a sljedećeg jutra probuditi zagrljeni, kao da te prošlosti nije ni bilo.

Roberto je donio pizze – kao da je imao šesto čulo, pojavio se u trenu kada mi je trebalo vremena za razmišljanje.

Ponovno sam se obratio Mikhailu. Smiri se, stavi srce pod kontrolu ili ćeš doživjeti srčani udar. Popio sam cijelu čašu vina i primijetio da i on čini isto.

Zašto je bio živčan?

– Vjerujem u ono o čemu govorite. Imamo vreme na razgovarati.

– Tražit ćete da vas povedem do nje.

Upropastio mi je igru; morao sam početi ispočetka.

– Da, to ću vas tražiti. Pokušat ću vas uvjeriti. Učinit ću sve što mogu kako bih to postigao. Ali ne žuri mi se, pred nama je cijela pizza. Želim slušati o vama. Primijetio sam da mu se ruke tresu, trudio se da ih smiri.

– Ja imam poslanje. Do sada ga još nisam ispunio.

Ali mislim da je preda mnom još mnogo dana.

– Možda vam ja mogu pomoći.

– Možete mi pomoći. Svatko mi može pomoći, do voljno je potaknuti Energiju Ljubavi da se širi svijetom.

– Mogu učiniti i više.

Nisam želio ići dalje kako ne bih ostavio dojam da kupujem njegovo prijateljstvo. Opreza nikad dosta. Možda govori istinu, a možda laže, možda se pokušava okoristiti mojom patnjom.

– Poznajem samo jednu energiju ljubavi – nastavih. – Ona koju osjećam prema ženi koja je otišla... ili bolje rečeno, ona koja se udaljila, koja me čeka. Ako je budem mogao ponovno vidjeti, bit ću sretan čovjek. A svi su bolji, jer jedna je duša sretna.

On je pogledao strop, pogledao stol, a ja sam dopustio da se tišina otegne u beskraj.

– Čujem neki glas – napokon reče, bez hrabrosti da me pogleda u oči.

Velika prednost bavljenja temama koje su u vezi s duhovnosti jest činjenica da ću uvijek biti u dodiru s ljudima koji posjeduju neku darovitost. Neke darovitosti su stvarne, druge su izmišljene, neki od tih ljudi pokušavaju se okoristiti mnome, drugi me provjeravaju. Već sam vidio toliko nevjerojatnih događaja da danas ni malo ne sumnjam u čuda, sve je moguće, čovjek ponovno počinje učiti ono što je zaboravio – svoje unutrašnje moći.

Razlika je u tome što nije bilo idealno vrijeme naći tu temu. Mene je isključivo zanimao Zahir. Bilo mi je važno da se Zahir ponovno zove Esther.

– Mikhaile...

– Moje pravo ime nije Mikhail. Moje je ime Oleg.

– Oleg...

– Mikhail je moje ime... njega sam odabrao kada sam se odlučio ponovno roditi za život. Arhandeo ratnik, s ognjem i mačem, krèeći put kako bi se – kako ih vi ono zovete... »ratnici svjeda« – mogli pronaći. To je moje poslanje.

– To je i moje poslanje.

– Ne biste li radije razgovarali o Esther?

Sto? Ponovno je skrenuo s teme na ono što me uistinu zanima?

– Ne osjećam se dobro – pogled mu se gubio, lutao je restoranom, kao da me tamo nije bilo. – Ne želim naći tu temu. Glas...

Događalo se nešto čudno, nešto jako čudno. Do kamo je namjeravao ići ne bi li me zadivio? Hoće li me na kraju, poput mnogih drugih, zamoliti da napišem knjigu o njemu i njegovim moćima?

Kada god jasno vidim svoj cilj pred očima, spreman sam na sve ne bih li ga ostvario – na kraju, o tome sam pisao u svojim knjigama i nisam smio izdati vlastite riječi. Sada sam imao cilj: pogledati još jednom Zahira u oči.

Mikhail mi je podastao nove podatke: nije bila njegova ljubavnica, nije me napustila, bilo je pitanje vremena kada ću je pronaći. Mogućnost da se sretnemo u pizzeriji bila je zamka; mladići koji ne zna kako zaraditi za život koristi tuđu bol kako bi ostvario cilj.

Naiskap sam popio još jednu čašu vina – Mikhail je učinio isto.

Oprez, nalagao mi je instinkt.

– Da, želim razgovarati s Esther. Ali i vas želim bolje upoznati.

– To nije istina. Želite me zavesti, navesti me da učini ono što sam i sam u početku bio spreman učiniti.

Unatoč tome, vaša vas bol zasljepljuje: mislite da možda lažem i da se želim okoristiti nastalim stanjem.

Premda je Mikhail točno znao kako razmišljam, govorio je glasnije nego što

nalaže dobar odgoj. Ljudi su se počeli okretati kako bi saznali što se događa.

– Želite me zadiviti, a ne znate da su vaše knjige obilježile moj život, da sam iz njih mnogo toga naučio. Vaša vas je bol oslijepila, jadni ste, opsjednuti žahhirom. Poziv na ovaj ručak nisam prihvatio zbog vaše ljubavi prema njoj: ne vjerujem vam, mislim da je riječ o vašem površnom ponosu. Došao sam ovamo...

Govorio je glasnije; počeo je gledati unaokolo, kao da gubi kontrolu.

– Svjetla...

– Što se događa?

– Došao sam ovamo zbog njezine ljubavi prema vama!

– Je li vam dobro?

Roberto je primijetio da nešto nije u redu. Prišao je stolu, nasmiješen, stavio ruku na mladicevo rame kao da je u prolazu:

– Dakle, vidim da je moja pizza užasna. Ne morate platiti, možete slobodno otići.

Samo nam je to nedostajalo. Mogao smo ustati, izaći i izbjeći neugodan prizor osobe što se pretvara da u toj pizzeriji dobiva nekakav polet samo kako bih ostavio neki dojam ili zbunio prisutne – iako je bila riječ o daleko ozbiljnijoj stvari od puke kazališne predstave.

– Osjećate li neki vjetar?

,
l

U tom sam trenu bio siguran da nije glumatao: upravo suprotno, jako se trudio svladati se i hvatala ga je veća panika od one moje.

– Svjetla, pale se svjetla. Molim vas, počimo odavde!

Tijelo mu se počelo tresti. Više nije imao što skrivati, ljudi za drugim stolovima već su bili otišli.

– UKazahs...

Nije uspio dovršiti rečenicu. Gurnuo je stol – pizze, čaše, pribor za jelo, sve je odletjelo u zrak i palo na susjedni stol. Izraz lica mu se potpuno promijenio, tijelo mu se treslo, a oči se okrenule. Glava mu je naglo pala prema nazad i čuo se lom. Neki se gospodin ustao od stola. Roberto ga je zgrabio prije no što je pao, a gospodin je podignuo žlicu s poda i gurao mu je u usta.

Prizor je potrajao nekoliko sekundi, a meni je izgledalo kao vječnost. Ponovno sam vidio senzacionalističke časopise kako pišu o slavnome piscu i izglednom kandidatu za neku važnu književnu nagradu, usprkos svoj kritici, koji je prouzročio duhovnu seansu u pizzeriji samo kako bi privukao pozornost na svoju novu knjigu. Moja je paranoja rasla bez kontrole: odmah me otkriti da je taj medij isti onaj muškarac koji je nestao s njegovom ženom – sve me se vratiti na početak, a ja više neću imati ni snage ni hrabrosti ponovno se suočiti s istim iskušenjem.

Naravno, za nekim su stolovima sjedili moji poznanici, ali tko mi je od njih bio pravi prijatelj? Tko bi bio u stanju ne govoriti o onome što je vidio?

Tijelo mu se smirilo, opustio se, a Roberto ga je posjeo u stolicu. Gospodin mu je opipao tlak, otvorio mu očne kapke i pogledao me:

– Ovo mu sigurno nije bilo prvi put. Koliko ga dugo poznajete?

– Često dolaze ovamo – reče Roberto, primijetivši da sam ja potpuno trom. – Ali prvi se put dogodilo u

javnosti, premda sam u svom restoranu već imao takvih; slučaja.

– Primijetio sam – odgovori gospodin. – Nije vas uhvatila panika.

To je bilo namijenjeno meni, vjerojatno sam probljedio. ; Gospodin se vratio za stol, Roberto me pokušao umiriti.

– On je liječnik jedne vrlo slavne glumice – reče. --

I misli da se vi morate paziti mnogo više od svog gosta.

Mikhail, ili Oleg, ili tko god bio taj čovjek preda mnom, polako se budio.

Pogledao je oko sebe, i umjesto da mu bude neugodno, nasmiješio se, pomalo postiden.

– Oprostite – reče. – Pokušao sam se svladati.

Ja sam pokušavao ostati miran. Roberto mi je opet priskočio u pomoć:

– Ne brinite. Naš je pisac dovoljno bogat da može platiti razbijene tanjure.

Odmah se okrenuo prema meni:

– Epilepsija. Običan epileptični napadaj, ništa strašno.

Izašli smo iz restorana, Mikhail je odmah uletio u taksi.

– Ali nismo razgovarali! Kamo ste krenuli?

– Sada nisam u stanju. Znaite gdje me možete naći.

I

POSTOJE DVIJE VRSTE svjetova: onaj što ga sanjamo i onaj pravi.

U svijetu što sam ga sanjao Mikhail je govorio istinu, nije sve vuklo korijene iz jednog teškog trenutka u mom životu, bio je to nesporazum koji se pojavljuje u svim ljubavnim vezama. Esther me strpljivo čekala, čekala da shvatim što je u našoj vezi pošlo po zlu, čekala da je pronađem, molim za oprost i da ponovno počnemo svoj zajednički život.

U svijetu što sam ga sanjao Mikhail i ja smo razgovarali u miru, izašli iz pizzerije, otišli taksijem i pozvonili na vrata gdje moja bivša žena (ili žena? Sada je sumnja promijenila smjer.) jutrima pleće tepihe, poslijepodne daje poduku iz francuskoga, a noću spava sama i, poput mene, očekuje zvono na vratima, muža što ulazi s cvijećem u ruci i vodi je na toplu čokoladu u hotel blizu Avenije Champs-Élysées.

U stvarnu svijetu svaki bi susret s Mikhailom bio napet – uvijek u strahu da se ponovi ono iz pizzerije. Sve što je rekao tek je plod njegove bujne mašte, zapravo ni on nije znao gdje se nalazi Esther. U stvarnu sam se svijetu nalazio na stanici Gare du Nord u 11.45 i čekao vlak iz Strasbourga kojim su dolazili neki poznati američki glumac i redatelj, oduševljeni zamisli da produciraju film temeljen na jednoj od mojih knjiga.

Do tog su mi dana stalno govorili o filmskoj adaptaciji mojih romana, uvijek sam odgovarao »ne zanima me«; vjerujem da svaki čovjek, dok čita roman, u glavi stvara vlastiti film, likovima daje lica, izgrađuje prizore, čuje glasove i osjeti mirise. I upravo zato, kada gledaš neki filma snimljen prema romanu koji ti se svidio, uvijek izađeš iz kina kao prevaren, uvijek kažeš: »knjiga je bolja od filma«.

Ovaj je put moja agentica bila vrlo uporna. Govorila je da taj glumac i producent pripadaju »našemu vremenu« i da žele napraviti nešto potpuno različito od svega što su nam do sada predlagali. Susret je bio ugovoren dva mjeseca unaprijed, te smo noći trebali poći na večeru, razgovarati o pojedinostima, razmotriti poklapaju li se uistinu naša razmišljanja.

Ali u dva se tjedna moj dnevni raspored u potpunosti promijenio: bio je četvrtak, morao sam poći do armenskoga restorana, pokušati ponovno stupiti u kontakt s epileptičnim mladicom koji jamči da čuje glasove, ali koji je jedini znao gdje se nalazi Zahir. To sam protumačio kao znak da ne ustupam autorska prava na naslov i pokušao otkazati susret s glumcem; on je bio uporan, rekavši da nije osobito važno te da večeru možemo zamijeniti ručkom sljedećeg dana: »nitko neće biti tužan provede li jednu noć sam u Parizu«, kazao je i ostavio me bez riječi.

U svijetu što sam ga sanjario Esther je i dalje bila moja družica, a njezina mi je ljubav davala snagu da nastavim upoznavati dokle sežu moje granice.

U stvarnome je svijetu bila potpuna opsesija. Crpila je svu moju energiju, zauzimala sav moj prostor, prisiljavala me na ogroman napor kako bih nastavio živjeti, raditi, upoznavati producente i davati intervjue.

Kako je moguće da je niti nakon dvije godine nisam uspijevaio zaboraviti? Više nisam mogao razbijati glavu o

tu priču, analizirati sve mogućnosti, pokušavati pobjeći, pomiriti se,

napisati knjigu, baviti se jogom, dobrotvornim radom, posjećivati prijatelje, udvarati se ženama, odlaziti na večere, u kino (izbjegavati književne prerade, naravno, i isključivo gledati filmove koji su pisani samo za kino), kazalište, balet, na nogometne utakmice. Unatoč svemu, Zahir je uvijek pobjeđivao, uvijek bio prisutan, a ja uvijek razmišljao »kako bih volio da je sa mnom«.

Gledao sam na sat željezničkog kolodvora – nedostajalo je još petnaest minuta. U svijetu koji sam zamišljao Mik-hail je bio saveznik. U stvarnome svijetu nisam imao nijedan konkretan dokaz, do svoje ogromne želje, da je sve što govori istina. Mogao je biti prikriveni neprijatelj.

Vratio sam se starim pitanjima: »Zašto mi ništa nije rekla?«. Bi li to bilo Hansovo pitanje? Je li Esther odlučila da mora spasiti svijet, kao što mi je napomenula u razgovoru o ljubavi i ratu, i je li me »pripremala« kako bih joj se pridružio u tom poslanju?

Promatrao sam tračnice. Estlier i ja, hodamo jedno do drugoga, a nikada se više ne dotičemo. Dvije sudbine što...

Tračnice.

Kolika je udaljenosti između njih?

Kako bih smetnuo Zahira s uma, pokušao sam to saznati od nekog radnika na peronu.

– Udaljene su 143,5 centimetara ili 4 stope i 8,5 pedalja – odgovori.

Djelovao je poput čovjeka mirna života, ponosna na svoj posao, i ni u čemu nije odgovarao Estherinoj vječnoj zamisli – da svi u duši skrivamo veliku tugu.

Ali njegov odgovor nije imao nikakva smisla: 143,5 centimetara ili 4 stope i 8,5 pedalja?

Suludo. Logično bi bilo 150 centimetara. Ili 5 pedalja. Neki zaokruženi broj, jasan, koji bi graditelji vagona ili radnici na željeznici mogli lako upamtiti.

– A zašto? – uporno sam ispitivao radnika.

– Zato što su kotači vagona tih dimenzija.

– Ali nisu li kotači vagona tih dimenzija zbog udaljenosti između tračnica?

– Mislite li da moram znati sve o vlakovima samo za to što radim na kolodvoru? Tako je zato što je tako.

Više nije bio sretan čovjek, zadovoljan svojim poslom; znao je odgovor na moje pitanje, ali ništa više od toga. Ispričao sam se, nastavio promatrati tračnice i osjetio da mi uzalud pokušavaju nešto reći.

Koliko god čudno zvučalo, tračnice kao da su govorile o mom braku – i o svim brakovima.

Glumac je stigao – bio je srdačniji no što sam očekivao, unatoč svojoj slavi. Ostavio sam ga u svom omiljenom hotelu i vratio se kući. Na moje iznenađenje, tamo me čekala Marie i rekla da su zbog vremenskih nepogoda odgodili snimanje na tjedan dana.

– MISLIM DA JEŠ danas ići u restoran, četvrtak je.

– Želiš li i ti ići?

– Da. Idem s tobom. Ili bi radije išao sam?

– Radije bih sam.

– Svejedno, odlučila sam ići; nema tog muškarca koji bi kontrolirao kamo idem.

– Znaš li zašto su tračnice jedna od druge udaljene 143,5 centimetara?

– Mogu pokušati saznati na Internetu. Je li važno?

– Vrlo.

– Ostavimo se zasad tračnica. Razgovarala sam s prijateljima koji su tvoji obožavatelji. Misle da bi osoba koja je napisala knjige kao Vrijeme deranja, vrijeme šijenja ili priču o pastiru i ovčama ili o hodočastu na Putu svetoga Jakova trebala biti mudrac i znati odgovor na sve.

– U čemu nema ni trunke istine, kao što znaš.

– A što je onda istina? Kako to da svojim èitateljima prosljeđuješ ono što ni sam ne znaš?

– Nije istina da ne znam. Sve što sam napisao dio je moje duše, ono èemu me poduèio život i što pokušavam primijeniti na samome sebi. Èitatelj sam svojih vlastitih knjiga. Pokazuju mi ono što sam znao, ali èega nisam bio svjestan.

– A èitatelj?

– Mislím da je i s njim isto. Knjiga – a možemo raz govarati o bilo èemu, o filmu, glazbi, vrtu, pogledu na planinu – otkriva nam nešto. Otkriti znaèi: skinuti i vratiti veo. Skidanje vela s neèega što veæ postoji razlikuje se od pokušaja odavanja tajni za bolji život. »Kao što znaš, trenutno patim zbog ljubavi. To može biti tek puki silazak u pakao, a može biti i otkriæe. Tako je bilo kada sam pisao Vrijeme deranja, vrijeme sijanja, kada sam shvatio vlastitu sposobnost da volim. Shvatio sam dok sam pisao rijeèi i reèenice.

– A duhovna strana? Nije li ona prisutna na svakoj stranici svih tvojih knjiga?

– Poèinje mi se sviđati zamisao da veèeras podeš sa mnom u armenski restoran jer tako æeš shvatiti, bolje re èeno, postati svjesna triju važnih stvari. Prva: kada ljudi odluèe suoèiti se s problem, shvate da su sposobniji no što su mislili da jesu. Druga: sve energija i sva mudrost dolaze nam iz istog nepoznatog izvora koji obièeno nazivamo Bogom. Otkada sam odluèio slijediti ono što smatram svojim putem, pokušavam poštovati tu energiju, povezati se s njom svakoga dana, prepustiti se da me vode znakovi, uèiti dok èinim – a ne dok namjeravam èiniti.

Treæa: nitko nije sam u nevolji – uvijek se nade netko mudriji tko se veseli i tuguje na isti naèin, a to nam daje snagu da se bolje nosimo sa svakodnevnim borbama.

– Ukljuèuje li to patnju zbog ljubavi?

– To ukljuèuje sve. Ako je patnja prisutna, bolje ju je prihvatiti, jer ona neæe nestati samo zato što se pretvaraš da je nema. Ako je veselje prisutno, takoðer ga je bolje prihvatiti, premda se bojimo da æe jednoga dana nestati. Neki se ljudi uspijevaju povezati sa životom tek žrtvovanjem i odricanjem. Neki se ljudi uspiju osjetiti ljudskim biæem tek kada misle da su »sretni«. Zašto me to pitaš?

– Zato što sam se zaljubila, a bojim se da æu patiti.

– Ne boj se; jedini naèin da umakneš patnji jest da se odrekneš ljubavi.

– Znam da je Esther prisutna. Osim mladiæeva epileptièna napadaja, ništa mi nisi rekao o susretu u pizzeriji. Za mene je to loš znak, makar za tebe bio dobar.

– I za mene može biti loš.

– Znaš što te želim pitati? Voljela bih znati voliš li me kao što ja volim tebe. Ali nemam hrabrosti. Zašto to liko ulazim u veze koje su osuðene na propast? Jer mislim da se uvijek moram vezati za nekoga – i tako se prisiljavam biti fantastièna, inteligentna, osjeæajna, iznimna. Napor udvaranja obavezuje me da dajem ono najbolje od sebe, i to mi pomaže. Više od svega, teško mi je živjeti sa sobom. Ali ne znam je li to najbolji izbor.

– Želiš znati mogu li nastaviti voljeti ženu koja me napustila bez objašnjenja?

– Proèitala sam tvoju knjigu. Znam da možeš.

– Želiš me pitati mogu li voljeti tebe uza svu ljubav koju osjeæam za Esther?

– Ne usuðujem se postaviti to pitanje, jer bi mi odgovor mogao uništiti život.

– Želiš li znati može li srce muškarca, ili žene, podnijeti ljubav prema više od jednoj osobi?

– Želim èuti tvoj odgovor na to pitanje zato što nije toliko izravno.

– Mislím da može. Osim kada jedna od tih osoba postane...

– ..žahiro. Ali borit æu se za tebe, mislim da si toga vrijedan. Muškarac koji može voljeti ženu kao što si ti volio – ili voliš – Estlier, vrijedan je moga poštovanja i truda.

– A kako bih ti pokazala svoju odlučnost da te zadržim uza se, kako bih ti dokazala koliko si mi važan, uèinit æu što si me zamolio, koliko god suludo to bilo: saznat zašto su traènice udaljene 4 stope i 8,5 pedalja.

VLASNIK ARMENSKOG restorana uèinio je upravo ono o èemu je govorio prije tjedan dana: sada je, umjesto dvorane na dnu restorana, cijeli restoran bio zauzet. Marie je sa zanimanjem promatrala ljude i rekla nešto o ogromnoj razlici među njima.

– Zašto dovode djecu? To je potpuna ludost!

– Možda ih nemaju kome ostaviti.

Toèno u devet sati, šest je likova – dva u istoènjaèku odjeæu odjevena glazbenika i èetvero u bijelo odjevenih mladiæa i djevojaka – ušlo na pozornicu. Posluga za stolovima smjesta je prekinuta i svi su utihnuli.

– U mongolskome mitu o stvaranju svijeta srna i divlji pas se susreæu – reèe Mikhail, ponovno glasom koji nije njegov. – Dva razlièita biæa iz prirode: u prirodi, divlji pas ubija srnu kako bi jeo. U mongolskome mitu oboje razumiju da su im potrebne osobine onog drugog kako bi preživjeli u negostoljubivu okolišu, stoga se moraju ujediniti. Prije svega moraju nauèiti voljeti. A da nauèe voljeti, moraju prestati biti ono što jesu ili nikada neæe moæi zajedno živjeti. S vremenom pas shvati da mu instinkt, do tada uvijek usredotoèen na borbu za preživljavanje, sada služi višoj svrsi: pronaæi nekoga s kime æe sagraditi svijet. Tu je zastao.

– Kada plešemo, vrtimo se oko iste Energije što se diže do Gospe i vraæa svom svojom snagom prema nama pa se, kao što voda rijeke isparava, pretvara u oblak i vraæa u obliku kiše. Danas æu pripovijedati o krugu ljubavi: jednoga jutra pokuca snažno neki seljak na vrata samostana. Kada mu sveæenik vratar otvori vrata, seljak mu pruži prekrasan grozd grožða.

– Dragi sveæenice, ovo je najljepše grožðe iz mog vinograda. Doðoh ti ga darovati.

– Hvala! Smjesta æu ga odnijeti opatu, razveselit æe se tvom daru.

– Ne! Ja sam ga tebi donio.

– Meni? Ta ja ne zaslužujem tako krasan poklon prirode.

– Uvijek kad bih pokucao na vrata, ti bi mi otvarao. Kada mi je trebala pomoæ nakon što mi je suša uništila berbu, svakoga si mi dana davao komad kruha i èašu vina. Želim da ti ovaj grozd donese malo ljubavi sunca, ljepe pote kiše i èuda Božjega.

Sveæenik je uzeo grozd, stavio ga pred sebe i cijeloga mu se jutra divio: bio je uistinu krasan. Stoga je odlučio darovati ga opatu koji ga je uvijek ohrabrivao mudrim rijeèima.

Opat se vrlo obradovao grožðu, ali sjetio se da je u samostanu jedan sveæenik

bolestan i pomislio: dat æu mu grožđe. Tko zna, možda mu razveseli život. Ali grožđe nije dugo ostalo u sobi bolesna sveæenika jer je ovaj razmišljao: kuhar me toliko pazi, daje mi najbolju hranu. Siguran sam da æe ga grožđe jako razveseliti. Kada je u vrijeme objeda sveæenik kuhar došao s ruèkom, ovaj mu preda grožđe.

– Za tebe je. Uvijek si u dodiru s plodovima prirode, znat æeš što treba uèiniti s ovim Božjim djelom.

Ljepota grožđa je sveæenika kuhara ostavila bez daha pa on pokaže savršenstvo grozda svome pomoæniku. Toliko je savršeno da ga nitko do samoga sakristana neæe ci-

jeniti više, jer on se brine o Presvetome Sakramentu i mnogi u samostanu u njemu vide sveca.

Sakristan je, pak, darovao grožđe najmlaðemu sveæeniku kako bi ovaj shvatio da se Božje djelo nalazi u najsitnijim pojedinostima Stvaranja. Kada je mladi sveæenik primio grožđe, srcu mu se ispunilo Slavom Božjom jer nikada prije nije vidio tako lijep grozd. Tada se sjetio svoga dolaska u samostan i osobe koja mu je otvorila vrata; tim su mu èinom dopustili živjeti meðu ljudima što umiju cijeliti èuda.

Stoga je predveèer odnio grozd sveæeniku vrataru.

– Jedi i uživaj. Stalno si sam, ovo æe ti grožđe dobro doæi.

Sveæenik vratar shvati da je to grožđe namijenjeno uistinu njemu, uživao je u svakoj bobici grožđa i sretan utonuo u san. Krug se na taj naèin zatvorio; krug sreæe i veselja koji se uvijek širi oko onih koji su u dodiru s Energijom Ljubavi.

Žena imenom Alma zvecnula je metalnim pladnjem s ploèicama.

– Kao svakoga èetvrtka, poslušat æemo prièu o lju bavi i ispripovijedati prièu o mržnji. Pogledajmo što se nalazi na površini pa æemo malo pomalo shvatiti što se nalazi ispod nje: naši obièaji i naše vrijednosti. A kada nam po ðe za rukom zagrepsti po tome sloju, uspjet æemo prona æi same sebe. Tko æe poèeti?

Nekoliko je osoba podiglo ruku, ukljuèujuæi i mene – što je iznenadilo Marie. Nastade žamor, ljudi se namještaju u stolicama. Mikhail je prepustio rijeè nekoj lijepoj, visokoj ženi plavih oèiju.

– Prošlog sam tjedna otišla posjetiti prijatelja koji ži vi sam u planinama, blizu francusko-španjolske granice;

on uživa u ljepotama života i više mi je puta rekao da sva

mudrost o kojoj se govori dolazi upravo iz uživanja u svakome trenutku.

Od samoga trenutka mome se mužu nije svidjela ta zamisao: znao je tko je on,

da je vrijeme najradije provodio loveæi ptice i udvarajuæi se ženama. Ali ja sam morala razgovarati s tim prijateljem, prolazila sam kroz krizu iz koje me je jedino on mogao izvuæi. Suprug mi je predložio psihologa, da odem na

putovanje, raspravljali smo o tome, posvaðali se, ali ja sam otputovala unatoè

svim pritiscima kod kuæe. Prijatelj me doèekao u zrakoplovnoj luci,

poslijepodne smo razgovarali, veèerali, pili, još malo razgovarali, a potom

pošli na poèinak. Sljedeæeg sam se dana probudila, otišli smo u šetnju, a

potom me je vratio u zraènu luku.

Èim sam stigla kuæi, poèela su pitanja. Je li bio sam? Jest. Nije bilo nikakve

djevojke? Nije. Jeste li pili? Jesmo. Zašto ne želiš razgovarati o tome? Ali

razgovaramo o tome! Bili ste sami u kuæi s pogledom na planine, bilo je

romantièno, zar ne? Tako je. Pa ipak, samo ste razgovarali i ništa više? Ništa

više. Misliš da ti vjerujem? Zašto mi ne bi vjerovao? Zašto iæi protiv prirode

– muškarac i žena, ako su zajedno, ako piju zajedno, ako su u intimnom odnosu,

na kraju završe u krevetu!

Slažem se sa svojim mužem. Protivi se onome što su nas uèili. On mi nikada

neæe povjerovati, ali to je istina. Od tada nam se život pretvorio u pakao.

Proæi æe, ali patnja je nepodnošljiva, patimo zbog onoga što su nam rekli:

kada je trenutak izmeðu muškarca i žene koji se jedno drugome dive pogodan,

završit æe u krevetu.

Pljesak. Pale se cigarete. Kuckanje èašama i bocama.

– Što je to? – tiho upita Marie. – Grupna terapija za braène parove?

– To je dio »sastanka«. Nitko ne govori jesi li u pravu ili u krivu, samo pripovijedaju prièe.

– A zašto to rade pred gledateljima na naèin pun ne poštovanja, dok ljudi piju i puše?

– Možda je tako jednostavnije. A ako je tako jedno stavnije, onda je lakše. A ako je tako lakše, zašto ne na ta kav naèin?

– Lakše? Među neznancima koji sutradan mogu is pripovijedati tu prièu njenom mužu.

Poèela je govoriti druga osoba, nisam joj mogao reæi da to nije nimalo važno: svi su ondje došli kako bi razgovarali o mržnji zakrabuljenoj u ljubav.

– Ja sam muž žene koja je upravo ispripovijedala tu prièu – reèe neki gospodin, u najboljem sluèaju, dvade set godina stariji od lijepe mlade plavuše. – Sve što je rekla, istina je. Ali ona nešto ne zna, nisam joj to imao hrabrosti isprièati. Uèinit æu to sada.

Kada je pošla u planine, te noæi nisam uspio zaspati pa sam do najsitnijih pojedinosti stao zamišljati što se dogaða. Ona dolazi, kamin je upaljen, skida kaput, svlaèi pulover, pod tankom košuljom nema grudnjaka. On jasno vidi obrise njenih grudi.

Ona se pretvara da ne primjeæuje njegove poglede. Kaže da ide u kuhinju po još jednu bocu šampanjca. Nosi vrlo uske traperice, hoda polagano, bez okretanja zna da je promatra od glave do pete. Vraæa se, razgovaraju o vrlo intimnim stvarima i osjeæaju se kao jedno.

Iscrpljuju temu zbog koje je došla. Zvoni mobitel – to sam ja, želim znati je li sve u redu. Ona mu prilazi, naslanja slušalicu na njegovo uho, oboje slušaju što govorim, razgovor je oprezan jer znam da je kasno èiniti bilo kakav pritisak, najbolje je pretvarati se da nisam zabrinut, savjetovati joj da lijepo iskoristi vrijeme u planinama, sutradan se mora vratiti u Pariz, brinuti se za djecu, otiæi u nabavku za kuæu.

Spuštam slušalicu i znam da je on prisluškiavao. Do tada su sjedili svatko na svom dvosjedu, a sada sjede jedno pokraj drugoga.

U tom sam trenu prestao razmišljati što se dogaða u planinama. Ustao sam, otišao u djeèju sobu, prišao prozoru, pogledao Pariz i znate li što sam primijetio? Da me ta misao uzbudila. Vrlo, vrlo me uzbudila. Misao da moja žena u tom trenu možda ljubi nekog muškarca, vodi ljubav s njim.

Osjeæao sam se strašno loše. Kako je moguæe da me to uzbudilo? Sljedeæeg sam dana razgovarao s dvojicom prijatelja; naravno da nisam sebe naveo za primjer, pitao sam ih je li im se ikada u životu uèinilo erotskim kada su na nekoj zabavi primijetili da drugi muškarac gleda u grudi njihove žene. Obojica su izbjegli odgovor – jer to je tabu tema. Ali obojica su rekla da je sjajno kada znaš da tvoju ženu želi drugi muškarac: dalje nisu išli. Je li to neka tajna maštarija skrivena u srcima svih muškaraca? Ne znam. Tjedan nam je bio paklen jer ne razumijem što sam osjetio. A buduæi da ne razumijem, svaljujem krivnju na nju jer je potaknula ono što remeti ravnotežu moga života.

Ovaj su put mnogi zapalili cigaretu, ali nije bilo pljeska. Kao da je ta tema i na tom mjestu ostala tabu.

Dok sam držao ruku u zraku, pitao sam se slažem li se s onime što je isprièao taj gospodin. Da, slagao sam se: veæ sam nešto slièno zamišljao s Esther i vojnicima na bojišnici, ali nisam se usudio priznati to ni samome sebi.

Mikhail me pogledao i dao znak. Ne znam kako sam uspio ustati, pogledati te ljude što su oèito bili pod dojmom prièe muškarca koji se uzbuðuje mišlju da mu ženu posjeduje drugi muškarac. Nitko nije obraæao pozornost, što mi je pomoglo da poènem.

– Isprièavam se što nisam toliko izravan poput ovih dviju osoba prije mene, ali želim nešto reæi. Danas sam bio na željeznièkom kolodvoru i otkrio da su traènice meðusobno udaljene 143,5

centimetara ili 4 stope i 8,5 pedalja. Èemu takva suluda mjera? Zamolio sam djevojku da pronađe razlog i evo što je otkrila:

Na poèetku, kada su se gradili prvi željeznièki vagoni, koristili su alate za izradu koèija.

Zašto je razmak između kotaèa koèije bio tolik? Zato što su stari putevi bili tih mjera i koèije su jedino tako mogle prometovati.

Tko je odlučio da putevi moraju biti tih dimenzija? Sada se vraćamo u vrlo daleku prošlost: Rimljani, prvi veliki graditelji puteva tako su odlučili.

Koji je tome razlog? Ratnu su koèiju vukla dva konja – a kada bok uz bok stavimo dva konja koja su se tada koristila za vuèu koèije, vidimo da su zauzimala 143,5 centimetara.

Tako da su stari Rimljani odredili udaljenost traèenica koje sam danas vidio, a kojima prometuju naši suvremeni superbrzi vlakovi. Kadg su iseljenici pošli graditi željeznice u Sjedinjene Države, nisu pitali bi li bilo bolje promijeniti širinu, nastavili su graditi na isti naèin. To je utjecalo èak i na gradnju svemirskih letjelica: amerièki su inženjeri smatrali da spremnici za gorivo moraju biti širi, ali gradili su se u Utahu i trebali su ih potom vlakom dopremiti do Svemirskog centra na Floridi, a kroz tunele ne može proæi ništa drugo. Zaključak: morali su se pomiriti da su Rimljani odredili idealnu mjeru. A kakve to ima veze s brakom?

Zastao sam. Neke nisu nimalo zanimale željeznièke traèenice i poèeli su međusobno razgovarati. Ostali su me pažljivo slušali – među njima Mikhail i Marie.

– Ovo je potpuno povezano s brakom i s dvjema prièama koje smo upravo èuli. U jednom dijelu prièe netko se pojavio i rekao: kada se vjenèamo, oboje se moramo zamrznuti do kraja života. Koraèate jedno uz drugo poput dviju traèenica i slijedite taj primjer. Èak i ako netko od njih dvoje osjeti potrebu malo se udaljiti, to se protivi pravilima. Pravila kažu: budite razumni, mislite na budućnost, mislite na djecu. Više se ne možete promijeniti, morate biti poput traèenica: razlika među njima jednaka je na polasku, na sredini puta i na dolasku. Nemojte dopustiti ljubavi da se mijenja, neka ne raste na poèetku niti se smanji na sredini puta – rizik je velik! Stoga, nakon što oduševljenje prvih godina mine, održavajte istu udaljenost, budite jednako postojani i uèinkoviti. Služite kako bi vlak za održanje vrste napredovao prema budućnosti: djeca æe biti sretna samo ako ostanete kakvi ste oduvijek bili – jedno od drugog udaljeni 143,5 centimetara. Ako niste zadovoljni stvarima što se nikada ne mijenjaju, mislite na njih, na djecu koju ste donijeli na svijet.

Mislite na susjede. Pokažite da ste sretni, nedjeljom jedite meso s roštilja, gledajte televiziju, pomažite zajednici. Mislite na društvo: oblaèite se tako da nitko ne pomisli da među vama ima sukoba. Ne gledajte na stranu, netko može pogledati vas, a to je iskušenje, može dovesti do rastave, krize, depresije. Smijte se na fotografijama. Izložite fotografije u dnevni boravak, da ih svi vide. Kosite travu, bavite se sportom, posebno se bavite sportom kako vas vrijeme ne bi pregazilo. Kada sport postane neuèinkovit, otiđite na estetsku kirurgiju. Ali ne zaboravite: netko je nekada davno postavio ta pravila i morate ih poštovati. Tko je postavio ta pravila? To nije važno, nikada ne postavljajte takva pitanja, jer ona æe zauvijek važiti, slagali se vi ili ne. Sjeo sam. Nekoliko oduševljenih pijesaka, ponešto rav-nodušja, a ja nisam znao jesam li otišao predaleko. Marie me promatrala puna oduševljenja i iznenađenja. Žena na pozornici je zvecnula pladnjem.

Rekao sam Marie da ostane za stolom dok ja popušim cigaretu.

– Sada æe plesati u ime ljubavi, u ime »gospe«.

– Možeš i ovdje pušiti.

– Moram biti sam.

Iako je bio poèetak proljeća, još je bilo vrlo hladno, ali ja sam morao na svjež zrak. Zašto sam ispriповijedao tu prièu? Moj brak s Esther nikada nije bio kakvim sam ga predstavio: dvije traèenice, uvijek jedna pokraj druge, uvijek ispravne, toène i usporedne. Prošli smo kroz uspone i padove, èesto je jedno od nas prijetilo odlaskom zauvijek, ali ipak smo ostajali skupa.

Do prije dvije godine.

Ili do trena kada je ona odlučila saznati zašto je nesretna.

Nitko si ne bi smio postaviti to pitanje: zašto sam nesretan? To pitanje donosi virus što razara. Ako postavimo to pitanje, poželjet ćemo doznati što nas usrećuje. Ako se ono što nas usrećuje razlikuje od onoga što imamo, ili čerito se napokon promijeniti ili ćemo postati još nesretnijima.

A moje su prilike bile takve: imao sam djevojku snažne osobnosti, uspješan posao i velike izgleda da se sve s vremenom uravnoteži. Najbolje je da se pomirim. Da prihvatim što mi život nudi, ne slijedim Estherin primjer i ne obraćam pozornost na druge ljude, da upamtim što mi je rekla Marie i uz nju stvorim novi život.

Ne, ne mogu tako razmišljati. Ako postupim kako drugi od mene očekuju, postat ću njihovim robom. Potreban je ogroman napor kako bi se takvo što izbjeglo, jer uvijek želim nekome ugoditi – prvenstveno sebi. Ali postupim li tako, osim što sam izgubio Esther, na kraju ću izgubiti i Marie, posao, budućnost, samopoštovanje i sve o čemu sam govorio i pisao.

I

I

Kada sam se vratio, vidio sam da ljudi polako odlaze. Mikhail se već bio presvukao.

– Ono što se dogodilo u restoranu...

– Ne brinite – rekoh. – Prošetimo obalom Sene.

Marie je shvatila poruku i rekla da mora rano na počinak. Zamolio sam je da nas odveze do mosta uz Eiffelov toranj, tako ću se moći vratiti kući pješke. Htio sam pitati Mikhaila gdje živi, ali pomislio sam da bi mogao shvatiti pitanje kao moj pokušaj provjere vlastitim očima da Esther uistinu ne živi s njim.

Putem je uporno ispitivala Mikhaila čemu je služio »sastanak«, a on je stalno isto odgovarao: kako bi se ponovno pronašla ljubav. Tada je rekao da mu se svidjela moja priča o željezničkim tračnicama.

– Tako se izgubila ljubav – reče. – Upravo kada smo počeli postavljati pravila kako bi se pokazala.

– A kada se to dogodilo? – upita Marie.

– Ne znam. Ali znam da je moguće vratiti tu Ener giju. Znam, jer kada plešem ili kada čujem glas, Ljubav razgovara sa mnom.

Marie nije znala što znači »čuti glas«, ali već smo došli na most. Izašli smo i počeli hodati po hladnoj pariškoj noći.

Znam da vas je uplašilo to što ste vidjeli. Najopasnije je ako se jezik skvrči, tada dolazi do gušenja; vlasnik restorana se snašao, što znači da mu se u restoranu nešto slično vjerojatno već dogodilo. Nije to toliko neobično. Međutim, pogriješili ste u svojoj dijagnozi: nemam epilepsiju. To je zbog dodira s Energijom.

Naravno da ima epilepsiju, ali nije uspio reći suprotno. Ja sam se pokušao ponašati normalno. Bilo mi je važno sve držati pod kontrolom – iznenadila me lakota kojom je prihvatio ovaj susret.

– Trebam vas. Morate napisati nešto o važnosti ljubavi – reče Mikhail.

– Svi znaju koliko je ljubav važna.. Gotovo sve knjige govore o tome.

– Dobro, preoblikovat ću molbu: morate napisati nešto o novome Preporodu.

– Sto je to novi Preporod?

– To je trenutak sličan onome koji se pojavio u Italiji u 15. i 16. stoljeću kada su genijalci poput Erazma, Da Vinci i Michelangela prestali promatrati tadašnja ograničenja i pritiske konvencija toga doba te se okrenuli prošlosti.

Kao i u ono doba, vraćamo se èarobnom jeziku, alkemiji, zamisli o Božici Majci, slobodi da èinimo ono u što vjerujemo, a ne ono što nam nalažu Crkva ili Vlada. Kao 1500. godine u Firenci, ponovno otkrivamo da prošlost skriva odgovore za budućnost.

Pogledajte prièu o traèenicama koju ste ispriповijedali: u koliko još stvari slijedimo obrasce koje ne razumijemo? Budući da ljudi èitaju o èemu pišete, je li moguće da se ne možete posvetiti toj temi?

– Nikada nisam pregovarao ni o jednoj knjizi – od govorio sam i ponovno se sjetio da moram ostati vjeran sa mome sebi. – Ako je tema zanimljiva i ako dolazi iz moje duše, ako me èamac zvan Rijeè povede do tog otoka, možda æu napisati. Ali to nema nikakve veze s mojom po tragom za Esther.

– Znam i ne nameæem vam nikakve uvjete; napros to predlažem ono što smatram važnim.

– Je li vam išta rekla o Banci usluga?

– Jest. Ali ovdje nije rijeè o Banci usluga. Rijeè je o poslanju koje nisam u stanju izvršiti sam.

-- Je li vaše poslanje ono što èinite u armenskom restoranu?

– Tek maleni dio. Isto èinimo petkom s prosjacima.

Srijedom radimo s novim nomadima.

S novim nomadima? Bolje je ne prekidati ga sada; Mik-hail s kojim sada razgovaram nije onaj drski Mikhail iz pi-zzerije, niti onaj karizmatični Mikhail iz restorana, ni onaj nesigurni s potpisivanja knjiga. Ovo je normalni Mikhail, prijatelj s kojim na kraju veèeri uvijek razgovaramo o problemima u svijetu.

– Mogu pisati samo o onome što mi dirne dušu – ostao sam dosljedan.

– Biste li željeli poæi s nama i razgovarati s prosjacima? Sjetio sam se Estherinih rijeèi i lažne tuge onih koji bi morali biti najbjeđniji ljudi na svijetu.

– Razmislit æu.

Približavali smo se muzeju Louvre kada je zastao. Naslonili smo se na ogradu prema rijeci i promatrali brodove u prolazu što su nam, poput reflektora, smetali oèima.

– Pogledajte što èine – rekao sam jer sam se morao vratiti našoj temi. Bojao sam se da mu ne dosadi pa da od luèi krenuti kuæi. – Promatraju ono što osvjetljava svje tlo. Kada se vrate kuæama, reæi æe da su upoznali Pariz. Sutra moraju vidjeti Mona Lisu pa æe reæi da su bili u Louvreu. Ma ne poznaju oni Pariz i nisu vidjeli Mona Lisu. Samo su se provezli brodom i pogledali neku sliku, jednu jedinu sliku. Koja je razlika između gledanja pornograf skog filma i vođenja ljubavi? Ista kao razlika između gledanja grada i pokušaja da se sazna što se tamo događa, od lazaka u kafiæe, hodanja ulicama što se ne nalaze u vodièima za turiste, gubljenja kako bi se pronašlo samoga sebe.

– Vaše me susprezanje zadivljuje. Govorite o brodo vima što plove Senom i èekate pravi trenutak kako biste mi postavili pitanje koje vas je dovelo dovdje. Oslobodite se i otvoreno razgovarajte o onome što vas zanima.

U njegovu glasu nije bilo nasilja, odlučio sam nastaviti.

– Gdje je Esther?

– U fizièkom pogledu jako daleko, u središnjoj Aziji. U duhovnom je pogledu vrlo blizu, uz mene je i danju i noæu, svojim osmijehom i mojom uspomenom na njezine ohrabrujuæe rijeèi. Ona me je dovela dovdje, jadnog dva desetogodišnjaka bez budućnosti kojega su ljudi iz sela smatrali izrodom, bolesnikom, vraèem što je sklopio ugo

vor s vragom, a ljudi iz grada tek obiènim seljakom što traži posao.

Drugom æu vam prilikom bolje ispriopovijedati svoju prièu, ali znao sam engleski pa sam poèeo raditi kao njezin prevoditelj. Bili smo na granici s zemljom u koju je morala uæi: Amerikanci su tamo gradili mnogobrojne vojne baze, pripremali su se za rat s Afganistanom, bilo je nemoguæe dobiti vizu. Pomogao sam joj ilegalno prijeæi planine. Tog sam tjedna, što smo ga zajedno proveli, shvatio da nisam sam i da me razumije.

Pitao sam je što radi tako daleko od kuæe. Nakon nekoliko neizravnih odgovora, napokon mi je isprieala ono što je vjerojatno i vama isprieala: tražila je mjesto gdje se skrila ljubav. Ja sam joj govorio o svome poslanju: postiaæi da se Energija ponovno proširi svijetom. U biti, oboje smo tražili isto.

Esther je otišla u francusko veleposlanstvo i nabavila mi vizu – prevoditelj s kazaèkoga jezika, iako svi u mojoj zemlji govore samo ruski. Došao sam ovdje živjeti. Viðali smo se svaki put kad bi se ona vratila s nekog od svojih inozemnih putovanja; zajedno smo još dva puta putovali u Ka-zahstan; zanimala ju je kultura Tengri i jedan nomad kojega je upoznala i koji je vjerovao da ima odgovor na sve.

Ja sam želio znati tko su bili Tengri, ali to je pitanje moglo prièekati. Mikhail je nastavio govoriti, a u oèima mu se nazirala ista ona tuga što sam je viðao u Estherinim oèima.

– Poèeli smo raditi ovdje u Parizu, ona je predložila da jednom tjedno okupljamo ljude. Govorila je: »U bilo kojem meðuljudskom odnosu, razgovor je najvaŕniji; ali ljudi više ne razgovaraju – ne sjednu kako bi razgovarali i slušali jedni druge. Odlaze u kazališta, kina, gledaju televiziju, slušaju radio, èitaju knjige, ali gotovo da ne razgovaraju. Ŗelimo li promijeniti svijet, moramo se vratiti u doba kada su se ratnici okupljali oko vatre i pripovijedali prièe.

Sjetio sam se da je Esther rekla kako su se sve vaŕne stvari u životu pojavile nakon dugih razgovora za stolom u nekom kafiaæu ili nakon šetnje ulicama ili parkovima.

– Ja sam predložio da se održava èetvrtkom, zato što tako nalaŕe tradicija u kojoj sam odrastao. Ali ona je predložila povremene noæne šetnje Parizom: govorila je da samo prosjaci ne hine da su sretni, upravo suprotno, oni hine da su tuŕni.

Dala mi je vaŕe knjige da ih proèitam. Shvatio sam da i vi, možda nesvjesno, zamišljate isti svijet kao i nas dvoje. Shvatio sam da nisam sam, premda jedva da sam èuo glas. Malo pomalo kako su ljudi poèeli dolaziti na moj sastanak, poèeo sam vjerovati da mogu izvršiti svoje poslanje, pomoæi Energiji da se vrati, makar mi za to bilo potrebno vratiti se u prošlost – u tren kada je ona otišla – ili se sakrila.

– Zašto me napustila?

Zar uistinu nisam mogao promijeniti temu? Pitanje je pomalo naljutilo Mikhaila.

– Zbog ljubavi. Vi ste danas upotrijebili primjer s traè nicama: dobro, ali ona nije traènica pokraj vas. Ona ne poštuje pravila, a pretpostavljam da ih ne poštujuete ni vi. Nadam se da znate da i meni nedostaje.

– Stoga...

– Stoga, ŕelite li je pronaæi, mogu vam reæi gdje se nalazi. Veæ sam osjetio isti taj poriv, ali glas mi je rekao da taj trenutak nije došao, da je nitko ne smije ometati za njezina sastanka s Energijom Ljubavi. Ja poštujem glas, glas nas štiti: mene, vas, Esther.

– Kada æe doæi taj trenutak?

– Možda sutra, možda za godinu dana, možda neæe doæi nikada, a u ovom sluèaju moramo poštovati njezinu odluku. Glas pripada Energiji: ona, zbog toga, spaja oso be tek kada su obje uistinu spremne za taj trenutak. Pa ipak, svi mi pokušavamo ubrzati kako bismo èuli rijeèi

koje nikada ne želimo èuti: »odlazi«. Tko ne sluša glas i dolazi ranije ili kasnije nego što mora, nikada neæe dobiti ono što želi.

– Radije bih da mi kaže »odlazi« nego da me Zahir danonoæno prati. Kada bi mi to rekla, prestala bi biti moja stalna misao i postala bi ženom koja sada živi i razmišlja na drugaèiji naèin.

– Više neæe biti Zahir, veæ veliki gubitak. Ako muška rac i žena uspiju izraziti Energiju, oni tada pomažu svim muškarcima i svim ženama.

– Vi me plašite. Ja je volim. Znaete da je volim i ka-
' zete da i ona mene voli. Ne znam što to znaèi biti spreman, ne mogu živjeti u ulozi koju drugi od mene oèekuju, a ne može ni Esther.

– Iz svojih razgovora s Esther, shvatio sam da ste se u jednom trenutku izgubili. Svijet se poèeo okretati oko vas i iskljuèivo oko vas.

– Nije istina. Bila je slobodna iskrèiti vlastiti put. Od luèila je biti ratnom dopisnicom unatoèe mojemu protiv ljenju. Smatrala je da mora pronaèi razlog ljudske nesreæe iako sam joj argumentirano govorio da je takvo što nemoguæe. Želi li ona da ponovno postanem traènica pokraj traènice, da održavam tu glupu udaljenost samo zato što su Rimljani tako odluèili?

– Upravo suprotno.

Mikhail je nastavio hodati, a ja sam ga slijedio.

– Vjerujete li mi da èujem glas?

– Iskreno reèeno, ne znam. A buduæi da se nalazimo ovdje, pokazat æu vam nešto.

– Svi misle da je rijeè o napadaju epilepsije, a ja ih ostavljam da tako misle: tako je lakše. Ali taj mi glas govori od djetinjstva, kada sam vidio ženu...

– Koju ženu?

– Kasnije æu isprièati.

– Kad god vas nešto pitam, vi kažete »kasnije æu isprièati«.

– Glas mi nešto govori. Znam da ste tjeskobni ili uplašeni. Kada sam u pizzeriji osjetio topli vjetar i vidio svjetlo, znao sam da su to pokazatelji moje veze s Moæi. Znao sam da je prisutna kako bi nam obojici pomogla. Ako mislite da sve ovo što vam govorim nije ništa drugo do ludosti mladica s epilepsijom što se želi okoristiti osjeæajima slavnoga pisca, onda æu vam sutra na karti svijeta pokazati gdje se nalazi, a vi je poèite pronaèi. Ali glas nam nešto kazuje.

– Mogu li znati što nam to govori, ili æete mi kasnije isprièati?

– Isprièat æu vam uskoro: nisam još u potpunosti shvatio poruku.

– Svejedno, obeæajte da æete mi dati adresu i kartu svijeta.

– Obeæavam. U ime Božanske Energije Ljubavi, obeæavam. Sto ste ono rekli da mi želite pokazati?

Prstom sam pokazao pozlaæeni kip – djevojku na konju.

– To. Ona je èula glasove. Kada su ljudi poštovali njezine rijeèi, sve je bilo u redu. Kada su se pojavile sumnje, vjetar pobjede je promijenio smjer. Ivana Orleanska, djevica iz Orleansa, junakinja Stogodišnjeg rata koju su sa 17 godina imenovali zapovjednicom postrojbi jer je... èula glasove, a glasovi su joj prenosili najbolju strategiju pobjede nad Englezima. Nakon dvije godine osuðena je na smrt lomaèom jer su je proglasili vješticom. U jednoj od svojih knjiga upotrijebio sam dio ispitivanja održanoga 24. veljaèe 1431. godine. Potom ju je ispitao Dr. Jean Beaupere. Na upit je li èula kakav glas,

odgovorila je:

»Eula sam ga tri puta, juèer i danas. Ujutro, u vrijeme Veèernice i za vrijeme Zdravomarije...«

Na upit je li glas bio prisutan u sobi, odgovorila je da ne zna, ali da ju je glas probudio. Nije bio u sobi, veæ u dvorcu.

Pitala je glas što joj je èiniti, a glas joj je odgovorio neka ustane iz krevete i sklopi dlanove.

Tada je Ivana Orleanska rekla biskupu koji ju je ispitivao:

»Gospodin tvrdi daje moj sudac. Stoga, pazite što èinite, jer mene je poslao Bog, a vi ste u opasnosti. Glas mi je otkrio što moram reæi Kralju, ali ne i vama. Ovaj glas što ga èujem (veæ odavno) dolazi od Boga, a više se bojim suprotstaviti glasovima, nego se suprotstaviti vama«.

– Zar mislite da...

– Da ste vi reinkarnacija Ivane Orleanske? Ne mislim. Ona je umrla sa samo 19 godina, a vi veæ imate 25.

Ona je zapovijedala francuskim postrojbama, a po onome što mi kažete, vidim da vi ne uspijevate vladati ni vlastitim životom. Ponovno smo sjeli na zid koji obrubljuje Senu.

– Vjerujem u znakove – ponovio sam. – Vjerujem u sudbinu. Vjerujem da ljudi svakodnevno imaju mogućnost saznati koja je najbolja odluka u svemu što èine. Vjerujem da sam pogriješio, da sam u odreèenom trenu izgubio vezu sa ženom koju sam volio. Sada samo moram zatvoriti ovaj krug; stoga želim kartu svijeta, želim otiæi do nje. Pogledao me je. Izgledao je poput osobe u transu koja je stajala na pozornici u restoranu. Predosjetio sam novi napadaj epilepsije – usred noæi na gotovo pustome mjestu.

– Vizija mi je dala moæ. Ta je pomoæ gotovo vidljiva, opipljiva. Njome se mogu služiti, ali ne mogu njome ovladati.

– Kasno je za ovakve razgovore. Umoran sam, a i vi takoðer. Molim vas da mi pokažete mapu i mjesto.

– Glas... dat æu vam mapu poslijepodne. Gdje vam je mogu predati?

Dao sam mu svoju adresu i iznenadio se shvativši da on ne zna gdje sam živio s Esther.

– Mislite li da sam spavao s vašom ženom?

– Takvo što nikada ne bih pitao. To me se ne tièe.

– Ali, pitali ste. Kada smo bili u pizzeriji. Zaboravio sam. Naravno da me se ticalo, ali sada me njegov odgovor više nije zanimao.

Mikhailove su se oèi promijenile. Potražio sam u torbi nešto da mu, doðe li do napadaja, stavim u usta: ali bio je smiren i vladao je situacijom.

– Upravo sada slušam glas. Sutra æu uzeti mapu, bilješke, avionske karte i doæi æu vam u stan. Vjerujem da vas ona èeka. Vjerujem da æe svijet biti sretniji ako dvije osobe, samo dvije osobe, budu sretni. Ali glas mi govori da se sutra neæemo uspjeti vidjeti.

– Sutra æu samo ruèati s glumcem iz Sjedinjenih Država, a to ne mogu otkazati. Èekat æu vas ostatak dana.

– Ali glas tako kaže.

– Glas vam zabranjuje da mi pomognete pronaæi Esther?

– Ne vjerujem. Glas me potaknuo da odem onog poslijepodneva na potpisivanje knjiga. Od toga sam dana više-manje znao kojim æe putem stvari krenuti – buduæi da sam proèitao Vrijeme deranja, vrijeme sijenja.

Dakle – ja sam umirao od straha da se ne predo misli – uèinimo što smo se dogovorili. Slobodan sam na kon dva sata poslijepodne.

– Ali glas kaže da još nije vrijeme.

– Obećali ste.

– U redu.

Pružio mi je ruku i rekao da æ sutradan predveèer doæi do mene. Njegove posljednje rijeçi te veèeri bile su:

– Glas kaže da æ to dopustiti samo u toèno odreðe no vrijeme.

Jedini glas koji sam èuo dok sam se vraæao kuæi bio je Estherin glas, govorio mi je o ljubavi. Dok sam se prisjeæao razgovora, shvatio sam da govori o našem braku.

KAD SAM IMALA petnaest godina, silno sam željela uæi u svijet seksa. Ali to je bio grijeh, bilo je zabranjeno. Nisam mogla shvatiti zašto je to grijeh: možeš li ti? Možeš li mi reæi zašto sve religije svijeta seks smatraju neèim zabranjenim – èak i najprimitivnije kulture i religije?

– Sada imaš o mnogoèemu razmišljati. Zašto je seks zabranjen?

– Zbog prehranjivanja.

– Prehranjivanja?

– Prije tisuæa i tisuæa godina plemena su putovala, vodili su ljubav slobodno, a što je pleme bivalo mnogo-brojnije, veæa je bila mogućnost da æ nestati – meðusobno su se tukli za hranu, ubijali djecu, kasnije su ubijali i žene koje su bile slabije. Preživljavali su snažniji, ali to su bili sve sami muškarci. A muškarci bez žena ne mogu pro duljiti vrstu.

Stoga je netko, vidjevši da se to dogodilo obližnjem plemenu, odlueio izbjeæi da se isto dogodi i njegovu. Izmislio je prièu: bogovi zabranjuju da muškarci vode ljubav sa svim ženama. Mogli su voditi ljubav tek s jednom, ili najviše dvije žene. Neki su bili impotentni, neki su bili neplodni, neki u plemenu nisu mogli imati djece jer je priroda tako odlueila, ali nikome nije bilo dopušteno mijenjati partnere.

Svi su povjerovali, jer onaj koji je to rekao, govorio je u ime bogova, vjerojatno se drukèije ponašao, imao neku tjelesnu manu, neku bolest koja izaziva grèeve, jedinstveni dar, bilo što èime bi se razlikovao od drugih, jer tako su se pojavili prvi vode. Za nekoliko godina pleme je ojaèalo – pojavio se odreðeni broj muškaraca koji su mogli prehraniti sve, žena koje su mogle raðati, djece koja su polagano mogla poveæavati broj lovaca i rodilja. Znaš li što u braku najviše veseli ženu?

– Seks.

– Krivo: prehranjivanje. Promatrati svoga muškarca dok jede. To je trenutak ženine slave zato što cijeli dan razmišlja o veèeri. A to je vjerojatno tako zbog neke skri vene prièe iz prošlosti – glad, strah od izumiranja vrste i put prema preživljavanju.

– Nedostaju li ti djeca?

– Još ih nemam, zar ne? Kako mi može nedostajati nešto èega nema?

– Misliš li da bi to promijenilo naš brak?

– Kako da to znam? Mogu pogledati svoje prijatelje i prijateljice: jesu li sretniji zbog djece? Neki jesu, neki ne u tolikoj mjeri. Mogu biti sretniji zbog djece, ali ona nisu niti poboljšala niti pogoršala njihovu vezu. I dalje smatraju da imaju prava meðusobno se kontrolirati. I dalje smatraju da moraju održati obećanje »dok nas smrt ne rasta vi«, èak po cijenu svakodnevnog nesreæe.

– Rat ti ne donosi ništa dobroga, Esther. Rat te povezuje sa stvarnošæu koja je vrlo razlièita od našega života ovdje. Da, znam da æu umrijeti; stoga živim svakoga dana kao da je život neko èudo. Ali to me ne obavezuje da ne prestano razmišljam o ljubavi, sreæi, seksu, prehranjivanju,

braku.

– Rat mi ne dopušta da razmišljam. Ja naprosto po stojim, toèka. Kad se sjetim da me u bilo kojem trenutku može pogoditi zalutali metak, pomislim: »odlièno, ne moram misliti što æ se dogoditi mome djetetu«. Ali, pomislim takoøer: »šteta, umrijet æu, a ništa neæu ostaviti za sobom. U stanju sam izgubiti život, a nisam bila u stanju donijeti ga na svijet«.

– Ima li meðu nama nekih problema? Pitam jer mi se ponekad èini da mi želiš nešto reæi, ali razgovor se ne nastavi.

– Da, ima problema. Imamo obavezu biti sretni za jedno. Ti misliš da mi duguješ za sve ono što jesi, ja mislim da bih trebala biti poèašæena što imam muškarca poput tebe.

– Imam ženu koju volim, toga nisam uvijek svjes tan, a na kraju se pitam: »što sa mnom nije u redu«?

– Odlièno da si to shvatio. S tobom je sve u redu, a i sa mnom je sve u redu, ali i ja se isto pitam. Nešto nije u redu s naèinom na koji si iskazujemo ljubav. Kad bismo priznali da to stvara naše probleme, mogli bismo živjeti s tim problemima i biti sretni. Bila bi to neprekidna borba koja bi nas održavala aktivnima, živima, veselima, imali bismo mnoga podruèja za istražiti. Ali mi idemo prema tre nutku kada stvari postaju ugodnijima. Kada ljubav prestane stvarati probleme i sukobe – i postoji tek jedno rješenje.

– Sto s tim nije u redu?

– Ništa nije u redu. Osjeæam da energija ljubavi, ono što nazivamo strašæu, više ne struji mojim tijelom i mo jom dušom.

– Ali nešto je ostalo.

– Ostalo? Završava li svaki brak tako da strast ustupa mjesto onome što nazivamo »zrelim odnosom«? Trebaš mi. Nedostaješ mi. Ponekad sam ljubomorna. Volim razmiš ljati što æeš veèerati, iako ti ponekad ne obraæaš pozornost na ono što jedeš. Ali nedostaje veselja.

– Ne nedostaje. Kada si daleko, želim da budeš bli zu. Zamišljam razgovore koje æemo voditi kada se ti ili ja vratimo s puta. Zovem te telefonom kako bih se uvjerio da je sve u redu, moram ti èuti glas svakoga dana. Jamèim ti da sam i dalje zaljubljen.

– I meni se dogaða isto to, ali što nastane kada smo zajedno? Prepiremo se, svaðamo se oko gluposti, jedno želi promijeniti drugo, nametnuti svoj kut gledanja na stvar nost. Zamjeraš mi na potpunim besmislicama, a i ja se isto ponašam. Katkad, u tišini svojih srca, priznajemo sebi: »ka ko bi lijepo bilo biti slobodan, ne imati nikakvih obaveza«.

– U pravu si. U tim se trenucima osjeæam izgub ljeno, jer znam da sam sa ženom koju želim.

– I ja sam s muškarcem kojega sam oduvijek željela uza se.

– Misliš li da se to može promijeniti?

– Kako starim, sve me manje muškaraca gleda, a ja sve više mislim: »najbolje je sve ostaviti kakvo jest«. Sigur na sam da mogu pogriješiti za cijeli život. U meðuvreme nu, svakoga puta kada odlazim u rat, vidim da postoji ne ka veæa ljubav, mnogo veæa od mržnje zbog koje se ljudi ubijaju. U tim trenucima, samo u tim trenucima, mislim da mogu promijeniti sve.

- Ne možeš stalno živjeti u ratu.
- Ne mogu ni stalno živjeti u ovoj vrsti mira dok sam s tobom. Taj mir uništava ono jedino važno u mom životu: vezu s tobom. Āak i da snaga ljubavi ostane ista.
- Sada milijuni ljudi po cijelome svijetu razmišljaju o ovome, hrabro se suprotstavljaju i puštaju te depresivne trenutke da prođu. Pretrpe jednu, dvije, tri krize, a na kraju pronađu mir.
- Znaš da nije tako. Inače ne bi napisao knjige koje si napisao.

ODLUČIO SAM da se američkim glumcem ručati u Roberovoj pizzeriji – morao sam se smjestiti vratiti kako bih uklonio loše dojmove koje sam tamo možda ostavio. Prije odlaska, obavijestio sam kućnu pomoćnicu i kućepazitelja: ne vratim li se u točno određeno vrijeme, a pojavi li se neki mladi mongolskih crta lica s pošiljkom za mene, iznimno je važno da mu dopustite da uđe, kažu neka prieteka u dnevnom boravku i posluže ga svime što zaželi. Ne bude li mladi mogao priekati, neka ga zamole da nekome od njih ostavi to što mi je donio. Nikako ga ne smiju pustiti da ode, a da im ne preda pošiljku.

Uskočio sam u taksi i zamolio vozača da stane na uglu Boulevard Saint-Germaina i Rue Saint-Peresa. Sipala je sitna kiša, ali preostalo mi je propješaeti tek tridesetak metara do restorana s neupadljivim natpisom i velikodušnim Roberovim osmijehom koji je ponekad izlazio kako bi zapalio cigaretu. Uskim nogostupom prema meni je koračala neka žena s djetetom u kolicima, a kako nije bilo mjesta za oboje, sišao sam s ruba pločnika i dopustio joj da prođe. U tom se trenu sve oko mene vrlo polagano potpuno okrenulo: pločnik je postao nebo, nebo je postalo pločnik, ugledao sam nekoliko detalja na krovu zgrade koja stoji na uglu – tuda sam već mnogo puta prošao, a nikada nisam podigao pogled. Sjećam se osjećaja iznenađenja, vjetra koji mi snažno puše u uho i pasjeg laveža u daljini; potom je sve utonulo u tamu.

Velikom sam brzinom naletio na crnu rupu u kojoj sam na kraju uspio nazrijeti neko svjedo. Prije nego sam tamo dospio, nevidljive su me ruke snažno vukle prema nazad, potom sam se probudio uz glasove i vriske koje sam čuo oko sebe: sve je trajalo tek nekoliko sekundi. Osjetio sam okus krvi na ustima, miris mokra asfalta, a potom sam shvatio da sam doživio nesreću. Bio sam i svjestan i nesvjestan u isto vrijeme, bezuspješno sam se pokušao pomaknuti, ugledao sam drugu osobu na pločniku pokraj sebe – osjetio njezin miris, njezin parfem, zamislio da je to ona žena što je pločnikom koračala s djetetom: Gospode! Netko mi je prišao i pokušao me podignuti, ja sam povikao da me ne podižu, bilo je opasno micati me u tom trenu; u nekom davnom razgovoru neke davne noći naučio sam da kod slomljena vrata bilo koji krivi pokret može dovesti do trajne paralize.

Trudio sam se ostati svjesnim, očekivao sam bol koja nije stizala, pokušao se pomaknuti i shvatio da je ipak bolje ne micati se – osjetio grčeve, ukočenost. Ponovno sam zamolio da me ne diraju, u daljini sam čuo sirenu i zaključio da sada mogu zaspati, više se nisam morao boriti za život, već sam ga ili izgubio ili spasio, to više nije bilo do mene, već do liječnika, bolničara, sreće, do Boga.

Začuo sam glas neke djevojčice, govorila mi je svoje ime, a ja ga nisam mogao upamtiti, molila me da budem miran i jamčila da neće umrijeti. Želio sam vjerovati njezinim riječima, preklinjao je da ostane uz mene, ali ubrzo je nestala; vidio sam kako mi oko vrata stavlja neki plastični predmet, neku masku na lice, zatim sam ponovno zaspao, ovaj put bez ikakvih snova.

KADA SAM povratio svijest, nije bilo ničega do strahovita zujanja u ušima: sve ostalo bila je tišina i potpuni mrak. Odjednom sam osjetio da se sve pomiče i bio sam uvjeren da podižu moj lijes, živa me pokopati!

Pokušao sam lupati o zidove oko sebe, ali nisam uspio pomaknuti nijedan mišić. Neko vrijeme, koje je trajalo čitavu vječnost, činilo mi se da me guraju naprijed, više ničime nisam vladao i, u tome trenu, skupivši svu preostalu snagu, ispustio sam vrisak koji je odzvonio tim zatvorenim prostorom, vratio

mi se u uši i zamalo me oglušio – ali znao sam da sam se tim vriskom spasio, ubrzo se kod mojih nogu pojavilo svjetlo: shvatili su da nisam umro! Svjetlo – blaženo svjetlo, spasilo me najgore od svih muka, gušenja – ubrzo me cijeloga obasjalo, napokon su podizali poklopac lijesa, oblio me hladan znoj, osjetio sam jaku bol, ali bio sam zadovoljan, rasterećen, shvatili su da su pogriješili i da se veselje može vratiti svijetu.

Svjetlo mi je napokon dotaknulo oči: neka nježna ruka dodirnula je moju, a anđeosko mi je lice obrisalo znoj s čela:

– Ne brinite – reče anđeosko lice plave kose i potpuno bijele odjeće. – Nisam anđeo, niste umrli, ovo nije lijes, nego aparat za magnetsku rasonanciju.

Želim provjeriti imate li kakvih ozljeda. Za sada vidimo da nije ozbiljno, ali morat ćete ostati na promatranju.

– Nisam slomio nijednu kost?

– Zadobili ste samo površinske ogrebotine. Kad bih vam dala zrcalo, zastrašio bi vas vaš izgled, ali proći će za koji dan.

Pokušao sam ustati, ali ona me nježno spriječila. Tada sam osjetio snažnu bol u glavi, zajecao sam.

– Doživjeli ste nesreću, prirodno je da vas boli, zar ne?

– Mislím da mi ne govorite istinu – rekao sam uz napor. – Odrastao sam čovjek, živio sam punim plućima, u stanju sam čuti vijesti, a da me ne uhvati panika.

U glavi će mi svakoga trena prsnuti neka žila.

Došla su dva bolničara i plegla me na nosila. Primijetio sam da su mi stavili neki ortopedski predmet oko vrata.

– Netko je rekao da ste molili ljude da vas ne miču

– reče jedan anđeo. – Odlična odluka. Neko ćete vrije me morati nositi ovaj ovratnik, a ne bude li došlo do ne ugodnih iznenađenja, jer nikada ne znamo posljedice, ubrzo ćete vidjeti da ste se samo uplašili, i imali puno sreće.

– Koliko dugo? Ne mogu ovdje ostati.

Nitko nije odgovorio. Marie me nasmiješena čekala ispred dvorane za radiologiju – očito su liječnici rekli da, u biti, nije ozbiljno. Prošla je rukom kroz kosu, prikrila stravu koja ju je prošla kada me ugledala.

Malena se povorka kretala bolničkim hodnikom – ona, dva bolničara koji su gurali krevet i anđeo u bijelome. Glava me sve više boljela.

– Sestro, glava...

– Nisam medicinska sestra, trenutačno sam vaša liječnica, čekamo vaše kliničko osoblje. Ne brinite zbog glave: zbog mehanizma obrane u trenutku nesreće organizam zatvara sve krvne žile i tako sprečava krvarenje. Kada organi zam shvati da je opasnost prošla, žile se ponovno otvaraju, krv ponovno poteče, a to boli. Ništa više. U svakom slučaju, ako želite, mogu vam dati neko sredstvo za spavanje.

Odbio sam. A iz nekog mračnog kutka moje duše izronila je rečenica koju sam čuo prethodnoga dana:

»Glas kaže da će to dopustiti samo u točno određeno vrijeme«.

On to nije mogao znati. Nije mogao da je sve što se dogodilo na uglu Saint-Germaina i Saint-Peresa ishod neke svemirske urote, da su to predvidjeli bogovi koji su, siguran sam, prezauzeti brigom o ovoj bijednoj planeti što će se sama uništiti, pa su obustavili sav taj posao samo kako bi spriječili mene da pronađem svog Zahira. Nije mogao da je mladić mogao predvidjeti budućnost... osim ako je doista čuo glas, ako doista postoji takav plan, a sve to je mnogo važnije nego što ja mislim.

Bilo je to previše za mene: osmijeh Marie, mogućnost da netko čuje nekakav glas, nepodnošljiva bol.

– Doktorice, predomislio sam se: želim spavati, ne mogu izdržati ovu bol. Rekla je nešto jednom od bolničara koji su gurali krevet. Pošao je nekamo i vratio se prije nego što smo stigli do sobe. Osjetio sam ubod u ruku, ubrzo sam zaspao.

Kad sam se probudio, želio sam saznati što se točno dogodilo, je li se žena koju sam vidio pokraj sebe izmakla i što se dogodilo njezinu djetetu. Marie je rekla da se moram odmarati, ali dr. Louit, moj liječnik i prijatelj, već je bio tamo i rekao mi da mi može bez ikakvih problema isprijeti što se dogodilo. Pregazio me motocikl; osoba koju sam vidio pokraj sebe na pločniku bio je mladić koji je vozio motocikl, i njega su prevezli u istu bolnicu, i imao je sreće kao i ja – tek površinske ogrebotine. Policijsko izvješće nakon nesreće jasno je pokazalo da sam se nalazio nasred ceste kada je došlo do nesreće te da sam na taj način ugrozio život vozača motocikla.

Ja sam, dakle, bio očit glavni krivac, ali mladić je odlučio ne podići optužnicu. Marie ga je bila posjetila, razgovarali su, saznala je da je useljenik bez radne dozvole, bojao se policiji reći bilo što. Napustio je bolnicu nakon 24 sata jer je u trenu nesreće nosio kacigu, što je značajno smanjilo mogućnost oštećenja mozga.

– Kažeš da je izašao nakon 24 sata? Želiš li reći da sam ovdje dulje od jednoga dana?

– Tri dana. Kada si se vratio s magnetske rezonancije, liječnica me nazvala i zatražila dopuštenje da te drže pod sredstvima za umirenje. Budući da smatram da si u zadnje vrijeme vrlo napet, živčan, depresivan, dopustila sam im to.

– Što će se sada dogoditi?

– Još dva dana ostaješ u bolnici i tri tjedna s ovratnikom: četrdeset i osam kritičnih sati već je prošlo. Ipak, organizam se može pobuniti i prestati se ponašati dobro, to bi dovelo do problema. Ali o tome ćemo razmišljati tek ako se pojave problemi – čemu se brinuti unaprijed.

– Želiš reći da još uvijek mogu umrijeti?

– Kao što sigurno znaš, nitko od nas ne zna kako će umrijeti.

– Želim reći da još uvijek mogu umrijeti od posljedica nesreće.

Dr. Louit je zastao na tren.

– Tako je. Uvijek postoji mogućnost da se stvorio ugrušak krvi koji aparati ne mogu pronaći i koji se svakoga trena može osloboditi i izazvati unutrašnje krvarenje. Moguće je da neka stanica promijeni ponašanje i izazove rak.

– Ne biste trebali govoriti na taj način – prekinula ga je Marie.

– Prijatelji smo već pet godina. Pitao me je, ja mu odgovorim. A sada se ispričavam, moram se vratiti u ordinaciju. Medicina nije ono što mislite. U svijetu u kojem živite, ako vam dijete počne kupiti pet jabuka, a kući se vrati s dvije, zaključite da je pojeo one tri što nedostaju.

U mom svijetu postoje i druge mogućnosti: možda ih je pojeo, ali možda mu ih je netko ukrao, ili nije bilo dovoljno novca za pet jabuka, putem ih je izgubio, netko je bio gladan pa je odlučio podijeliti jabuke s gladnim čovjekom itd. U mom svijetu sve moguće, sve je relativno.

– Što znate o epilepsiji?

Marie je istog trena shvatila da se moje pitanje odnosi na Mikhaila, raspoloženje joj se vidno pogoršalo. Tada je rekla da mora krenuti, čekalo ju je snimanje.

Ali iako je dr. Louit već uzeo stvari i spremao se poći, zastao je odgovoriti na moje pitanje.

– Tu je riječ o višku električnih impulsa u određenoj dijelu mozga što dovodi do jačih ili slabijih grčenja. Po tom pitanju nijedna studija nije isključiva, vjeruje se da se napadaji pojavljuju kada je osoba pod velikim pritiskom. Vi se ne brinite: iako se epilepsija može pojaviti

u bilo kojoj dobi, malo je moguće da je može prouzročiti prometna nesreća.

– A što je može prouzročiti?

– To nije moje područje, ali ako želite, mogu se raspitati.

– Da, želim. Imam još jedno pitanje, ali, molim vas, nemojte pomisliti da mi je nesreća oštetila mozak. Je li moguće da epileptičari čuju glasove i da mogu predvidjeti budućnost?

– Je li vam netko rekao da će doći do ove nesreće?

– Nije mi rekao točno to. Ali tako sam shvatio.

ij

– Oprostite, zaista nemam vremena, odvest ću Ma-rie. O epilepsiji ću se pokušati raspitati.

Tijekom ta dva dana dok Marie nije bilo i uz sav strah nakon nesreće, Zahir je ponovno zauzeo svoje mjesto. Znao sam da će me, u slučaju da je mladić ispunio obećanje, kod kuće čekati koverta s Estherinom adresom – ali sada sam se bojao.

A što ako je Mikhail govorio istinu o glasu?

Pokušavao sam se prisjetiti pojedinosti: sišao sam s pločnika, pogledao automatski, vidio automobil kako prolazi, ali utvrdio daje dovoljno daleko. Ipak me sustigao, možda je to bio motocikl koji je pokušavao pretjecati taj automobil i nalazio se izvan mog vidnog polja.

Vjerujem u znakove. Sve se potpuno promijenilo nakon Puta svetoga Jakova: ono što moramo naučiti uvijek nam je pred očima, dovoljno je sa štovanjem i pozornošću pogledati oko sebe kako bismo doznali kamo nas Bog želi odvesti i koji nam je sljedeći korak najbolji. Naučio sam poštovati tajne: kao što je govorio Einstein, Bog se ne kocka sa svemirom, sve je u međusobnoj vezi i sve ima smisla. Pa iako je taj osjećaj većinom skriven, znamo da smo blizu svog istinskog poslanja na zemlji, kada je ono što činimo obavijeno energijom entuzijazma.

Ako je tako, onda je dobro. Ako nije, bolje je odmah promijeniti smjer.

Kada smo na sigurnu putu, slijedimo znakove, a ponekad učinimo pokoji krivi korak, Bog nam pritekne u pomoć i pomogne da ne počinimo pogrešku. Je li nesreća bila znak? Je li Mikhail onoga dana predosjetio znak koji je bio namijenjen meni?

Odlučio sam da će odgovor na to pitanje biti: »da«.

MOŽDA SAM zato, jer sam prigrlio svoju sudbinu i prepustio se višoj sili, primijetio da je tijekom toga dana Zahir gubio svoju snagu. Znao sam da sam mogao tek otvoriti kovertu, pročitati adresu i pozvoniti na vrata njezine kuće.

Ali znakovi su kazivali da nije bio trenutak za to. Ako mi je Esther uistinu bilo toliko važna kao što sam mislio, ako me i dalje voljela (kao što je rekao mladić), zašto bih se žurio i ponovno počinio iste pogreške? Kako ih izbjeći? Tako da bolje upoznam samoga sebe, ono što se promijenilo i dovelo do ovog nenadanog prekida na putu što ga je uvijek krasilo veselje. Je li to bilo dovoljno?

Nije, morao sam saznati tko je Esther i promjene koje je doživjela za našega zajedničkog života.

A je li bilo dovoljno odgovoriti na ta dva pitanja? Nedostajalo je i treće pitanje: zašto nas je sudbina spojila?

U bolničkoj sam sobi imao mnogo slobodna vremena pa sam pregledao cijeli svoj život. Oduvijek sam istodobno tražio i pustolovine i sigurnost, premda sam znao da se one međusobno ne poklapaju. Iako sam bio siguran u svoju ljubav prema Esther, začas sam se zaljubljavao u druge žene, zato što je igra zavođenja ono najzanimljivije na svijetu.

Jesam li znao pokazati ljubav što sam je osjetio prema svojoj ženi? Možda ponekad, ali ne uvijek. Zašto? Zato što sam smatrao da to nije potrebno, ona je to sigurno znala, nije mogla sumnjati u moje osjećaje.

Sjećam se da me prije mnogo godina netko pitao što je zajedničkoga svim ženama koje su prošle kroz moj život. Odgovor je bio jednostavan: JA. Kad sam to shvatio, postao sam svjestan vremena što sam ga izgubio tragajući za pravom osobom – žene su se mijenjale, ja sam bio isti, nisam ništa naučio iz vremena provedenog s njima. Imao sam mnogo djevojaka, ali uvijek sam čekao onu pravu. Kontrolirao sam druge, mene su kontrolirali i veze su ostajale na tome – dok se nije pojavila Esther i u potpunosti preobrazila krajolik.

Nježno sam razmišljao o svojoj bivšoj ženi: pronaći je i saznati zašto je nestala bez riječi više me nije opsjedalo. Iako je Vrijeme deranja, vrijeme sijenja bila istinska rasprava o mome braku, ta je knjiga prije svega bila potvrda da pronalazim samoga sebe: sposoban sam voljeti, osjetiti da mi netko nedostaje. Esther je zaslužila mnogo više od riječi; pa čak se ni riječi, obične riječi, nikada nisu izgovarale kada smo bili zajedno.

Uvijek je važno znati kada je nekome razdoblju došao kraj. Zaokružiti cikluse, zatvoriti vrata, završiti poglavlje – ime nije važno, važno je prepustiti prošlosti životne trenutke kojih više nema. Malo pomalo, shvatio sam da mi nema povratka, da ne mogu učiniti ništa kako bi sve bilo kao prije: one dvije godine što su nekada izgledale poput najgoreg pakla, sada sam shvatio njihovu pravu vrijednost.

A ta je vrijednost bila veća od moga braka: svaki muškarac i svaka žena povezani su energijom koju mnogi nazivaju ljubavlju, a ona je, zapravo, praiskonska tvar od koje je načinjen svemir. Tom se energijom ne može rukovati – ona

nas nježno vodi, u njoj poživljava i tamo naše životno naučavanje. Pokušamo li je usmjeriti kamo želimo, na kraju ćemo biti razočarani, nesretni i prevareni – jer ona je slobodna i divlja.

Ostatak ćemo života provesti pripovijedajući da volimo neku osobu ili neku stvar, a zapravo patimo jer, umjesto da prigrlimo svoju snagu, mi je pokušavamo umanjiti kako bi stala u svijet u kojemu zamišljamo svoj život. Što sam više razmišljao o tome, Zahir je sve više gubio snagu, a ja se približavao samome sebi. Pripremio sam se na dugotrajan rad, rad što iziskuje mnogo šutnje, meditacije i ustrajnosti. Nesreća mi je pomogla shvatiti da ne mogu ubrzati ono čemu nije došlo »vrijeme sijenja«.

Prisjetio sam se riječi dr. Louita: nakon ovakve traume, smrt može doći svakoga trena. A što ako se to zaista dogodi? Što ako za deset minuta moje srce prestane kucati?

U sobu je ušao bolničar kako bi mi poslužio večeru pa sam ga upitao:

– Jeste li već razmišljali o svom pogrebu?

– Ne brinite – odgovorio je. – Preživjet ćete, već puno bolje izgledate.

– Ne brinem. Znam da ću preživjeti, jedan mi je glas tako rekao.

Namjerno sam spomenuo »glas« da ga izazovem. Pogledao me nepovjerljivo, pomislio da je možda vrijeme za nove pretrage i provjeru da mi mozak uistinu nije ozlijeđen.

Znam da ću preživjeti – nastavih. – Možda ću živjeti još dan, još godinu dana, još trideset ili četrdeset godina. Ali jednoga ću dana, unatoč svom napretku znanosti, napustiti ovaj svijet i imat ću pogreb. Maloprije sam o tome razmišljao pa me zanima jeste li i vi ponekad razmišljali o tome.–

Nikada. Ne želim razmišljati; uostalom, od svega me najviše zastrašuje činjenica da će sve jednoga dana prestati.

– Željeli vi to ili ne, slagali se ili ne, to je stvarnost kojoj nitko ne može umći. Želite li razgovarati o tome?

– Moram obići druge bolesnike – rekao je i ostavio objed na stolu pa brže-bolje izašao kao da pokušava po bjeći. Ne od mene, već od mojih riječi.

Ako bolničar nije želio o tome razgovarati, mogao bih sam razmisliti o tome.

Prisjetio sam se dijelova neke pjesme koju sam naučio još kao dijete:

Kada dođe ona koju nitko ne želi,

Možda æu se bojati. Možda nasmiješiti i reæi:

Moj danje bio dobar, noæ moæe pasti.

Naæi æe obraæeno polje,
Prostrt stol, kuæu cistu
Sve na svome mjestu.

nisu shvaæali da im sljedeæa minuta moæe biti posljednja koju æe provesti na zemlji.

To objašnjavati bolniæaru bilo je uzaludno, osobito jer je netko drugi doæao po tanjure i naglo zapoæeo razgovor sa mnom, moæda mu je tako naredio neki lijeènik. æelio je znati sjeæam li se svog imena, koja je godina, imena predsjednika Sjedinjenih Dræava i postavio mi joæ neka pitanja koja imaju smisla samo kada nas ispituju kako se uvjerali u naæe mentalno zdravlje. Sve to zbog moga pitanja koje svaki èovjek moæe postaviti: jeste li veæ razmiæljali o svome pogrebu? znate li da æete umrijeti, prije ili kasnije? Te sam noæi spavao s osmijehom na licu. Zahir je nestajao, Esther se vraæala, a da sam morao umrijeti toga dana, usprkos svemu æto mi se dogodilo u æivotu, usprkos svim porazima, nestanku voljene æene, nepravdi zbog kojih sam patio ili koje sam ja drugima nanio, ostao bih æiv do posljednje minute i potpuno uvjeren mogao bih reæi:

»Moj danje bio dobar, noæ moæe pasti«.

Volio bih da to bude istina: sve na svome mjestu. A koji æu nadgrobni natpis imati? I Esther i ja veæ smo napisali oporuku i, meæu ostalim, odabrali kremiranje – moj pepeo neka raznese vjetar na mjestu zvanome Cebreiro, na Putu svetoga Jakova, a njezin pepeo neka prospu po moru. Tako neæemo imati taj kamen s natpisom.

Ali kad bih mogao odabrati neku reèenicu? zatraæio bih da mi napisu: »Umro je za æivota«.

To moæe izgledati poput besmislice, ali upoznao sam mnoge ljude koji viæe nisu bili æivi, iako su i dalje radili, jeli i odræavali svoje stalne druætvne veze. Sve su èinili automatski, bez razumijevanja, bez èarobnog trenutka æto ga donosi svaki novi dan, nisu zastali razmisliti o èudu æivota i

JJ

NAKON DVA DANA vratio sam se kuæi. Marie je pripremala ruèak, ja sam pregledao poætu æto se bila nakupila. Zazvonio je portafon, kuæepazitelj je rekao da mu je pismo koje sam prije tjedan dana oèekivao predano i da je sigurno na stolu. Zahvalio sam se i, suprotno onome æto sam do nedavna zamiæljao, nisam potræao otvoriti ga. Ruèali smo, pitao sam Marie o njezinim snimanjima, ona je æeljela saznati neæto o mojim planovima, jer s ortopedskim ovratnikom nisam mogao èesto izlaziti. Rekla je da æe, ako æelim, ostati sa mnom koliko je potrebno.

– Imam kratki intervju za jedan program korejske te levizije, ali mogu ga pomaknuti ili, naprosto, otkazati. Na ravno, ako trebaæ moje druæstvo.

– Trebam tvoje druæstvo i jako sam sretan æto moæeæ biti uz mene.

S osmijehom na licu, smjesta je uzela telefon, nazvala svoju menadæericu i zamolila je da joj pomakne obaveze. Èuo sam kako govori: »Nemojte reæi da sam se razboljela, praznovjerna sam, uvijek kad sam upotrijebila tu ispriku, razboljela sam se; recite da se moram brinuti za osobu koju volim«.

Pojavio se niz obaveza koje je hitno trebalo rijeæiti: intervjui koje je trebalo odgoditi, pitanje na koje je trebalo odgovoriti, pisma zahvale za mnogobrojne telefonske pozive i

cvijeæe koje sam primio, tekstovi, predgovori, preporuke. Marie je cijeli dan provela u razgovoru s mojom agenticom i ponovno organizirala moj raspored kako bi svima odgovorila. Svakoga smo dana veèerali kod kuæe, razgovarali o zanimljivim, ali i o svakidaænjim temama – kao svaki braèni par. Za jedne od tih veèera, nakon nekoliko èaæa vina, rekla je da se mijenjam.

– Izgleda da ti je susret sa smræu vratio dio æivota – reèe.

– To se svima dogaæa.

– Ali, ako mi dopuštaš, a ne želim započeti svađu, niti te izazivam ljubomornim ispadom, otkad si se vratio kući, ne spominješ Esther. To se već dogodilo kada si do vršio Vrijeme deranja, vrijeme šijenja: knjiga je poslužila kao svojevrsna terapija koja je, nažalost, bila kratkoga vijeka.

– Želiš li reći da je nesreća u mom mozgu možda ostavila neke posljedice?

Iako joj se nisam obratio ratoborno, ona je odlučila promijeniti temu razgovora i počela mi pripovijedati o strahu što ju je svladao kada je helikopterom putovala između Monaka i Cannesa. Navečer smo pošli u krevet i vodili ljubav uz velike napore zbog ovratnika, ali ipak, vodili smo ljubav i osjetili međusobnu blizinu.

Nakon četiri dana, divovska gomila papira što se nalazila na mom stolu, je nestala. Ostala je samo velika bijela koverta na moje ime i s brojem mog stana. Marie ju je htjela otvoriti, ali ja sam rekao neka je ne otvara, to može pričekati.

Ništa me nije pitala – možda je bila riječ o mojim bankovnim računima ili neko povjerljivo pismo, možda neke zaljubljene žene. Ništa nisam objašnjavao, sklonio sam kovertu sa stola i stavio je među neke knjige. Da mi je cijelo vrijeme bila pred očima, Zahir bi se, na kraju, vratio.

Ljubav što sam je gajio prema Esther ni u jednom se trenutku nije smanjila; ali svaki provedeni dan u bolnici podsjetio me na nešto zanimljivo: ne na naše razgovore, nego na trenutke što smo iz zajedno proveli u tišini. Sjetio sam se očiju djevojke uzbuđene zbog pustolovine, žene ponosne na uspjeh svoga muža, novinarku koju zanima svaka tema o kojoj piše i, od određenog trenutka, supruge koja, naizgled, više ne nalazi svoje mjesto u mom životu. Taj se pogled pun tuđe pojavi prije no što je poželjela postati ratnom dopisnicom; pretvarao se u pogled pun veselja svakoga puta kada se vraćala s bojišnice, ali već nakon nekoliko dana ponovno bi postajao kakav je bio prije. Jednoga je dana zazvonio telefon.

– Zove te onaj mladić – rekla je Marie pružajući mi slušalicu.

S druge strane telefonske žice čuo sam Mikhailov glas. Najprije mi je izrazio žaljenje za ono što se dogodilo, a potom me upitao jesam li dobio kovertu.

– Jesam, kod mene je.

– Namjeravate li je pronaći?

Marie je slušala razgovor, prosudio sam da bi bilo bolje promijeniti temu.

– Razgovarat ćemo o tome u četiri oka.

– Ne tražim ništa zauzvat, ali obećali ste da ćete mi pomoći.

– Ja održavam svoja obećanja. Vidjet ćemo se čim se oporavim.

Ostavio mi je broj svog mobitela, obojica smo spustili slušalicu, a onda sam vidio da Marie više nije bila ista žena.

– Dakle, sve je ostalo po starome – rekla je.

– Ne. Sve se promijenilo.

Trebao sam biti jasniji, reći joj da je još uvijek želim vidjeti, da želim saznati gdje se nalazi. Kada dođe vrijeme, naručit ću taksi, sjesti na vlak, otići avionom, bilo kojim prijevoznim sredstvom, samo da budem uz nju. Ali to je značilo da ću izgubiti ženu koja je, u tome trenutku, bila uz mene, koja je pristala na sve, učila sve što je mogla da mi dokaže koliko sam joj važan.

Kukavički stav, naravno. Posramio sam se samoga sebe, ali život je takav, a na neki teško objašnjiv način, volio sam i Marie.

I ja sam zašutio jer sam oduvijek vjerovao u znakove, pa kada sam se sjetio trenutaka što sam ih u tišini proveo sa svojom ženom, znao sam da, s glasovima ili bez njih, s objašnjenjem ili bez njega, trenutak još nije bio došao. Više od svih naših zajedničkih razgovora, sada sam se morao usredotočiti na našu tišinu, jer će mi tišina pružiti potpunu slobodu da shvatim svijet u kojemu je sve funkcioniralo i trenutak kad je sve pošlo po krivu.

Marie je bila prisutna, promatrala me. Jesam li mogao i dalje biti neodan osobi koja je sve uèinila za mene? Osjeæao sam se nelagodno, ali bilo je nemoguæe ispripovijedati joj sve, osim ako... osim ako to nije bio neizravan naèin da joj kaæem što osjeæam.

– Marie, pretpostavimo da dva vatrogasca ulaze u cvjeæarnicu kako bi ugasila mali poæar. Na kraju izlaze iz cvjeæarice i odlaze na obalu potoka, lice jednog od njih je èaðavo, a drugoga savršeno èisto. Pitanje: koji æ se umiti?

– Kakvo glupo pitanje: oèito onaj èije je lice èaðavo.

– Krivo: onaj èije je lice èaðavo, pogledat æ drugoga i pomisliti da je i on èist. I obrnuto: onaj èije je lice èisto, vidjet æ da je lice njegova prijatelja èaðavo pa æ pomisliti: sigurno sam i ja prljav, moram se umiti.

– Sto æeliš reæi?

– æelim reæi da sam u bolnici shvatio kako sam u æe nama koje sam volio oduvijek traæio samoga sebe. Promatrao sam njihova lijepa, èista lica i u njima vidio svoj odraz. Ali i one su promatrale mene, vidjele su èaðu što mi prekriva lice i koliko god pametne i sigurne u sebe bile, u meni su vidjele svoj odraz i smatrale da su loæije nego što jesu. Molim te, ne dopusti da se to i tebi dogodi. Volio bih da sam dodao: to se dogodilo Esther. A shvatio sam tek kada sam se sjetio njezina promijenjena pogleda. Uvijek sam upijao njezinu svjetlost, njezinu energiju, èinila me sretnim, sigurnim, ustrajnim na svome putu. Ona me promatrala, osjeæala se ruænom, bezvrijednom, jer kako su godine prolazile, moja je karijera – ista ona karijera kojoj je ona toliko pomogla da se obistini – potiskivala naðu vezu u drugi plan. Stoga, da bih je ponovno mogao vidjeti, moje je lice moralo biti èisto poput njenoga. Prije nego što pronaðem nju, morao sam pronaæi samoga sebe. Arijadina nit

RAÐAM SE U malenom selu, udaljenome nekoliko kilometara od jednog malo veæeg sela, ali koje ima ækolu i muzej posveæen nekom pjesniku koji je u njemu æivio prije mnogo godina. Moj otac ima gotovo sedamdeset godina, moja majka dvadeset i pet. Upoznali su se nedavno, kada ju je, doæavši iz Rusije kako bi prodavao tepihe, sreo i zbog nje odlueio ostaviti sve. Mogla mu je biti kæi, ali prema njemu se ponaæa poput majke, pomaæe mu da zaspi, što ne moæe pošteno uèiniti od svoje sedamnaeste godine kada su ga poslali u Staljingrad da se bori protiv Nijemaca. Bila je to jedna od najduljih i najkrvavijih bitaka Drugoga svjetskog rata. U njegovoj postrojbi od tri milijuna ljudi, preæivjela su samo trojica.

Zanimljivo je da ne koristi proælo vrijeme: »rodio sam se u malenom selu«. Kao da se sve odvija sada i ovdje.

»Moj otac u Staljingradu: vraæajuæi se iz ophodnje, on i njegov najbolji prijatelj, takoðer neki mladiæ, iznenada se naðu usred vatre. Lijeæu u rupu koju je naèinila eksplozija bombe i tamo provode dva dana, bez hrane, bez pokrivaèa, u blatu i snijegu. Èuju Ruse koji razgovaraju u obliænjoj zgradi, znaju da moraju tamo doæi, ali vatra ne prestaje, miris krvi je u zraku, ranjenici vriæte, dan i noæ traæe pomoæ. Najednom sve utihne. Prijatelj moga oca misli da su se Nijemci povukli pa ustaje. Moj ga otac pokuæava povuæi za noge, vièe »sagni se«! Ali prekasno, metak ga pogaða u glavu. Prolaze joæ dva dana, moj je otac sam s tijelom prijatelja pokraj sebe. Ne prestaje govoriti »sagni se«! Netko ga napokon oslobaða i odvodi u zgradu. Nema hrane, samo meci i cigarete. Jedu listove duhana. Nakon tjedan dana poèinju jesti meso mrtvih i smrznutih suboraca. Stiæe nova postrojba, vojnici prolaze pod kiæom metaka, spaævaju preæivjele, brinu se o ranjenicima, potom se vraæaju na bojiænicu – Staljingrad ne smije pasti, buduænost Rusije je u pitanju. Nakon èetiri mjeseca krvavih bitaka, lju-doæderstva i odrezanih nogu zbog hladnoæe, Nijemci se napokon predaju – to je poèetak kraja Hitlera i njegova Treæeg Reicha. Moj se otac pjeæke vraæa u svoje selo, gotovo tisuæu kilometara od Staljingrada. Shvati da ne moæe zaspati, svake noæi sanja

prijatelja kojega je mogao spasiti.

Nakon dvije godine rat završava. Dobiva odličje, ali ne može naći posao. Sudjeluje u proslavama, ali nema što jesti. Smatraju ga jednim od staljingradskih heroja, ali preživljava na malim poslovima i zarađuje tek sitan novac. Netko mu, napokon, nudi posao prodavača tepiha. Budući da ga muči nesаница, uvijek putuje noću, upoznaje krijumčare, stječe njihovo povjerenje i novac pristiže.

Komunisti ga raskrinkaju i optužuju da pregovara s kriminalcima pa, iako je ratni heroj, provodi deset godina u Sibiru kao »narodni izdajnik«. Već kao starog čovjeka puštaju ga na slobodu, a jedino u što se razumije su tepisi. Uspostavlja stare veze, netko mu daje nekoliko tepiha, ali nikoga ne zanimaju: vremena su teška. Odlučuje ponovno poći na dalek put, putem prosi milostinju, na kraju stižu u Kazahstan.

Star je, sam je, ali mora raditi, jer mora jesti. Danju obavlja male poslove, noću spava malo, a budi se uz krike »sagni se«! Začudo, uz sve što mu se dogodilo, nesanicu, pothranjenost, nesreće, fizičko propadanje, uz sve cigarete koje puši kad god stigne, čelična je zdravlja.

U nekom malenom selu upoznaje djevojku. Ona živi s roditeljima, dovodi ga svojoj kući – gostoljubivost je tradicija koja je na osobitoj cijeni u tim krajevima. Namještaju mu krevet u dnevnoj sobi, ali sve ih bude njegovi krici »sagni se«! Djevojka ga obilazi, pomoli se, rukom mu miluje glavu, a on prvi put u mnogo desetljeća zaspi u miru. Sljedećeg mu dana govori o snu što ga je usnula još kao djevojčica – neki vrlo stari čovjek podariti će joj sina. Čekala je godinama, dolazili su prosci, ali uvijek bi se razočarala. Roditelji su joj bili jako zabrinuti, nisu željeli da im kći jedinica ostane neudana i da je okolina ne prihvati.

Pita ga želi li je oženiti. On se iznenadi, ta mogla bi mu biti unukom, ne odgovara na pitanje. Navečer, u malenoj gostinjskoj sobi, ona mu opet prije spavanja rukom pomiluje glavu. On ponovno zaspi u miru.

Sljedećeg jutra ona opet spomene ženidbu, ovaj put pred roditeljima koji se, naizgled, slažu sa svime – samo neka im kći nađe muža i ne postane obiteljskim ruglom. Šire priču o starcu izdaleka koji je, zapravo, imućni trgovac tepisima što se zasitio lagana i udobna života pa je sve napustio zbog pustolovine. Ljudi su oduševljeni, razmišljaju o ogromnom mirazu, velikim bankovnim računima i koliko je sretna moja majka što je upoznala čovjeka koji će je, napokon, povesti daleko od tog mjesta bogu iza nogu. U čudu i nevjerici, sluša moj otac te priču, shvaća da je tolike godine živio sam, putovao, patio, nikada ponovno sreo svoju obitelj, a sada, po prvi put u životu, može osnovati dom. Prihvća prijedlog, sudjeluje u laži o svojoj prošlosti, vjenčaju se po muslimanskim običajima. Nakon dva mjeseca, trudna je, roditeljima mene.

Živim s ocem do sedme godine: on spava mirno, radi u polju, odlazi u lov, govori ljudima o selu, o svojim posjedima

i bogatstvu, promatra moju majku kao jedino dobro svoga života. Ja mislim da sam bogatašev sin, ali jedne mi noći, pred ognjištem, pripovijeda o svojoj prošlosti, zašto se oženio i moli me da čuvam tu tajnu. Kaže da ću ubrzo umrijeti – što se dogodilo nakon četiri mjeseca. Izdahne na rukama moje majke, nasmiješen, kao da se sve tragedije njegova života nikada nisu dogodile. Umire sretan«.

Mikhail pripovijeda svoju priču jedne hladne proljetne noći, ali ona sigurno nije tako ledena kao Staljingrad gdje se temperature znaju spustiti i do -35° Celzijevih. Sjedimo pokraj prosjaka koji se griju oko improvizirane lomače. Otišao sam tamo nakon njegova drugog telefonskog poziva i tako održao svoj dio obećanja. Tijekom razgovora ništa me nije pitao o koverti koju je ostavio u kući, kao da je znao – možda mu je rekao »glas« – da sam, napokon, odlučio slijediti znakove i sve prepustiti tijeku vremena i tako se osloboditi Zahirove moći.

Kada je zamolio da se nađemo u jednoj od najopasnijih pariških četvrti, uplašio sam se. Normalno bih mu rekao da sam prezauzet ili bih ga pokušao uvjeriti da je bolje otići u neki kafić gdje na miru možemo razgovarati o

važnim stvarima. Naravno, moj strah od novog napadaja epilepsije pred ljudima bio je prisutan, ali sada sam znao kako bih se ponio, a to mi je bilo draže od opasnosti da nas napadnu, jer se uz ortopedski ovratnik nikako ne bih mogao obraniti.

Mikhail je bio uporan: bilo mu je važno vidjeti me s prosjacima, oni su bili dio njegova života, bili su dio Es-therina života. U bolnici sam shvatio da nešto nije bilo u redu u mom životu i morao sam se hitno promijeniti.

Što sam morao učiniti kako bih se promijenio?

Razne stvari. Na primjer, odlaziti na opasna mjesta, susretati ljude s ruba društva.

Ima jedna priča o grèkom junaku Tezeju koji je ušao u labirint kako bi ubio Minotaura. Djevojka Arijadna dala mu je jedan kraj niti kako se, odmatajući klupko, ne bi izgubio na povratku iz labirinta. Slušajući tu priču okružen svim tim ljudima, shvatio sam da već dugo nisam osjetio nešto poput toga – uzbuđenje novoga, pustolovine. Tko zna, Arijadna me nit možda čekala – upravnog na onim mjestima koja nikada ne bih bio upoznao da nisam bio potpuno uvjeren da se moram grèevito potruditi kako bih promijenio svoju priču i svoj život.

Mikhail je nastavio, a ja sam vidio da je skupina pozorno pratila njegove riječi: najbolji se susreti ne događaju uvijek za najraskošnijim stolovima u zagrijanim restoranima.

»Svakoga dana moram gotovo sat vremena hodati do mjesta gdje se održava nastava. Promatram žene koje idu po vodu, beskrajnu stepu, ruske vojnike u dugim vlakovima, snijegom prekrivene planine što, netko reče, kriju ogromnu zemlju: Kinu. Selo ima muzej posvećen svome pjesniku, džamiju, školu i tri-četiri ulice. Učimo o snu, o idealu: moramo se boriti za pobjedu komunizma i bratstvo i jedinstvo svih ljudi. Ne vjerujem u taj san, i na ovom bijednom mjestu postoje razlike – predstavnici Komunističke partije stoje ispred ostalih, a ponekad odlaze u veliki grad, Almatv, i vraćaju se s torbama punim egzotične hrane, darova za djecu i skupe odjeće.

Jednoga dana, na povratku kući, osjetim snažan vjetar, ugledam svjetla svuda oko sebe i na nekoliko trenutak izgubim svijest. Kada se budim, vidim da sjedim na zemlji, a malena djevojčica, odjevena u bijelo s plavim pojasom, lebdi u zraku. Smiješi se, ništa mi ne govori, a potom nestaje.

Potrebim, prekinem majku u njenu poslu i ispričavam joj priču. Ona se strašno uplaši i zabranjuje mi da

to više ikada ponovim. Objasni mi – koliko se može objasniti nešto toliko složeno jednom osmogodišnjaku – da mi se sve to tek pričinilo. Uporno objašnjavam da sam vidio djevojčicu, opisujem je do pojedinosti. Govorim da se nisam nimalo uplašio, a dotrčao sam jer sam joj odmah želio ispričati što se dogodilo.

Sljedećeg dana, na povratku iz škole, tražim djevojčicu, ali nje nema.

Sljedećih tjedan dana ništa se ne događa i ja povjerujem da je majka u pravu: mora da sam usnuo i sanjao.

Međutim, sljedeći put idući rano ujutro u školu, ponovno ugledam djevojčicu kako lebdi u zraku, okružena bijelom svjetlošću: nisam pao na zemlju niti ugledao svjetlost. Nekoliko se trenutaka promatramo, ona se smiješi, ja se smiješim, pitam je kako se zove, ne odgovara mi. Kada dolazim u školu, pitam prijatelje jesu li ikada vidjeli djevojčicu koja lebdi u zraku. Svi mi se smiju.

Tijekom nastave ravnatelj me poziva u svoj ured. Govori mi da sigurno imam mentalnih tegoba – ukazanja ne postoje: stvarnost koja nas okružuje je sve što postoji, a religiju su izmislili kako bi zavarali narod. Pitam o džamiji u gradu; govori da u nju zalaze tek praznovjerni starci, neobrazovani ljudi, besposličari koji nemaju snage pomoći nam da izgradimo socijalistički svijet.

I prijeti mi: ponovi li se, izbacit će me iz škole. Uplašio me, molim ga da ništa ne kaže mojoj majci; obećava da će to učiniti kažem li svojim prijateljima da sam sve izmislio.

On održi svoje obećanja, ja svoje. Moji prijatelji ne pridaju tome veliku važnost, čak me ne mole da ih odvedem do mjesta gdje se nalazi djevojčica. Ali

od toga dana i tijekom puna tri mjeseca, djevojèica se neprestano pojavljuje. Ponekad izgubim svijest, ponekad se ne dogodi ništa. Ne razgovaramo, naprosto smo zajedno onoliko vremena koliko ona odluèi ostati. Moja je majka uznemirena, više se

ne vraćam kući u isto vrijeme. Jedne me noći prisiljava da joj priznam što radim na putu od škole do kuće: ja joj ponavljam prièu o djevojèici.

Na moje iznenađenje, umjesto da me ponovno izgrdi, kaže da æe poći sa mnom do tog mjesta. Sljedeæeg se dana budimo rano, dolazimo na to mjesto, djevojèica se pojavljuje, ali majka je ne vidi. Majka me moli da je pitam za oca. Ne razumijem pitanje, ali uèinim što želi: tada, po prvi put, èujem »glas«.

Djevojèica ne mièe usnama, ali znam da mi govori: kaže da je otac dobro, štiti nas, a sve što je propatio na Zemlji, sada mu se nadoknadilo. Kaže mi da upitam majku o grijalici. Ponovim majci što sam èuo, ona brižne u plaè, kaže da je otac više od ièega želio imati grijalicu, zbog svega što mu se dogodilo u ratu. Djevojèica moli da, kada sljedeći put budem tuda prolazio, zavežem o granèicu grma komadiæ tkanine s ispisanom željom.

Ukazanja se ponavljaju tijekom cijele godine. Moja se majka povjerava bliskim prijateljicama, one se povjeravaju svojim prijateljicama i maleni je grm uskoro prepun zavezanih komadiæa tkanine. Sve je obavijeno najgušæim velom tajne: žene pitaju za svoje voljene koji su nestali, ja osluškujem »glas« i prenosim poruke. Većinom sve prolazi u najboljem redu – djevojèica samo dva puta »moli« skupinu da pode do obližnjeg brda i, u trenu izlaska sunca, izmoli molitvu u tišini za duše tih osoba. Ljudi mi govore da ponekad padnem u trans, da padnem na zemlju, govorim besmislice, ali ja se nikada nièega ne sjeæam. Svjestan sam tek poèetka transa: osjetim topao vjetar i svuda oko sebe ugledam sjajne kugle.

Jednoga dana vodio sam skupinu ljudi na sastanak s djevojèicom i presreli su nas olicajci. Žene vièu, bune se, ali ne možemo proći. Prate me do škole i ravnatelj mi govori da su me upravo izbacili zbog poticanja pobune i promicanja raznovjerja.

Na povratku vidim da je grm posjeèen, a komadiæi tkanine razbacani posvuda. Sjednem i rasplaèem se, sam, jer bili su to najsretniji dani moga života. U tom se trenu djevojèica pojavljuje. Govori mi da ne brinem, da je sve predviðeno, èak i da æe posjeæi grm. Kaže da æe me od toga trena pratiti do kraja života i uvijek mi govoriti što da uèinim«.

– Nikada vam nije rekla kako se zove? – upita jedan prosjak.

– Nikada. To nije važno: znam kada mi govori.

– Možemo li sada doznati ponešto o našim pokojnicima?

– Ne. To se samo onda dogaðalo, moje je poslanje sada drugaèije. Mogu li nastaviti prièu?

– Morate nastaviti – kažem. – Ali prije nego što nastavite, želim da znate nešto. Na jugozapadu Francuske postoji mjesto koje se zove Lourdes; prije mnogo godina jedna je pastirica ugledala djevojèicu koja, naizgled, od govora vašem ukazanju.

– Varate se – kaže neki stari prosjak sa željeznom nogom. – Ta pastirica, zvala se Bernadette, ugledala je Djevicu Mariju.

– Budući da sam napisao knjigu o ukazanjima, morao sam detaljno prouèiti taj sluèaj – odgovaram. – Proèitao sve što je bilo objavljeno krajem 19. stoljeæa, imao sam pristup mnogim Bernadettinim iskazima danim policiji, Crkvi, znanstvenicima. Ni u jednom trenu ne tvrdi da je ugledala ženu: uporno govori da je to bila djevojèica. Cijeloga je života ponavljala tu prièu, strašno se naljutila kada je vidjela kip koji su stavili u peæinu; kaže da nimalo ne slièi njenom ukazanju – ona je vidjela dijete, a ne od

raslu ženu. Unatoè tome, Crkva je prisvojila prièu, uka
zanja, mjesto i preobrazila ukazanje u Isusovu Majku, a
istina se izgubila; u laž, koju mnogo puta ponavljamo i u
I

koju na kraju svi povjeruju. Jedina razlika nalazi se u èinjenici da je
»malena djevojèica« – kao što je uporno govorila Bernadette – rekla svoje ime.

– Kako se zvala? – upita Mikhail.

– »Ja sam Bezgrešno Zaèèæ«. A to nije ime poput
Beata, Marija, Izabela. Ona se opisuje kao èinjenicu, doga
đaj, ono što možemo prevesti »ja sam porod bez spolnos
ti«. Nastavi, molim te, svoju prièu.

– Prije nego što nastavi svoju prièu, mogu li vas nešto
upitati? – kaže neki prosjak otprilike mojih godina. –
Upravo ste rekli da ste napisali knjigu: kako se zove?

– Napisao sam mnogo knjiga.

Pa kažem naslov knjige u kojoj spominjem Bernadette i njezino ukazanje.

– Vi ste, dakle, novinarkin muž?

– Vi ste Estherin muž? – upita prosjakinja izrogaèenih
oèiju, u dronjcima, zelenom šeširu i ljubieastom kaputu.
Ja ne znam što da im odgovorim.

– Zašto se više nikada nije javila? – upita netko. –
Nadam se da nije umrla! Oduvijek živi po opasnim mjes
tima, više sam joj puta govorio da ne smije tako. Pogle
dajte što mi je dala!

I pokazuje komad tkanine umrljane krvlju: komadiæ košulje poginula vojnika.

– Nije umrla – odgovaram. – Ali èudi me da je
prošla ovuda.

– Zašto? Zato što smo drugaèiji?

– Niste me razumjeli: ja vam ne sudim. Iznenađen
sam, sretan sam što sam to saznao.

– Sada ste podrugljivi – govorim mi neki snažni
èovjek duge kose i zarasle brade. – Odlazite, kad veæ mi
slite da ste u lošem društvu.

Ali i ja sam popio, što me ohrabrilo.

– Tko ste vi? Kakav ste to život odabrali? Zdravi ste,
možete raditi, ali draže vam je besposlièarenje!

– Mi smo ljudi koji su odabrali ostati po strani, ra
zumijete? Izvan tog svijeta što se raspada, daleko od ljudi
što se boje da æ nešto izgubiti, daleko od ljudi što hodaju
gradom kao da je sve u redu, a ništa nije u redu, ništa! Ne
prosjaeite li i vi? Ne molite li milostinju od svoga gospo
dara, vlasnika svoga stana?

– Kako vas nije stid uzalud trošiti svoj život? – upi
ta žena u ljubieastom kaputu.

– Tko kaže da uzalud trošim život? Èinim ono što
želim!

Ukljuèio se onaj snažni muškarac.

– A što vi to želite? Živjeti na vrhu svijeta? Tko vam
jamèi da je planina bolja od visoravni? Mislite da mi ne
znamo živjeti, zar ne? Vaša je žena shvaæala da mi sa-vr-
še-no znamo što želimo od života! Znate li što mi želimo?
Mira! I slobodnog vremena! Da nismo obavezni pratiti
modu – ovdje pišemo svoj vlastiti modni èasopis! Pijemo
kada nam se prohtije, spavamo gdje nam se sviđi! Nitko
od nas nije odabrao ropstvo, na to smo osobito ponosni,
ipak, vi mislite da smo jadnici!

Glasovi postaju nasilni. Mikhail ih prekida:

– Želite li èuti ostatak moje prièe? Ili želite da odemo?

– On nas kritizira! – govori onaj sa željeznom no

gom. Došao je dovde kako bi nam sudio, ta nije on Bog!

Èuje se poneko prigovaranje, netko me potapša po ramenu, nudim cigaretu, boca votke ponovno dođe do mene. Duhovi se malo pomalo sliježu, ja sam i dalje u šoku od èinjenice što te osobe poznaju Esther – oèito je poznaju bolje od mene samoga, dobili su komadiæ tkanine umrljane krvlju.

Mikhail nastavlja svoju prièu:

Buduæi da nisam mogao iæi u školu, a još sam bio premalen da bih èuvao konje, ponos našega kraja i èitave zemlje, pošao sam raditi kao pastir. Prvog tjedna uquine jedna ovca i proširi se glasina da sam dijete koje nosi urok, sin èovjeka koji je došao izdaleka, obeæao brda i doline mojoj majci, a zauzvrat nam ništa nije ostavio. Iako su komunisti govorili da je vjera tek naèin da se oèajnicima podari lažna nada, iako su nas odgajali da postoji iskljuèivo stvarnost, a da je sve što naše oèi ne mogu vidjeti tek plod naše bujne mašte, u drevne stepske obiæaje nitko ne dira, usmenom se predajom prenose s pokoljenja na pokoljenje.

Ne viðam djevojèicu otkad su posjekli grm, meðutim i dalje èujem njezin glas; molim je da mi pomogne èuvati stada ovaca, ona mi kazuje da budem strpljiv, dolaze teška vremena, ali prije mog 22. roðendana doæi æ žena izdaleka i povesti me da upoznam svijet. Kaže mi da sam morao izvršiti jedno poslanje, pomoæi da se istinska energija ljubavi proširi cijelom Zemljom.

Vlasnik stada je zabrinut zbog glasina koje se svakim danom sve više šire – a kao što su mu rekli, sada mi pokušavaju nauditi upravo one osobe kojima je djevojèica pomagala tijekom cijele godine. Jednoga se dana uputi do ureda Komunistièke partije u susjednom selu gdje mu rekoše da i mene i moju majku smatraju dræavnim neprijateljima. Smjesta me otpusti. Ali to nije utjecalo puno na naš æivot, buduæi daje majka radila kao vezilja u tvornici koja se nalazila u najveæem gradu u kraju, a ondje nitko nije znao da smo dræavni neprijatelji. Upravitelji tvornice æele samo da ona i dalje, od jutra do mraka, izraðuje svoje vezove.

Buduæi da sam potpuno slobodan, lutam stepom, odlazim u lov s lovcima koji znaju moju prièu i pripisuju mi èarobne moæi, jer uvijek kad sam s njima, oni nailaze na

lisice. Po èitave sam dane u pjesnikovu muzeju, promatram njegove predmete, èitam njegove knjige, slušam osobe što dolaze recitirati njegove stihove. Katkad osjetim vjetar, ugledam svjetla, padnem na zemlju – u tim mi trenucima glas govori vrlo suvislo, o sušnim razdobljima, bolestima æivotinja, dolascima trgovaca. Osim majci, nikome ništa ne govorim, a ona je svakim danom sve tuænija i zabrinu-tija za mene.

Jednom prilikom dođe u naš kraj lijeènik pa me majka povede na pregled; nakon što je pozorno saslušao moju prièu, zapisao opaske, nekim mi ureðajem pregledao oèi, poslušao mi srce, èekiaem lupkao o koljeno, dijagnosticirao mi je vrstu epilepsije. Kaže da nije prijelazno i da æ se napadaji s vremenom prorijediti.

Ja znam da to nije bolest, ali pretvaram se da mu vjerujem kako bih umirio majku. Ravnatelj muzeja primijeti moje oèajnièke napore da nešto nauèim pa se saæali i na sebe preuzme ulogu školskih uèitelja: uèim zemljopis, knjiæevnost. Uèim ono što æ mi u buduænosti biti najvaænije: engleski. Jednoga me dana glas zamoli da ravnatelju kaæem da æ ubrzo dobiti vaæno radno mjesto. Kada mu to kaæem, uspijem izmamiti tek tihi osmijeh i izravan odgovor: to naprosto nije moguæe, nikada se nisam upisao u Komunistièku partiju; on je veliki musliman.

Meni je petnaest godina. Dva mjeseca nakon našeg razgovora primjeæujem da se nešto èudno dogaða u kraju: stari politièari koji su oduvijek bili vrlo oholi, postali su, odjednom, vrlo srdaèni i pitali me æelim li se vratiti u školu. Dugaèki vlakovi puni Rusa kretali su se prema granici. Dok sam jednoga dana pisao za stolom koji je pripadao pjesniku, ravnatelj je uletio u prostoriju i pogledao me pun nepovjerenja i straha: kazao je da se nevjerovatnom brzinom dogaða ono što se nikada nije moglo ni zamisliti – rušio se komunistièki reæim. Stare sovjetske republike posta-

J

L

jale su samostalne zemlje, vijesti iz Almatvja govore su o sastavljanju nove vlade, a njega su imenovali županom!

Umjesto da me zagrli i kaže koliko je zadovoljan, pita me kako sam mogao znati da æ se to dogoditi: jesam li èuo koga da o tome govori? Je li me unajmila tajna služba da ga uhodim? Ta on nije bio u Partiji! Ili – najgore od svega – jesam li i u kojem trenutku u svome životu sklopio ugovor s vragom?

Odgovaram da on zna moju prièu: ukazanja djevojèice, glas, napadaji koji su mi omogućavali èuti ono što drugi nisu mogli. Kaže mi da je to obièna bolest; ima samo jedan prorok, Muhamed, i sve što trebamo znati, veæ je otkriveno. Ali unatoè tome, nastavlja, vrag je još uvijek meðu nama i koristi se svim mogućim naèinima – ukljuèujuæi i tobožnju sposobnost predviðanja budućnosti – kako bi prevario slabe i udaljio ljude od prave vjere. Dao mi je posao buduću da islam propovijeda dobroèinstvo, ali sada se duboko pokajao: ili sam bio iz tajne službe ili me je, pak, poslao sam vrag. Smjesta me otpustio.

Vremena koja ni prije nisu bila laka, postala su još težima. Tekstilna tvornica u kojoj je radila moja majka i koja je prije bila u državnom vlasništvu, na kraju je prešla u privatne ruke, a novi su vlasnici imali nove zamisli i nove projekte pa su je otpustili. Nakon dva mjeseca više se nismo mogli prehraniti, preostalo nam je napustiti selo gdje sam proveo cijeli svoj život i poæi trbuhom za kruhom.

Djed i baka ne žele poæi s nama; radije æ umrijeti od gladi nego napustiti zemlju gdje su se rodili i proveli cijeli život. Majka i ja odlazimo u Almatv i ja prvi put dolazim u veliki grad: zadivljuju me automobili, divovske zgrade, neonske reklame, pokretne stepenice i, osobito, dizala. Majka dobiva posao u nekoj trgovini, a ja radim kao pomoænik mehanièara na benzinskoj crpki. Veliki dio novca šaljem jedu i baki, ali imamo dovoljno za hranu i stvari koje nikada nisam vidio: kino, lunapark, nogometne utakmice.

S preseljenjem u novi grad napadaji su prestali, ali nestali su i glas i lik djevojèice. Tako je bolje, ne nedostaje mi nevidljiva prijateljica što je bila uz mene od moje osme godine, zaljubljujem se u Almatyi zaraðujem za život; primjeæujem da æu, budem li pametan, jednoga dana moæi postati netko i nešto. Sve dok jedne nedjeljne veèeri, dok sjedim na jedinom prozoru našeg malog stana i promatram malu neasfaltiranu ulicu gdje živimo, ne shvatim da sam strahovito živèan jer sam dan prije ulupio neki automobil dok sam ga okretao u garaži. Bojim se da æu dobiti otkaz, toliko se bojim da cijeli dan ništa nisam jeo.

Odjednom ponovno osjetim vjetar, ugledam svjetlost. Kasnije mi je majka isprièala da sam pao na pod, govorio nepoznatim jezikom, a trans je potrajao dulje no obièno; sjeæam se da me taj put glas podsjetio na moje poslanje. Kad sam se probudio, ponovno sam mogao osjetiti njenu prisutnosti, a premda je nisam vidio, mogao sam razgovarati s njom.

Meðutim, to me više ne zanima; promijenivši grad, promijenio sam i svijet. No, ipak, pitam koje je moje poslanje: glas mi govori da je moje poslanje isto kao i ono svih ljudi, preplaviti svijet energijom potpune ljubavi. Postavljam joj u tom trenu jedino pitanje koje me zanima: ošteæeni automobil i kako æ reagirati vlasnik. Kaže mi da ne brinem – neka kažem istinu, a on æ veæ shvatiti.

Pet godina radim na benzinskoj crpki. Sklapam prijateljstva, imam prve djevojke, otkrivam seks, sudjelujem u uliènim borbama – proživljavam svoju mladost kako najbolje znam i umijem. Napadaji se ponove nekoliko puta: prijatelji su u poèetku iznenaðeni, ali nakon što im slažem da su napadaji ishod »nadnaravnih moæi«, poènu me poštivati. Traže moju pomoæ, povjeravaju mi ljubavne probleme, govore o napetim odnosima u obitelji, ali ne postavljam pitanja glasu – iskustvo s grmom strašno me uznemirilo, vidio sam da je, pomažuæi drugima, nezahvalnost sve što dobijemo zauzvrat.

Ako me prijatelji uporno mole, izmišljam da sam èlan »tajna društva« – u to su

vrijeme, nakon desetljeća vjerskog potiskivanja, misticizam i ezoterija u velikoj modi u Almatvju. Objavljaju se mnoge knjige o tim »nadnaravnim moćima«, gurui i učitelji dolaze iz Indije i Kine, otvaraju se mnogobrojni tečajevi osobnog usavršavanja. Odlazim i jednima i drugima, shvaćam da ništa ne mogu naučiti i jedino se glasu mogu povjeriti, ali prezauzet sam obratiti pozornost na ono što mi govori.

Jednoga dana u garažu dolazi žena u terencu s pogonom na četiri kotača i moli da joj napunim spremnik. Obraća mi se na ruskom, ima strašan naglasak i teško govori, a ja odgovaram na engleskome. Odmah joj je lakše i pita me znam li kojeg prevoditelja, jer mora putovati u unutrašnjost Kazahstana.

Čim to izgovara, prisutnost djevojčice ispunjava cijelo mjesto, a ja shvaćam da je to osoba koju čekam cijeli svoj život. Ona je moj spas, ne smijem propustiti priliku: govorim da to ja mogu raditi, ako mi dopusti. Žena odgovara da ja već imam posao, a njoj treba netko stariji, iskusniji i spreman na put. Govorim joj da poznajem sve stepske i planinske puteve, lažem da mi je posao na crpki privremen. Preklinjem je da mi pruži priliku; nevoljko pristaje na razgovor u najotmjenijem hotelu u gradu.

Nalazimo se u dvorani za ručak; ispituje moje znanje jezika, postavlja mi niz pitanja o zemljopisu središnje Azije, želi znati tko sam i odakle sam. Ne vjeruje mi, ne želi mi reći čime se bavi ni kamo želi ići. Ja se trudim ostaviti što bolji dojam, ali vidim da nije zadovoljna.

U čudu i bez ikakva objašnjenja shvaćam da sam se zaljubio u nju, u osobu koju sam upoznao prije tek nekoliko sati. Susprežem svoju nestrpljivost i ponovno se uzdam u glas; preklinjem nevidljivu djevojčicu za pomoć, molim je da me prosvijetli, obećavam da ću ispuniti poslanje koje mi je povjereno dobijem li taj posao: jednom mi je rekla da će doći neka žena i odvesti me daleko odavde, njezina je prisutnost bila uz mene kada je žena stala kako bi napunila spremnik, treba mi potvrdni odgovor.

Nakon iscrpna ispitivanja čini mi se da zadobivam njeno povjerenje: upozorava me da je ono što namjerava učiniti u potpunosti ilegalno. Kaže mi da je novinarka i da želi napisati izvještaj o američkim bazama što se grade u susjednoj zemlji, koje će služiti kao podrška ratu koji samo što nije buknuo. Budući da su joj odbili dati vizu, morat ćemo prijeći granicu pješke na mjestima koja se ne nadziru – veze su joj dali kartu i pokazali joj kamo moramo proći, ali kaže da mi ništa od toga neće otkriti sve dok ne budemo daleko od Almatvja. Ako sam i dalje spreman poći s njom, moram biti u hotelu za dva dana u jedanaest ujutro. Osim jednotjedne plaće ne obećava mi ništa, ne zna da imam stalni posao, da zarađujem dovoljno kako bih pomogao majci, djedu i baki, ne zna da sam stekao šefovo povjerenje usprkos trima grčevima, ili »napadajima epilepsije«, kao što on opisuje trenutke dok sam u dodiru s nepoznatim svijetom.

Prije no što se oprostimo, žena mi kaže svoje ime -Esther - i upozori me, odlučim je prijaviti policiji, uhitit će je i deportirati. Također kaže da u životu ima trenutaka kada slijepo moramo vjerovati intuiciji, a ona sada čini upravo to. Kažem joj neka ne brine, osjetim potrebu reći joj za glas i prisutnost, ali odlučim ne reći ništa. Vraćam se kući, razgovaram s majkom, govorim joj da sam našao novi posao kao prevoditelj, da ću zarađivati više novca

-makar me neko vrijeme neće biti. Ona se ne brine; sve se odvija kao da sam to već odavno isplanirao, a svi mi samo smo čekali pravi trenutak.

Loše spavam, sljedećeg dana dolazim na benzinsku crpku ranije no obično. Ispričavam se, kažem da sam našao nov posao. Šef mi govori da ću prije ili kasnije shvatiti da sam bolestan i da je preveliki rizik ostaviti sigurno radno mjesto – ali isto kao i moja majka, složi se bez većih problema, kao da se glas upleo u volju svih onih osoba s kojima sam toga dana morao razgovarati i na taj mi način olakšao život i pomogao učiniti prvi korak.

Kad se nalazimo u hotelu, objašnjavam joj: uhvate li nas, deportiranje je sve što se vama može dogoditi, ali mene će uhititi, možda ću dugo provesti u zatvoru. Stoga, moj je rizik veći, morali biste mi vjerovati. Izgleda da razumije o čemu govorim, hodamo dva dana, skupina ljudi je čeka s druge strane

granice, nestaje i ubrzo se vraća, razočarana, živčana. Rat samo što nije buknuo, svi su pu-tevi pod nadzorom, nemoguće je nastaviti a da je ne uhite kao urodu.

Krenemo na povratak. Esther, koja je prije bila toliko samouvjeren, sada je tužna i izgubljena. Kako bih joj odagnao tužne misli, recitiram joj stihove pjesnika koji je živio u selu blizu moga i istodobno razmišljam da će se za 48 sati sve završiti. Ali moram vjerovati glasu, moram učiniti sve da ona ne otputuje tako naglo kao što je i došla; možda joj moram pokazati da je oduvijek čekam, da mi je važna.

Nakon što smo te noći pokraj neke stijene raširili vreće za spavanje, pokušao sam je primiti za ruku. Nježno se izmiče, kaže da je udana. Znam da sam pogriješio, nepromišljen sam. Budući da ništa ne mogu izgubiti, govorim joj o ukazanjima iz djetinjstva, o poslanju širenja ljubavi, o liječničkoj dijagnozi epilepsije.

Na moje čudo, ona savršeno razumije to što joj govorim. Govori malo o svome životu, kaže da voli svoga muža, voli i on nju, ali s vremenom se nešto važno izgubilo, radije će biti daleko nego promatrati brak kako se lagano raspada. Imala je sve, a bila je nesretna. Iako bi mogla cijeli život hiniti da je sretna, umire od straha od depresije iz koje se neće moći izvući.

Stoga je odlučila napustiti sve i poći u potragu za pustolovinom, za onime što će joj odagnati misli na ljubav što propada. Sto se više tražila, više se gubila i bila usamljenija. Misli da je zauvijek izgubila cilj i da joj je iskustvo kroz koje smo upravo prošli pokazalo da nije u pravu i da bi bolje bilo vratiti se svakodnevicu.

Kažem joj da možemo poći drugim putem, manje ga nadziru, poznajem krijumčare u Almatvu koji nam mogu pomoći – ali ona je beživotna, nema volje nastaviti put.

U tom me trenu glas moli da je posvetim Zemlji. Ne znajući što činim, ustajem, otvaram ranac, umačem prste u malenu staklenku s uljem koje smo ponijeli za kuhanje, spuštam ruku na njeno čelo, molim u tišini i molim je da nastavi svoju potragu, jer ona nam je svima važna. Glas mi je rekao, a ja joj ponovio, da promjena jedne jedine osobe znači promjenu čitave ljudske vrste. Ona me grli, osjećam Zemlju kako je posvećuje, ostajemo zajedno satima.

Na kraju je pitam vjeruje li u moju priču o glasu koji čujem. Kaže da i ne. Kaže da svi imamo moći koje ne koristimo, a istodobno misli da sam osvijestio svoju moć preko napadaja epilepsije. Ali možemo to provjeriti zajedno; namjeravala je razgovarati s nekim nomadom koji je živio sjeverno od Almatvja i za kojega su svi govorili da ima čarobne moći; želim li poći s njom, dobrodošao sam. Kada mi kaže njegovo ime, shvatim da poznajem njegova unuka i čini mi se da će sve biti mnogo jednostavnije.

U Almatvu stajemo samo napuniti spremnik gorivom i kupiti neke potrepštine pa nastavljamo u smjeru se-oceta blizu umjetnog jezera sagrađenog za vrijeme sovjetske vladavine. Idem prema mjestu gdje živi nomad, pa iako jednom od njegovih pomagača govorim da poznajem njegova unuka, moramo čekati satima, gomila ljudi čeka na red kako bi čuli savjete čovjeka kojega smatraju svetim. Napokon nas prima; dok prevodim intervju, kao i dok sam mnogo puta nakon objavljivanja čitao to izvješće, saznajem mnogo toga što sam oduvijek želio znati.

Esther pita zašto su ljudi tužni.

To je jednostavno, odgovara starac. Robovi su svojih osobnih priča. Svi misle da nam je životni cilj slijediti određeni plan. Nitko se ne pita je li to njegov plan ili mu ga je sastavio netko drugi. Gomilaju iskustva, sjećanja, stvari, zamisli drugih ljudi, a to je više no što mogu podnijeti. Pa zaborave svoje snove.

Esther kaže da joj mnogi ljudi kažu: »ti si sretna, znaš što želiš od života: ja ne znam što želim«.

Naravno da znaju, odgovara nomad. Koliko osoba poznate da cijeli život govore: »nisam postigao ono što sam želio, ali to je tako u stvarnosti«. Ako kažu da nisu postigli što su željeli, to znači da su znali što su željeli. Sto se tiče stvarnosti, ona je tek priča što su je drugi ispričavali o svijetu i kako

se ponašati u njemu.

A koliko njih govori još i gore: »zadovoljan sam jer žrtvujem svoj život za one koje volim«.

Mislite li da oni koji nas vole žele da patimo zbog njih? Mislite li da je ljubav izvor patnje?

Iskreno rečeno, mislim da jest.

A ne bi smjelo biti tako.

Zaboravim li priču koju su mi ispričali, zaboravit ću i mnogo toga važnijeg čemu me život naučio. Zašto sam se trudila toliko toga naučiti? Zašto sam se trudila skupiti iskustvo, da bih se znala hrvati s karijerom, mužem i krizama?

Stičemo iskustvo služi nam pri kuhanju, da ne trošimo više nego što zarađujemo, da se zimi pokrijemo, poštujemo određena ograničenja, da saznamo kamo idu autobusne i vozne linije. Međutim, vjerujete li da su vas bivše ljubavi naučile voljeti bolje?

Naučile su me kako da saznam što želim.

Nisam vas to pitao. Jesu li vas bivše ljubavi naučile voljeti bolje svog muža? Upravo suprotno. Kako bih mu se potpuno predala, morala sam zaboraviti ožiljke koje su mi ostavili drugi muškarci. O tome govorite?

Da bi vam istinska energija ljubavi mogla prožeti dušu, mora vas zateći kao da ste se upravo rodili. Zašto su ljudi nesretni? Zato što žele zarobiti tu energiju, a to je nemoguće. Da bi kanal bio čist, moramo potisnuti osobne priče i dopustiti energiji da se svakodnevno ukaže kako to ona sama želi. Moramo joj dopustiti da nas vodi.

Vrlo romantično, ali teško izvedivo. Jer ta je energija uvijek nečiji rob: obaveza, djece, materijalnog stanja...

...a nakon nekog vremena, postaje robom očajanja, straha, samoće, pokušaja pokoravanja nepokorivoga. Po tradiciji stepe, zvanj Tengri, da bismo živjeli punim plućima, moramo biti u neprestanom kretanju, tek tada svaki dan postaje drugačijim. Dok su nomadi prolazili grana i dovalima, pomislili su: »jadni ljudi koji ovdje žive, njima je sve jednako«. Vjerojatno su i ljudi iz gradova promatrali nomade i mislili: »jadni, nemaju gdje živjeti«. Nomadi nisu imali prošlosti, samo sadašnjost, zato su uvijek bili sretni - dok ih komunističke vlasti nisu prisilile da prestanu i putovati i zatočili ih na zajedničkim imanjima. Od tada su, malo pomalo, počeli vjerovati u priču koje im je društvo nametalo kao istinu. Njihova je snaga sada izgubljena.

Danas više nitko ne može putovati cijeli svoj život.

Ne mogu putovati tijelom, ali mogu putovati duhom. Svakim danom otići malo dalje, udaljiti se od vlastitog života, od onoga na što nas prisiljavaju.

Što možemo učiniti da bismo utekli priču koju su nam ispričali?

Naglas je ponavljati, do najsitnijih pojedinosti. A kako je budemo ispričali, tako ćemo se opraštati od onoga što smo već bili. Odlučite li pokušati, vidjet ćete da ćete naći mjesta za novi, još nepoznati svijet. Tu ćemo staru i priču toliko puta ponavljati dok nam ne postane nevažna. Samo to?

Nedostaje jedna pojedinost: kako se prostori budu praznili, a da ipak ne dobijemo osjećaj praznine, moramo ih brzo popunjavati, makar i privremeno. Kako?

Različitim pričama ili iskustvima što ih se ne usuđujemo steći ili koje ne želimo steći. Tako se mijenjamo. Tako ljubav raste. A kada raste ljubav, rastemo i mi s njom.

To znači da možemo izgubiti nama važne stvari.

To nikada. Važne stvari ostaju. Nestaju stvari koje smo smatrali važnima, a koje su, zapravo, beskorisne - poput lažne moći upravljanja energijom ljubavi. Starac kaže da je njeno vrijeme isteklo i da se on mora posvetiti drugim ljudima. Ja ga uporno molim, ali starac je nepopustljiv. Ipak, predlaže Esther da se vrati jednoga dana, još će je podučiti.

Esther ostaje u Almatju još tjedan dana i obećava da će se vratiti. Tada joj ja mnogo puta prepričavam svoju priču, a

ona svoju prièu preprièava meni. Shvatimo da je starac imao pravo, nešto izlazi iz nas, osjeæamo se lakšima iako ne možemo reæi da se osjeæamo sretnijima.

Ali starac nam je dao jedan savjet: moramo brzo ispuniti prazninu. Prije puta pita me želim li poæi s njom u Francusku kako bismo nastavili postupak zaboravljanja. Nema to s kime podijeliti, s mužem ne može razgovarati, nema povjerenja u suradnike; treba joj netko izvana, izdaleka, osoba koja do toga trena nije bila dio njezine osobne prièe.

Odgovaram da želim poæi i tek tada spominjem proroèanstvo glasa. Kažem da ne znam francuski, a da mi se iskustvo svodi na èuvanje ovaca i benzinsku crpku. U zraènoj luci mi kaže da upišem intenzivni teèaj francuskog jezika. Pitam je zašto me pozvala. Ponavlja mi ono što mi je veæ rekla, priznaje da se boji prostora što se oslobaða dok ona zaboravlja svoju osobnu prièu, boji se da æe se sve vratiti još snažnije nego prije i da se neæe uspjeti osloboditi prošlosti. Govori mi da ne brinem zbog avionske karte i vize, ona æe se pobrinuti za sve. Prije provjere putovnica pogleda me, nasmije se i kaže da je i ona mene èekala, iako to nije znala: ti su joj dani bili najsretniji u posljednje tri godine.

Poèinjem raditi, noæu kao osiguranje u nekom striptiz klubu, a danju uèim francuski. Zaèudo, napadaji popuštaju, a i prisutnost djevojèice išèezava. Majci govorim da su me pozvali da otputujem, a ona mi kaže da sam naivan i da se ta žena nikada neæe javiti.

Nakon godinu dana Esther se vraæa u Almatv: rat koji je nasluæivala veæ je izbio, netko je, u meðuvremenu, objavio èlanak o tajnim amerièkim bazama, ali intervju sa starcem poluèio je veliki uspjeh pa su sada željeli novi izvještaj o nestajanju nomada. Više od svega, kaže, veæ du-
go nikome nije pripovijedala prièe, ponovno pada u depresiju.

Pomažem joj da stupi u dodir s ono malo plemena što još uvijek putuju, s tradicijom Tengri i lokalnim vraèevima. Francuski govorim teèno: jedne mi veèeri predaje papire iz konzulata koje moram popuniti, radi mi vizu, kupuje mi kartu i ja dolazim u Pariz. Oboje smo primijetili da, kako smo ispražnjavali misli od starih i proživljenih prièa, nam se nov prostor otvarao, neko tajanstveno veselje ga je popunjavalo, intuicija se razvijala, bivali smo sve hrabriji, više toga stavljali na kocku, èinili i pogrešne i ispravne stvari – ali èinili smo ih. Dani su bili ispunjeni, sporije su prolazili.

Po dolasku je pitam gdje æu raditi, a ona je veæ sve isplanirala: uspjela je isposlovati s vlasnikom nekog kafiaa da se tamo pojavim jednom tjedno. Rekla mu je da se u mojoj zemlji daju neobiène predstave u kojima ljudi govore o svojim životima i tako prazne misli.

U poèetku je teško nagovoriti ono malo posjetitelja da sudjeluju u igri, ali oni najpijaniji se oduševavaju igrom i prièa se proèuje po susjedstvu. »Podijelite s nama svoju staru prièu, otkrit æete novu«, pisalo je na rukom napisanom plakatu u izlogu, a ljudi željni novotarija polako su dolazili.

Jednom se prilikom dogaða nešto èudno: na improviziranoj pozornici u kutu kafiaa više se ne nalazim ja, veæ prisutnost djevojèice. Pa umjesto da pripovijedam legende iz svoje zemlje, a potom predlažem da oni pripovijedaju svoje prièe, ja prenosim ono što mi govori glas. Na kraju se jedan od gledatelja rasplakao i stao dijeliti intimne pojedinosti svoga braka s neznancima u kafiaæu.

To se ponovi i sljedeæeg tjedna – glas govori umjesto mene, moli da ljudi pripovijedaju samo prièe o mržnji, a energija u zraku toliko je drugaèija da èak i Francuzi, iako

diskretni, poèinju javno razgovarati o osobnim problemima. U to doba uspijevam bolje susprezati napadaje: kada sam na pozornici, a ugledam svjetla i osjetim vjetar, padnem u trans, gubim svijest, a to nitko ne primjeæuje. »Napadaje epilepsije« dobivam samo u trenucima iznimne živèane napetosti.

Nove osobe se prikljuèuju: troje besposlenih vršnjaka što lutaju svijetom – nomadi zapadne civilizacije. Braèni par glazbenika iz Kazahstana, koji su èuli za »uspjeh« njihova zemljaka, pitaju me mogu li sudjelovati u predstavi,

ionako ne mogu naći posao. Uključujemo udaraljke u predstavu. Kafiæ postaje pretijesnim, dobivamo prostor u restoranu gdje sada nastupamo, ali i taj je prostor postao tijesan, jer kada ljudi pripovijedaju svoje prièe, osjeæaju se od-vañnijima. Dok plešu, dotièe ih energija, poèinju se mijenjati u korijenu, tuga išèezava iz njihovih života, pustolovine se vraæaju, ljubav – koju bi, teoretski, tolike promjene stavile na kušnju – sada jaèa, a oni preporuèuju naš sastanak svojim prijateljima.

Esther i dalje putuje i piše èlanke, ali dolazi na sastanke svaki puta kada je u Parizu. Jedne mi veèeri kaæe da rad u restoranu nije dovoljan, dotièe tek one osobe koje imaju novca da redovito dolaze u restoran. Moramo raditi s mladima. Pitam je gdje se nalaze mladi. Hodaju, putuju, sve su napustili, odijevaju se poput prosjaka ili likova iz znan-stvenofantastiènih filmova. Kaæe da prosjaci nemaju osobnih prièa, zašto ne poðemo do njih i vidimo što moæemo nauèiti? I tako sam upoz-
nao vas.

To je ono što sam proživio. Nikada me niste pitali ni tko sam ni èime se bavim, ne zanima vas. Ali danas, buduæi da je s nama slavni pisac, odluèio sam vam ispriповijedati svoju prièu.

– Ali vi pripovijedate svoju prošlost – reèe æena u kaputu i šeširu neusklaðenih boja. – Iako je stari nomad...

– Što je nomad? – prekide je netko.

– Èovjek poput nas – odgovori ona, ponosna što zna znaèenje te rijeèi. – Slobodan èovjek, èovjek koji æi vi samo s onim što moæe ponijeti.

Ja je ispravljam:

– Nije toèno tako. Niste siromašni.

– Što vi znate o siromaštvu? – u oèi me ponovno pogleda visoki, nasilni muškarac, ovaj mu put krvlju plovi još više votke. – Mislite li da je siromaštvo kada se nema novca? Mislite li da smo bijedni samo zato što traæimo mi lostinju od poznatih pisaca, braènih parova s osjeæajem krivnje, turista kojima se Pariz doima prljavim gradom, mladih idealista koji misle da mogu spasiti svijet? Vi ste siromašni – ne vodite raèuna o vremenu, nemate prava èiniti što æelite, prisiljeni ste poštivati pravila koja niste izmislili i koja ne razumijete.

Mikhail ponovno prekida razgovor.

– Gospodo, što ste ono æeljeli saznati?

– æelim znati zašto ste ispriповijedali svoju prièu ako vam je nomad rekao da je zaboravite.

– Ona više nije moja prièa: svaki put kada govorim o onome što mi se dogodilo osjeæam se kao da prièam o neèemu meni potpuno stranom. U sadašnjosti su ostali samo glas, prisutnost i vaænost poslanja. Ne patim zbog teških vremena, mislim da su mi pomogla da postanem osoba koja jesam sada. Osjeæam se poput ratnika nakon godina uvjeæbavanja: ne sjeæa se svih pojedinosti koje je uèio, ali umije zadati udarac kada treba.

– A zašto ste nas vi i novinarka èesto posjeæivali?

– Kako bismo se prehranili. Kao što je rekao stari stepski nomad, svijet kakvog ga danas poznajemo nije ništa

drugo dio prièa što su nam je ispriповijedali, ali to nije istinita prièa. Istinita prièa ukljuèuje darovitosti, moæi, sposobnost prelaæenja granice poznatoga. Iako od djetinjstva æivim s prisutnosti, a u jednom sam je trenu mogao i vidjeti, Esther mi je pokazala da nisam sam. Upoznala me s iznimno darovitim ljudima, ljudima što savijaju ælice snagom misli ili vrše operacije zahrðalim dæepnim noæiæima, bez anestezije, a bolesnik moæe odmah nakon operacije otiæi kuæi pješice.

– Ja još uèim razvijati svoj skriveni potencijal, ali po

trebni su mi saveznici, ljudi koji, poput vas, nemaju prièe.

Na mene je došao red osjetiti potrebu i tim neznancima isprièati svoju prièu, poèeti se oslobađati prošlosti, ali veæ je bilo kasno, sutradan sam se morao ustati rano i poæi lijeèniku da mi skine ortopedski ovratnik.

Pitao sam Mikhaila želi li da ga odvezem nekamo, rekao je da ne želi, morao je malo prošetati, te mu je noæi Esther strašno nedostajala. Napustili smo ih i uputili se prema aveniji gdje se može naæi taksi.

– Mislim da ona žena ima pravo – rekao sam. –

Ne oslobodite li se prièe kad je ispriповijedate?

– Slobodan sam. Ali dok to èinim, vi isto razumijete

– tu je tajna – da se neke prièe prekidaju na pola. Te su prièe prisutnije od ostalih i ne možemo otvoriti novo poglavlje dok ne zatvorimo staro.

Sjetio sam se da sam o tome proèitao neki tekst na Internetu, a pripisali su ga meni (premda ga ja uopæe nisam napisao):

»Zato je toliko važno dopustiti nekim stvarima da nestanu. Pustiti ih.

Riješiti ih se. Moramo shvatiti da nitko ne igra s oznaèenim kartama, koji put pobijedimo, koji put izgubimo. Ne oèekujte da vam vrate, da vam priznaju napore, otkriju da ste genijalac i shvate vašu ljubav.

Zatvarajte krugove. Ne zbog ponosa, nesposobnosti ili oholosti, veæ zato što se to više, naprosto, ne uklapa u vaš život. Zatvorite vrata, promijenite ploèu, pometite kuæu, obrišite prašinu. Prestanite biti ono što ste bili i postanite ono što jeste«.

Ali bolje je potvrditi ono što je rekao Mikhail:

– Sto su to »na pola prekinute prièe«?

– Esther nije ovdje. U jednom trenu više nije mogla nastaviti s pražnjenjem nesreæe kako bio propustila sreæu. Zašto? Zato što ju je zarobila Energija Ljubavi, kao i mili june drugih ljudi. Sama se ne može razvijati: ili prestaje voljeti ili èeka da je ljubljeni pronađe.

Kada u lošem braku jedno prestane napredovati, i drugo mora uèiniti isto. A dok èeka, pojavljuju se ljubavnici, dobrotvorne udruge, djeca se obasipaju ljubavlju, radi se prekovremeno itd. Bilo bi mnogo lakše otvoreno razgovarati o problemima, biti uporan, vikati »pokrenimo se, umrijet æemo od dosade, briga i straha.«

– Upravo ste mi rekli da Esther zbog mene ne može nastaviti s pražnjenjem svoje nesreæe.

– Nisam to rekao: ne vjerujem da i u kojim okolno stima jedna osoba može okrivljavati drugu. Rekao sam da ona može odabrati, prestati vas voljeti ili prisiliti vas da je potražite.

– Ona èini upravo to.

– Znam. Ali, pitate li mene, pošli bismo je potražiti kad nam glas dopusti.

– ODLIÈNO, ortopedski ovratnik nestaje iz vašega života i nadam se da se nikada neæe vratiti. Pokušajte izbjegavati nagle kretnje jer se mišići moraju ponovno naviknuti na rad. Nego, što je s djevojkom iz ukazanja?

– Koja djevojka? Kakva ukazanja?

– Niste li mi u bolnici rekli da je netko navodno èuo glas koji je rekao da æe vam se nešto dogoditi?

– To nije djevojka. A vi ste mi u bolnici rekli da æete se raspitati o epilepsiji.

– Razgovarao sam sa specijalistom. Pitao sam ga po znaje li sliène sluèajeve. Njegov me odgovor pomalo izne nadio, ali ne smijem zaboraviti da medicina ima svoje zagonetke. Sjeæate li se prièe o djeèaku koji odlazi od ku- :e s pet jabuka, a vraæa se s dvije?

– Sjeæam; možda ih je izgubio, nekome darovao, ožda su jabuke bile skuplje... itd. Ne brinite, znam da ni

.1 što ne postoje bezuvjetni odgovori. Prije no što mi odgo-
dite, želim znati je li Ivana Orleanska imala epilepsiju.

– Moj ju je prijatelj spomenuo u razgovoru. Ivana Orleanska je prvi puta čula glasove s trinaest godina. U
ijim izjavama ona kazuje da je vidjela svjetlost, a to je
^ovještaj napadaja. Po riječima neurologinje dr. Lydie
ne, osjećaj ushićenja što gaje doživjela ta ratnica sveti-s izazvala je, kako
je mi nazivamo, muzikogena epilepsi-|L epilepsija koju izaziva određena vrsta
glazbe: u sluèaju
Ivane Orleanske epilepsiju je izazvao zvuk zvona. Je li mladiæ doživio napadaj
epilepsije pred vama? –Jest.

– Je li bilo kakve glazbe?

– Ne sjećam se. A èak i da je bilo, ne bismo je èuli
od glasnog razgovora i zveckanja pribora za jelo.

– Je li bio napet?

– Bio je jako napet.

– To je drugi povod. Sve seže u dalju prošlost nego
što mislite: još su u Mezopotamiji pisali iscrpne tekstove
o takozvanoj »bolesti padanja« koja je bila popraæena grèe
vima. Naši su preci smatrali da je izaziva prisutnost demo-
na koji napadaju neèije tijelo. Tek je mnogo kasnije Grk
Hipokrit povezao grèeve s problemom disfunkcije moz-
ga. Unatoè tome, osobe koje imaju epilepsiju i dan danas
su žrtve predrasuda.

– Nema sumnje, i ja sam se prestravio kada se to
dogodilo.

– Kada ste mi govorili o proroèanstvu, zamoliu sam
svog prijatelja da se usredotoèi na to podruèje. On kaže da
se struènjaci veæinom slažu kako napadaji epilepsije ni-
kome ne daruju nadnaravne moæi, iako je mnogo slavnih
ljudi patilo od epilepsije. Ipak, epilepsija u mnogih pozna-
tih osoba dovela je do toga da ljudi takvim napadajima
pripisuju neku vrstu »zagonetne aure«.

– Koje su to slavne osobe imale epilepsiju?

– Napoleon, Aleksandar Veliki, Dante. Moram pre-
kinuti tu vezu sa slavnim osobama s obzirom na to da vas
zanimaju mladiæevo proroèanstvo. A kako se zove taj mladiæ?

– Ne poznaje ga, a kako vas uvijek nakon mene oèe-
kuje druga vizita, molim vas da nastaviti objašnjenje.

– Znanstvenici koji se bave Biblijom jamèe da je apo-
stol Pavao imao epilepsiju. Kao argument za to navode èi-

njenicu da je na putu prema Damasku pokraj sebe ugledao žarku svjetlost koja
ga je oborila na zemlju i zaslijepila, a tijekom sljedeæih nekoliko dana nije
mogao ni jesti ni piti. U medicinskoj literaturi to se zove »epilepsija tempo-
ralnog reŕnja«.

– Sumnjam da se Crkva slaže.

– Mislim da se ni ja ne slažem. Ali medicinska litera-
tura tako kaže. Neki su epileptièari bili autodestruktivni,
kao što je to bio Van Gogh: svoje je napadaje opisivao kao
»unutrašnje oluje«. U Saint-Remyju, gdje je bio u bolni-
ci, jedan od bolesnika prisustvovao je napadaju.

– Barem je uspio svojim slikama preusmjeriti svoju
autodestrukciju u ponovno stvaranje svijeta.

– Pretpostavlja se da je Lewis Carroll napisao Alku
u Zemlji èudesu kako bi opisao vlastita iskustva s epilep-
sijom. Prièa s poèetka knjige kada Alica pada u crnu rupu
poznata je veæini epileptièara. Na putu kroz zemlju èude
sa Alica mnogo puta vidi stvari koje lete i osjeti kako joj je ti-
jelo lagano, a to je još jedan precizan opis uèinaka napadaja.

- Dalde, izgleda da su epileptičari skloni umjetnosti.
- Nipošto: budući da se umjetnici nerijetko proslavili, ta se bolest naprosto povezuje sa slavnom umjetnicima. U književnosti je mnogo pisaca za koje se sumnja ili je dokazano da su imali epilepsiju: Moliere, Edgar Allan Poe, Flaubert. Dostojevski je doživio prvi napadaj u devedeset toj godini i rekao da mu je epilepsija donosila trenutke dubokog mira, ali i duboke potištenosti. Molim vas, nemojte si sada umišljati da biste i vi mogli postati žrtvom takvog čega nakon nesreće. Ne sjećam se da je itko dobio epilepsiju nakon prometne nesreće s motociklom.
- Pa već sam rekao da je riječ o jednom poznaniku.
- Postoji li uopće taj mladić ili ste sve to izmislili zato što mislite da ste se onesvijestili kad ste sišli s pločnika?
- Upravo suprotno: ne podnosim objašnjenja značajna. Kada god čitam neku medicinsku knjigu, počinjem osjećati sve što u njoj piše.
- Reći ću vam nešto, ali molim vas da me ne shvatite krivo: mislim da vam je ova nesreća učinila veliku uslugu. Izgledate mirnije i manje zaokupljeno jednom mišlju. Na ravno da nam blizina smrti pomaže da živimo bolje: to mi je rekla vaša žena kada mi je dala komadić tkanine uprljan krvlju. Uvijek ga nosim sa sobom, iako sam kao liječnik svaki dan blizu smrti.
- Je li vam objasnila zašto vam daje taj komadić tkanine?
- Velikodušno je opisala moje zanimanje. Rekla je da sam u stanju povezati tehniku s intuicijom, disciplinu s ljubavlju. Ispričala mi je kako ju je neki vojnik na samrti zamolio da izreže njegovu košulju na komadiće i podijeli ih osobama koje iskreno pokušavaju prikazati svijet onakvim kakav jest. Pretpostavljam da ste i vi, sa svojim knjigama, dobili komadić te košulje.
- Nisam.
- A znate li zašto?
- Znam. To jest, upravo otkrivam.
- A budući da sam vam ne samo liječnik nego i prijatelj, dopustite mi da vam dam jedan savjet. Tvrdi li taj mladić da može predvidjeti budućnost, to znači da se ne razumije u medicinu.

ZAGREB, Hrvatska
6.30 ujutro.

Marie i ja stojimo pred zaleđenom fontanom, ove je godine proljeće odlučilo ne doći - kako izgleda, iz zime ćemo ući izravno u ljeto. U sredini fontane nalazi se stup s kipom na vrhu.

Cijelo poslijepodne dajem intervjue i više ne mogu govoriti o svojoj novoj knjizi. Novinarska pitanja su kao i uvijek: je li moja žena pročitala knjigu (odgovaram da ne znam), smatram li da je kritika nepravedna prema meni (molim?), je li knjiga Vrijeme deranja, vrijeme šijenja šokirala moje čitateljstvo s obzirom na to da potanko govorim o svom intimnom životu (pisac može pisati samo o svom životu), hoće li se snimiti film po knjizi (po tisućiti put govorim da se film stvara u glavi svakoga čitatelja, zabranjuje se prodaja prava na bilo koji naslov), što mislim o ljubavi, zašto sam pisao o ljubavi, što treba učiniti kako bismo bili sretni u ljubavi, ljubavi, ljubavi...

Nakon intervjua odlazim na večeru s izdavačima - to je dio obreda. Za stolom su uvijek važne osobe koje me prekidaju svaki put kada vilicu prinesem ustima i pitaju isto: odakle crpate nadahnuće? Pokušavam jesti, ali moram biti simpatičan, moram razgovarati, odigrati ulogu slavne osobe, ispričati pokoji zanimljivu priču, ostaviti dobar dojam. Znam daje izdavač junak, nikada

ne zna hoæe

li se knjiga prodavati, mogao bi prodavati banane ili sapune - sigurnije je, tu nema taštine, prenaplašenog ega, ne bune se oko loše promocije ili ako neka knjižara nema knjigu.

Nakon veere slijedi uobičajeni raspored: sve mi žele pokazati - spomenike, povijesna mjesta, mondene kafiæe. Uvijek nas prati vodiè koji zna sve, glavu mi puni podacima, moram hiniti pozornost, ponekad postaviti neko pitanje, pokazati da me zanima. Obišao sam gotovo sve znamenitosti, muzeje, povijesna mjesta mnogih gradova koje sam upoznao reklamirajuæi svoja djela - a ne sjeæam se nièega. Pamtim tek neoèekivane pojedinosti, susrete s èitateljima, kafiæe, ulice u koje sam zašao pukim sluèajem, zašao za ugao i nenadano ugledao neku divotu.

Jednoga dana namjeravam napisati vodiè za putovanja s kartama gradova, adresama hotela i potpuno praznim stranicama: tako æe ljudi moæi ucrtati svoj jedinstveni plan puta, sami otkriti restorane, znamenitosti i ljepote što ih skriva svaki grad, a o kojim se nikada ne govori jer ih »prièa koju su nam ispriповijedali« nije ukljuèila pod »obavezno posjetiti«.

I prije sam bio u Zagrebu. A ova fontana, premda je nema ni u jednom domæem turistièkom vodièu, vrednija je od bilo èega što sam ovdje vidio: zato što je lijepa, otkrio sam je sluèajno, i zato što je vezana uz neèiju životnu prièu. Dok sam još prije mnogo godina, bio mlad i lutao svijetom u potrazi za pustolovinama, sjeo sam na ovo isto mjesto s nekim hrvatskim slikarom koji je velik dio puta prevalio sa mnom. Ja sam namjeravao nastaviti prema Turskoj, a on se vraæao kuæi. Na tom smo se mjestu oprostili, popili dvije boce vina, razgovarali o svemu što nam se dogodilo dok smo bili zajedno - o vjeri, ženama, glazbi, cijenama hotela, drogi. Razgovarali smo o svemu osim o ljubavi, jer obojica smo voljeli, pa valjda o tome nismo morali razgovarati. Nakon što se slikar vratio kuæi ja sam upoznao neku djevojku. Proveli smo zajedno tri dana, bila je to najljepša ljubav na svijetu zato što smo i ona i ja znali da ne može potrajati. Pokazala mi je dušu toga naroda, nikada je nisam zaboravio, kao što nikada nisam zaboravio tu fontanu ni oproštaj od prijatelja s putovanja.

Zato sam nakon intervjuâ, potpisivanja knjige, veere, znamenitosti i povijesnih mjesta izludio svoje izdavaèe molbama da me odvedu do te fontane. Pitali su me gdje se nalazi: nisam znao, kao što nisam znao da Zagreb ima toliko fontana. Uspjeli smo je pronaæi nakon gotovo sat vremena. Marie i ja smo sjeli, naruèili bocu vina, od svih se oprostili i ostali sjediti u tišini, zagrljeni, pili vino oèekujuæi izlazak sunca.

- Svakim si danom sve zadovoljniji - kaæe Marie, a glava joj poèiva na mom ramenu.

- Zato što pokušavam zaboraviti tko sam. To jest, na leðima ne moram nositi teret cijelog svog života. Isprièam joj razgovor s Mikhailom o nomadu.

- Nešto slièno dogaða se nama glumcima - kaæe.

- Svakom novom ulogom moramo prestati biti ono što jesmo kako bismo se mogli uæivjeti u lik. Ali na kraju bu demo zbunjeni i æivèani. Misliš li da je zaista dobro svoj život ostaviti po strani?

- Nisi li rekla da mi je bolje?

- Mislím da si manje sebièan. Drago mi je da smo ostavili cijeli onaj ludi svijet i pronašli ovu fontanu: ali to je suprotno onome što si upravo isprièao, ova fontana je dio tvoje prošlosti.

- Za mene je ona simbol. Ali ne nosim je sa sobom, ne mislim na nju, nisam je slikao kako bih fotografiju pokazao prijateljima, ne nedostaje mi slikar koji je otišao ni djevojka koju sam volio. Dobro je da sam se vratio - ali da i nisam, ono što sam proæivio nimalo se ne bi promijenilo.

- Razumijem što govoriš.

- Zadovoljan sam.

— Ja sam tužna. Pomišljam da æš otiæi. To sam znala onoga trena kada sam te upoznala, ali ipak je teško: na vikla sam se.

— U tome je problem: naviknuti se.

-- Ali je ljudski.

— Zbog toga se žena kojom sam se oženio pretvorila u Zahira. Do nesreæe sam se uvjeravao da mogu biti sretan sa mo s njom, ali ne zato što je volim više od ikoga na svijetu. Nego zato što sam mislio da me samo ona razumije, da samo ona poznaje moje kretnje, moje navike, moj naèin gledanja na život. Bio sam joj zahvalan na svemu što je zbog mene uèinila, smatrao sam da i ona mora biti zahvalna meni na svemu što sam zbog nje uèinio. Navikao sam promatrati svijet njenim oèima. Sjeæaš li se prièe o dva èovjeka nakon požara, jednome je lice èaðavo? Maknula je glavu s mog ramena; primijetio sam da su joj oèi pune suza.

— To je svijet za mene — nastavio sam. — Odsjaj Estherine ljepote. Je li to ljubav? Ili je to ovisnost?

— Ne znam, mislim da ljubav i ovisnost idu ruku pod ruku.

— Možda. Ali pretpostavimo da sam umjesto knjige Vrijeme deranja, vrijeme sijenja, što nije ništa više od pisma ženi koja je daleko, odabrao neki drugi smjer, na primjer:

Muž i žena su u braku deset godina. Prije su svakoga dana vodili ljubav, sada vode ljubav tek jednom tjedno. Ali to nije toliko važno: važna je podrška, odanost, prijateljstvo. On je tužan kada mora veèerati sam jer se ona zadržala na poslu. Ona je tužna kada je on na putu, ali razumije da je to dio njegova posla. Osjeæaju da nešto polako nestaje, ali odrasli su ljudi, potpuno su zreli, svjesni su

važnosti stabilne veze — èak i ako nije zbog djece. Sve se više posveæuju poslu i djeci, svakim danom sve manje misle o braku, koji je po svemu sudeæi, dobar, nije se pojavio drugi muškarac ni druga žena.

Primjeæuju da nešto nije u redu. Ne vide u èemu je problem. S vremenom su sve ovisniji jedno o drugome, napokon ih sustižu godine, a prilike za neki novi život više nema. Pokušavaju se neèime zabaviti, èitanjem, pletenjem, televizijom, posjetima prijateljima — ali još ih uvijek èekaju razgovori za veèerom ili poslije veèere. On lako plane, ona je šutljivija no inaèe. Znaju da su svakim danom sve udaljeniji, ali ne znaju zašto. Dolaze do zakljuèka da je brak takav, ali ne žele razgovarati s prijateljima, ostavljaju dojam sretnih supružnika koji se meðusobno podržavaju i dijele interese. Tu i tamo pojavi se pokoji ljubavnik ili ljubavnica, ali ništa ozbiljno, naravno. On što je važno i neophodno je ponašati se kao da se ništa ne dogaða, prekasno je za promjene.

Poznata mi je ta prièa, premda je nikada nisam doživjela. A mislim da nam život nalaže da prebrodimo ovakva stanja.

Svlaèim kaput i penjem se na rub fontane. Ona me pita što æu uèiniti.

— Popet æu se do kipa.

— Ti si lud. Proljeæe je, sloj leda je sigurno vrlo tanak.

— Moram se popeti do njega.

Koraèam, led se mièe, ali ne puca. Dok sam promatrao izlazak sunca, malo sam se poigrao s Bogom: uspijem li se popeti do kipa i vratiti, a da led ne pukne, bit æe to znak da sam na dobrom putu, da me Njegova ruka vodi kamo moram iæi.

— Past æš u vodu.

— Pa što onda. Najveæi je rizik da se smrznem od hladnoæe, ali hotel je blizu, brzo æe proæi.

Koraèam, sada sam potpuno unutar fontane, led se odvaja od rubova, malo vode ispliva na površinu leda, ali on ne puca. Idem u smjeru kipa, riskiram samo ledeno kupanje. Ne želim razmišljati o onome što se može dogoditi: veæ sam zakoraèio, moram stiæi do kraja.

Koraèam, stižem do kipa, dodirujem ga rukom, èujem kako sve puca, ali još sam na površini. Instinkt mi govori da pohitam natrag, ali nešto mi govori da æe, uèinim li to, moji koraci postati teški i krupni, past æu u vodu. Moram se

vratiti polagano, istim ritmom.

Sunce izlazi, pomalo me zasljepljuje, vidim tek obrise Marie, zgrada i stabala. Led se svakim mojim korakom sve više pomièe, ali znam, potpuno sam siguran, uspjet æu. Jer dogovorio sam se s danom, sa svojim izborom, poznajem granice zaleðene vode, znam se boriti s njom, moliti je za pomoæ, moliti je da ne dopusti da padnem. Upadam u neku vrstu transa i euforije – ponovno sam dijete, èinim zabranjene, pogrešne stvari, ali one me beskrajno uveseljavaju. Kojeg li veselja! Lude nagodbe s Bogom, nešto poput »ako uspijem u ovome, dogodit æe se ono«, znakovi koje ne izaziva nešto izvana, veæ instinkt i sposobnost da zaboravimo stara pravila i stvorimo nove situacije.

Zahvalan sam na susretu s Mikhailom, epileptièarom koji misli da èuje glasove. Našao sam ga dok sam tražio svoju ženu, a na kraju shvatio da sam se preobrazio u tek blijedi odsjaj samoga sebe. Je li Esther i dalje važna? Mislim da jest, njezina me ljubav promijenila prije, a mijenja me i sada. Moja je prièa bila stara, svakim sam je danom sve teže nosio, svakim je danom postajala sve ozbiljnijom, a da bih se upustio u ludosti poput ovog hodanja po fontani, dogovaranja s Bogom i iznuðivanja znakova. Zaboravio sam da stalno moramo hodati po Putu svetog Jakova, odbaciti nepotreban teret i zadržati samo ono što nam je potrebno u svakodnevnu životu. Dopustiti energiji lju-

bavi da slobodno teèe, iznutra prema van i izvana prema unutra.

Novo pucketanje, pojavljuje se pukotina, ali znam da æu uspjeti jer sam lagan, vrlo lagan, mogao bih hodati po oblaku i ne bih pao na zemlju. Ne nosim teret slave, ispripovijedanih prièa, planove koje moram ostvariti – proziran sam, propuštam zrake sunca kroz svoje tijelo i one mi obasjavaju dušu. Primjeæujem da u meni još postoji mraènih dijelova, ali upornošæu i hrabrošæu i one æe se ubrzo proèistiti.

Nakon još jednog koraka sjetim se koverta na stolu. Ubrzo æu je otvoriti, a umjesto da koraèam po ledu, krenut æu prema Esther. Više ne zato jer je želim kraj sebe, ona je slobodna da ostane tamo gdje jest. Više ne zato jer danonoæno sanjam Zahira; izgleda da je ljubavna, destruktivna opsesija nestala. Više ne zato jer sam se navikao na svoju prošlost i žarko želim da se vrati.

Novi korak, novo pucketanje leda, ali približavam se rubu fontane.

Otvorit æu kovertu i poæi æu joj ususret, jer – kako kaže Mikhail, epileptièar, vidovnjak, guru iz armenskog restorana – ta se prièa mora okonèati. Pa kada se sve ispripovijeda i ponovi tisuæu puta, kada se mjesta koja sam posjetio, trenuci koje sam proživio, koraci koje sam zbog nje poduzeo pretvore u davna sjeæanja, ostat æe samo èista ljubav. Neæu osjetiti da nešto »dugujem«, neæu misliti da mi je potrebna jer me samo ona razumije, jer sam se navikao, jer poznaje moje mane i moje vrline, jer zna da prije spavanja volim jesti prepeèenac, gledati vijesti na meðunarodnim televizijama kada se probudim, jer zna moje nezaobilazne jutarnje šetnje, knjige o strelièarstvu, sate koje provodim pred raèunalom i bijes što me obuzme kada kuharica ponavlja da je ruèak na stolu.

Sve æe nestati. Ostaje ljubav što pokreæe nebo, zvijezde, ljude, cvijeæe, kukce i sve nas prisiljava da hodamo po zaleðenoj površini vode, ispunjava nas veseljem i strahom, ali svemu daje smisao.

Dodirujem kameni rub, Marie mi pruža ruku, primam je, pomaže mi uspostaviti ravnotežu i silazim.

– Ponosim se tobom. Ja to nikada ne bih uèinila.

– Mislim da prije ni ja ne bih, djeluje djetinjasto, ne odgovorno, nepotrebno, besmisleno. Ali ja se ponovno raðam, moram se upustiti u nove rizike.

– Jutarnje ti sunce godi, govoriš poput mudraca.

– Mudraci ne èine ono što sam upravo uèinio.

MORAM NAPISATI važan tekst za neki èasopis kojem dugujem uslugu u Banci usluga. Imam na stotine, tisuæe zamisli, ali ne znam koja od njih zaslužuje moj napor, moju usredotoèenost, moju krv.

Ne događa mi se to prvi puta, ali mislim da sam o svemu važnome već govorio, gubim pamćenje, zaboravljam tko sam.

Prilazim prozoru, promatram ulicu, pokušavam se uvjeriti da sam ostvario profesionalne ciljeve, nemam više što dokazivati, mogu se povući u kuću u planinama i provesti ostatak života u èitanju knjiga, šetnjama, razgovorima o gastronomiji i vremenu. Govorim i ponavljam da sam postigao ono što gotovo nijednom piscu nije pošlo za rukom – objavljen sam na gotovo svim jezicima. Zašto bih se brinuo zbog obiènog teksta, koliko god važan on bio?

Zbog Banke usluga. Dakle, moram pisati, ali što da im kažem? Da moraju zaboraviti prièe koje su im pripovijedali i malo više riskirati?

Svi æe odgovoriti: »Slobodan sam, èinim ono što sam izabrao«.

Da moraju dopustiti energiji Ijub.ivi da neometano kruži?

Odgovorit æe: »Ja volim. Svakim danom volim sve više«, kao da se ljubav može izmjeriti kao što mjerimo

udaljenosti između željeznièkih traèenica, visinu zgrade ili vrijeme pripravljanja nekoga kolaèa.

Vraæam se k stolu. Koverta koju je ostavio Mikhail je otvorena, znam gdje je Esther, moram saznati kako da tamo doðem. Zovem ga telefonom i prièam mu o fontani. Oduševljen je. Pitam ga što radi veèeras, odgovara da izlazi s djevojkom Lucreciom. Mogu li ih pozvati na veèeru? Danas ne, ali sljedeæeg tjedna, ako želim, možemo izaći s njihovim prijateljima.

Govorim da sljedeæi tjedan imam predavanje u Sjedinjenim Državama. Nema žurbe, odgovara, vidimo se za dva tjedna.

»Sigurno ste èuli glas koji vam je kazao da hodate po ledu«, reèe.

»Nisam èuo nikakav glas«.

»Zašto ste to onda uèinili?«

»Zato što sam osjetio da moram«.

»Dobro, i tako se može èuti glas«.

»Kladio sam se. Uspijem li prijeæi led, spreman sam. Mislim da sam spreman«.

»Dakle, glas vam je dao znak koji ste trebali«.

»Je li vam glas rekao nešto o tome?«

»Nije. Ali nije ni bilo potrebno. Kada smo šetali obalom Sene i kada sam vam rekao da nam ona govori da trenutak još nije došao, shvatio sam da æe vam se ona obratiti u pravo vrijeme«.

»Veæ sam rekao da nisam èuo nikakav glas«.

»To vi mislite. To svi misle. Ali prisutnost mi uvijek govori da ljudi cijelo vrijeme osluškuju glasove. Oni nam govore kada je pred nama neki znak, razumijete?«

Odluèujem ne raspravljati. Sve što trebam tehnièke su 1 pojedinosti: gdje æu unajmiti automobil, koliko traje putovanje, kako æu pronaći kuću, jer osim karte svijeta, raspo-

lažem tek nekolicinom nepreciznih podataka – moram slijediti obalu jezera, naći oglas neke tvrtke, skrenuti desno itd. Možda on poznaje nekoga tko mi može pomoći.

Dogovaramo se za sljedeæi susret, Mikhail mi govori da doðem neupadljivo odjeven, »pleme« æe hodoèastiti Parizom.

Pitam kakvo pleme. »To su osobe s kojima radim u restoranu«, odgovara škrtio.

Pitam ga želi li štogod iz Amerike, moli me da mu donesem neki lijek protiv žgaravice. Mislim da ima puno zanimljivijih stvari, ali zapisujem njegovu želju.

A èlanak?

Vraæam se k stolu, razmišljam o èemu æu pisati, ponovno promatram otvorenu kovertu, zakljuèujem da me nije iznenadilo to što sam u njoj pronašao. Na koncu, to sam nakon nekoliko sastanaka s Mikhailom i oèekivao.

Esther je u stepi, u nekom malom selu u središnjoj Aziji. Toènije, nalazi se u nekom selu u Kazahstanu.

Više mi se nikamo ne žuri: nastavljam promatrati svoj život, do pojedinosti ga pripovijedam Marie; ona je odluèila uèiniti isto, iznenaðen sam onime što mi pripovijeda, ali izgleda da æe njezina prièa uroditi plodom – dobiva na sigurnosti i nestaje tjeskoba.

Ne znam zašto toliko želim pronaći Esther, s obzirom na to da mi je ljubav prema njoj prosvijetlila život i naučila me novim stvarima, a to je dovoljno. Ali sjećam se Mikha-ilovih riječi - »priča se mora okončati« - pa odlučujem nastaviti. Znam da ću otkriti trenutak kada je led našega braka puknuo, a mi nastavili koračali po ledenoj vodi kao da se ništa nije dogodilo. Znam da ću to shvatiti prije no što stignem u to selo, shvatit ću to kako bih zatvorio jedan krug, ili ga proširio.

I

Èlanak! Je li moguće da se Esther opet preobrazila u Zahira i ne dopušta mi usredotočiti se ni na što drugo?

Nipošto: kada moram učiniti nešto hitno što iziskuje kreativnu energiju, upravo je takav moj način rada - postanem gotovo histeričan, odlučim odustati, a tada se pojavljuje tekst. Već sam pokušavao drugačije raditi, sve činiti unaprijed, ali izgleda da mašta djeluje samo ovako - uz golemi pritisak. Ne mogu ne poštovati Banku usluga, moram poslati tri stranice o - zamislite! - problemima u vezi između muškarca i žene. Ali izdavači smatraju da osoba koja je napisala Vrijeme deranja, vrijeme sijenja mora jako dobro poznavati ljudsku dušu.

Pokušavam se spojiti na Internet, ali on ne radi: od dana kada sam razbio priključak više ne radi dobro. Već sam zvao nekoliko servisera koji su mi svaki put rekli da je s računalom sve u najboljem redu. Pitali su me što nije u redu, probavali po pola sata, mijenjali mu konfiguraciju, jamčili da nisam kriv ja, nego dobavljač. Uvjeravali su me, ipak je sve bilo u redu, bio sam glup što sam tražio pomoć. Nakon dva ili tri sata dolazilo bi do novog kvara računala i prekida veze s Internetom. Sada, nakon nekoliko mjeseci fizičkih i psihičkih napora, moram priznati da je tehnologija snažnija i moćnija od mene: radi kad joj se prohtije, a ako ne želi, najbolje je pročitati novine, poći u šetnju, pričekati da se žice i telefonske veze udobrovolje i ponovno prorade. Nisam njezin vlasnik, shvaćam da i tehnologija živi svojim životom.

Pokušavam dva, tri puta, ali iz iskustva znam da je bolje odustati od potrage. Internet, najbogatija knjižnica na svijetu, danas mi je zatvorila vrata. Mogao bih pročitati koji časopis, u njemu potražiti nadahnuće! Uzimam primjerak koji je danas stigao poštom, vidim neki čudan intervju s ženom koja je upravo objavila knjigu o - zamislite! - ljubavi. Izgleda da me ta tema proganja. Novinarka pita je li jedini način da čovjek postane sretan taj da pronađe voljenu osobu. Žena odgovara da nije:

»Zamisao da ljubav vodi do sreće je suvremena izmišljotina, premda seže još s kraja 18. stoljeća. Od tada ljudi počinju vjerovati da ljubav mora trajati do vijeka, a daje brak najbolje mjesto za njezin procvat. U prošlosti se nije tako optimistično gledalo na dugovječnost strasti. Romeo i Julia nije priča sa sretnim završetkom, to je tragedija. U posljednjih su nekoliko desetljeća očekivanja

O braku kao o putu prema osobnu ostvarenju strahovito porasla. A s njima i razočarenje i nezadovoljstvo«.

Poprično smjelo stajalište, ali ne pomaže mom èlanku, osobito jer se ni u èemu ne slažemo. Na polici tražim neku knjigu koja nema veze s muško-ženskim odnosima: Bavljenje magijom u sjevernom Meksiku. Moram provjeriti misli, opustiti se, opsesija mi neće pomoći da napišem taj èlanak.

Počinjem listati knjigu i iznenada èitam nešto iznenađujuće:

»Udobnost: uvijek nam je neki događaj odgovoran što smo prestali napredovati. Neka trauma, osobito težak neuspjeh, ljubavno razočarenje, čak i pobjeda koja nam nije u potpunosti jasna, sve to utječe da se preplašimo i ne nastavimo istim putem. Pri jačanju svojih skrivenih moći, vrać se prvo mora riješiti te 'točke udobnosti, a za to mora pregledati cijeli svoj život

1 otkriti gdje se ta točka nalazi«.

Udobnost! To je u skladu s mojim učenjem o luku i strijeli - jedini sport koji me privlači - gdje učitelj govori da se nijedan pogodak ne može ponoviti, ne može se brže

naučiti iz pogodaka i pogrešaka. Važno je stotinama, ti sućama puta ponavljati

pogodak dok se ne oslobodimo želje da pogodimo u sredinu, pa se na taj način pretvorimo u strijelu, luk i cilj. U tom trenutku energija »onoga« (moj učitelj kyuda, gađanja japanskim lukom, čime se ja bavim, nikada nije izgovarao riječ »Bog«) usmjerava naše kretnje, pa na kraju ne odapinjemo luk kada mi to želimo, već kada »ono« smatra da je došao tren.

Udobnost! Već se nazire drugi dio moje životne priče, kako bi bilo dobro da je sada Marie ovdje! Moram govoriti o sebi, o svom djetinjstvu, ispričati joj da sam se kao dijete uvijek svađao i tukao druge jer sam bio najstariji u razredu. Jednom me brat č pretukao, mislio sam da više nikada neće pobijediti u tučnjavama i počeo izbjegavati fizičke sukobe. Mnogo sam puta ispao kukavica i ponizio se pred djevojkama i prijateljima.

Udobnost! Dvije sam godine pokušavao naučiti svirati gitaru: u početku sam dobro napredovao, a onda sam naglo posustao. Otkrio sam, naime, da drugi napreduju mnogo ! brže od mene, osjetio sam da sam prosječan, odlučio da se i ne želim sramotiti i da me to više ne zanima. Isto je bilo i s biljarom, nogometom, biciklizmom: naučio bih dovoljno za razumno bavljenje, ali u određenom trenu višil nisam mogao napredovati.

Zašto?

Zato što nam priča koju su nam ispričavjerali kažu je da u određenom trenutku života »dosežemo granicu«. Još sam se jednom sjetio svoje borbe i nevjerovanja u sudi binu sebe kao pisca i kako Esther nikada nije prihvaćala da mi udobnost ispisuje snove. Taj je kratki odlomak, šio sam ga upravo bio pročitao, bio u skladu sa željom da za boravim svoju osobnu priču i zadržim samo svoj instinkt koji su izbrusile tragedije i poteškoće kroz koje sam prošao: tako su se ponašali meksički vračevi, tako su poučavali nomadi u stepama središnje Azije.

Udobnost: »Uvijek nam je neki događaj odgovoran što smo prestali napredovati«.

To je u rodu, broju i padežu bilo u skladu s brakom uopće, a osobito s mojom vezom s Esther.

Mogao sam napisati članak za taj časopis. Sjeo sam za računalo i za pola sata koncept je bio gotov, a ja zadovoljan ishodom. Pripovijedao sam u obliku dijaloga, djelovao je izmišljeno, ali razgovor se zaista odigrao u hotelskoj sobi u Amsterdamu nakon jednog napornog predstavljanja knjige, uobičajene večere i posjeta gradskim znamenitostima.

U članku se ne spominju ni imena osoba ni situacije u kojima su se zatekli. U stvarnome životu Esther je u potkošulji i promatra kanal pod prozorom. Još nije ratna dopisnica, oči su joj još uvijek vesele, obožava svoj posao, putuje sa mnom kad god može, a život je velika pustolovina. Ja u tišini ležim u krevetu, misli su mi daleko, razmišljam o sutrašnjem rasporedu.

PROŠLI SAM tjedan razgovarala s nekim specijalistom za policijska ispitivanja. Ispričao mi je kako većinom izvlači podatke: koristi se tehnikom koju naziva »toplo/hladno«. Redovito počinju s nekim grubim policajcem koji prijete da neće poštovati nikakva pravila, urlaju, šakom udara po stolu. Kada prestraše zatvorenika, pojavljuje se »dobar policajac«, zahtijeva da prestane s prijetnjama, nudi mu cigaretu, pretvara se u zatvorenikova prijatelja i dobiva što želi.

— Znao sam to.

— Ispričao mi je, međutim, nešto strašno. 1971. godi ne skupina istraživača sa Sveučilišta Stanford u Sjedinjenim Američkim Državama odlučila je simulirati zatvor kako bi poučavali psihologiju zatvorenika. Odabrali su 24 studenta dobrovoljca i podijelili ih na »čuvare« i »zločince«. Krajem tjedna morali su obustaviti istraživanje: »čuvare«, dobro odgojeni mladići i djevojke iz normalnih obitelji, pretvorili su se u prava čudovišta. Uпотреba sile postala je svakodnevnaj, seksualna zlostavljanja »zatvorenika« postala su normalnom pojavom. Studenti koji su sudjelovali u projektu, i »čuvare« i »zločinci«, bili su toliko traumatizirani da im je dugo trebala liječnička pomoć. Projekt nikada nisu nastavili.

— Zanimljivo.

- Kako to misliš »zanimljivo«? Ovo o èemu govorim iznimno je važno: èovjek je u stanju nanijeti zlo kad god mu se pruži prilika. Govorim o svom poslu, o onome što sam nauèila!
- Upravo mi je to zanimljivo. Zašto se ljutiš?
- Ljutim? Kako mogu biti ljuta na nekoga tko me nimalo ne sluša? Kako mogu biti ljuta na osobu koja me ne potieèe, veæ samo leži i bulji u zid?
- Jesi li danas što god pila?
- Ti ne znaš odgovor ni na to pitanje, zar ne? Cijele sam noæi bila uz tebe, a ti nisi vidio jesam li pila ili ne? Obraæaš mi se samo kada želiš da potvrdim nešto što si rekao ili kada želiš èuti neku lijepu prièu o sebi!
- Pa zar ne vidiš da radim od jutra i da sam mrtav umoran? Zašto ne doèeš u krevet, sutra æemo razgovarati?
- Zato što to radim veæ tjednima, mjesecima, zadnje dvije godine! Pokušavam razgovarati, ti si umoran, odlazi mo spavati, a razgovarat æemo sutradan! A sutradan uvijek iskrsne nešto drugo, novi je radni dan, veèeramo, odlazi mo spavati, a razgovarat æemo sutradan. Tako provodim život: oèekujem dan kada æu te ponovno imati pokraj se be dok se ne umorim i ništa više te ne tražim, dok ne stvo rim svijet gdje se mogu skloniti kad god je to potrebno. Svijet koji neæe biti toliko dalek pa da ne izgleda da vo dim o tebi neovisni život, ni toliko blizu da ne izgleda da se zalijeèeni u tvoj prostor.
- Što želiš da uèinim? Da prestanem raditi? Da na pustim sve što smo uz tolike napore ostvarili i poèemo na krstarenje po Karibima? Ne vidiš li da volim svoj posao i da nipošto ne namjeravam promijeniti život?
- U svojim knjigama govoriš o važnosti ljubavi, da su pustolovine neophodne, govoriš o radosti borbe za svoje snove. A koga to vidim pred sobom? Osobu koja ne èita što piše. Osobu koja miješa ljubav i suživot, pustolovine i nepotrebne rizike, veselje i obaveze. Kamo je nestao muškarac za kojeg sam se udala, muškarac koji je slušao što mu govorim?
- Kamo je nestala žena kojom sam se oženio?
- Ista ona koja ti je uvijek pružala podršku, poticala te i voljela? Tijelom je prisutna, promatra kanal Singel u Amsterdamu, mislim da æe ostati uz tebe do kraja života. Ali duša te žene je pred vratima ove sobe, spremna je otiæi.
- Zbog èega?
- Zbog proklete reèenice »razgovarat æemo sutra«. Je li to dovoljno? Ako nije dovoljno, sjeti se da je žena koju si oženio voljela život, bila je prepuna novih zamisli, vese lja i želja, a sada je na dobrom putu da postane domaæica.
- To je smiješno!
- U redu, to je smiješno. Glupost! Nevažno je, oso bito kad se sjetimo da imamo sve, uspješni smo, imamo novca, ne razgovaramo o mogućim ljubavnicima, veæ smo prošli kroz ljubomoru. Osim toga, toliko je gladne djece na svijetu, ratova, bolesti, uragana i tragedija što se zbiva ju iz trena u tren. Na što se mogu požaliti?
- Ne misliš li da je vrijeme da dobijemo dijete?
- Na taj su naèin svi braèni parovi rješavali svoje pro bleme: rodili su dijete! Ti si oduvijek trebao svoju slobodu, govorio da djecu moramo još malo odgoditi, zar si se pre domislio?
- Mislim da je sada vrijeme.
- Zaista nisam mogla više pogriješiti! Ne, ja ne želim

tvoje dijete – želim dijete muškarca kojega sam poznavala, koji je imao snove, koji je bio uz mene! Odluèim li jedno ga dana zatrudnjeti, bit æe to s muškarcem koji me razumi, koji je uz mene, koji me sluša i koji me zaista želi!

– Ti si sigurno pila! Obeæavam ti da æemo sutra razgovarati, doði sada u krevet, molim te, strašno sam umoran.

– Dobro, razgovarat æemo sutra. A ako moja duša, koja je pred vratima ove sobe, odluèi otiæi, to neæe imati velikog utjecaja na naš život.

– Neæe otiæi.

– Veæ si dobro upoznao moju dušu; ali veæ godina ne razgovaraš s njom, ne znaš koliko se promijenila ni koliko te o-è-a-j-n-i-è-k-i moli da je saslušáš. Èak i ako je rijeè o obiènim pitanjima, poput istraživanja na amerièkom sveuèilištu.

– Ako ti se duša toliko promijenila, zašto si i dalje ista?

– Zato što sam kukavica. Zato što mislim da æemo sutra razgovarati. Zbog svega što smo zajedno izgradili i što ne želim razoriti. Ili zbog onog najgoreg: navikla sam se.

– Donedavna si za to i mene optuživala.

– Imaš pravo. Gledala sam te, mislila sam da si to ti, a zapravo sam to bila ja. Noæas æu moliti svom snagom i svom voljom: molit æu Boga da mi ne dopusti da ostatak života provedem na takav naèin.

ÈUJEM PLJESAK, kazalište je prepuno. Poèet æe ono što me redovito drži budnim tijekom noæi koja mu prethodi: predavanje.

Voditelj govori da me ne treba predstavljati, a to je strašno, ta zbog toga je tamo! Ne razmišlja da možda mnogo ljudi u dvorani ne zna tko sam, pozvali su ih prijatelji. Ali unatoè tim rijeèima, ipak podastire nekoliko podataka o meni, govori o mojim osobinama, nagradama i milijunima prodanih knjiga. Zahvaljuje se pokroviteljima, pozdravlja me i prepušta mi rijeè.

I ja se zahvaljujem. Govorim da u svojim knjigama pišem o onome najvažnijem što želim reæi, ali i prema gledateljstvu imam obavezu: pokazati im èovjeka koji se krije iza tih reèenica i odlomaka. Govorim da zbog svoje ljudske prirode s drugima dijelimo tek ono najbolje u nama. U stalnoj smo potrazi za ljubavlju i prihvaæanjem. Stoga, moje æe knjige uvijek biti vrh planine što se nazire između oblaka ili otok u oceanu: sunce sja, sve je kao na svom mjestu, ali ispod površine krije se ono nepoznato, tmine i neprestana potraga za samim sobom.

Pripovijedam im koliko mi je bilo naporno napisati Vrijeme deranja, vrijeme šijenja te da mnoge dijelove knjige razumijem tek sada, dok je išèitavam, kao da je stvaralaèka snaga svakim danom sve velikodušnija i veæa od stvaratelja. Govorim im da nema dosadnije stvari od èitanja intervjua i prisustvovanja predavanjima na kojima pisac objašnjava likove svoje knjige: ono što piše ili se razumije samo po sebi ili je to knjiga koju uopæe ne bi trebalo èitati. Kada se pisac pojavi pred èitateljima, morao bi pokušati prikazati im svoj svijet, ne objašnjavati im svoje djelo; zbog toga æu govoriti o neèemu osobnijem:

»Nedavno sam bio u Ženevi i davao niz intervjua. Na kraju jednog dana prijateljica mi je otkazala veèeru pa sam odluèio prošetati gradom. Noæ je bila iznimno ugodna, ulice prazne, a kafiæi i restorani puni života, sve se doimalo savršeno mirnim, urednim, lijepim, ali ipak...

...odjednom sam shvatio da sam potpuno sam.

Oèito sam ove godine veæ mnogo puta bio sam. Oèito je da me na mjestu udaljenom dva sata zrakoplovom èekala djevojka. Oèito je da nakon napornog dana kao što je bio taj, nema nièega boljeg od šetnje ulicama i ulièicama staroga grada, ni s kim ne razgovarati, naprosto promatrati ljepotu koja nas okružuje. Ali obuhvatio me osjeæaj teške, tjeskobne samoæe, nisam imao s kime podijeliti grad, šetnju, komentare što su mi prolazili glavom.

Uzeo sam mobitel; ipak sam imao poprilièan broj prijatelja u gradu, ali bilo je prekasno da ih zovem. Pomislio sam da uðem u neki kafiæ, naruèim neko piæe,

sigurno bi me netko prepoznao i pozvao da sjednem za njegov stol. Ali nisam popustio iskušenju, pokušao sam proživjeti taj trenutak punim plućima i shvatio da nema ničega goreg od osjećaja da nikome nije važno postojim li ili ne, da nikoga ne zanimaju naša stajališta o životu, da svijet može nastaviti živjeti i bez naše neugodne prisutnosti.

Pomislilo sam koliko je ljudi u tom trenu bilo uvjereno da su nevažni, bijedni – koliko god bogati, šarmantni ili ugodni bili – samo zato što su te noći bili sami, i jučer također, a vjerojatno će i sutra biti. Studenti koji nemaju s kime izaći, stariji ljudi koji sjede pred televizorom kao da je on jedini spas, poslovni ljudi u hotelskim sobama koji se pitaju ima li ono čime se bave ikakva smisla, žene koje se cijelo poslijepodne šminkaju i prave frizuru kako bi izašle u kafić, pretvarale se da ne trebaju društvo, samo žele potvrditi da su i dalje privlačne, muškarci ih promatraju, započinju razgovor, a one oholo odbijaju bilo koji pokušaj približavanja jer se osjećaju manje vrijednima, boje se da će se otkriti da su samohrane majke, da se bave nevažnim poslovima i da nisu u stanju razgovarati o događajima u svijetu jer rade po čitave dane kako bi se prehranile i nemaju vremena čitati novine! Osobe koje se promatraju u ogledalu misle da se ružne, misle da je ljepota najvažnija i tješe se listajući časopise gdje su svi lijepi, bogati i slavni. Braćeni parovi koji su upravo većerali voljeli bi da mogu razgovarati kao nekada, ali muče ih druge brige, nešto drugo je važnije, a razgovor može pričekati do sutradan, što se nikada ne događa.

Tog sam poslijepodneva ručao s prijateljicom koja se upravo bila razvela, rekla mi je: »Sada sam slobodna kao što sam oduvijek željela biti«. To je laž! Nitko ne želi tu vrstu slobode, svi želimo neku obavezu, nekoga pokraj sebe s kim bismo promatrali ljepote Ženeve, razgovarali o knjigama, intervjuima, filmovima, ili nekoga s kim možemo podijeliti sendvič, jer nemamo dovoljno novca za dva. Bolje je pojesti polovicu s nekim nego cijeli sendvič sam. Bolje je vratiti se kući zato što muškarac želi pogledati važnu nogometnu utakmicu na televiziji ili kada žena stane pred izlog i prekine razgovor o tornjevima katedrale nego imati cijelu Ženevu samo za sebe, imati sve vrijeme i mir na svijetu za razgledavanje.

Bolje je biti gladan nego biti sam. Jer kad si sam, a ne govorim o samoći koju smo odabrali, već o samoći na koju smo prisiljeni, kao da nisi dio ljudske vrste.

Lijep hotel čekao me je na drugoj obali rijeke, s udobnim apartmanom, srdačnim osobljem i prvorazrednom uslugom, a to me činilo još jadnijim, jer morao sam se osjećati zadovoljnim svime što sam postigao.

Na povratku sam sreo druge ljude u istom stanju, primijetio sam da postoje dvije vrste pogleda: oholi, oni što žele ostaviti dojam da su odabrali samoću ove krasne noći. I tužni, jer ih je stid što su sami.

Pričam vam ovo jer sam se nedavno sjetio nekog hotela u Amsterdamu, jedne žene koja je bila pokraj mene, razgovarala sa mnom i pripovijedala mi svoj život. Pričam sve ovo jer, iako Propovjednik kaže da je vrijeme deranja vrijeme šijenja, ponekad vrijeme deranja ostavlja vrlo duboke ožiljke. Gore od šetanja Ženevom sami i bijedni jest da budemo pokraj osobe koja je uz nas, a ponašamo se kao da ta osoba nema nikakva značaja u našem životu«.

Nastao je dugi tajac, a onda se prolomio pljesak.

I

STIGAO SAM na zlokobno mjesto u pariškoj četvrti gdje se navodno odvijao najzanimljiviji kulturni život u cijelome gradu. Trebalo mi je vremena da shvatim kako je loše odjevena skupina preda mnom ista ona što se svakog četvrtka predstavlja u armenskome restoranu, besprijeckorno odjevenih u bijelo.

– Zašto su odjevenu u tu pokladnu odjeću? Je li to zbog nekog filma?

– Nije to pokladna odjeća – odgovori Mikhail. –

Kada vi idete na svečanu večeru, zar se ne preodjenete?

Kada odlazite na golf teren, zar nosite odijelo i kravatu?

– Dobro, preformulirajte pitanje: zašto su odlučili oponašati modu mladih beskućnika?

– Zato što smo trenutno mladi ljudi bez krova nad glavom. Bolje reèeno, èetvero mladih ljudi i dvije odrasle osobe bez krova nad glavom.

– Posljednji put æu preformulirati pitanje: što radite ovdje, ovako odjeveni?

– U restoranu hranimo svoje tijelo i govorimo o Energiji ljudima koji imaju što izgubiti. Meðu prosjacima hranimo svoju dušu i razgovaramo s ljudima koji nemaju što izgubiti. Sada dolazimo do najvaŹnijeg dijela našeg posla: pronalazimo nevidljivo kretanje koje obnavlja svi jet – onih što Źive kao da im je danas zadnji dan, dok starci Źive kao da im je danas prvi dan u Źivotu.

On govori o neèemu što sam veæ primijetio i što se poveæava iz dana u dan: mladi tako odjeveni, odjeæa im je prljava, ali iznimno maštovita, temeljena na vojnim uniformama ili znanstvenofantastiènim filmovima. Svi s pokojim probušenim dijelom tijela. Svaèija je frizura bila drugaèija. Mnogo je puta uz skupine bio i njemaèki ovèar, djelovao je prijeteæe. Jednom sam upitao prijatelja zašto uvijek vode psa, a odgovorio mi je, ne znam je li to istina, da ih policija u tom sluèaju ne moŹe uhititi jer nemaju kamo sa Źivotinjama. Poèela je kruŹiti boca votke – pili su isto piæe kao kad smo bili s prosjacima, a ja sam se upitao nije li to rezultat Mikhailovih korijena. Otpio sam gutljaj i pretpostavio što bi mislio onaj tko bi me tamo vidio. Rekao bi: »traŹi nešto za svoju sljedeæu knjigu«, i opustio sam se.

– Spreman sam. Idem k Esther i potrebni su mi neki podaci jer uopæe ne poznajem vašu zemlju.

– Iæi æu s vama.

– Molim?

To nisam planirao. Moje putovanje bio je povratak svemu onome što sam izgubio u samome sebi, trebao bih završiti na nekom mjestu u stepi usred Azije, a to je trebalo biti intimno, osobno, bez svjedoka.

– Pod uvjetom da mi platite kartu, naravno. Ali moram iæi u Kazahstan, nedostaje mi moja zemlja.

– Nemate li ovdje posla? Ne morate li svakoga èe tvrtka biti u restoranu na predstavama?

– Vi to i dalje nazivate predstavama. Veæ sam rekao da je to susret, proŹivljavamo što smo izgubili: tradiciju razgovora. Ali ne brinite, Anastazija razvija svoju darovitost, prstom je upro u djevojku s probušenim nosom. MoŹe se o svemu brinuti dok sam ja na putu.

– Ona je ljubomorna – reèe Alma, gospoda koja svira instrument nalik na pladanj i pripovijeda prièe na kraju »susreta«.

– To je normalno – reèe drugi mladiæ odjeven u koŹnu odjeæu s metalnim ploèicama, zihericama i broševima poput britvica. – Mikhail je mladi, ljepši, u bliskijoj je vezi s Energijom.

– I ne toliko slavan, bogat i manje povezan s blagodatima vlasti – reèe Anastazija. Sa Źenskog stajališta, sve je u ravnoteŹi, obojica imaju istu priliku.

Svi su se smijali, boca votke napravila je joŹ jedan krug, jedino meni nije bilo nimalo smiješno. Ali iznenadio sam samoga sebe: godinama nisam sjedio nasred neke ulice u Parizu, bio sam zadovoljan.

– Kao što se vidi, pleme je veæe no što mislite. Pri sutni su od Eiffelovog tornja do grada Tarbesa, nedavno sam tamo bio. Ne razumijem što se toèno dogaða.

– Jamèim vam da se nalaze i dalje od Tarbesa i da slije de jednako zanimljive puteve poput Puta svetog Jakova. Polaze prema nekom mjestu u Francuskoj ili u Europi i obeæavaju da æe biti dio druŹtva koje je izvan druŹtva. Boje se da æe se jednoga dana vratiti svojim kuæama, naæi

posao, oženiti se – bore se protiv toga koliko god treba. Is
todobno su i bogati i siromašni, ali novac ih ne zanima.
Potpuno su drugačiji: pa ipak, kada prolaze gradom, ve
æina se pretvara da ih ne vidi, boje nas se.

– Je li potrebna sva to napadnost?

– Potrebna je: strast za razaranjem strast je za stva
ranjem. Da nisu napadni, trgovine bi bile krcate ovakvom
odjeæom, izdavaæi bi objavljivali èasopise specijalizirane za
novi pokret »što mete sve pred sobom svojim revolucionar
nim obièajima«, televizijski bi programi imali posebnu
emisiju posveæenu plemenu, sociolozi bi pisali referate, psi
holozi bi savjetovali obitelji i sve bi izgubilo na snazi.
Stoga, što manje znaju, to bolje: naš napad služi nam za obranu.

– Došao sam samo po neke podatke, ništa više. Mož
da bi me noæ u vašem društvu doista obogatila i pomogla
mi da se još malo udaljim od svoje osobne prièe koja više
ne propušta nova iskustva. Međutim, ne namjeravam ni
koga povesti na putovanje; ne pomognete li mi, Banka us
luga æe se pobrinuti za sve potrebne kontakte. Osim toga,
polazim za dva dana, sutra naveèer idem na neku važnu
veèeru, a onda sam slobodan dva tjedna.

Mikhail se dvoumi.

– Na vama je da odluèite: dobili ste kartu, znate ime
sela, neæe biti teško pronaæi kuæu u kojoj živi. U meðu
vremenu, mislim da vam Banka usluga može pomoæi da
stignete do Almatvja, ali neæe vas povesti dalje od toga, jer
pravila stepe su drugaèija. A po onome što ste mi isprièali,
imate dužnika u Banci usluga, zar ne? Sada je vrijeme da
mu se odužite, a meni nedostaje moja majka.
Imao je pravo.

– Moramo poèeti raditi – prekinuo nas je neki go
spodin, Almin muž.

– Zašto želite iæi sa mnom, Mikhaile? Samo zato što
vam nedostaje majka?

Ali nije odgovorio. Gospodin je poèeo lupati o veliki bubanj, Alma je zveckala
svojim velikim pladnjem s metalnim ploèicama, a ostali su prolaznike molili
milostinju. Zašto je želio iæi sa mnom? I kako bih mogao iskoristiti Banku
usluga u stepi ako tamo nikoga ne poznajem? Mogao sam dobiti vizu u
Veleposlanstvu Kazahstana, automobil u agenciji za iznajmljivanje automobila,
vodièa u francuskom veleposlanstvu u Almatvju. Jesam li trebao više od toga?
Zastao sam, promatrao skupinu i nisam znao što da uèinim. Nije bilo vrijeme da
raspravljamo oko putovanja,
imao sam posla, a kod kuæe me èekala djevojka. Zašto se ne bih oprostio sada?
Zato što sam se osjeæao slobodnim. Èinio sam ono što veæ godina nisam,
oslobađao prostor u duši za nova iskustva, uklanjao udobnost iz svog života,
probavao stvari koje me možda nisu osobito zanimale, ali barem su bile
drugaèije.

Vbtku smo popili, zamijenili smo je rumom. Mrzim rum, ali imao je samo njega,
moram se prilagoditi okolnostima. Dvoje glazbenika lupalo je o bubanj i
pladanj, a kada bi se netko previše približio, jedna od djevojaka bi pružala
ruku i tražila koju kovanicu. Taj netko obièeno bi koraèao prebrzo, ali èuo bi
njezino »hvala, ugodna vam veèer«. Jedna je osoba shvatila da je nisu napali,
veæ joj se zahvalili, pa se vratila i dala nešto novca.

Nakon što mi oko deset minuta nitko iz skupine nije uputio ni jednu rijeè,
otišao sam u neki kafiæ, kupio dvije boce votke, vratio se i izlio rum u
kanal. Izgleda da je Anastaziju razveselio moj potez pa sam pokušao
zapodjenuti razgovor:

– Možete li mi reæi zašto ste probušili nos?

– Zašto vi nosite nakit? Zašto nosite cipele s potpe
ticama? Zašto i zimi nosite dekoltirane haljine?

– Niste mi odgovorili?

– Bušimo dijelove tijela jer smo novi barbari koji žele osvojiti Rim. Budući da ne nosimo uniforme, nešto mora upuštivati na provalu plemena.

Zvučala je kao da proživljava neki povijesni trenutak; ali u očima ljudi koji su se vraćali svojim kućama, oni su bili tek skupina nezaposlenih beskućnika što hodaju pariškim ulicama, ometaju turiste koji toliko doprinose lokalnome gospodarstvu i izluđuju svoje roditelje koji su ih donijeli na svijet, a sada njima više ne mogu vladati.

I ja sam nekada bio takav, kada je pokret hippieja pokušao pokazati svoju snagu ogromnim rock koncertima, dugom kosom, šarenom odjećom, vikinškim simbolima i prstima u obliku slova V što znači »mir i ljubav«. Kao što je rekao Mikhail, na kraju su postali tek pukim potrošnim predmetom, nestali su s lica zemlje i uništili svoje ikone. Neki je čovjek hodao ulicom potpuno sam; prišao mu je mladić odjeven u kožu i zihalice. Želio je novac. Ali umjesto da pruži korak i promrmlja nešto kao »nemam sitnoga«, on je zastao, pogledao nas i glasno rekao:

– Svakoga dana kada se probudim, dugujem nekih sto tisuća eura, zbog kuće, zbog gospodarskog stanja u Europi, zbog ženinih troškova! Dakle, u teškoj sam situaciji ne govi, i puno napetiji! Ne biste li mi mogli dati koju kovanicu i tako umanjiti moj dug?

Lucrecia, djevojka za koju je Mikhail rekao da mu je cura, izvadila je novčanicu od pedeset eura i pružila mu je.

– Kupite malo kavijara. Priuštite si malo veselja u svom bijednom životu.

Kao da je to najnormalnije na svijetu, čovjek se zahvalio i otišao. Pedeset eura! Talijanka je u torbi imala novčanicu od pedeset eura! A prosjačili su na ulici!

– Dosta smo bili ovdje – reče mladić u kožnoj odjeći.

– Kamo idemo? – upita Mikhail.

– Idemo potražiti ostale. Sjever ili jug?

Anastazija je odlučila da se ide na zapad; ona je ipak, kao što sam malo prije toga bio čuo, razvijala svoju darovitost.

Prošli smo ispred tornja Saint-Jacques, ondje su se prije mnogo stoljeća okupljali hodočasnici na putu za Santiago de Compostelu. Prošli smo pokraj katedrale Notre-Dame gdje smo susreli još nekoliko »novih barbara«. Popili smo votku i ja sam pošao kupiti još dvije boce, premda nisam bio siguran jesu li svi punoljetni. Nitko mi nije rekao hvala, to im je najnormalnije na svijetu.

Primijetio sam da sam pomalo pijan, sa zanimanjem sam promatrao jednu od pridošlih djevojaka. Glasno su govorili, razbacivali limenke, čudne metalne predmete s plastičnim vrećicama sa strane, ali ništa nisu govorili, baš ništa zanimljivo.

Prešli smo Senu i najednom zastali pred trakom koja služi kao oznaka za gradilište. Traka je zabranjivala hodanje pločnikom: moralo se stati na kolnik i vratiti na pločnik oko pet metara dalje.

– Još je tu – reče jedan od pridošlica.

– Sto je još tu? – upitah.

– Tko je ovaj tip?

– Naš prijatelj – reče Lucrecia. – Osim toga, sigurno si pročitao neku njegovu knjigu.

Pridošlica me prepoznao, bez oduševljenja ili divljenja; upravo suprotno, pitao me mogu li mu dati štogod novca. Odmah sam odbio.

– Ako želite znati što radi ovdje ova traka, dajte mi kovanicu. Sve ima svoju cijenu, vi to znate bolje od ikoga.

A informacija je jedan od najskupljih proizvoda.

Nitko mi u skupini nije pritekao u pomoć; morao sam platiti euro za odgovor.

– Tu je još uvijek traka. Mi smo je zavezali. Ako po

gledate bolje, ništa se ne popravljaja, nema nièega, samo neka glupa, bijelo-crvena, plastièna traka koja zabranjuje prolaz nekim glupim ploènikom. Ali nitko ne pita èemu ona tu služi: ljudi silaze na kolnik, hodaju po cesti i riskiraju da ih pregazi automobil, a potom se opet penju na ploènik. Kad veæ o tome govorimo, èitao sam da ste imali pro metnu nesreæu, je li to istina?

– Upravo jer sam sišao s kolnika.

– Ne brinite: kada se takvo što dogodi, ljudi su dvostruko oprezniji. To nas je nadahnulo da upotrijebimo traku, neka ljudi saznaju što se dogaða oko njih.

– Nije o tome rijeè – reèe djevojka koja mi se uèini la privlaènom. To je obièna šala, tako se smijemo ljudima koji nešto poštuju, a ne znaju što poštuju. Nije u pravu, to uopæe nije važno i nikoga neæe pregaziti automobil. Skupini se pridružio još nekoliko osoba, sada ih je bilo jedanaest i dva njemaèka ovèara. Više nisu tražili novac zato što se nitko nije usuđivao približiti èoporu divljaka koje kao da je zabavljao strah što su ga sijali. Piæe se popilo, svi su me pogledali kao da je moja obaveza sve ih napiti i zamolili me da kupim još jednu bocu. Shvatio sam da je ta boca moja »putovnica« za hodoèašæe pa sam stao tražiti trgovinu. Djevojka koja mi se uèinila zanimljivom, a mogla mi je biti kæi, primijetila je moje poglede i zapodjenula razgovor. Znao sam da me na taj naèin izaziva, ali nisam je odbio. Nije mi rekla ništa o svom privatnom životu: pokušala je saznati znam li koliko ima maèaka, a koliko stupova na poleđini novèanice od deset dolara.

– Maèaka i stupova?

– Ne znate. Ne cijenite novac. Pa ja æu vam reæi da na toj novèanici ima èetiri maèke i jedanaest rasvjetnih stupova.

Èetiri maèke i jedanaest stupova? Obeæao sam si da æu provjeriti kada sljedeæi puta budem vidio tu novèanicu.

– Ima li ovdje droge?

– Ponešto, osobito alkohola. Ali vrlo malo, to nije naš stil. Droga je više dio vašeg naraštaja, zar ne? Moja se majka, na primjer, drogira dok kuha za obitelj, dok nepre stano sprema kuæu i pati zbog mene. Ona pati i kada ocu ne ide posao. Možete li vjerovati? Ona pati! Pati zbog mene, zbog Oca, zbog moje braæe i sestara, zbog svega. Buduæi da sam se morala strahovito truditi i pretvarati da sam svime zadovoljna, odluèila sam otiæi od kuæe. Dobro, ipak je to osobna prièa.

– Kao vaša žena – reèe plavokosi mladiæ s probušenom vjeðom. – I ona je otišla od kuæe: možda zato što se morala pretvarati da je zadovoljna?

I oni znaju! Je li i nekome od njih dala komadiæ tkanine uprljane krvlju?

– I ona je patila – nasmijala se Lucrecia. – Ali koliko znamo, više ne pati: to je hrabrost!

– Sto je moja žena ovdje radila?

– Pratila je Mongola i njegove èudne zamisli o ljuba vi koje tek sada poèinjemo shvaæati. I postavljala je pitanja. Pripovijedala je svoju prièu. Jednoga je lijepog dana pre stala postavljati pitanja i pripovijedati svoju prièu: rekla je da joj je dosta prigovaranja. Predložili smo joj da napusti sve i poæe s nama, planirali smo putovanje po sjevernoj Africi. Zahvalila se, rekla da ima druge planove i da æe poæi u suprotnu smjeru.

– Niste li proèitali njegovu novu knjigu? – upita Anastazija.

– Kažu da je sladunjava, ne zanima me. Kada æemo kupiti taj alkohol?

Ljudi su nam se sklanjali s puta kao da smo samuraji što ulaze u selo, razbojници koji stižu u neki zapadni grad ili barbari što ulaze u Rim. Iako nitko od njih nije djelovao prijeteci, nasilnost se nazirala u odjeci, u probušenim dijelovima tijela, u glasnom govoru, u razlikama. Napokon smo stigli do trgovine piem: na moju žalost i razočaranje, svi su ušli i počeli premetati po policama.

Koga sam od njih poznavao? Samo Mikhaila: pa ipak nisam znao je li njegova priča istinita. A ako nešto ukradu?

Što ako netko od njih nosi neko oružje? Ja sam bio dio te skupine, da li bih bio odgovoran s obzirom na to sam najstariji?

Muškarac za blagajnom neprestano je gledao u zrcalo na stropu te malene trgovine. Budući da su svi u skupini znali da je zabrinut, počeli su se širiti, jedni drugima slali su znakove, napetost je rasla. Kako ne bih morao ponovno prolaziti kroz takvo što, zgrabio sam tri boce votke i pohitao prema blagajni.

Neka je žena plaćala kutiju cigareta i govorila da je u njeno vrijeme u Parizu bilo boema i umjetnika, ali nije bilo opasnih skupina beskućnika. Pa je predložila blagajniku da pozove policiju.

— Sigurna sam da će se uskoro dogoditi nešto jako loše — reče ona tiho.

Blagajnika je strašno uplašila ta provala u njegov maleni svijet, plod dugogodišnjeg mukotrpnog rada, mnogobrojnih kredita, gdje mu je vjerojatno sin radio prijepodne, žena poslijepodne, a on navečer. Dao je ženi nekakav znak, a ja sam shvatio da je ona već pozvala policiju.

Mrzim gurati nos gdje nisam dobrodošao. Ali i mrzim biti kukavica, svaki puta kada mi se to dogodi, tjedan dana ne osjećam samopoštovanje.

— Ne brinite...

Bilo je kasno.

Ušla su dva policajca, vlasnik trgovine dao je neki znak, ali ti ljudi odjeveni poput izvanzemaljaca nisu na to obraćali osobitu pozornost — bio je izazov suprotstaviti se predstavnicima javnog reda i mira. To im se sigurno već mnogo puta dogodilo. Znali su da nisu počinili nikakav zločin (osim što su ubili modu, ali čak se i to moglo promijeniti idućom kolekcijom visoke mode). Zacijelo su se bojali, ali nisu to pokazivali, već su nastavili govoriti glasno.

— Neki dan sam čula nekog komičara: svim budalama trebalo bi na osobnim iskaznicama pisati da su budale — reče Anastazija onima koji su je slušali. — Tako bismo znali s kime razgovaramo.

— Da, budale su opasne po društvo — odgovori djevojka anđeoska lica i vampirske odjeće s kojom sam malo prije toga razgovarao o mačkama i rasvjetnim stupovima na novčanici od deset dolara. — Trebalo bi ih se jednom godišnje testirati i izdati dozvolu za hodanje po ulici, kao što vozačima treba dozvola za vožnju.

Policajci, koji nisu bilo mnogo stariji od »plemena«, ništa nisu govorili.

— Zna li što bih volio učiniti? — čuo sam Mikhailov glas, ali nisam ga vidio jer ga je zaklanjala polica. — Volio bih zamijeniti upute na svim proizvodima. Ljudi bi se zauvijek izgubili: ne bi znali kada trebaju jesti toplo, hladno, kuhano ili pečeno. Ako ne čitaju upute, ne znaju pripremiti obroke. Više nemaju instinkta.

Svi koji su do tada nešto rekli, govorili su na savršenom francuskom, pariškom. Ali Mikhail je imao strani naglasak.

— Želim vidjeti vašu putovnicu — reče policajac.

— On je sa mnom.

Riječi su izletjele posve prirodno premda sam znao do čega bi mogle dovesti — do novog skandala. Policajac me pogledao.

— Nisam se vama obratio. Ali budući da ste se umiješali i da ste s ovom skupinom, nadam se da nekim doku

mentom možete dokazati tko je on. To biste nam mogli objasniti jer ste okruženi ljudima upola mladima od vas i kupujete im votku.

Mogao sam odbiti pokazati im dokumente, zakon ne propisuje da ih moram imati uza se. Ali mislio sam na Mik-haila; jedan od policajaca stajao je pokraj njega. Je li imao boravišnu dozvolu za Francusku? Što sam ja o njemu znao osim priča o ukazanjima i epilepsiji? Što ako zbog napete situacije dobije napadaj?

Gurnuo sam ruku u džep i izvadio vozačku dozvolu.

– Vi ste...

– Jesam.

– To sam i mislio. Pročitao sam jednu vašu knjigu.

Ali niste zbog toga iznad zakona.

Potpuno me smeo kada je rekao da je pročitao moju knjigu. Preda mnom je stajao mladi obrijane glave, u uniformi koja je bila potpuno drugačija od odjeće koju su »plemena« koristila kako bi se međusobno razlikovala. Možda je nekada i on sanjao o slobodi da bude drugačiji, da se ponaša drugačije, da se na promišljen način suprotstavi autoritetima, bez drskosti koja bi ga strpala u zatvor. Ali vjerojatno mu otac nije dao izbora, možda mora uzdržavati obitelj ili se jednostavno boji prekoračiti granice poznatog.

Oprezno sam odgovorio:

– Nisam iznad zakona. Zapravo nitko nije prekršio zakon. Osim ako se gospodin za blagajnom ili gospoda koja je kupila cigarete ne žele požaliti na nešto drugo. Kad sam se okrenuo, žena koja je govorila o boemima i umjetnicima iz svojih dana, proročica tragedije koja samo što se nije dogodila, vladarica istine i lijepog ponašanja naprosto je nestala. Sigurno će susjedima ujutro reći da je zahvaljujući njoj spriječena provala.

– Ne žalim se ni na što – reče muškarac za blagajnom uhvaćen u klopku svijeta u kojemu ljudi govore glasno, ali oćito ne ćine zlo.

– Votka je za vas?

Kimnuo sam glavom. Znali su da su svi pijani, ali nisu željeli stvoriti problem kada nitko nikome nije prijetio.

Svijet bez budala bio bi kaos! – reče mladi od jeven u kožu i lance. – Umjesto današnje besposlice, po sla bi bilo napretek, a nikoga da ga obavlja.

– Dosta!

Rekao sam odlučno i autoritativno. :

– Ni rijeći više!

Na moje iznenađenje svi su utihnuli. Srce mi je strahovito lupalo, ali nastavio sam razgovor s policajcima kao da sam najsmirenija osoba na svijetu.

– Da su opasni, ne bi izazivali.

– Bit ćemo blizu, za svaki slučaj.

Prije no što su izašli, rekao je drugome policajcu tako glasno da su mu rijeći odjeknule trgovinom.

– Obožavam budale: da nema njih, sada bismo se morali baviti razbojnicima.

– U pravu si – odgovori mu drugi policajac. – Budale nas zabavljaju, a i nije opasno.

Poslovićnom suzdržanošću oprostili su se od mene.

Kada smo izašli iz trgovine, razbio sam boce votke, ali jednu od njih sam uspio spasiti i brzo smo je popili. Po načinu kako su je pili, shvatio sam da su se uplašili, kao i ja. Samo što su se, kada su osjetili prijetnju, pripremili na napad.

– Ne osjećam se dobro – reče Mikhail jednome od njih. – Razidimo se.

Nisam razumio što mu znači »razidimo se«: svatko svojoj kući? Svatko u svoj grad ili ispod svog mosta? Nitko me nije pitao hoću li i ja otići nekamo, pa sam ostao s njima. Uznemirio me kada je rekao da se ne osjećam dobro, te većeri

više nije namjeravao razgovarati o putovanju u središnju Aziju. Trebamo li se oprostiti? Hi bih ga trebao slijediti do kraja i vidjeti što je želio reći s tim »razidimo se«.

Shvatio sam da se zabavljam i da bih volio zvesti djevojku u vampirskoj odjeći.

Stoga, naprijed!

A pobjeći æu glavom bez obzira na najmanji znak opasnosti.

Dok smo išli prema nekom meni nepoznatom mjestu, razmišljao sam o svemu što mi se dogodilo. Pleme. Simbolièni povratak u vremena kada su ljudi putovali, štitili jedni druge u skupinama, a opstanak im je o malo toga ovisio. Jedno pleme usred drugog neprijateljski raspoložena plemena, zvanog društvo, prolazi njegovim područjem i plaši druge ljude jer ga netko stalno izaziva. Skupina ljudi što su se okupili u idealnom društvu o kojemu ja ništa nisam znao, osim da buše dijelove tijela i nose èudnu odjeću. Koje su bile njihove vrijednosti? Što su mislili o životu? Kako su zarađivali novac? Jesu li imali snove ili im je bilo dovoljno hodati po svijetu? Sve je to bilo daleko zanimljivije od veèere na koju sam trebao otići sljedeæeg dana i gdje sam znao apsolutno sve što æ se dogoditi. Bio sam uvjeren daje to zbog votke, ali osjeæao sam se slobodno, moja osobna prièa svakim je trenutkom bila sve dalje, bio je dovoljan sam taj trenutak, instinkt, Zahir je nestao...

Zahir?

Nestao je, ali shvatio sam da je Zahir nešto više od èovjeka zaslijepljenog nekim predmetom, jednim od tisuæu stupova džamije u Cordobi, kao što govori Borges u prièi, ili ženom u središnjoj Aziji, kao što je moja strašna prièa posljednje dvije godine. Zahir je bio veza sa svime što se prenosilo s naraštaja na naraštaj, nijedno pitanje nije ostavljao bez odgovora, okupljao je cijeli prostor, nikada nam nije pružao mogućnost da mijenjamo stvari. Izgleda da se svemogućai Zahir rađao s ukupnim biæem svakoga èovjeka, jaèao tijekom njegova djetinjstva, nametao svoja pravila koja se od tog trena moraju slijediti:

Drugaèiji ljudi su opasni, pripadaju drugom plemenu, žele našu zemlju i naše žene.

Moramo se ženiti, rađati djecu, produljiti vrstu. Ljubav je mala, dovoljna je tek za jednu osobu i svaki pokušaj da kažemo da je srce veæe od toga smatra se prokletim.

Kada se ženimo, stjeèemo pravo posjedovati tijelo i dušu svoga partnera.

Moramo se baviti neèime što mrzimo jer smo svi dio usustavljena društva. Kada bi svi èinili ono što žele, svijet ne bi napredovao.

Moramo kupovati nakit, on nas poistovjeæuje s našim plemenom, kao što bušenje dijela tijela poistovjeæuje èlanove nekog drugog plemena.

Moramo biti duhoviti i s ironijom promatrati ljude što izražavaju svoje osjeæaje. Opasno je po cijelo pleme da jedan od èlanova izrazi svoje osjeæaje.

Što je više moguæe moramo izbjegavati govoriti »ne« s obzirom na to da su omiljeniji oni koji govore »da«, a to nam omoguæuje da preživimo na negostoljubivom području.

Važnije je što drugi misle od onoga što osjeæamo.

Nikada ne izazivajte skandale, to može privući pozornost neprijateljskog plemena.

Ponašate li se drugaèije, izbacit æ vas iz plemena, jer možete i druge zaraziti i uništiti ono što smo teškom mukom stvorili.

Uvijek moramo imati na umu kako što bolje živjeti u novoj špilji, a ako ne znamo toèno kako, pozovemo dekoratera koji æ dati sve od sebe kako bi drugi vidjeli da imamo ukusa.

Moramo jesti tri puta dnevno, èak i ako nismo gladni; moramo postiti kada ne stanemo u kalupe ljepote, makar se izgladnjivali.

Moramo se odijevati kako zapovijedaju modni èasopisi, voditi ljubav željeli mi to ili ne, ubijati u ime granica, željeti da vrijeme proleti, a mirovina brzo stigne, birati politièare, prigovarati zbog životnih troškova, mijenjati frizuru, rugati se onima koji su drugaèiji, odlaziti na vjerski kult nedjeljom, ili subotom, ili petkom, ovisno o vjeri, tamo moliti za oprost

grijeha, biti ponosni jer znamo istinu, a prezirati drugo pleme jer štuje lažnog boga.

Naša djeca moraju nastaviti našim stopama, ipak smo mi stariji i poznamo svijet.

Uvijek imati diplomu sveučilišta, čak i ako se nikada nećemo baviti onim što su nas drugi prisilili studirati.

Učiti o nepotrebnim stvarima, ali koje je netko proglasio važnima: matematika, trigonometrija, Hamurabijev zakon.

Nipošto ne smijemo ražalostiti svoje roditelje, makar se morali odreći svega što volimo.

Glazbu slušati tiho, govoriti tiho, plakati u kutu, jer ja sam svemoguća Zahir, ja donosim pravila igre, određujem udaljenost između željezničkih tračnica, govorim što je uspjeh, kako se voli, kolika je nagrada.

Zastali smo pred otmjenom zgradom u skupom dijelu grada. Jedan od njih unio je šifru na ulaznim vratima i svi smo se popeli na treći kat. Pretpostavio sam da ćemo susresti obitelj punu razumijevanja koja prihvaća prijatelje svoje djece, pod uvjetom da su djeca s njima i da ih mogu nadzirati. Ali kada je Lucrecia otvorila vrata, sve je bilo u mraku: kako su mi se oči privikavale na svjetlo s ceste što je ulazilo kroz prozore, ugledao sam ogromnu praznu prostoriju. Jedini je ukras bio kamin koji se sigurno već godinama ne koristi.

Jedan plavokosi mladić, visok gotovo dva metra, u dugom kaputu, ošišan poput Sioux Indijanca, uputio se prema kuhinji i upalio svijeće. Svi su sjeli u krug na pod, a ja

246

sam prvi put te noći osjetio strah: kao da sam bio u horror filmu, a sotonistički obred samo što nije počeo – žrtva će biti neupušteni stranac što je odlučio poći s njima.

Mikhail je bio blijed, kolutao je očima, pogled mu se nije zaustavljao ni na čemu, što me dodatno uznemirilo. Trebao je dobiti epileptični napadaj: jesu li se ti ljudi znali ponašati u takvoj situaciji? Ne bi li bilo bolje da odem i izbjegnem tragediju?

Možda je ovo mudrije, sukladno životu mene kao slavnog pisca što piše o duhovnosti, moram biti primjer. Da, da sam razuman, rekao bih Lucreciji da u slučaju napadaja stavi svome momku nešto u usta kako se ne bi ugušio. Ona je to ipak morala znati, ali u svijetu sljedbenika Zahira, ništa se ne prepušta slučaju, moramo biti čiste savjesti.

Prije nesreće i ja bih se tako bio ponio. Ali moja je osobna priča sada postala nevažna. Prestala je biti priča i ponovno postala legenda, potraga, pustolovina, putovanje unutar i izvan mene samoga. Vratilo se vrijeme kada se sve oko mene mijenja, a ja bih volio da tako ostane do kraja mog života (sjetio sam se svojih riječi na nadgrobnom spomeniku: »umro je za života«). Sa sobom sam nosio stara iskustva zbog kojih sam mogao djelovati brzo i precizno, a nisam se sjećao svih poglavlja koja sam učio. Možete li zamisliti ratnika kako usred boja zastaje da promisli koji je udarac najbolji! Umro bi za tren. A ratnik u meni što se vodi instinktom i tehnikom odlučio je da mora ostati, nastaviti iskustvo te noći iako je već bilo kasno, on pijan i zabrinut da je Marie budna, u brizi ili bijesna. Sjeo sam pokraj Mikhaila kako bih se brzo snašao u slučaju napadaja.

Primijetio sam da smiruje epileptični napad! Uskoro se umirio, oči su mu opet bile jednako izražajne kao kada je u bijelo odjeven stajao na pozornici u armenskom restoranu.

– Počet ćemo s uobičajenom molitvom reće.

247

Ti ljudi, što su do tog trena bili nasrtljivi, pijani, marginalni, sklopili su oči i rukama zatvorili krug. Čak su se i dva njemačka ovčara umirila u kutu sobe.

– Gospo, dok promatram ljude u automobilima, izlo

zima, ljude koji nikoga ne gledaju, u zgradama i spomenicima, vidim da Te nema u njima. Kako da Te vratimo? Skupina je uglavnom nastavila:

— Gospo, svjesni smo Tvoje prisutnosti u iskušenjima koja prolazimo. Pomozi nam da ne posustanemo. Da Te se sjetimo u miru, da budemo odlučeni čak i kada nam je teško prihvatiti da Te volimo. Primijetio sam da svi imaju isti simbol na nekom dijelu odjeće. Neki su imali broš, neki metalnu pločicu ili

nešto izvezeno, pa čak i kemijskom olovkom naslikan simbol na tkanini.

— Ovu bih noć želio posvetiti evjeka što se nalazi s moje desne strane. Sjeo je pokraj mene jer me želi zaštititi. Kako je to znao?

— Dobar je on evjek: shvatio je da ljubav mijenja i da se ona mijenja s njim. Još mu je na duši veliki dio osobne priče, ali pokušava se osloboditi kad god može, zato je ostao s nama. On je muž žene koju svi poznajemo, žene koja mi je ostavila relikviju kao dokaz svojeg prijateljstva, neku vrst talismana.

Mikhail je izvadio komadić košulje uprljane krvlju i stavio ga pred sebe.

— Ovo je dio košulje neznanog vojnika. Prije nego što je umro, zamolio je tu ženu: »odreži moju košulju i podijeli je s onima koji vjeruju u smrt i koji zbog toga umiju živjeti kao da je danas zadnji dan života. Reci tim ljudima da sam upravo vidio Božje lice; neka se ne boje, ali neka se i ne opuste. Tražite jedinu istinu, a to je ljubav. Živite u skladu sa svojim zakonima«.

Svi su zadivljeno promatrali komadić tkanine.

— Rodili smo se u vrijeme pobune. Svim joj se srcem posvećujemo, na kocku stavljamo svoje živote i svoju mladost, a odjednom se bojimo: početno veselje ustupa mjesto pravim izazovima – umor, jednoličnost, sumnje u vlastite sposobnosti. Primjećujemo da su neki prijatelji već postali sustali. Primorani smo suočiti se sa samom, iznenađujuće nas neočekivani zavoji, a nakon nekoliko padova, kada nema nikoga da nam pomogne, pitamo se nisu li naši napori uzaludni.

Mikhail je zastao.

— Vrijedi nastaviti. I nastaviti ćemo, premda znamo da nam je duša, iako je ona vječna, u ovom trenutku, svojim prilikama i ograničenjima, ulovilo vrijeme u klopku. Potrudimo se, koliko god je to moguće, izaći iz te klopke. Kada to više ne bude bilo moguće i kada se vratimo priča ma što su nam ih pripovijedali, još ćemo se sjećati bitaka i bit ćemo spremni ponovno se boriti, vrate li se povoljne prilike. Amen.

— Amen – ponoviše svi.

— Moram razgovarati s Gospom – reče plavokosa mladić ošišan poput Siouxa.

— Ne danas. Umoran sam.

Sobom se čulo nezadovoljno mrmljanje: suprotno armenskom restoranu, ljudi su ovdje poznavali Mikhailovu priču i »prisutnost« koja ga je pratila. Ustao se i otišao u kuhinju po čašu vode. Pošao sam za njim.

Pitao sam ga otkuda im taj stan. Objasnio mi je da francuski zakoni dopuštaju svim građanima legalno korištenje

249

nekretnina koje vlasnik ne koristi. Oni su se, dakle, naprosto »uselili«. Pomisao da me Marie čeka počela me uznemiravati. On me uhvatio za ruku.

— Danas ste rekli da ćete ići u stepu. Još ću samo jed

nom ponoviti: molim vas, povedite i mene. Moram se ma-
kar nakratko vratiti u svoju domovinu, ali nemam novca.
Nedostaje mi moj narod, moja majka, moji prijatelji. Mo-
gao bih reći »glas mi govori da æete me trebati«, ali to nije
istina, sami æete bez problema pronaći Esther, i bez ikakve
pomoći. Ja se, međutim, moram ogrijati energijom svoje
domovine.

– Mogu vam dati novac za povratu kartu.

– Znam da možete. Ali volio bih putovati s vama, ho-
dati do sela gdje se ona nalazi, osjetiti vjetar na licu, po-
moći vam da prevalite put do voljene žene. Ona mi je bila
i još uvijek jest vrlo važna. Mnogo sam naučio promatra-
jući je kako se mijenja, promatrajući njezinu odlučnost.
Želim nastaviti učiti. Sjećate li se kada sam vam govorio
o »nedovršenim prièama«? Želio bih biti uz vas sve dok
ne ugledamo njezinu kuću. Tako æu do kraja proživjeti
ovo razdoblje njezina i svog života. Kada ugledamo kuću,
ostavit æu vas samoga.

Nisam znao što bih rekao. Pokušao sam promijeniti temu, pitao sam ga tko su ti
ljudi u sobi.

– Ljudi koji se boje da æe skonèati poput vas, naraš-
taj koji je sanjao da promijeni svijet, a na koncu se pre-
dao »stvarnosti«. Pretvaramo se da smo jaki zato što smo
slabi. Još nas je malo, vrlo malo, ali nadam se da æe proći;
ljudi se ne mogu dovijeka zavaravati.

– A koji je vaš odgovor na moje pitanje?

– Mikhaile, znate da se iskreno pokušavam oslobodi-
ti svoje osobne prièe. Donedavna bi mi bilo iznimno ugod-
no putovati s vama, poznajete kraj, običaje i moguæe opas-
nosti. Ali mislim da sada moram sam smotati Arijadninu nit i izaći iz
labirinta u koji sam ušao. Promijenio mi se život, osjećam se deset godina
mlađim, dvadeset godina, a to je dovoljno da poželim krenuti u potragu za
pustolovinama.

– Kada polazite?

– Èim dobijem vizu. Za dva, tri dana.

– Gospa æe biti s vama. Glas kaže da je došao trenu
tak. Ako se predomislite, javite mi.

Prošao sam pokraj skupine ljudi koji su ležali na podu i pripremali se na
poèinak. Putem kući razmišljao sam kako je život mnogo vedriji nego što sam
prije mislio. Uvijek se možemo pomladiti i poludjeti. Toliko sam bio
usredotoèen na sadašnjost da sam se iznenadio kad sam primijetio da me ljudi
ne izbjegavaju, da ne obaraju pogled i da me se ne boje. Nitko me nije ni
primijetio, ali to mi se svidjelo, grad je ponovno bio onaj zbog kojega je
Henrik IV., kada su se okomili na njega zbog izdaje protestantske vjere i
vjenèanja s katolkinjom, rekao: »Pariz je vrijedan mise«.

Pariz ja zavrijedio puno više od toga. Mogao sam vidjeti vjerske pokolje,
krvave obrede, kraljeve, kraljice, muzeje, dvorce, napæene slikare, pijane
pisce, filozofe samoubojice, vojskovoðe koji su sanjali o osvajanju svijeta,
izdajnike koji su jednim pokretom rušili dinastije, povijesti što su se u
nekim trenucima zaboravljale pa opet otkrivale – i preprièavale.

Prvi put nakon dugo vremena nisam odmah s vrata pošao prema raèunalu
provjeriti je li mi tko pisao, imam li kakvo pismo koje ne može èekati: sve
može èekati. Nisam otišao u spavaæu sobu kako bih vidio spava li Marie, znao
sam da se pretvara da spava.

Nisam upalio televizor kako bih pogledao noæne vijesti jer iste vijesti slušam
od djetinjstva: jedna zemlja prijeti drugoj, netko je izdao nekoga,
gospodarstvo loše stoji,
dogodio se veliki ljubavni skandal, Izrael i Palestina nisu se u ovih pedeset
godina uspjeli dogovoriti, još je jedna bomba eksplodirala, uragan je ostavio
tisuæe ljudi bez krova nad glavom.

Sjetio sam se da toga jutra nije bilo teroristièkih napada pa su televizijske stanice kao udarnu vijest prikazivale pobunu na Haitiju. Zašto me zanimao Haiti? Sto æe to promijeniti u momè životu, u životu moje žene, u cijeni kruha u Parizu ili u Mikhailovu plemenu? Kako sam mogao potrošiti pet dragocjenih minuta svoga života na izvješæe o pobuni i predsjedniku i gledati kako se isti prizori demonstracija ponavljaju u beskraju, a o svemu se govori kao da je rijeè o velikom dogaðaju za èovjeèanstvo: pobuna na Haitiju! Povjerovao sam! Pratio sam izvješæe do kraja! Doista, budalama treba posebna osobna iskaznica jer oni potièu kolektivnu glupost.

Otvorio sam prozor, u sobu je ušao ledeni noæni zrak, svukao sam odjeæu, rekao da se mogu svladati i izdržati hladnoæu. Stajao sam i ni na što nisam mislio, stopala su mi dodirivala pod, promatrao sam Eiffelov toranj, osluškivao pse, sirene, razgovore koje nisam u potpunosti razabirao.

Ja nisam bio ja, ja nisam bio ništa – bilo je èudesno.

ÈUDNA SI.

– Kako to misliš?

– Izgledaš tužna.

– Ali nisam tužna. Zadovoljna sam.

– Vidiš? Glas ti je lažan, tužna si zbog mene, ali ne usudiš se to reæi.

– Zašto bih bila tužna?

– Zato što sam se sinoæ vratio kasno i bio sam pijan.

Nisi me pitala gdje sam bio.

– Ne zanima me.

– Zašto te ne zanima? Nisam li rekao da æu izaæi s Mikhailom?

– Zar niste izašli?

– Jesmo.

– Pa što želiš da te pitam?

– Ne misliš li da bi, kada ti se momak vrati kuæi kasno, a kažeš da ga voliš, trebala barem pokušati saznati što se dogodilo?

– Sto se dogodilo?

– Ništa. Izašao sam s njim i skupinom njegovih prijatelja.

– Dobro.

– Vjeruješ li mi?

– Naravno da ti vjerujem.

Mislim da me više ne voliš. Nisi ljubomorna. Rav nodušna si. Je li normalno da se vratim u dva ujutro?

– Nisi li rekao da si slobodan èovjek?

– Naravno da jesam.

– Onda je normalno da se vratiš u dva ujutro. I da radiš što želiš. Da sam ti majka, bila bih zabrinuta, ali ti si odrastao èovjek, zar ne? Muškarci se moraju prestati ponašati kao da se žene prema njima moraju odnositi kao prema djeci.

– Ne govorim o takvoj brizi. Govorim o ljubomori.

– Bi li bio zadovoljniji da sada spremim veèeru, umjesto doruèka?

– Ne budi takva, susjedi æe èuti.

– Susjedi me ne zanimaju. Nisam ljubomorna zato što nimalo ne želim biti ljubomorna. Bilo je teško, ali prihvatila sam ono što si mi rekao u Zagrebu i pokušavam se priviknuti. Ali da bi bio zadovoljniji, mogu se pretvarati da sam ljubomorna, da sam poludjela i da mi je dosadno.

– Èudna si, kao što sam rekao. Èini mi se da ti više nimalo nisam važan.

– A meni se èini da si zaboravio da te u dnevnoj sobi èeka novinar koji može prisluškivati naš razgovor.

DA, NOVINAR. Automatski vodiè, veæ znam pitanja koja æe mi postaviti. Znam kako poèinje intervju (»Razgovarajmo o vaøoj novoj knjizi, koju poruku nosi?«), znam što æu odgovoriti (»Da æelim poslati poruku, napisao bih reèenicu, ne knjigu«).

Znam da æe me pitati što mislim o kritici koja je obièno vrlo oøtra prema mom radu. Znam da æe nam razgovor završiti reèenicom: »Pišete li novu knjigu? Koji su vam buduæi planovi?« Na što æu ja odgovoriti: »To je tajna«.

Intervju poèinje kao što sam oèekivao:

– Razgovarajmo o vaøoj novoj knjizi, koju poruku nosi?

– Da æelim poslati poruku, napisao bih samo jednu reèenicu.

– A zašto pišete?

– Zato jer je to moj naèin da s drugima podijelim svoje osjeæaje.

Reèenica je dio automatskog vodièa, ali zastajem i ispravljam se.

– Ova se prièa, međutim, može ispriповijedati na drugaèiji naèin.

– Prièa koja se može drugaèije ispriповijedati? æelite li reæi da niste zadovoljni knjigom Vrijeme deranja, vrije me šijenja?.

Jako sam zadovoljan tom knjigom, ali nisam zadovoljan odgovorom koji sam vam upravo dao. Zašto pišem?

Ovo je iskreni odgovor: pišem jer æelim da me vole.

– Novinar me pogledao pomalo sumnjièavo: kakva je to intimna izjava?

– Pišem jer kao mladiæ nisam dobro igrao nogomet, nisam imao automobil, nisam imao veliki džeparac i nisam bio mišićav.

Nastavio sam uz veliki napor. Razgovor s Marie podsjetio me na besmislenu prošlost, morao sam razgovarati o svojoj istinskoj osobnoj prièi, osloboditi je se. Nastavio sam:

– Nisam se ni moderno odijevao. Djevojke u razredu samo je to zanimalo, a na mene nisu obraæale pozornost. Noæima, dok su moji prijatelji provodili vrijeme s djevojka, ja sam svoje slobodno vrijeme koristio kako bih stvorio svijet u kojem mogu biti sretan: moji su prijatelji bili pisci i njihove knjige. Jednoga sam dana djevojci koja je živjela u mojoj ulici napisao pjesmu. Jedan moj prijatelj ju je pronašao u mojoj sobi, ukrao je i pokazao je cijelom razredu. Svi su se smijali, svima je bilo smiješno – ja sam se zaljubio!

Djevojka kojoj sam napisao pjesmu nije se smijala. Sljedeæeg smo dana otišli u kazalište, a ona je sjela pokraj mene i primila me za ruku. Kad smo izašli iz kazališta, držali smo se za ruke. Mislio sam da sam ružan, mršav, loše sam se odijevao, a hodao sam s djevojkom koju su svi u razredu æeljeli.

Zastao sam. Kao da sam se vratio u prošlost, u trenutak kada je njezina ruka dodirivala moju ruku i promijenila mi život.

– Sve zbog pjesme – nastavio sam. – Jedna mi je pjesma pokazala da pisanjem mogu drugima približiti svoj nevidljivi svijet i da se pod istim uvjetima mogu natje-

cati s vidljivim svijetom svojih prijatelja: fizièkom snagom, modernom odjeæom, automobilima i sportskim rezultatima. Novinar je ostao pomalo zateèen, a ja još više. Ali uspio se sabrati i nastaviti:

– Zašto je, po vašem mišljenju, kritika nemilosrdna prema vašem radu?

U tom bi trenutku automatski vodiè ispalio: »Dovoljno je da proèitate biografiju bilo kojega klasika, ali nemojte me krivo shvatiti, ne uspoređujem se s njima, i vidjet æete da ih je kritika uvijek kosila. Razlog je jednostavan: kritièari su iznimno nesigurni, ne znaju što se toèno događa,

demokrati su kada govore o politici, a fašisti kada govore o kulturi. Misle da narod zna odabrati vlast, ali da ne zna odabrati filmove, knjige, glazbu».

– Jeste li čuli za Zakon iz Jantea?

Ponovno sam se ostavio automatskog vodiča iako sam znao da novinar vjerojatno neće objaviti moj odgovor.

– Ne, nikada – odgovori on.

– Iako je taj zakon prisutan od početaka civilizacije, službeno ga je objavio neki danski pisac tek 1933. godine. U gradima Janteu moćnici smišljaju deset zapovijedi koje nalažu ljudima kako da se ponašaju, a to ne vrijedi samo u Janteu, već u cijelome svijetu. Kada bih cijeli tekst morao svesti na jednu rečenicu, rekao bih: »mediokriteti i ananimsnost najbolji su odabir. Ponašate li se u skladu s time, nikada nećete imati velikih problema. Ali pokušate li biti drugačiji...«

– Volio bih znati zapovijedi iz Jantea – prekine me novinar, četo ga je zanimalo.

– Nemam ih ovdje, ali mogu vam ispričati o njima. Ci-
jeli tekst u kratkim crtama.

Otišao sam do računala i ispisao mu skraćenu verziju:

Ti nisi nitko i ništa, ne usuđuj se pomišljati da znaš više od nas. Nisi nimalo važan, ništa ne radiš dobro, tvoj posao je bezvrijedan, ako nam se ne suprotstavljaš, bit ćeš sretan. Uvijek nas ozbiljno shvaćaj i nikada ne ismijavaj naše mišljenje.

Novinar je presavio papir i stavio ga u džep.

– U pravu ste. Ako nisi nitko i ništa i ako tvoj posao nema nikakva značaja, moramo te pohvaliti. Ali vineš li se iznad mediokriteta i postaneš li uspješan, tada se ponašaš suprotno zakonima i moramo te kazniti. Dobro da je sam došao do tog zaključka.

– Nisu samo kritičari takvi – dodao sam. – Tako se ponaša mnogo više ljudi nego što mislite. Poslijepodne sam mobitelom nazvao Mikhaila:

– Idemo zajedno.

Nije se nimalo iznenadio; samo se zahvalio i pitao me zašto sam se predomislio.

– Zadnje dvije godine cijeli se moj život sveo na Zahira. Otkad sam upoznao vas, krenuo sam putem koji sam zaboravio, napuštenim željezničkim putem gdje se razmak između tračnica povećava, ali kojim još uvijek prometuju vlakovi. Budući da nisam stigao do kolodvora, ne znam kako da se zaustavim.

Pitao me jesam li dobio vizu; objasnio sam mu da je u mom životu Banka usluga vrlo aktivna: jedan ruski prijatelj nazvao je svoju djevojku, urednicu nekolicine novina u Kazahstanu. Ona je nazvala veleposlanika u Pariz i sve bi trebalo biti spremno do kraja današnjeg dana.

– Kada polazimo?

– Sutra. Samo trebam vaše pravo ime kako bih vam mogao kupiti kartu, agencija me čeka na drugoj liniji. Prije no što spustim slušalicu, želim nešto reći: svidjela mi se vaša priča o udaljenosti između željezničkih tračnica, svidjela mi se vaša priča o napuštenom željezničkom putu. Ali mislim da me u ovom slučaju ne pozivate zbog toga. Mislim da je to zbog teksta koji ste napisali, znam ga napamet, vaša ga je žena često izgovarala i mnogo je romantičniji od vaše »Banke usluga«: Ratnik svjetla nikada ne zaboravlja zahvalnost.

Anđeli su mu pomagali za vrijeme boja; nebeske sile svaku su stvar stavile na svoje mjesto i omogućile ratniku da daje sve od sebe. Stoga, kada zalazi sunce, on pada na koljena i zahvaljuje se Zaštitničkom Ruhu oko sebe. Suborci govore: »Ima sreće!«. Ali on zna daje sreća kada znaš promatrati oko sebe i vidjeti gdje su ti prijatelji: jer anđeli su govorili kroz njihove

riješi.

– Ne sjećam se što sam sve napisao, ali zadovoljan sam. Doviđenja, moram proslijediti vaše ime putničkoj agenciji.

TAKSI CENTRALI treba dvadeset minuta da se jave na telefon. Neka loše raspoređena osoba kaže mi da moram čekati još pola sata. Marie se odlično osjeća u raskošnoj, senzualnoj crnoj haljini, a meni kroz um prolazi armenski restoran i gospodin koji je rekao da se uzбудio kada je saznao da njegovu ženu žele drugi muškarci. Znam da će na domjenku sve žene biti odjevene tako da im grudi i obline postanu metom pogleda, a njihovi muževi i momci, znajući da su im žene poželjne, pomislit će: »uživajte iz daljine, jer ona je sa mnom, ja smijem, ja sam najbolji, ja mogu ono o čemu vi samo sanjate«.

Neću sklopiti nikakav posao, neću potpisati ugovore, neću davati intervjue, samo ću prisustvovati ceremoniji, platit ću dug iz Banke usluga, većerat ću s nekim dosadnjačkim koji će me pitati odakle crpim inspiraciju za pisanje knjiga. S druge će se strane vjerojatno nalaziti par grudi za gledanje, možda će to biti žena mog prijatelja i morat ću se cijelo vrijeme svladavati da ne obaram poglede, jer učinim li to samo na trenutak, ona će reći mužu da sam je pokušao zavesti. Dok čekamo taksi, sastavljam popis mogućih tema:

A) razgovori o izgledu: »kako ste elegantni«, »imate krasnu haljinu«, »krzneni kaput vam je prekrasan«. Kada se vraćat kući, pričaju da su svi bili ružno odjeveni i da su izgledali bolesno.

B) nedavna putovanja: »morate otići na Arubu, fantastična je«, »ništa nije bolje od ljetne noći u Cancunu i ispijanja martinija na plaži«. Ali, zapravo, nitko se nije previše zabavljao, samo su imali osjećaj slobode nekoliko dana, a moraju uživati kad plaćaju.

C) još putovanja, ovaj put na odredišta koja se mogu kritizirati: »bio sam u Rio de Janeiru, ne mogu vjerovati koliko tamo ima nasilja«, »bijeda po ulicama Calcute je nevjerojatna«. U biti, tamo su išli samo da bi se osjećali nadmoćnima i privilegiranim kad se budu vratili svojim jadnim životima gdje doduše nema nasilja i bijede.

D) nove terapije: »pšenični sok u tjedan dana poboljšava izgled kose«, »dva sam dana bila u toplicama u Biarritz, voda otvara pore i uklanja toksine«. Za tjedan dana shvate da pšenični sok nema dobrih osobina i da svaka topla voda otvara pore i uklanja toksine.

E) drugi govore: »već dugo nisam vidio tog i tog, èi me se bavi?«, »jeste li znali da je ta i ta gospoda prodala stan jer ima financijskih poteškoća?« Dopusšteno je govoriti o osobama koje nisu pozvane na domjenak, dopušteno je ogovarati ako se od samog početka zauzme nevini uzvišen stav, a na kraju kaže: »ona je, unatoč svemu, sjajna osoba«.

F) male osobne pritužbe, samo da bi razgovor za stolom živnuo: »volio bih da mi se dogodi nešto novo«, »bri nu me moja djeca, to što slušaju nije glazba, a što čitaju nije književnost«. Onda čekaju komentare ljudi s istim problemima, osjećaju se manje usamljenima i odlaze kućama sretni.

G) na zabavama intelektualaca, kakva bi trebala biti današnja, razgovarat ćemo o ratu na Bliskome istoku, o problemima s islamom, o novoj izložbi, o filozofu koji je sada u modi, o izvrsnoj knjizi koju nitko nije pročitao, o glazbi koja više nije ista; zauzimati ćemo pametne, razumne stavove, potpuno nesukladne svom mišljenju – znamo da su nam te izložbe mrske, te knjige nepodnošljive, ti filmovi užasno dosadni, samo kako bismo takve jedne noći imali

O čemu razgovarati.

Taksi dolazi. Dok idemo na domjenak, dodajem na popis vrlo osobnu stavku: prigovaranje Marie da mrzim večere. Prigovaram, ona kaže da se na kraju uvijek

zabavim i oduševim – što je istina.

Ulazimo u jedan od najelegantnijih restorana u gradu, odlazimo u dvoranu koja je rezervirana za domjenak – dodjela književne nagrade, ja sam dao svoj ocjenjivački sud. Svi stoje, razgovaraju, neki me pozdravljaju, neki me samo pogledaju i kažu nešto između sebe, organizator nagrade mi prilazi, predstavlja me prisutnima, uvijek ona iritantna izjava: »njega poznajete«. Neki se nasmiju i prepoznaju me, neki se samo nasmiju i ne prepoznaju me, ali pretvaraju se da znaju tko sam – jer kad bi priznali ono suprotno, prihvatili bi da njihov svijet više ne postoji, da ne prate što se važnoga događa u ovom trenutku.

Sjećam se »plemena«, prethodne noći i dodajem: sve bi budale valjalo smjestiti u jedan brod na pučini, prirediti im zabave svake noći i neprestano ih predstavljati jedne drugima tijekom nekoliko mjeseci, sve dok ne upamte tko je tko.

Sastavio sam katalog osoba koje dolaze na ovakve događaje. Deset posto su »Ėlanovi«, ljudi koji imaju pravo odlučivati, ljudi koji su došli naplatiti dug iz Banke usluga, koji pozorno prate sve što bi moglo pozitivno utjecati na njihov posao, gdje se može zaraditi, gdje uložiti novac. Zatim procjene isplati li se događaj ili se ne isplati te uvijek prvi napuštaju zabavu, nikada ne gube vrijeme.

Dva posto su »Daroviti« koje doista ěeka svijetla budućnost, već su se riješili nekih poteškoća, shvatili su da postoji Banka usluga i njezini su mogući klijenti; mogu obavljati važne usluge, ali još nemaju prava donositi odluke. Prema svima su srdaćni jer ne znaju toćno s kime razgovaraju. Otvoreniji su od Ėlanova jer ih bilo koji put može nekamo odvesti.

Tri posto su »Tupamari«, u ěast starih urugvajskih ratnika: uspjeli su se uvući među te ljude, oćajnićki žele poznanstva, ne znaju trebaju li ostati na ovome ili da odu na drugi domjenak što se istodobno odvija na nekom drugom mjestu, nestrpljivi su, žele istoga trena pokazati da su daroviti, ali nisu pozvani, nisu savladali prve prepreke. Ali ěim ih prepoznaju, prepuštaju se pozornosti.

Napokon, preostalih 85 posto su »Pladnjevi«, tim sam ih imenom krstio jer, kako nema zabave bez tog komada posuda, nema ni važnih događaja bez tih ljudi. Pladnjevi ne znaju toćno što se događa, ali svjesni su važnosti, nalaze se na popisu promicatelja jer uspjeh nekoga događaja ovisi i o broju uzvanika. Oni su bivši »nešto važno« – bivši bankari, bivši direktori, bivši mućevi neke slavne žene, bivše žene nekih moćnika. Oni su grofovi u zemlji gdje više nema kraljeva, prinćevi i markize što iznajmljuju svoje dvorce. Odlaze sa zabave na zabavu, s jedne većere na drugu, pitam se ne gadi li im se sve to?

Nedavno sam o tome razgovarao s Marie, a ona mi je rekla da su neki ljudi ovisni o poslu, a neki o zabavi. I jedni i drugi su nesrećni, misle da nešto propuštaju, ali ne mogu stati na kraj svojoj ovisnosti.

Prilazi mi lijepa mlada plavuša dok razgovaram s jednim od organizatora kongresa o filmu i knjićevnosti i kaće mi da joj se jako svidjela moja knjiga Vrijeme deranja, vrijeme šijenja. Kaće da je iz neke baltićke zemlje i da se bavi filmom. Odmah je svrstavam u skupinu s Tupamarima budući da se okrenula na jednu stranu (prema meni), a zanima je što se događa na drugoj strani (meću organizatorima kongresa). Iako je poćinila gotovo neoprostivu po-

grešku, još ima nade da je Darovita bez iskustva – organizatorica kongresa pita je što želi reći kada kaće da se »bavi filmom«. Djevojka kaće da piće filmske kritike za neki ěasopis i da je objavila knjigu (O filmu? Ne, pretpostavljam

o svom životu, o svom kratkom i nezanimljivom životu).

I grijeh nad grijesima: prebrza je, pita mogu li je pozvati na ovogodišnji kongres. Organizatorica kaće da je već pozvala moju izdavaćicu, vrlo radišnu i utjecajnu ženu (a

1 vrlo lijepu, pomislim ja). Ponovno razgovaram s organizatorima, Tupamaru ne zna što bi rekla pa odlazi nakon

nekoliko minuta.

Većina današnjih uzvanika – Tupamari, Daroviti i Pladnjevi, pripadaju umjetničkom svijetu jer je riječ o književnoj nagradi: samo se među članovima nade pokrovitelja i osoba povezanih sa zakladama koje financiraju muzeje, koncerte klasične glazbe i nadobudne umjetnike. Nakon nekoliko razgovora na temu tko je izvršio najveći utjecaj kako bi osvojio većerašnju nagradu, voditelj se penje na pozornicu, moli da svi sjednemo na svoja točno označena mjesta (svi sjedamo), ispriča nekoliko viceva (to je dio ceremonije, svi se smijemo) i kaže da će se imena dobitnika saznati između predjela i glavnog jela.

Odlazim prema glavnom stolu, tako se udaljavam od Pladnjeva, ali to me i sprečava da se krećem među entuzijastima i zanimljivim Darovitima. Sjedim između direktorice neke automobilske tvrtke koja je pokrovitelj domjenka i neke nasljednice koja je odlučila uložiti novac u umjetnost. Na moje iznenađenje, ni jedna nema duboki dekolte. Za stolom sjedi i direktor neke tvornice parfema, arapski princ (koji je vjerojatno u prolazu, a ulovila ga je jedna od organizatorica kako bi događaj dobio na važnosti), neki izraelski bankar koji skuplja rukopise iz 14. stoljeća, zatim većerašnji organizator, francuski konzul u Monaku i neka mlada plavuša za koju ne znam točno što tu radi, ali mogla bi biti organizatorova ljubavnica.

Stalno moram stavljati naočale i potajno čitati imena svojih susjeda (trebao bih biti na onom svom zamišljenom brodu i deset puta pozvan na ovu istu zabavu dok napamet ne naučim imena uzvanika). Zbog protokola Marie sjedi za drugim stolom; netko je u nekom povijesnom trenutku izmislio da na službenim domjencima braćni parovi moraju sjediti odvojeno, tako ostaje zagonetkom je li osoba koja sjedi do nas vjenčana, sama, ili vjenčana ali na raspolaganju. Ili je mislio da braćni parovi razgovaraju kada sjede zajedno. Ali da uistinu jest to razlog, čemu onda izlaziti iz kuće, naručiti taksi i doći na neki domjenak? Kao što sam previdio na svom popisu razgovora na zabavama, počinje se govoriti o kulturnim događajima – kako je krasna neka izložba, kako je neki kritičar oštrouman. Želim se usredotočiti na predjelo, kavijar s lososom i jajima, ali stalno me prekidaju pitanjima o uspjehu moje nove knjige, odakle crpim nadahnuće i radim li na novom projektu. Svi su vrlo načitani, svi citiraju i pretvaraju se da je to rekao netko slavan kojeg oni, eto, poznaju i bliski su mu prijatelji. Svi izvrsno komentiraju trenutno političko stanje ili recentne probleme u kulturi.

– Zašto ne razgovaramo o drugim temama?

Govorim bez razmišljanja. Svi za stolom zašute: na koncu, vrlo je nekulturno prekidati druge dok govore, a još je gore ako želite svu pozornost usredotočiti na sebe. Ali čini se da mi je jućerašnja šetnja s prosjacima po Parizu načinila nepovratnu štetu i više ne mogu podnijeti tu vrstu razgovora.

– Možemo razgovarati o udobnosti: o trenutku u ži votu kada odustanemo od napredovanja i zadovoljimo se onim što imamo.

Nikoga to previše ne zanima. Odlučujem promijeniti temu razgovora.

266

– Možemo razgovarati o tome koliko je važno da za boravimo priču koju su nam pripovijedali i da pokušamo doživjeti nešto novo. Svaki dan napraviti nešto novo, na primjer, razgovarati s osobom pokraj sebe u restoranu, posjetiti neku bolnicu, nogom stati u lokvu vode, poslušati što drugi ljudi žele reći, dopustiti energiji ljubavi da nas prožima umjesto da je pokušamo zarobiti i ostaviti je u nekom mračnom kutku.

– Znači li to preljub? – upita me organizator događaja.

– Ne. To znači biti oruđe ljubavi, a ne njezin vlasnik. To nam jamči da smo s nekim zato što to želimo, a ne

zato što nam to nameæu društvene konvencije.

Vrlo oprezno i pomalo ironièno, francuski konzul u Monaku govori mi da svi koji sjede za stolom imaju to pravo i tu slobodu. Svi se slažu, iako nitko ne vjeruje da je to istina.

– Seks! – povièe plavuša za koju nitko ne zna toèno zašto je tamo. – Zašto ne razgovaramo o seksu? To je mnogo zanimljivije i puno jednostavnije!

Barem je iskrena kad govori. Jedna od žena za stolom ironièno se nasmije, ali ja zaplješæem.

– Doista, seks je zanimljiviji, ali sumnjam da je ima lo drugaèiji, zar ne? Osim toga, razgovarati o seksu više nije zabranjeno.

– Osim ako je izrazito neumjesno – kaže jedna od žena pokraj mene.

– Mogu li znati što je zabranjeno? – organizatoru je veæ pomalo neugodno.

– Novac, na primjer. Svi mi imamo, ili se pretvara mo, da imamo novca. Vjerujemo da su nas pozvali jer smo bogati, slavni i utjecajni. Ali jesmo li veæ organizirali neku veèeru na kojoj bismo doznali koliko toèno zaraðuje svatko od nas? Buduæi da smo toliko sigurni u sebe, toliko važni, zašto ne bismo vidjeli svoj svijet onakav kakav jest, a ne kakvog ga želimo vidjeti?

– Sto želite reæi? – pita direktorica automobilske tvrtke.

– Duga je to prièa: mogao bih vam prièati o Hansu i Fritzu koji sjede u kafiaæu u Tokiju i nastaviti o mongolskom nomadu koji govori da moramo zaboraviti ono što mislimo da jesmo kako bismo mogli postati ono što uistinu jesmo.

– Ništa ne razumijem.

– Nisam ništa objasnio, ali razgovarajmo o zanimljivijim stvarima: želim znati koliko zarađujete. A to u novèanom smislu znaèi da imate pravo sjediti za najvažnijim stolom u dvorani.

Tišina – moja se igra neæe nastaviti. Ljudi me se boje: finansijsko stanje veæi je tabu od seksa, veæi od izdaje, korupcije i parlamentarnih spletki. Ali arapski princ, možda zamoren tolikim ispraznim domjencima i primanjima, možda ga je tog dana lijeènik obavijestio da æe umrijeti ili tko zna zašto, odlueio je nastaviti razgovor:

– Mjeseèno zarađujem oko 20.000 eura, tako je odlueio parlament moje zemlje. To nije u skladu s mojim troškovima jer imam neogranièena sredstva koja se zovu »reprezentacija«. To znaèi da me ovamo dovezao vozaè auto mobilom iz Veleposlanstva, odjeæa koju upravo nosim pri pada Vladi, sutra putujem u drugu europsku zemlju privatnim zrakoplovom, na raspolaganju su mi pilot i gorivo, a pristojbe u zrakoplovnim lukama odbijaju se od sredstava za reprezentaciju.

I za kraj:

– Vidljiva stvarnost nije neka znanost.

Buduæi da je princ govorio tako iskreno, nitko za stolom nije želio da Njegovoj Visosti bude neugodno, ipak je on, hijerarhijski gledano, najvažnija osoba za stolom. Svi moraju sudjelovati u igri, u pitanjima, u nelagodi.

– Ne znam koliko toèno zarađujem – kaže organi zator, jedan od klasiènih predstavnika Banke usluga kojeg ljudi zovu »lobist«. – Oko 10.000 eura, ali i ja imam pristup sredstvima reprezentacije u organizacijama èiji sam predsjednik. Sve mi je plaæeno – veèere, ruèci, hote li, zrakoplovne karte, ponekad èak i odjeæa – iako nemam

privatni zrakoplov.

Vino se popilo, on je dao neki znak, čaše su nam opet bile pune. Došao je red na direktoricu automobilske tvrtke kojoj se ta zamisao u početku nimalo nije svidjela, ali sada se zabavljala.

– Mislim da i ja zarađujem toliko i imam ista neograničena sredstva reprezentacije.

Govorili su jedno po jedno koliko zarađuju. Bankar je bio najbogatiji od svih: deset milijuna eura godišnje, a cijena njegovih dionica stalno je rasla. Kada je došao red na plavušu koju nitko nije predstavio, ona je odbila govoriti.

– To spada u moj tajni vrt i nikoga se ne tiče.

– Naravno da nas se ne tiče, ali sada se igramo – re kao je organizator događaja.

Djevojka je odbila sudjelovati. Time se popela na tron: jedino je ona imala tajnu. Kada se popela na tron, ostali su je počeli prezirati. Kako se ne bi osjećala poniženom zbog svoje bijedne plaće, na kraju je ona ponizila ostale, postala zagonetkom, a nije primijetila da većina tih ljudi živi na rubu ponora, ovisi o sredstvima za reprezentaciju koja svakog trena mogu nestati. Kao što se moglo očekivati, na kraju je došao red na mene.

– Ovisi. Ako objavim novu knjigu, te godine mogu zaraditi oko pet milijuna dolara. Ako ne objavim, zarađujem oko dva milijuna godišnje na račun preostalih autorskih prava na već objavljene knjige.

– Pitali ste nas jer ste željeli reći koliko zarađujete – reče djevojka s »tajnim vrtom«. – Niste nas zadivili. Shvatila je svoju pogrešku pa je pokušavala popraviti situaciju i prešla u napad.

– Upravo suprotno – prekinu je princ. – Mislilo sam da je umjetnik njegova dometa daleko bogatiji.

Jedan nula za mene. Plavuša više neće zinuti do kraja večere.

Razgovor o novcu slomio je niz tabua jer je zarada bila najveći tabu. Konobar se sve češće pojavljivao, boce vina nevjerojatno brzo su se praznile, organizator se popeo na pozornicu iznimno veseo, najavio dobitnika, dodijelio mu nagradu i vratio se razgovoru koji nije zamro iako pristojno ponašanje nalaže da se šuti dok netko drugi govori. Govorili smo kako trošimo novac (većinom se kupuje »slobodno vrijeme«, putuje ili bavi nekim sportom). Pomislio sam da poènem razgovor o tome kakav bi pogreb željeli – smrt je bila jednako veliki tabu kao novac. Ali raspoloženje je bilo veselo, a ljudi razgovorljivi pa sam odlučio ne govoriti o tome.

– Govore o novcu, a ne znaju što je novac – rekao je bankar. – Zašto ljudi vjeruju da taj šareni papir, plastična kartica ili kovanica od najlošije kovine ima ikakve vrijednosti? Ili još gore: znate li da vaš novac, vaši milijuni dolara nisu ništa drugo do elektronskih impulsa? Naravno da su to svi znali.

– U početku, bogatstvo je bilo ono što vidimo na ovim gospođama – nastavio je. – Ukrasi od rijetkih sirovina koje je bilo lako dopremiti, izbrojati i podijeliti. Biseri, zlato, drago kamenje. Sve se to nosilo na vidljivim mjestima. Svojedobno su ih mijenjali za stoku ili žito jer nitko na izlazi na ulicu sa stokom ili vrećom žita oko vrata. Smiješno je da se još uvijek ponašamo poput primitivna plemena – kitimo se kako bismo dokazali koliko smo bogati mada mnogo puta imamo više nakita nego novca.

– To je plemenski kodeks – rekao. – Mladi su u moje vrijeme nosili dugu kosu, mladi danas buše dijelove tijela: to pomaže da prepoznaju tko razmišlja kao oni, prema da ne pomaži pri plaćanju računa.

– Mogu li nam elektronski impulsi kupiti koji do datni sat života? Ne mogu. Mogu li kupiti povratak volje njih osoba koje su nas napustile? Ne mogu. Mogu li nam

kupiti ljubav?

– Ljubav mogu – reèe u šali direktorica automobilske tvrtke.

Njezine su oèi odavale veliku tugu. Sjetio sam se Es-ther i svog odgovora novinaru za vrijeme jutrošnjeg intervjua. Uza sve ukrase i kreditne kartice, bogatstvo, moæ i pamet, u biti znamo da sve to èinimo samo zbog potrage za ljubavlju i kako bismo bili s onim tko nas voli.

– Nije uvijek tako – reèe direktor tvornice parfema i pogleda me.

– U pravu ste, nije uvijek tako, a buduæi da me gledate, razumijem što želite reæi, da me žena ostavila iako sam bogat. Ali gotovo uvijek jest tako. Ako veæ o tome govori mo, zna li netko od vas za ovim stolom koliko ima maèa ka i stupova na poleđini novèanice od deset dolara.

Nitko nije znao i nikoga nije zanimalo. Razgovor o ljubavi u potpunosti je upropastio dobro raspoloženje pa smo se vratili prièama o književnim nagradama, izložbama u muzejima, o filmu koji je upravo snimljen, o kazališnoj predstavi koja je poluèila veæi uspjeh nego što su se nadali.

KAKAV JE BIO tvoj stol?

– Normalan. Kao i uvijek.

– A meni je pošlo za rukom potaknuti zanimljiv razgovor o novcu. Ali tragièno je završio.

– U koliko sati putuješ?

– Odlazim iz stana u pola osam ujutro. I ti ideš u Berlin, možemo poæi istim taksijem.

– Kamo putuješ?

– Znaš. Nisi me pitala, ali znaš.

– Da, znam.

– Kao što znaš da se upravo opraštamo.

– Možemo se vratiti u vrijeme kada sam te upoznala: èovjek u raspadu zbog osobe koja je otišla i žena ludo za ljubljena u svog susjeda. Mogla bih ti ponovno reæi što i jednom prilikom: borit æu se do kraja. Borila sam se i izgubila. Sada pokušavam zalijeèiti rane i krenuti prema novim ranama.

– I ja sam se borio, i ja sam izgubio. Ne pokušavam sašiti što se razderalo. Naprosto želim iæi do kraja.

– Patim iz dana u dan, znaš li to? Patim veæ mjeseci ma, trudim se dokazati ti koliko te volim i da bez tebe ništa nije važno.

Ali iako sada patim, odluèila sam da je bilo dovoljno. Go-:ovo je. Umorila sam se. Od one noæi u Zagrebu, oborila

sam pogled i rekla sama sebi: ako mora biti drugog udarca, neka bude.

Odustajem, neka me sruši, jednoga æu se dana oporaviti.

– Upoznat æeš nekoga.

– Naravno da hoæu: mlada sam, lijepa, pametna, poželjna. Ali bit æe nemoguæe proživjeti sve ovo što sam proživjela s tobom.

– Ali iskusit æeš nove osjeæaje. Pa iako mi ne vjeruješ, znaj da sam te volio dok smo bili zajedno.

– Znam, ali to nimalo ne ublažava moju bol. Ujutro æemo otiæi svako svojim taksijem: mrzim oproštaje, osobi to u zrakoplovnim lukama i na željeznièkim kolodvorima.

Povratak u Itaku

DANAS ÈEMO spavati ovdje, a sutra æemo nastaviti na konjima. Automobilom ne možemo po stepskom pijesku.

Nalazimo se u nekoj vrsti bunkera što je ostao iz Drugog svjetskog rata. Neki

gospodin, njegova žena i unuka lijepo su nas dočekali i pokazali nam jednostavnu, ali èistu sobu.

Dos je rekao:

- I ne zaboravite: odaberite neko ime.
- Sumnjam da je to zanima - reèe Mikhail.
- Naravno da je zanima - uporno je nastavio Dos.
- Nedavno sam bio s njegovom ženom. Znam što misli, znam što je shvatila, znam što oèekuje.

Dos je istodobno bio srdaèan i uslušan. Da, moram odabrati neko ime, toèno slijediti ono što mi preporuèuje, nastaviti æu zaboravljati svoju osobnu prièu i upoznat æu svoju legendu - makar to bilo iz èista umora.

Bio sam iscrpljen, prethodne sam noæi spavao samo dva sata. Tijelo mi se još nije naviklo na ogromnu vremensku razliku. Stigao sam u Almatv oko 11 sati naveèer po lokalnom vremenu, a u Francuskoj je bilo 6 poslijepodne. Mikhail me ostavio u hotelu, malo sam odspavao, probudio se ujutro, pogledao svjetla tamo dolje, pomislio da je u Parizu vrijeme veèere, osjetio da sam gladan, pitao hotelsku uslugu mogu li nešto pojesti: »Naravno, ali morali biste pokušati zaspati, inaèe æe vam organizam nastaviti funkcionirati po europskom vremenu«.

Najveæe od svih muèenja je pokušavati zaspati. Pojeo sam sendviè i odluèio prošetati. Pitao sam na recepciji ono što uvijek pitam: »Je li opasno izlaziti u ovo doba noæi«? Rekli su mi da nije pa sam prošetao praznim ulicama, uskim ulièicama, širokim avenijama, grad kao i svaki drugi - neonske reklame, policajci u automobilima što povremeno prolaze, poneki prosjak, prostitutka itd. Morao sam stalno naglas ponavljati: »U Kazahstanu sam!« Ili æu pomisliti da se nalazim u nekoj pariškoj èetvrti koju ne poznajem dobro.

»U Kazahstanu sam!«, govorio sam praznome gradu, sve dok mi netko nije odgovorio:

- Naravno da ste u Kazahstanu.

Uplašio sam se. Na klupi na trgu usred noæi sjedio je muškarac s ruksakom pokraj sebe. Ustao je, predstavio se kao Jan iz Nizozemske i dodao:

- Znam zašto ste došli ovamo.

Neki Mikhailov prijatelj? Netko me prati iz tajne službe?

- Zašto sam došao ovamo?

- Zato što, kao i ja, od Carigrada slijedite isti put:

Put svile.

Odahnuo sam i odluèio nastaviti razgovor.

- Pješke? Ako sam dobro razumio, prelazite cijelu Aziju.

Morao sam to uèiniti. Nisam bio zadovoljan svojim životom - imam novca, ženu, djecu, vlasnik sam tvornice èarapa pokraj Roterdama. Neko sam vrijeme znao za što se borim - za sigurnost svoje obitelji. Sada više ne znam; sve što mi je prije èinilo zadovoljstvo, sada mi je do sadno i naporno. U ime braka, ljubavi prema djeci i prema poslu odluèio sam uzeti dva mjeseca za sebe i promotriti svoj život izdaleka. I daje rezultate.

- U zadnjih nekoliko mjeseci i ja sam uèinio istu stvar. Ima li puno hodoèasnika?

Ima ih mnogo. Jako mnogo. Ima i sigurnosnih problema jer je politièko stanje u nekim zemljama vrlo složeno, a nitko ne voli zapadnjake. Ali ljudi se uvijek snaðu: mislim da se hodoèasnike uvijek poštuje, nakon što se dokaže da nisu uhode. Ali, ako sam dobro shvatio, vi niste zbog toga došli. Što radite u Almatvju?

- Isto što i vi. Došao sam dovršiti putovanje. Ni vi niste mogli zaspati?

Upravo sam se probudio. Sto ranije poðem, veæa je vjerojatnost da æu doæi do sljedeæeg grada. Inaèe bih morao provesti noæ na stepskoj hladnoæi i vjetru koji ne jenjava.

- Onda vam želim sretan put.
- Ostanite još malo, moram razgovarati, podijeliti svo je iskustvo. Hodoèasnici veæinom ne govore engleski. Poèeo mi je pripovijedati o svom životu, a ja sam se pokušao prisjetiti bilo èega o Putu svile, starom trgovaèkom putu koji je spajao Europu sa zemljama Istoka. Najèešæi put je bio onaj koji je poèinjao iz Beiruta, prolazio Anti-ohiju i išao do obala Źute rijeke u Kini. Ali u središnjoj Aziji put se granao na ceste u svim smjerovima kako bi se osnovala trgovaèka mjesta koja su se kasnije razvila u gradove koje su razorili plemenski ratovi, ponovno sagradili njihovi stanovnici, ponovno ih razorili i još jednom uskrsnuli. Iako je tuda putovalo gotovo sve – zlato, egzotiène životinje, bjelokost, sjeme, politièke ideje, skupine bjegunaca iz graðanskih ratova, naoružani razbojnici i privatne vojske koje su pratile karavane – svila je bila najskuplji i najtraženiji proizvod. Upravo je zahvaljujuæi jednoj grani tog puta budizam iz Kine doputovao u Indiju.
- Iz Antiohije sam krenuo sa samo dvjesto dolara – reèe Nizozemac dok mi je opisivao planine, krajolike, egzotièna plemena, stalne poteškoæe s policajcima i ophodnjama u nekim zemljama. – Ne znam razumijete li što vam pokušavam reæi, ali morao sam saznati mogu li ponovno postati onaj koji jesam.
- Razumijem bolje nego što mislite.
- Bio sam prisiljen prosjaèiti. Iznenadio sam se kad sam shvatio da su ljudi darežljiviji nego što sam mislio. Morao je prosjaèiti? Znatiželjno sam bacio pogled na njegov ruksak i odjeæu da vidim ima li onaj znak »plemena«, ali nisam ga našao.
- Jeste li koji put bili u armenskom restoranu u Parizu?
- Bio sam u mnogo armenskih restorana, ali nikada u Parizu.
- Poznajete li èovjeka koji se zove Mikhail?
- To je ovdje jako èesto ime. Ako sam ga i upoznao, ne sjeæam se, Źao mi je što vam ne mogu pomoæi.
- Ne traŹim vašu pomoæ. Samo me iznenaðuju neke sluèajnosti. Kao da mnogo ljudi u mnogo zemalja posta je svjesno istoga i ponaša se na vrlo slièan naèin.
- Prvi osjeæaj kada kreæemo na ovakvo putovanje jest da nikada neæemo stiæi na odredište. Zatim se osjeti mo nesigurnima i napuštenima pa danonoæno razmišlja mo da odustanemo. Ali izdržite li tjedan dana, izdržat æete do kraja.
- Godinama hodoèastim ulicama istoga grada, a tek sam juèer otišao na drugaèije mjesto. Smijem li vas blago slovit?
- Èudno me pogledao.
- Ne putujem iz vjerskih razloga. Jeste li vi sveæenik?
- Nisam sveæenik, ali osjetio sam da vas moram bla gosloviti. Kao što sami znate, neke su stvari nelogiène. Nizozemac po imenu Jan, kojeg više nikada neæu vidjeti, pognuo je glavu i sklopio oèi. PoloŹio sam ruke na

njegova ramena i na materinskom jeziku – koji on neæe razumjeti – zamolio da sretno stigne na odredište, da na Putu svile ostavi svoju tugu i besmislenost života i vrati se svojoj obitelji èiste duše i sjajnih oèiju. Zahvalio se, uzeo ruksak, okrenuo se u smjeru Kine i nastavio hodati. Vratio sam se u hotel i pomislio da nikada prije nisam nikoga blagoslovio. Naprosto sam slijedio nagon, a nagon je bio dobar, moja æe molitva biti uslišena. Sljedeæeg je dana došao Mikhail s prijateljem koji se zove Dos, on æe nam se pridruŹiti. Dos je imao automobil, poznavao je moju ženu, poznavao je stepu i Źelio je biti blizu kada stignem do sela gdje se nalazi Esther. Htio sam prigovoriti: u poèetku je bio samo Mikhail, sada se pojavio njegov prijatelj, kada napokon doðem do kraja puta, pratit æe me ogromna skupina

ljudi, pljeskat æ ili æ plakati – ovisi o onom što me tamo èeka. Ali bio sam preumoran i ništa nisam rekao; sljedææg æu dana tražiti da ispuni obeæanje – ne smije dopustiti nikome da prisustvuje tom trenutku.

Ušli smo u automobil, neko smo vrijeme slijedili Put svile. Pitali su me znam li što je to, rekao sam im da sam prethodne noæi upoznao nekog hodoèasnika. Rekli su da je ta vrsta putovanja sve popularnija, uskoro æ dobro doæi turizmu njihove zemlje.

Nakon dva sata sišli smo s glavne ceste i nastavili sporednim putem te došli do bunkera u kojem se sada nalazimo, jedemo ribu i osluškujemo stepski povjetarac.

– Esther mi je bila jako važna – govori Dos i po kazuje mi fotografiju jedne od svojih slika na kojoj sam mogao vidjeti komadiæ krvave tkanine. – Sanjao sam da odem odavde, kao Oleg...

– Zovi me Mikhail, inaèe æ se zbuniti.

Sanjao sam da odem odavde, poput mnogih mojih vršnjaka. Jednoga me dana Oleg, to jest Mikhail, nazvao telefonom. Rekao je da je njegova dobroèiniteljica odluèila provesti neko vrijeme u stepi pa je zatražio moju pomoæ. Pristao sam, mislio sam da mi je to prilika, da æ za mene uèiniti isto što je uèinila i za njega: nabaviti mi vizu, avionsku kartu i posao u Francuskoj. Zamolio me da odem u neko selo bogu iza nogu koje je ona bila upoznala za jednog putovanja. Nisam ispitivao, poslušao sam ga. Na putu je zatražila da posjetimo kuæu nekog nomada što ga je upoznala nekoliko godina prije: na moje iznenađenje, željela je posjetiti mog djeda! Primio ju je gostoljubivo kako to veæ èine ljudi što žive u ovoj zabiti. Rekao joj je da misli da je tužna, a, zapravo, duša joj je vesela i slobodna, energija ljubavi ponovno ju je prožela. Uvjerio ju je da æ to utjecati na sve, èak i na njezina muža. Pouèio ju je mnogim znanjima o stepskoj kulturi, a mene zamolio da je pouèim ostalome. Na kraju je odluèio da smije zadržati svoje ime, premda to tradicija ne nalaže.

A dok je ona uèila uz mog djeda, ja sam uèio uz nju. Shvatio sam da ne moram otputovati daleko poput Mik-haila: moje poslanje je živjeti u ovom praznom prostoru, u stepi, shvatiti njezine boje i pretoèiti ih u slike.

– Ne shvaæam zašto je morao pouèavati moju ženu.

Nije li djed rekao da moramo sve zaboraviti?

– Sutra æu vam pokazati – reèe Dos.

Sutradan mi je pokazao, nije morao ništa reæi. Vidio sam beskrajnu stepu, izgledala je kao pustinja, ali bujala je skrivenim životom u škrtom raslinju. Vidio sam ravni obzor, ogromnu prazninu, zvuk konjskih kopita, povjetarac i ništa, apsolutno ništa oko nas. Kao da je svijet odabrao to mjesto kako bi istodobno pokazao svoju golemost, jednostavnost i složenost. Kao da možemo – i moramo – biti poput stepe, istodobno prazni, beskrajni i puni života.

Pogledao sam plavo nebo, skinuo sunèane naoèale, prepustio se toj svjetlosti, tom osjeæaju da se nalazim nigdje i svagdje u isto vrijeme. Jahali smo u tišini, zastajali samo napojiti konje na potocima koje je mogao naæi samo onaj tko dobro zna to mjesto. Ponekad bi se u daljini nazirali neki drugi jahaèi, pastiri i njihova stada, uokvireni u visoravan i nebo.

Kamo sam išao? Nisam znao i nije me zanimalo; žena koju sam tražio nalazila se u tom beskraju, mogao sam joj dodirnuti dušu, èuti pjesmu koju je pjevala dok je izrađivala tepihe. Shvatio sam zašto je odabrala to mjesto: nema nièega, apsolutno nièega što bi skretalo pažnju, samo praznina koju je toliko željela, vjetar koji je malo pomalo odnosio njezinu bol. Je li ikada zamišljala da æu jednoga dana i ja biti ovdje, na konju joj doæi ususret?

Tada se s nebesa spušta osjeæaj raja. A ja sam svjestan da prolazim kroz nezaboravan trenutak života, a mnogo puta toga postanemo svjesni tek kada èarobni trenutak prođe. Potpuno sam prisutan, bez prošlosti, bez buduænosti, potpuno usredotoèen na to jutro, na zvuke konjskih kopita, na neoèekivanu milost da promatram nebo, zemlju i ljude. Padam u neku vrstu ekstaze, obožavanja, zahvalnosti što sam živ. Tiho molim, osluškujem glas prirode i shvaæam da se nevidljivi uvijek nazire u vidljivom svijetu.

Postavljam nekoliko pitanja Nebu, ista ona koja sam, kao dijete, postavljao majci:

mrzimo:

umiremo:

Zašto neke ljude volimo, a Kamo idemo poslije smrti? Zašto se rađamo, ako na Sto znaèi Bog?

Stepa mi odgovara svojim stalnim šapatom vjetra. A to je dovoljno: znamo da glavna životna pitanja nikada neæe naæi odgovora, pa ipak idemo naprijed.

Kada se na obzoru pojavilo nekoliko planina, Dos je rekao neka stanemo.

Primijetio sam potok sa strane.

– Ovdje æemo se ulogoriti.

Skinuli smo ruksake s konja i postavili šator. Mikhail je poèeo kopati rupu u zemlji.

– Tako su to èinili nomadi; iskopat æemo rupu, dno æemo pokriti kamenjem, a stjenke æemo takoðer obložiti kamenjem pa æemo dobiti mjesto za vatru koju nam vje tar neæe moæi ugasiti.

Na jugu, između nas i planina, nazirao se oblak prašine, kasnije sam shvatio da ga je stvorila trka konja. Pokazao sam im ono što sam vidio: moji prijatelji naglo su ustali, a ja sam primijetio da su napeti. Zatim su razmijenili nekoliko rijeèi na ruskom, smirili se, Dos je nastavio s postavljanjem šatora, a Mikhail je palio vatru.

– Možete li mi reæi što se dogaða?

– Iako djeluje da nas okružuje tek prazan prostor, jeste li primijetili da smo prošli nekoliko pastira, potoka, kornjaèa, lisica, jahaèa? Pa iako vam se èini da vidite sve oko sebe, odakle dolaze ove osobe? Gdje su im kuæe? Gdje vode svoja stada na ispašu?

Zamisao o praznini je iluzija: stalno promatramo i drugi stalno promatraju nas. Strancu koji ne umije proèitati znakove stepe sve djeluje pod kontrolom, a sve što razaznaje su konji i jahaèi.

Mi koji smo se obrazovali u ovoj stepi, umijemo razaznati vurte, okrugle kuæe koje se stapaju s krajolikom. Umijemo proèitati što se dogaða promatrajuæi kretnje i smjer

u kojem idu konji; nekada davno, opstanak plemena ovisio je o toj sposobnosti, jer bilo je neprijatelja, napadaèa, krijumèara.

A sada loša vijest: otkrili su da smo se uputili prema selu u podnožju onih planina pa šalju ljude da ubiju vraèa kojemu se ukazuje djevojèica i èovjeka koji æe poremetiti mir strankinje.

Grohotom se nasmijao.

– Prièekajte: ubrzo æete shvatiti.

Jahaèi su se približavali. Uskoro sam mogao vidjeti što se dogaða.

– Ovo mi ne izgleda normalno. Neki muškarac pro goni neku ženu.

– To nije normalno. Ali je dio naših života.

Žena je prošla pokraj nas, u ruci je držala dugaèak biè, poviknula je i Dosu uputila osmijeh, nešto poput dobrodošlice, pa se dala u trk oko mjesta gdje smo postavljali šator. Èovjek, oznojen ali nasmijan, takoðer nas je brzo pozdravio i trudio se sustiæi ženu.

– Nina bi trebala biti ljubaznija – reèe Mikhail. – Nema potrebe.

– Upravo zato: buduæi da nema potrebe, ona ne mo ra biti ljubazna – odgovori Dos. – Dovoljno je da je lijepa i da ima dobra konja.

– Ali ona to èini svima.

– Ja sam je zbacio s konja – reèe Dos ponosno.

– Ako razgovarate na engleskom, to èinite kako bih vas ja razumio.

Žena se smijala i sve brže jahala, a njezin je smijeh ispunjavao stepu veseljem.

– To je naèin udvaranja. Zove se Kyz Kuu ili »obori ti djevojku«. Svi smo mi u djetinjstvu ili mladosti u tome sudjelovali.

Muškarac što ju je slijedio svakim joj se trenom približavao, ali svi smo vidjeli da mu konj nije mogao dalje.

– Kasnije æu vam govoriti o Tengriju, stepskoj kul turi – reèe Dos. – Ali buduæi da promatrate ovaj doga ðaj, dopustite da vam objasnim nešto vrlo važno: ovdje, na ovoj zemlji, žena je ta koja zapovijeda. Ženu se uvijek propušta. Ona dobiva pola imanja, èak ako je odluka o rastavi njena. Svaki put kada vidimo ženu s bijelim tur banom na glavi, što znaèi da je majka, ruku stavljamo na srce i saginjemo glavu u znak štovanja.

– A kakve to ima veze s »obaranjem djevojke«?

– U selu podno planine okupila se skupina muška raca na konjima oko te djevojke koja se zove Nina, a naj poželjnija je u ovom kraju. Ta igra, Kvz Kuu, nastala je ka da su stepske žene, zvane amazonke, takoðer bile ratnice. U ono vrijeme nitko nije tražio dopuštenje obitelji za ženidbu: djevojka i prosci nalazili bi se na odreðenom mjestu, svi na konjima. Ona bi nekoliko puta obišla muškarce, smijala se, izazivala ih i udarala bièem. Sve dok je najodluèeniji od njih ne bi odluèio uloviti. Ako je ne bi uspio uloviti za odreðeno vrijeme, bio bi primoran moliti zemlju da ga zauvijek prekrije – smatrali su ga lošim jahaèem, što je bila najveæa sramota za ratnika. Ako bi joj prišao, izdržao udarce bièa, približio joj se i zbacio je na zemlju, to bi znaèilo da je pravi muškarac, smio ju je poljubiti i oženiti se njome. Naravno da su i onda djevojke znale komu trebaju uteæi, a komu se dati da ih ulovi.

Bilo je oèito da se Nina samo željela zabaviti. Ponovno je utekla mladiæu i nastavila jahati prema selu.

– Došla je samo da se pokaže. Zna da dolazimo pa æe sada proširiti vijest.

– Imam dva pitanja; prvo se može doimati glupim: i danas tako biraju mladiæe?

Dos je rekao da je danas to obièna šala. Kao na Zapadu, ljudi se odijevaju na odreðeni naèin i odlaze na popularna mjesta i kafije, u stepi je igra udvaranja bila Kyz Kuu. Nina je ponizila veæ nekolicinu mladiæa, a nekima je veæ dopustila da je obore na zemlju – upravo kao i u najboljim diskotekama bilo gdje u svijetu.

– Drugo æe pitanje djelovati još gluplje: je li moja žena u selu podno planine?

Dos je potvrdo kimnuo glavom.

– A zašto ne prespavamo tamo ako smo na samo dva sata od sela? Noæ neæe pasti tako skoro.

– Na dva smo sata od sela, ali dva su razloga. Prvi: èak da Nina nije došla do nas, netko bi nas vidio i rekao bi Esther da dolazimo. Tako da ona može odluèiti želi li nas vidjeti ili želi li otiæi u susjedno selo na nekoliko dana. U tom je sluèaju neæemo pratiti.

Srce mi se stegnulo.

– Nakon svega što sam uèinio kako bih došao dovde?

– Nemojte to ponavljati, ništa neæete razumjeti. Za što mislite da vam osoba koju volite na vaš trud mora od govoriti poniznošæu, zahvalnošæu ili nekim priznanjem? Stigli ste dovde jer je to vaš put, a ne kako biste kupili ljubav svoje žene.

Koliko se god nepravedno èinilo, bio je u pravu. Pitao sam ga koji je drugi razlog.

– Još niste odabrali ime.

– To nije važno – ponovio je Mikhail. – On to ne

razumije i nije dio njegove kulture.

– Meni je to važno – reèe Dos. – Djed mi je rekao da moram pomagati i zaštititi strankinju isto kao što i ona mene štiti i pomaže. Dugujem Esther mir u svojim oèi ma, a želim da su i njezine oèi mirne.

Morat æe odabrati ime. Morat æe zauvijek zaboraviti svoju prièu o boli i patnji i prihvatiti da je nova osoba, da se upravo ponovno rodio i da æe se iznova rađati svakim novim danom. Ne postupi li tako i odluèe li ponovno živjeti zajedno, natjerat æe je da mu plati zbog svega što je zbog nje propatio.

– Sinoæ sam odabrao novo ime – odgovoriti.

– Prièekajte i recite mi ga u sumrak.

Kako je sunce zalazilo za obzor, uputili smo se prema nekom mjestu u stepi koje je bilo poput pustinje, s divovskim brdima pijeska. Zaèuo sam drugaèije zvukove, neko odzvanjanje i snažne vibracije. Mikhail je rekao da je to jedno od rijetkih mjesta na zemlji gdje pjevaju dine:

– Kada sam to ispričovijedao u Parizu, povjerovali su mi samo zato što je neki Amerikanac rekao da je isto to vidio u sjevernoj Africi. Na cijelome svijetu postoji samo tridesetak mjesta poput ovoga. Danas tehnika za sve nade odgovora: zbog jedinstvenog sastava tla vjetar se za vlaèi u zrna pijeska i stvara te zvukove. Ali za naše pretke ovo je bilo jedno od èarobnih mjesta u stepi i èast je što je Bog upravo ovdje odluèio promijeniti svoje ime. Poèeli smo se penjati na jednu dinu, a kako smo napredovali, buka je postajala sve snažnijom. Kada smo se popeli na vrh, jasnije smo vidjeli planine na jugu i visoravan svuda oko nas.

– Okrenite se prema zapadu i svucite odjeæu – reèe Dos.

Uèinio sam što je rekao ne pitajuæi zašto. Bilo mi je hladno, ali njih nije zabrinjavalo moje zdravlje. Mikhail je kleknuo, izgledalo je kao da moli. Dos je promatrao nebo, zemlju, mene, stavio svoje ruke na moja ramena – isto kao što sam ja nesvjesno uèinio Nizozemcu.

U ime Gospe, posveæujem vas. Posveæujem vas zemlji, koja je Gospa. Posveæujem vas u ime konja. Posveæujem vas svijetu i molim ga da vam pomogne hodati. U ime beskrajne stepe, posveæujem vas. Posveæujem vas beskrajnoj Mudrosti i molim da vam obzor seže dalje nego vaši pogledi. Odabrali ste ime, sada æete ga prvi puta izgovoriti.

– U ime beskrajne stepe, ja odabirem svoje ime – odgovorio sam ne pitajuæi ponašam li se u skladu s obredom; vodio me zvuk vjetera na dinama.

Prije mnogo stoljeæa, neki je pjesnik opisao hodoèašæe jednoga èovjeka, Uliksa, što se vraæao na otok zvan Itaka gdje ga je èekala njegova voljena. Naišao je na mnoge opasnosti, oluje i izazove. U jednom je trenu naišao na jed-nooko èudovište u nekoj špilji.

Èudovište ga upita kako se zove: »Nitko«, odgovara Uliks. Bore se, Uliksu poèe za rukom raniti ga maèem u oko i ispred ulaza u špilju navali ogromni kamen. Prijatelji èudovišta zaèuju viku pa mu priteknu u pomoæ. Kada vide da se na ulazu u špilju nalazi ogromni kamen, pitaju ga tko je s njim unutra. »Nitko, nitko«, odgovori im èudovište. Prijatelji odlaze buduæi da nema opasnosti za njihovu zajednicu, a Uliks nastavlja put prema ženi koja ga èeka.

– Tvoje ime je Uliks?

– Moje ime je Nitko.

Tijelo mi drhti, kao da mi igle probijaju kožu.

– Usredotoèite se na hladnoæu, tako æete prestati drhtati. Dopustite da vam zaokupi misli dok ne ostane mjes-ta nizašto drugo, dok vam hladnoæa ne postane prijateljem i suputnikom. Ne pokušavajte ovladati njome. Ne mislite na sunce, bit æe vam puno gore – jer znate da pos

toji nešto drugo, kao što je sunce, pa æ hladnoæa osjeti ti da je ne æelite i ne volite.

Mišiæi su mi se stezali i opuštali kako bi se zagrijali, na taj sam naèin uspijevao održati organizam na životu.

Ali uèinio sam što mi je Dos rekao, vjerovao sam mu, njegovoj smirenosti, njegovoj njeænosti, njegovu autoritetu. Dopustio sam iglama da mi probijaju koæu, mišiæima da se bore, zubima da cvokoæu dok sam u mislima ponavljao: »nemojte se boriti; hladnoæa je naš prijatelj«. Mišiæi nisu poslušali, borili su se petnaest minuta, a onda su posustali, prestali tresti tijelo, a ja sam na neki naèin oba-mro; htio sam sjesti, ali Mikhail me uhvatio i držao me na nogama dok mi je Dos govorio. Njegove rijeèi kao da su dolazile izdaleka, s mjesta gdje stepa ljubi nebo:

– Dobrodošao, nomade što prelaziš stepu. Dobrodošao na mjesto gdje je nebo uvijek plavo, makar ono bilo sivo, jer poznajemo boju iza oblaka. Dobrodošao u kraj Tengri. Dobrodošao k meni koji sam ovdje kako bih te primio i odao ti poèast zbog traænja. Mikhail je sjeo na zemlju i pružio mi neko piæe koje mi je zagrijalo krv. Dos mi je pomogao da se obuëm, sišli smo s dina koje su meðusobno razgovarale, uzjahali i vratili se na improvizirano logorsko mjesto. Prije nego što su poèeli spremati jelo, utonuo sam u dubok san.

ŠTO? Zar još nije svanulo?

– Svanulo je, to je obièna pješèana oluja, ne brinite. Stavite sunèane naoèale, zaštitite oèi.

– Gdje je Dos?

– Vratio se u Almatv. Ali dirnuo ga je juèerašnji obred, on to zapravo nije morao uèiniti, vama je vjerojatno djelovalo kao gubitak vremena, mogli ste dobiti upalu pluæa. Nadam se da ste shvatili da je to bila njegova dobrodošlica. Dodajte mi ulje.

– Spavao sam predugo.

– Samo dva sata na konju. Stiæi æemo prije nego sunce dosegne vrhunac.

– Moram se okupati. Moram se presvuæi.

– Nemoguæe; nalazimo se usred stepe. Stavite ulje u lonac, ali prije ga ponudite Gospi – ulje je, osim soli, najvredniji proizvod.

– Što je Tengri?

– Ta rijeè znaèi »nebeski kult«, neka vrsta vjere bez vjere. Ovuda su prolazili budisti, hinduisti, katolici, muslimani, sekte, vjerovanja, praznovjerja. Nomadi su se preobraæali da izbjegnu kazne, ali i dalje promièu zamisao da je Bog posvuda i stalno. Ne moæemo ga išèupati iz prirode i staviti u knjige ili izmeðu èetiri zida. Osjeæam se bolje od trenutka kad sam kroèio na ovo tlo, kao da sam uistinu trebao ovu hranu. Hvala što ste dopustili da poðem s vama.

– Hvala vama što ste me upoznali s Dosom. Dok me juèer posveæivao, osjetio sam da je poseban.

– Uèio je od svog djeda, koji je uèio od svog oca, koji je uèio od svog oca, i tako unedogled. Naèin nomadskog života i potpuni nedostatak pisane rijeèi do konca 19. stoljeæa razvili su tradiciju akyn, jedna je osoba morala sve pamtit i prenositi prièe. Dos je akyn.

Ali kada kaæem da je »uèio«, nadam se da ne mislite na »gomilanje znanja«. Prièe nemaju nikakve veze s podacima, imenima i èinjenicama. One su prièe o junacima i junakinjama, životinjama i bitkama, simbolima èovjekove biti, a ne samo njegovih èinova. To nije prièa o pobjednicima ili poraænima, veæ o ljudima koji hodaju svijetom, promatraju stepu i dopuštaju energiji ljubavi da ih dodiruje. Stavljajte ulje polaganije da se ne razlije na sve strane.

– Osjetio sam se blagoslovljenim.

– Volio bih da se i ja mogu tako osjeæati. Juèer sam posjetio majku u Almatvju, pitala me jesam li dobro, zaraðu

jem li. Lagao sam, rekao sam joj da sam odlièno, da glu-
mim u kazališnoj predstavi koja je poluèila ogroman us-
pjeh u Parizu. Danas se vraæam svome narodu, kao da sam
juèer otišao i da za sve vrijeme što sam ga proveo vani ništa
važnoga nisam uèinio. Razgovaram s prosjacima, lutam s
plemenima, prireðujem susrete u restoranu, ali èime je to
urodilo? Nièime. Nisam kao Dos koji je uèio od svog dje-
da. Mene samo prisutnost prati, a ponekad mi se èini da
je sve to najobiènije priviðenje: možda su to samo
epileptièni napadaji i ništa više.

– Do maloprije ste mi zahvaljivali što ste pošli sa mnom,
a sada ste, naizgled, vrlo nesretni zbog toga. Odluèite što
osjeæate.

– Osjeæam i jedno i drugo, ne moram odluèiti, mo-
gu iæi iz jedne u drugu krajnost, u suprotnosti.

– Mikhaile, želim vam nešto reæi. I ja sam išao iz je-
dne u drugu krajnost, od trenutka kad sam vas upoznao.
U poèetku sam vas mrzio, kasnije sam vas prihvatio, a ka-
ko sam pratio vaše korake, to je prihvaæanje preraslo u što
vanje. Još ste mladi, posve je normalno da ste tako osjeæate,
nemoæni ste. Ne znam koliko je ljudi do sada dodirnuo vaš
rad, ali u jedno sam siguran: promijenili ste moj život.

– Vi ste samo željeli pronaæi svoju ženu.

– To još uvijek želim. Ali nisam samo zbog toga pro-
šao kazahstanske stepe. Prošao sam kroz svoju prošlost,
shvatio gdje sam pogriješio, vidio gdje sam stao i trenu-
tak u kojem sam izgubio Esther – taj trenutak meksièki
Indijanci nazivaju »udobnošæu«. Doživio sam ono èemu
se nikada prije u životi nisam nadao. A sve zato što ste vi
bili pokraj mene i vodili me, mada toga niste bili svjesni.
Reæi æu vam nešto. Vjerujem da èujete glasove. Vjerujem
da ste imali ukazanja u djetinjstvu. Uvijek sam vjerovao
u mnogo toga, a sada vjerujem još više.

– Niste ista osoba koju sam upoznao.

– Nisam. Nadam se da æe Esther biti zadovoljna.

– Jeste li vi zadovoljni?

– Naravno da jesam.

– Onda je i to dovoljno. Sada æemo jesti, a kada ne
vrijeme mine, nastavit æemo prema selu.

– Dobro. Uèinit æemo kako želite: nevrijeme nije
znak, ono je naprosto posljedica uništenja Aralskog mora.

BIJES VJETRA jenjava, a konji kao da brže napreduju. Ulazimo u neku vrst
doline, a krajolik se potpuno mijenja: beskrajni obzor zamijenile su visoke,
gole stijene. Bacam pogled udesno i ugledam grm pun zavezanih traka.

– Je li to bilo ovdje? Jeste li ovdje vidjeli.

– Ne, moj grm su posjekli.

– A što je ovo?

– Mjesto na kojemu se vjerojatno nešto vrlo važno
dogodilo.

Mikhail sjaše s konja, otvara ruksak, vadi nož, reže komad tkanine s rukava
svoje košulje i veže ga na jedan izdanak. Oèi mu se mijenjaju, možda se pred
njim nalazi prisutnost, ali ne želim ništa pitati.

Uèinim isto što je uèinio on. Molim za zaštitu i pomoæ, pokraj sebe takoðer
osjetim neèiju prisutnost: svoj san, svoj dugi povratak ženi koju volim.

Ponovo uzjašem. Ne govori mi o svojoj molbi, ne govorim ni ja o svojoj. Nakon
pet minuta pojavljuje se malena naseobina s bijelim kuæama. Èeka nas neki
gospodin, obraæa se Mikhailu i razgovara s njime na ruskom. Razgovaraju neko
vrijeme, zatim èovjek odlazi. – Sto je želio taj èovjek?

– Zamolio me da poðem k njemu i da mu izlijeèim

kæi. Nina je sigurno rekla da dolazim, a stariji se ljudi još

sjeæaju ukazanja.

Djeluje nesigurno. Nikoga nema, sigurno su na poslu ili na objedu. Prelazimo glavnu ulicu koja je vodila do neke bijele zgrade koja se nalazila usred vrta.

– Mikhaile, sjetite se što sam vam jutros rekao. MoŹ da ste obiæan æovjek koji ima epilepsiju i koji odbija prihvatiti æinjenicu da je bolestan pa je dopustio podsvijesti da oko toga razvije cijelu priæu. Ali moŹda imate neko poslanje na zemlji: pouèiti ljude kako da zaborave svoje osobne priæe i da se otvore ljubavi koja je æista, boŹanska energija.

– Ne razumijem vas. Sve ovo vrijeme otkad smo se upoznali govorite samo o ovom trenutku – kad æete ponovno vidjeti Esther. A najednom, od jutros, viœe se brinete za mene nego i za što drugo. Je li moguæe da je Dosov juæeraœnji obred imao uæinak?

– Siguran sam da jest.

Źelio sam reæi: bojim se. Źelim misliti na sve osim na ono œto æe se dogoditi za koji trenutak. Danas sam najve-likoduœniji æovjek na svijetu, jer pribliŹavam se svome cilju, bojim se onoga œto me æeka pa pokuœavam pomagati drugima, pokazati Bogu da sam dobar æovjek i da zasluŹujem blagoslov œto ga toliko dugo traŹim.

Mikhail je sjahao i rekao mi da i ja sjaœem.

– Idem do æovjeka æija kœi je bolesna, a dok budem razgovarao s njom, vi se brinite za konje.

Prstom mi je pokazao bijelu zgradu izmeðu stabala.

– Ondje.

Pokuœao sam se smiriti.

– œto ona radi?

– Kao œto sam rekao, uæi plesti tepihe, a zauzvrat da je poduku iz francuskog. Inaæe, izrada tih tepiha vrlo je sloŹena, premda izgledaju vrlo jednostavni, kao stepa: bo je se izraŹuju od biljaka koje se moraju ubrati u toæno odreœeno vrijeme, inaæe gube svojstva. Zatim prostiru ovæju vunu po podu, dodaju toplu vodu, dok je vuna vlaŹna izraŹuju konce, a kada nakon mnogo dana sunce napokon osuœi vunu, poæinju tkati.

Zavrœne ukrase rade djeca: ruke odraslih ljudi prevelike su za sitne i delikatne vezove. Zastao je na tren.

– I nemojte mi sada soliti pamet o djeæjem radu: to je tradicija koju se mora poœtovati.

– Kako je ona?

– Ne znam. Nismo razgovarali œest mjeseci.

– Mikhaile, i to je znak: tepisi.

– Tepisi?

– Sjeæate se da sam juæer, dok me je Dos pitao za ime, pripovijedao priæu o ratniku koji se vraæa na otok i traŹi svoju voljenu? Otok se zove Itaka, a Źena se zove Penelopa. Od dana kada je Uliks otiœao u rat, æime se Penelopa bavila? Tkanjem! Buduæi da se Uliks zadrŹao viœe nego œto je oæekivao, ona je svake noæi parala sve œto je istkala i ponovo poæinjala sljedeæeg jutra.

Muœkarci je dolaze prositi, ali ona sanja o povratku onoga kojeg voli. Kada je æekanje, naposljetku, umori i kada odluæi da posljednji put tka haljinu, Uliks se vraæa.

– Ali ovo se mjesto ne zove Itaka. A ona se ne zove Penelopa.

Mikhail nije razumio priæu, nije imalo smisla objaœnjavati mu daje to najobiæniji primjer. Predao sam mu konja i pjeœke preœao stotinu metara koji su me dijelili od one œto je nekada bila mojom Źenom, kasnije se pretvorila u Zahira, a sada je ponovno postajala voljenom o kojoj sanjaju svi ratnici kada

se vraćaju iz boja ili s posla.

PRLJAV SAM. Odjeća i lice prekriveni su mi pijeskom, znoj sam iako je temperatura niska.

Razmišljam o svom izgledu, to je sada najmanje važno, ta nisam prevalio sav ovaj put do svoje osobne Itake kako bih pokazao novu odjeću. U ovih preostalih sto metara moram se potruditi, razmišljati o svemu važnome dok nje – ili mene? – nije bilo.

Što da kažem kad se budemo vidjeli? Mnogo sam puta o tome razmišljao, riješi kao »dugo sam vremena čekao ovaj trenutak«, »znam da sam pogriješio«, »došao sam dovde reći ti da te volim« ili čak »ljepša si no ikada«.

Odlučio sam se za »Zdravo!«. Kao da nikada nije ni otišla. Kao da su prošla dva dana, a ne dvije godine, devet mjeseci, jedanaest dana i jedanaest sati. A ona mora shvatiti da sam se i ja promijenio dok sam hodao po istim mjestima, ali koja nikada prije nisam upoznao ili me nikada nisu zanimala. Vidio sam komad tkanine uprljane krvlju u ruci nekoga prosjaka, mladića i gospode koji su nastupali u jednom pariškom restoranu, u ruci jednog slikara, mog liječnika, u ruci mladića koji govori da ima ukazanja i čuje glasove. Dok sam slijedio njegove korake, upoznao sam ženu s kojom sam se vjenčao i ponovno otkrio smisao života što se toliko promijenio, a i sada se ponovno mijenja. Premda smo toliko dugo bili u braku, nikada u potpunosti nisam upoznao svoju ženu: stvorio sam »ljubavnu priču« jednaku onima koje sam gledao u filmovima, čitao u knjigama i časopisima i prisustvovao u televizijskim emisijama. U mojoj priči »ljubav« je rasla, dosezala određenu veličinu, a kasnije se samo morala održavati na životu poput neke biljke koju ponekad zalijemo i otkinemo suhe listove. »Ljubav« je bio sinonim nježnosti, sigurnosti, ugleda, udobnosti i uspjeha. »Ljubav« se prevodila osmijesima, riječima poput »volim te« ili »obožavam kada se vratiš kući«.

Ali sve je bilo daleko složenije nego što sam mislio: ponekad sam ludo volio Esther prije prelaska ulice, ali kada bih došao na drugu stranu, osjećao bih se zarobljenim i nesretnim što sam se nekome predao i žarko želio ponovno krenuti za pustolovinama. Mislio sam: »Više je ne volim«. A kada bi se ljubav vratila jednako snažno kao prije, snašle bi me sumnje, pa bih govorio: »Mislim da sam se navikao«.

Možda je Esther imala iste misli pa je govorila: »Gluposti, sretni smo, možemo ovako provesti ostatak života«. Na koncu, pročitala je iste priče, vidjela iste filmove, gledala iste televizijske emisije kao ja, pa iako nitko nije rekao da je ljubav mnogo više od sretnog završetka, zašto nije bila popustljivija prema samoj sebi? Ponavlja li svakodnevno da je zadovoljna svojim životom, ne samo da će povjerovati, već će učiniti sve da i ljudi oko nas povjeruju u tu priču.

Ali razmišljala je drugačije. Ponašala se drugačije. Pokušala mi je pokazati, ali nisam vidio. Morao sam je izgubiti kako bih shvatio da je okus ponovno stečenih stvari najslađi med koji možemo kušati. Sada sam bio tamo, hodao ulicom malenog, usnulog, hladnog grada i ponovno prevaljivao taj put zbog nje. Prva i najvažnija nit koja

me vezala, ona »sve su ljubavne priče iste«, pukla je kada me oborio motorist. U bolnici mi se obratila ljubav: »Ja sam i sve i ništa. Ja sam poput vjetra, ne mogu kroz zatvorene prozore i vrata«.

Odgovorio sam joj: »Ali ja sam ti se otvorio!«

Pa mi je ljubav rekla: »Vjetar je načinjen od zraka. U tvojoj kući ima zraka, ali sve je zatvoreno. Namještaj će prekriti prašina, vlaga će uništiti slike i uprljati zidove. Ti ćeš i dalje disati, upoznat ćeš dio mene, ali ja nisam dio, ja sam Sve, a to nikada nećeš upoznati«.

Primijetio sam daje namještaj prašnjav, slike već trule od vlage, morao sam otvoriti prozore i vrata. Kada sam ih otvorio, vjetar je sve pomeo. Želio sam sačuvati uspomene, zaštititi ono što sam stekao teškom mukom, ali sve je nestalo, a ja sam bio prazan poput stepe.

Još sam jednom shvatio zašto je Esther odlučila ovdje doći: prazan poput stepe.

A buduæi da sam bio prazan, vjetar je donosio nove stvari, zvukove koje prije nisam èuo, ljude s kojim nikada prije nisam razgovarao. Obuzeo me onaj stari zanos, jer oslobodio sam se osobne prièe, uništio »udobnost«, shvatio da sam sposoban blagosivljati druge ljude na isti naèin kao što su stepski nomadi i vraèevi blagosivljali sebi sliène. Shvatio sam da sam mnogo bolji i mnogo sposobniji nego što sam mislio, godine usporavaju samo one koji nikada nisu skupili hrabrosti poæi svojim stopama.

Zbog jedne žene jednoga sam dana krenuo na dugo hodoèašæe kako bih pronašao svoj san. Nakon mnogo godina, ista me žena primorala da krenem, ovaj puta kako bih pronašao èovjeka što se izgubio na putu.

Sada razmišljam o svemu – osim o važnim stvarima. U mislima pjevušim neku pjesmu, pitam se zašto ovdje nema parkiranih automobila, osjetim da me cipela žulja i vidim da mi ruèni sat još uvijek pokazuje europsko vrijeme.

Sve to jer je žena, moja žena, moja vodilja i ljubav moga života, udaljena na nekoliko koraka; sve mi pomaže da uteknem stvarnosti za kojom toliko tragam, a toliko je se bojim.

Sjedam na jednu stepenicu kuæe, palim cigaretu. Razmišljam o povratku u Francusku; stigao sam kamo sam želio, zašto iæi dalje?

Ustajem, noge klecaju. Umjesto da krenem natrag, otresam pijesak s odjeæe i lica, rukom pomièem zasun na vratima i ulazim.

IAKO ZNAM da sam možda zauvijek izgubio voljenu ženu, moram se potruditi kako bih osjetio svu milost koju mi je Bog danas podario. Na milosti se ne štedi. Ne postoji banka u kojoj bih je mogao pohraniti kako bih je iskoristio kada se pomirim sa sobom. Ne iskoristim li ove blagoslove, nepovratno æu ih izgubiti. Bog zna da smo umjetnici života. Jedan dan nam daje èekiaæ za kipove, drugi dan nam daje kistove i boje za sliku, ili papir i olovku za pisanje. Ali nikada neæu moæi upotrijebiti èekiaæ na platnu ili kist na kipu. Stoga, iako je teško, moram prihvatiti ove male blagoslove danas, sto su mi poputprokletstava jer patim, a dan je lijep, sunce sja, djeca pjevaju na ulici. Samo æe tako popustiti bol, a ja æu ponovno izgraditi svoj život.

I

Mjesto je bilo okupano svjetlom. Podigla je pogled kada sam ušao, nasmiješila se i nastavila èitati Vrijeme deranja, vrijeme sijenja ženama i djeci na podu okruženima šarenim tkaninama. Sa svakom Estherinom stankom, oni su ponavljali odlomak ne skidajuæi pogleda s posla.

Nešto me stegnulo u grlu, suspregnuo sam suze i od tog trenu više ništa nisam osjetio. Samo sam promatrao prizor, slušao svoje rijeèi na njenim usnama, okružen bojama,

svjetlom i ljudima što su bili potpuno usredotoèeni na posao.

Ali kao što kaže neki perzijski mudrac, ljubav je bolest od koje nitko ipak ne želi ozdraviti. Koga je ljubav napala, taj ne traži spasa, a tko pati, taj ne želi lijeka.

Esther je zatvorila knjigu. Ostali su podigli pogled i ugledali me.

– Prošetat æu s prijateljem koji je upravo došao – reèe im. – Današnji sat je gotov.

Svi su se nasmijali i pozdravili me. Esther mi je prišla, poljubila me u obraz, uhvatila za ruku i povela van.

– Zdravo – rekao sam.

– Èekala sam te – odgovorila mi je.

Zagrlio sam je, naslonio glavu na njezino rame i poèeo plakati. Ona me je milovala po kosi, a po naèinu na koji me milovala, ja sam shvatio što nisam želio shvatiti i prihvatio što nisam želio prihvatiti.

– Èekala sam na mnogo naèina – rekla je kada sam malo suspregnuo suze. – Kao oèajna žena koja zna da njezin muž ne razumije njenu odluku i da je nikada neæe potražiti pa mora sjesti na avion i vratiti se samo da bi ponovno pobjegla kada dođe nova kriza i vratiti se i pob jeæi i vratiti se...

Vjetar se smirio, drveæe je slušalo što mi govori.

– Èekala sam kao što je Penelopa èekala Uliksa, kao

Što je Romeo čekao Juliju, a Beatrice da je Dante spasi. Ovu praznu stepu ispunila sam uspomena na tebe, zajedničkim trenucima, zemljama koje smo posjetili, našom srećom i našim svađama. Tada sam se osvrnula u prošlost, pogledala tragove svojih koraka i nisam te vidjela.

Patila sam. Bilo mi je jasno da sam krenula na put bez povratka, a kada takvo što činimo, preostaje nam samo ići naprijed. Posjetila sam nekog nomada kojega sam davno upoznala, zamolila ga da me pouči kako da zaboravim svoju osobnu priču i da me otvori prema ljubavi što me posvuda okružuje. S njim sam se posvetila izučavanju tradicije Tengri. Jednog sam se dana osvrnula oko sebe i ugledala tu ljubav u očima slikara Dosa.

Ništa nisam rekao.

– Bila sam shrvana, nisam vjerovala da ću ponovno moći voljeti. On nije mnogo govorio, samo me učio ruski i govorio da se u stepi za nebo uvijek kaže da je plavo, čak i kad je sivo – jer znaju da je iza oblaka nebo i dalje plavo. Uhvatio me za ruku i poveo preko tih oblaka. Naučio me voljeti prije nego što sam ga zavoljela. Pokazao mi je da moje srce služi meni i Bogu, a ne drugima. Rekao je da će me prošlost uvijek pratiti, ali što se više oslobodim činjenica i usredotočim na osjećaje, shvatit ću da sadašnjost krije prostranstva velika poput stepe koja možemo ispuniti ljubavlju i životnim veseljem. Objasnila mi je da se patnje javljaju kada očekujemo da nas vole kako mi to želimo, a ne kakva ljubav treba biti – slobodna, neobuzdana, da nas usmjerava svojom snagom i ne dopušta nam da stanemo.

Maknuo sam glavu s njena ramena i pogledao je.

– Voliš li ga?

– Voljela sam ga.

– Voliš li ga još uvijek?

– Misliš li da je to moguće? Da znam da ćeš doći, a da volim drugoga, misliš li da bih još uvijek bila ovdje?

– Mislim da ne bi. Mislim da si cijelo jutro čekala da se vrata otvore.

– Zašto mi onda postavljaš blesava pitanja?

Zbog nesigurnost, pomislih. Ali sjajno da je pokušala ponovno pronaći ljubav.

– Trudna sam.

U tom mi se trenu srušio cijeli svijet, ali trajalo je samo tren.

– Dos?

– Ne. Netko tko se pojavio i potom nestao.

Nasmijao sam se iako mi je srce pucalo.

– Ipak se ovdje, na kraju svijeta, nema što raditi – rekoh.

– Ovo nije kraj svijeta – rekla je i nasmijala se.

– Ali možda je ipak vrijeme da se vratiš u Pariz. Zvali su me s tvog posla, pitaju gdje te mogu naći. Žele izvješ taj iz Afganistana i da podeš s NATO-ovim snagama.

Moraš im odgovoriti da ne možeš.

– Zašto ne bih mogla?

– Trudna si! Želiš li da dijete dobije negativnu ratnu energiju?

– Zbog djeteta? Misliš li da će me to spriječiti da radim? Osim toga, zašto se brineš? Ti nemaš ništa s ovim djetetom!

– Nemam ništa s djetetom? Nisi li zbog mene ovdje završila? Ili misliš da je to nevažno?

Izvadila je iz džepa svoje bijele haljine komadić tkanine umrljane krvlju i predala mi ga suznih očiju.

– Za tebe je. Nedostajale su mi naše svađe.

A nakon kraće stanke:

– Reci Mikhailu da nade još jednog konja.

Ustao sam, zagrlio je i blagoslovio, isto kako sam i ja bio blagoslovljen.
KNJIŽNICA MEOVEŠĀK
ZAGREB 3

Opas

ka pisca

Z A H i R SAM napisao za vrijeme svog osobnog hodoèašæa po svijetu, između sijeènja i lipnja 2004. godine. Dijelovi knjige napisani su u Parizu, St. Martinu u Francuskoj, Madridu, Barceloni, Amsterdamu, na nekoj cesti u Belgiji, Almatyju i u kazahstanskoj stepi.

Zahvaljujem se svojim francuskim izdavaèima, Anne i Alainu Carriereu, koji su se potrudili pribaviti mi sve potrebne podatke o francuskim zakonima koji se spominju u knjizi.

O Banci usluga prvi put sam èitao u knjizi Lomaèa taštine, Toma Wolfea. Knjiga koju je èitala Esther o Fritzu i Hansu u Tokvju zove se Ishmael, autora Daniela Quinna. Mistik kojega citira Marie kada govori o važnosti opreza zove se Kenan Rifai. Veæinu razgovora unutar pariških plemena doznao sam od mladih èlanova takvih skupina. Neki od njih objavili su tekstove na Internetu, ali nemoguæe im je utvrditi autorstvo.

Stihove koje je glavni lik nauèio u djetinjstvu i kojih se prisjeæa dok leži u bolnici (Kada doæe ona koju nitko ne æeli...) dio su pjesme Consoada brazilskog pjesnika Ma-nuela Bandeira. Neke od Marieinih reèenica, kada nakon veèere glavni lik odlazi na željeznièki kolodvor pred glumca, preuzeo sam iz razgovora sa švedskom glumicom Agne-te Sjodin. Zamisao o zaboravljanju osobne prièe, iako je ona dio mnogih tradicija, izvršno je razraðena u knjizi Putovanje u Ixtldn Carlosa Castanede. Zakon iz Jantea razradio je danski pisac Aksel Sandemose u romanu Izbjeglica prelazi granice.

Dmitrv Voskobovnikov i Evgenia Dotsk, dvoje ljudi koji su me poèastili svojim prijateljstvom, pomogli su mi za vrijeme mog boravka u Kazahstanu.

U Almatvju sam upoznao Imangalija Tasmagambeto-va, pisca knjige The Centaurs ofthe Great Steppe i velikog znalca lokalne kulture koji me je dao niz važnih podataka o politièkoj i kulturnoj situaciji u Kazahstanu, kako trenutnoj tako i onoj u prošlosti. Zahvaljujem se, takoðer, kazahstanskome predsjedniku Nursultanu Nazarbavevu na izvršnu prijemu i koristim ovu priliku èestitati mu na obustavljanju nuklearnih testiranja u njegovoj zemlji te što je, iako raspolaæe svom potrebnom tehnologijom, odlueio uništiti sve nuklearno naoruæanje.

Na kraju, moram se zahvaliti na èarobnom iskustvu u stepi trima osobama koje su me pratile i bile vrlo strpljive: Kaisaru Alimkulovu, Dosu (Dosbol Kasvmol), iznimno darovitom slikaru koji me nadahnuo za istoimeni lik što se pojavljuje pred kraj knjige, i Marie Nimidžrovska-yoj, prevoditeljici koja mi je ubrzo postala prijateljicom.